

TITU MAIORESCU

DISCURSURI PARLAMENTARE

Stabilimentul grafic I. V. Socecă. București.

568

17 4616

10/17

TITU MAIORESCU

DISCURSURI PARLAMENTARE

CU

PRIVIRI ASUPRA DESVOLTARII POLITICE A ROMANIEI

SUB

DOMNIA LUI CAROL I.

VOLUMUL II.

(1876-1881)

~~Facultatea de Filosofie și Litere din București~~
BIBLIOTECA CENTRALĂ

BUCUREȘTI

EDITURA LIBRĂRIEI SOCECŪ & Comp.

21, CALEA VICTORIEI, 21.

1897.

BIBLIOTECA CENTRALA UNIVERSITARA
BUCURESTI
9504

B.C.U. Bucuresti

C278767

9504
Dulcet

III.

CADEREA ȘI DAREA IN JUDECATA

A MINISTERULUI LASCAR CATARGI

LA 1876.

278.767
In ultimele pagine ale volumui precedent s'a arătat, sub ce împrejurări d. L. Catargi a fost adus la disolvarea Senatului și la alegerile din Martie 1876, în urma cărora a trebuit să se retragă de la guvern.

A fost căderea ministerului conservator justificată și spre folosul țerei în acel moment?

Noi credem că da.

A provenit ea din acțiunea opoziției crescânde în parlament și a opoziției coalizate în afară de parlament?

Noi credem că nu.

Cercetarea adevăratelor cauze ale acestei schimbări de guvern, se impune or cui vrea

să-și dea seamă de mersul politicei noastre contemporane.

Ministerul de la 11 Martie 1871, în guvernarea sa de 5 ani, își îndeplinise cu succes prima misiune de a menține ordinea monarhică și de a inaugura epoca unei stabilități relative în afacerile publice. La meritele relevate mai înainte (vol. I, pag. 36—38) se adaugă crearea și sporirea veniturilor din monopolul tutunurilor, din licențe și din timbre spre a răspunde trebuințelor militare și întinderii căilor ferate, precum și importanta introducere a rentei române pe piețele occidentale — semnul creditului nostru în afară. Această bună politică financiară este opera lui P. Mavrogeni. (Emisiunea efectivă a primei rente de 29 milioane se face însă în Aprilie 1875 de succesorul său d. G. Gr. Cantacuzin. Vezi vol. I, pag. 541 ¹).

---

¹) Menționatele impozite indirecte sunt de mult obișnuite în alte state. Meritul regimului conservator stă în curajul de a le fi introdus în contra curentului de impopularitate, creat prin agitarea opoziției liberale, care promitea alegătorilor abrogarea lor și acusa monopolul tutunurilor chiar de violarea art. 12 din Constituțiune, confundându-l cu monopolul de clasă socială. Se înțelege, că după venirea liberalilor la guvern nu a mai fost vorbă de abrogare; din contră toată administrarea de aproape 12 ani a ministerului Brătianu, în ceea-ce privește finanțele, s'a întemeiat mai ales pe creșterea succesivă a acelor venituri ale statului.

Nu mai puțin efectivă funcționare a drumului de fier la Verciorova și pregătirea funcționării la Predeal dovedesc energia, cu care ministerul L. Catargi știa să mai susțină avântul economic al țării. Ce e drept, concesiile date lui Crawley în 1875 pentru linia Ploiești-Predeal a aruncat o pată asupra majorității conservatoare, înghebate atunci sub conducerea lui Vasile Alexandri, și a format trista paralelă a concesiilor Strousberg date la 1868 de majoritatea liberală în urma aceluiaș manopere condamnabile. Dar cel puțin la 1875 ministerul s'a împotrivit cât a putut în contra lui Crawley și a majorității sale, și din chiar sinul partidului conservator s'a format sub conducerea d-lui P. Carp opoziția celor 44 deputați în contra acestui soi de concesiilor: vorba de *Sultan-Mezat*, cu care au fost stigmatizate în ședința de la 21 Iunie 1875, e a d-lui Ioan Lahovari. De atunci încolo s'a și părăsit sistemul întreprinderilor concesionate direct de parlament.

La activul ministerului L. Catargi (mărginindu-ne în politica lui generală și fără a intra în resorturile speciale, unde s'au făcut unele îmbunătățiri durabile) se cuvine să mai adăugăm convenția comercială cu Austro-Ungaria, negociată sub ministerul de externe al lui B.

Boerescu și semnată la 10/22 Iunie 1875 de G. Costaforu, agentul diplomatic la Viena, și de contele Andrassy, ministrul de externe al Austro-Ungariei. Or care ar fi fost valoarea economică a acestei convenții, dealtminteri limitată la 10 ani și denunțată înăuntrul acestui termen, valoarea ei politică a fost din cele mai semnificative. Pentru a o înțelege, trebuie să ne aducem aminte, că în chiar firmanul pentru investitura Principelui Carol din 23 Oct. 1866 Inalta Poartă pune anume condiția, ca statul nostru să nu încheie nici o convenție directă cu vre o Putere străină, și că prin art. 7 și 19 ale tractatului de comerț din Constantinopol de la 3 Fevruarie 1862 Turcia stipulase un drept vamal de 8 % *ad valorem* de la toate articolele importate „în Principatele unite Moldova și Valahia“, dispunând astfel de noi fără a ne întreba. Iar acum o Mare Putere occidentală, sub inspirarea unui adevărat om de stat, recunoștea în mod ostentativ emanciparea economică a României de sub suzeranitatea Porții și prevestea recunoașterea deplinei independențe.

Față cu un asemenea pas făcut întru realizarea ultimei aspirații naționale din programul divanului ad-hoc, împotrivirea opoziției coalizate

și demisionarea din Cameră a membrilor ei (M. Kostaki, Kogălniceanu, I. Brătianu, Vernescu, A. G. Golescu, Chițu, Stolojian, Candiano-Popescu, Fusea și Furculescu) la 30 Iunie 1875, nu a putut însemna nimic, precum nimic nu au însemnat nici violentele expresii ale ziarului *Românul* din aceeași zi („30 Cireșar—12 Cup-tor“): „Ieri 29 Iunie s'a înfipt cuțitul până la „mâner în pânțele României: corpul ei palpi-„tând încă, fu îmbrâncit la picioarele contelui „Andrassy. Conte de Andrassy este Domn, su-„veran absolut al robitei României“¹⁾.

După menționatele merite ale cabinetului L. Catargi, părăsirea lui succesivă din partea unor foști aderenți pe motive nevalabile²⁾ nu l-a putut zdruncina. Eșirea lui Manolache Kostaki din minister și trecerea sa la liberali, fiindcă nu se primise ideea unui credit fonciar cu capitaliști străini, a rămas în defavoarea demisionarului și nu a ministerului. Atacul generalului Tell în contra d-lui Lascar Catargi pentru ches-

---

¹⁾ Și acest număr al *Românului* este încadrat în negru, ca și numărul de la 17 Februarie 1871 când cu intrarea armatei germane în Paris (vol. I, pag. 32); amândouă datele se cuvine în adevăr să poarte doliul vechiului organ liberal ca semn a două mari erori politice ale partidului său.

²⁾ Vezi vol. I, pag. 186, 256, 568.

tia Mavrogeni când cu procesul Offenheim s'a resfrint asemenea asupra celui ce a atacat. Demisia lui Mavrogeni a slăbit — ce e drept — cabinetul în acțiunea sa de guvern, dar Mavrogeni, consecvent în politică cum era, or câte motive legitime de nemulțumire personală ar fi avut, a rămas un susținator credincios al ministerului până la sfârșit. Nici trecerea în opoziție a lui B. Boerescu nu putea fi o zdruncinare pentru guvern. Boerescu, pricepând foarte isteț noua situație economică, precum stăruise la înființarea legii creditelor fonciare, își îndreptase acum activitatea și spre alte întreprinderi (societatea de asigurare „Dacia“) și tindea să creze „Banca de București“, din al cărei comitet dirigent voia să facă parte ca membru fondator împreună cu d. G. Gr. Cantacuzino, pe când amândoi erau încă miniștri. În contra acestei participări incompatibile s'au opus ceilalți colegi din minister. D. Cantacuzin a avut atunci tactul de a părăsi banca de comerț și nu banca ministerială; dar B. Boerescu, în concediu la Paris, și-a dat asupra acestui incident demisia din minister, iar decretul pentru funcționarea „Băncei de București“ cu membrii fondatori Principele Dimitrie Ghica, B. Boerescu, Stefan Ioanid, Salomon Ascher, etc., s'a publicat în

Monitorul de la 25 Noemvrie 1875. Firește că așa ceva nu putea să fie în defavoarea unui guvern. Cu atât mai puțin îl puteau slăbi atacurile unor deputați, ca dd. Aristid Pascal, Meitani, G. Brătianu, Gr. Ventura, care nu aveau nici o greutate. Și dovadă pentru cele zise mai sus este, că după demisionarea *pro forma* a cabinetului Catargi la 29 Ianuarie 1876, în urma votului de blam în contra ministrului școalelor, „Beizadea“ Dimitrie Ghica, prezidentul Camerei, nu a fost în stare să formeze un cabinet cu B. Boerescu, mai ales din pricina refuzului lui Mavrogeni de a participa, și tot d. Lascar Catargi a mai continuat vr'o două luni. Iar când au trecut și Beizadea Dimitrie Ghica și d. G. Gr. Cantacuzin în opoziție, fapta lor a fost numai semnul exterior, că guvernul era ca și căzut — din alte cauze, a căror cercetare rămâne să o facem, îndată ce ne vom fi dat seamă de acțiunea opoziției extra-parlamentare.

Opoziția extra-parlamentară, numită coaliția „de la Mazar-Pașa“ după locul, unde se aduna (o casă din strada Biserica Ieni, pe atunci a englezului Lakeman, fost în serviciul turcesc sub numele de Mazar-Pașa și căsătorit cu o româncă), se compunea în 1875—76 din C. A. Rosetti, M. Kogălniceanu, frații Brătianu, Man.

Kostaki, I. Ghica, D. A. Sturdza, G. Vernescu, colonel Lecca, colonel Dabija, P. Grădișteanu, G. Mărzescu, E. Stătescu, I. Cămpineanu, A. Candiano-Popescu, etc., etc.

Toate manifestările ei politice, întru cât nu s'au sfîit a se arăta în public, n'au avut vre-o însemnătate reală. Plîngerile în contra pretinselor violări de Constituțiune și în contra falsificării alegerilor erau încă de pe atunci armele tocite ale or-cării opoziții bogate în dorințe și sărace în idei. Combaterea convenției comerciale cu Austro-Ungaria nu avea mai multă valoare, și agitarea nechibzuită în contra a chiar promulgării convenției votate de corpurile legiuitoare din amîndouă statele s'a răzbu-nat îndată prin faptul, că membrii coaliției a-junși la guvern au promulgat-o ei înșii. Demissionarea colectivă din parlament a fost și de astă dată, ca totdeauna, o greșală de procedare politică și s'a răsbunat și ea prin faptul, că aceiași membri ai coaliției s'au vîzut siliți de împrejurări să ia parte la alegerile din Martie 1876 sub acelaș guvern și să reintre în legali-tatea constituțională.

Dar eșirea din parlament era poate numai simptomul exterior al unei alte acțiuni, care tre-buia să rămăe mai secretă și care schimba coa-

liția de la Mazar-Pașa în conspirație. Acțiunea aceasta avea de scop răsturnarea Principelui Carol și înlocuirea sa printr'un Domnitor indigen. Se pare chiar, că bietul colonel Dabija era designatul succesor și că d. Dimitrie A. Sturdza, prin anticipație, se și purta înaintea lui ca un supus înaintea Suveranului ¹⁾.

Rolul de a face plausibilă această tendență prin publicitatea din țară și din Austria (căci în Germania ar fi fost în zadar și în Franța nu mai avea pe atunci importanță, de și se strecurau și acolo articole anti-dinastice prin *tablettes d'un spectateur* și prin alte ziare) și l-au luat d-nii Dimitrie A. Sturdza și Gheorghe Mărzescu, alături cu ziarele *Românul*, *Alegătorul Liber*, *Ghimpele*, etc. Iar rolul declarărilor „sincere“ pare a-l fi avut Ioan Câmpineanu, care într'o ședință a Camerei (vezi și vol. I, pag. 39) rostise cunoscutele cuvinte: „între Țară și Tron este un abis“ ²⁾.

¹⁾ În casa colonelului Nicolae Iamandi la Iași, în prezența a vr'o 20 de coalizați, îl întitula cu „Măria Ta“.

²⁾ Abisul lui Câmpineanu a fost destul de mic pentru a se acoperi cu cel dintâi portofoliu ministerial, atribuit d-sale la 27 Ianuarie 1877. În sensul notelor din vol. I, pag. 9, 21 și 25 se cuvine să adăogăm, că de atunci Ioan Câmpineanu și-a schimbat simțimintele și a fost până la sfârșitul vieței sale cel mai dinastic ministru, primar al Capitalei și guvernator al Băncii Naționale.

Un exemplu analog ni-l va da mai târziu Nicolae Blaremberg.

D. Sturdza scria în *Politik* de la Praga, organul important al feudalilor din Bohemia, sub pseudonimul Erdmann von Hahn, își traducea cele scrise acolo și le republica prin *Românul* (8 și 9 Octombrie 1875), le scotea apoi în broșură sub titlul „Germania, România și Principele Carol de Hohenzollern“. Aicea zicea între altele: „Când Principele Carol de Hohenzollern se urcă pe tronul României, or cine era convins, că de aci înainte va prinde rădăcini în țară cultura germană, sinceritatea germană și simțul german pentru datoria, știința și arta germană... Or cine va observa cu inteligență cele ce se petrec în România, trebuie să mărturisească, că din acele speranțe nici măcar una nu s'a împlinit și că influența germană asupra popoului român s'a nimicit cu desăvârșire“.

Firește, în Austria de atunci d. Sturdza trebuia să bată în struna germană pentru a ataca pe Principele Carol, pe când în țară *Românul* (26 Noemvrie 1875) îl ataca prin acuzarea, că îmbrîncește România „în prada lacomului vultur german“ — două linii diferite, convergente spre acelaș scop.

Și d-nul Sturdza continua: „De s'ar imputa Românilor cât de mult pe drept sau nedrept, trebuie să li se recunoască, că nu ei singuri

„sint vinovați de trista lor situațiune, ci că mai „mult sint responsabile relele apucături ale Prin- „cipelui Carol în prima linie“. Și apoi vorbește de reaoa administrare a finanțelor de la 1871 încoace, de menținerea la guvern a ministeru- lui Iascar Catargi cu ajutorul oamenilor „celor mai necinstiți și mai pătați“, de și „Principele „Carol ar putea găsi în România bărbați, a că- „ror onestitate și spirit de dreptate, etc.“, și menționează în deosebi cu laudă pe ministrul de finanțe de la sfirșitul anului 1870, care era în- susș d. Dimitrie A. Sturdza în cabinetul Ion Ghica. Apoi impută Domnitorului de a se fi înconjurat de o „camarilă nedemnă“ și sfirșeste prin a de- clara: „Așa dar Românii n'au găsit în Princi- „pele de Hohenzollern pe omul ce căutau“ ¹⁾.

Paralel cu d. Sturdza în atacul contra Dom- nitorului și contra „oamenilor necinstiți și pă- tați“, scria d. Mărzescu pentru țară cele 42 de pagine ale broșurei sale „Spionul Prusian sau Principele Carol de Hohenzollern, Domn al Ro- mâniei“. Cruțăm pe cetitori cu extrase din

---

¹⁾ În contra d-lui Sturdza-Erdmann von Hahn au apărut atunci paginile intitulate „asupra broșurei Germania, România și Principele Carol de Hohenzolern“ (Iași, 1875), scrise de au- torul publicării de față.

această broșură; titlul ei o caracterizează îndestul¹⁾.

Alături cu broșurile de calibru mai gros agita în țară micile articole din ziarele partidului. *Românul* combătea or-ce încercare de a regula chestia din nou pendentă a căilor ferate Stroussberg, și pe de altă parte, prevăzând izbucnirea crizei orientale, reproducea și scria (2 și 15 Noemvrie 1875):

---

¹⁾ Fără temei s'a atribuit d-lui Dimitrie A. Sturdza paternitatea „Spionului Prusian“. Pe coperta roșie a broșurei figurează ca autor pseudonimul „Iordache Vulpescu“. Inspirată de atmosfera de la Mazar-Pașa, scrisă în întregul ei de d. Mârzescu, broșura a fost adusă cu precauțiune în București și de aici pretutindeni imprăștiată, mai ales prin activitatea, întru toate neobosită, a d-lui Dimitrie A. Sturdza. — Deci paternitate nu, însă connivență da.

În sensul notei de la pag. 9 sîntem datori să menționăm, că același d. Dimitrie A. Sturdza, mai ales de la reîntrirea sa în ministerul I. Brătianu la Noemvrie 1878, s'a distins prin dinasticismul său manifestant, s'a folosit și se folosește de orice ocazie, la minister și la Academie, spre ași arăta venerațiunea pentru Regele Carol și Regina Elisabeta Carmen-Sylva, și — avînd fericita însușire de a uita trecutul — declară în parlament: „Dinasticismul meu e foarte solid, dinasticismul meu este ca religiunea mea și nu-mi este rușine nici de Christos nici de dinasticismul meu“ (ședința Camerei din 30 Noemvrie 1887).

Pe o treaptă mai jos și d. Mârzescu, astăzi ministru (Martie 1897), a devenit credinciosul supus al Regelui Carol, pe care îl recunoaște acum ca pe cel mai înțelept Domnitor al Europei.

„In Europa nu mai este un secret pentru ni-
 „meni, că Principele Carol are veleități de glo-
 „rie militară, de mărire politică, și în aceste
 „veleități Basarabia ar fi sacrificată în schimbul
 „altor prețioase avantagii... Se înțelege, ce sor-
 „ginte de reardicare ni s'a redat prin Basara-
 „bia, ce *bine imens* este pentru noi această Ba-
 „sarabie. Basarabia este cheia propășirii și pu-
 „terii României. Ce este aspirațiunea de a ne
 „emancipa de darul anual ce facem Turciei; ce
 „sînt vanitoasele preocupări ca șeful statului
 „român să se întituleze prin imitațiune străină
 „Majestatea Sa Regele în loc de a-l numi pe
 „românește Maria Sa Vodă; ce sînt acestea!
 „Deșertăciune — pe lingă măreața aspirațiune
 „de a păstra Basarabia!“.

Și la 10 Ian. 1876, vorbind de-a dreptul de
 schimbul Basarabiei pentru Dobrogea cu Con-
 stanța — port la Marea Neagă, zice, că dacă
 ar primi Principele Carol aceasta, el „ar sub-
 scrie propria sa detronare“.

Iar *Alegătorul Liber*, noul organ inspirat de
 liberali ca d-nii E. Stătescu, M. Pherekide, I.
 Câmpineanu, scria (23 și 27 Fevr. 1876): „De la
 „1870 mai ales nu este demers în întru și chiar
 „în afară, care să nu se fi făcut spre a aduce
 „de nu resturnarea, cel puțin prefacerea Con-
 „stituțiunii, cerută chiar sub amenințare de ab-

„dicare... Vina opoziției, vina țării este dar, dacă „lupta din anti-ministerială se preface din zi în zi mai mult în luptă anti-dinastică?“

Și pentru cei mai de rînd o foaie zisă umoristică, *Ghimpele*, sub redacția lui Orășeanu și cu colaborarea vremelnică a d-lui G. Dem. Teodorescu, publica poesii de batjocură în contra dinastiei și da ilustrații ca cea din numărul de la 9 Noemvrie 1875, unde se insulta viața privată a Domnitorului¹⁾.

Din cele arătate mai sus se înțelege pe deplin programul politic al partidului liberal, coalizat la Mazar Pașa cu alte elemente.

Primul punct al programului era așa dar răsturnarea Principelui Carol și înlocuirea sa cu un domn indigen, adecă iarăș surparea unuia din fundamentele politice naționale hărăzite de la divanurile ad-hoc.

Dar dacă idea acestei răsturnări era absurdă la August 1870 când cu revolta de la Ploiești, și la Martie 1870 când cu mișcarea de la sala Slătineanu, ea era și mai absurdă, era politicește imposibilă în iarna 1875—1876. După do-

---

¹⁾ Orășeanu a primit și purtat mai pe urmă medalia *Bene-Merenti*, dată lui din inițiativa Principelui. Iar d. G. Dem. Teodorescu este astăzi directorul „Fundațiunii universitare“ a Regelui Carol I.

vada de stabilitate dată în țară prin guvernul conservator de 5 ani, iar în privința situației externe după înțelegerea dintre Rusia, Germania și Austria (*Drei-Kaiserbund*) asupra chestiei orientale față cu revolta Bosniei și Herzegovinei din vara anului 1875, soarta României era identificată cu domnia lui Carol I. Nici un om cu minte nu putea avea îndoială asupra acestui punct, și de altminteri, în urma unei călătorii de informații a lui M. Kogălniceanu prin străinătate, însuși capii coaliției de la Mazar Pașa părăsiseră or-ce asemenea gând, și d-nii Dimitrie A. Sturdza și Gheorghe Mărzescu cu broșurile d-lor, precum și cei ce mai scriau articole anti-dinastice prin ziarele menționate, erau întrebuințați numai ca niște sperietori lipsiți de conștiința scopului urmărit de adevărații conducători. De aceea coaliția și a luat drept șef în acel moment pe Manolache Kostaki, semnul și garanția atitudinii schimbate, prin mijlocul căruia putea să ajungă la guvern.

Celelalte puncte din manifestările opoziției de la Mazar Pașa erau tot așa de puțin valabile. Și combaterea promulgării convenției comerciale cu Austria, și împotrivirea la noua soluțiune a chestiei drumurilor de fier, și opunerea la idea generală a unei revisuiri a Constituțiunii, și re-

pudiarea gloriei militare și a Regatului pentru risicul de a pierde Basarabia... toate aceste idei, denunțate de coalizații de la Mazar-Pașa încă în primăvara anului 1876 ca trădare națională, au fost realizate sub însuș partidul național-liberal după ce a ajuns la guvern.

Este dar vederat, că nu prin acea acțiune a opoziției din iarna 1875—1876 a putut să cadă ministerul Lascar Catargi. Un guvern cade de regulă prin propriile sale greșeli, dar nu prin greșelile adversarilor. Acțiunea opoziției în genere, necum acțiunea rătăcită a coaliției de la Mazar Pașa cu toate articolele din ziare, cu toată violența expresiilor, cu toate neadevărurile respândite, cu toate întrunirile sgomotoase, nu ajunge la nici un rezultat practic, câtă vreme guvernul nu comite însuș eroii sau nu dovedește însuș insuficiență în chestiile mai importante ale politicei momentului.

Revenind acum la adevărata cauză a căderii ministerului Catargi în Aprilie 1876, vom ști după cele zise mai sus, că avem să o căutăm în vre o insuficiență sau în vre o eroare a lui în privința unor chestii de însemnătate, a căror rezolvire era neapărat cerută de situația politică de atunci.

Aceste chestii erau două:

1) Era mai întâi noua complicație a vechei greutăți cu drumul de fier Roman-Verciorova. După insolvabilitatea concesionarului Strousberg, administrarea mării întreprinderi trecuse asupra societății acționarilor din Berlin reprezentată mai ales prin Bleichroeder și Hansemann. Pentru terminarea construcțiilor și darea întregii linii în circulare (ianuarie 1875), societatea era silită să facă un nou împrumut de 78 milioane franci, și spre garantarea obligațiilor cu prioritate voia să obțină dreptul de inscripție ipotecară asupra liniei. Acest drept nu i se putea concede, cu toată stăruința consilierului intim Reinhard trimis la București. Din partea guvernului nostru s'a dus la Berlin ministrul lucrărilor publice, d. Teodor Rosetti, pentru a discuta alte soluțiuni, precum și modalitățile răscumpărării cel puțin parțiale a liniei ferate (a trunchiului Roman-Galați sau Galați-Verciorova). Deocamdată era vorba să înainteze statul român suma de 78 milioane, scăzând-o din capitalul de 248 milioane. D. Teodor Rosetti ajunsese în Berlin la o înțelegere cu societatea, însă mandatul d-sale era numai *ad referendum*, și când s'a întors în București, majoritatea consiliului de miniștri nu s'a putut hotărî pentru nici o soluțiune.

Chestia se trăgănea într'un mod intolerabil. După o convorbire cu d-nii de Bülow și de Radowitz în *Reichs-Kanzleramt* din Berlin, autorul acestei publicări face d-lui Catargi o dare de seamă asupra necesității politice a unei grabnice deslegări (scrisoare de la 5 August 1875, citită mai pe urmă în Camera de ministru de externe al Cabinetului Brătianu, ședința de la 12 Ianuarie 1880). De la Septembrie înainte numeroase discuții în consiliul de ministri se ocupă de această afacere. La 12 Decembrie 1875 agentul nostru diplomatic de la Berlin ne telegrafiază, că în *Reichs-Kanzleramt* se vorbește chiar de ruperea relațiilor diplomatice, dacă nu ajungem la o decizie. Toate în zadar: mai ales ministrul de finanțe, d. G. Gr. Cantacuzin, stă la îndoială, și toată chestia rămâne în starea ei amenințătoare ¹⁾. Această lipsă de hotărîre dovedește insuficiența guvernului de a face față situației în una din cele mai importante cerințe ale ei.

Un amănunt caracteristic: când cu citata misiune a d-lui Teodor Rosetti la Berlin, Principele Bismarck, în decursul convorbirii asupra

---

¹⁾ Vezi și memoarele Regelui *Aus dem Leben König Karls von Rumänien*, vol. II. pag. 484.

acelei afaceri, îl întrebă deodată, dacă este înrudit cu C. A. Rosetti, relevând însemnătatea acestui om politic. Indiciul era clar, și aici nu era vorba de presiune, ci de prevedere: dacă partidul d'lui Teodor Rosetti nu putea să rezolve chestia, rămânea să o rezolve partidul lui C. A. Rosetti. Căci resolutivă trebuia să fie.

Și Principele Bismarck avea dreptate în stăruința sa, atât pentru interesul țării sale, cât și pentru interesul țării noastre. Nu numai marile angajări ale unor persoane influente din aristocrația germană, ci și micile capitaluri ale multor burghezi din Berlin erau prinse în acțiunile căilor ferate, tot creditul statului nostru era în joc, și bunele raporturi dintre Germania și România atirnavu de la o convenabilă lichidare a afacerii tocmai în momentul, în care se aștepta izbucnirea crizei orientale și în care sprijinul puternicei Germanii era de cea mai mare importanță pentru noi.

Și astfel chestia drumurilor de fier se complicase iarăș cu altă chestie, mult mai gravă, care apăsa asupra situației politice din iarna 1875—1876: cu atitudinea statului nostru în războiul inevitabil dintre Rusia și Turcia. Luptele din Bosnia și Herzegovina, întreținute cu mijloacele panslaviștilor, nu se mai potoleau.

Concentrarea trupelor rusești la granița Basarabiei în Noemvrie și Decemvrie 1875 nu era un secret pentru nimeni. Ignatiev îndrăsnea să spue agentului nostru la Constantinopol, că Rusia după împrejurări va putea fi silită să ocupe România ca zălog. Și cu toată dușmănia cunoscută între Ignatiev și cancelarul Gorceacov (casuri analoage sunt frecvente în diplomația rusească), direcția reprezentată prin Ignatiev era pe atunci evident predominantă. Domnitorul nostru era în curent cu multiplele incidente în perspectiva războiului, care însă nu avea să izbucnească decât mai târziu, în primăvara anului 1877, anul 1876 fiind ocupat cu zadarnicele tratative diplomatice, cu mișcarea Softalelor pentru detronarea Sultanului Abdul Aziz și înlocuirea lui cu alienatul Murad II, căruii îi urmează în curând fratele său Abdul Hamid, etc.

Numai agentul nostru din St. Petersburg, d. G. Philippescu, pe la Noemvrie 1875 în concediu la București, era de părere, că deocamdată Rusia nu voia războiul.

Dealtminteri d. Zinoviev, consulul general al Rusiei, întorcându-se de la o întrevvedere cu Ignatiev din Constantinopol (tot în Noemvrie 1875), ne-a pus deadreptul întrebarea: ce atitudine va

avea România în viitoarea criză orientală? În multe consilii de miniștri din ultimele săptămâni ale anului 1875 am discutat asupra gravei întrebări și asupra gravei răspunderi. Ar fi de prisos să arătăm aici părerile individuale ale fiecărui ministru; pentru înțelegerea mersului politicei noastre și a schimbării de guvern intervenite în curînd, este de ajuns să consemnăm rezultatul discuțiilor: rezultatul a fost inacțiunea. A predominat vechea idee a neutralității.

Dar ce sens mai putea avea neutralitatea noastră în anul 1876? Neutralitatea garantată de cine? Și cum respectată în poziția noastră geografică? Cele trei Imperii erau înțelese în contra Turciei, Franța nu conta încă, Italia nu conta destul, Anglia sub isteța conducere a lui Disraeli se asigurase până la oare-care punct prin cumpărarea majorității acțiilor canalului de Suez (Noemvrie 1875), și energica agitare în contra Turciei din partea opoziției liberale sub impulsunea lui Gladstone nu putea rămâne fără efect asupra politicei engleze. Și apoi nu eram noi un stat cu aspirări de independență? Și care alt moment ni le putea îndeplini, dacă nu tocmai izbucnirea crizei orientale? Iar dacă independența trebuia să o dobîndim, se cuvenea junelui stat să o aștepte în pasivitate smerită

de la vre-o combinare viitoare a diplomației străine, care cine știe cum ar fi eșit, sau era datoria, onoarea și dovada sa de vitalitate de a și-o cuceri cu sângele armatei sale ?

Evident, singura politică indicată de interesul nostru național în anul 1876 era: ca — întemeiați pe sprijinul Germaniei și al Austro-Ungariei — să ne înțelegem din vreme cu Rusia asupra participării noastre la război.

Dar majoritatea ministerului Lascar Catargi nu se gândea decât la neutralitate; și această eroare politică a fost al doilea fapt, care a justificat căderea cabinetului conservator.

Și poate a fost bine că s'a întâmplat așa. Nu e vorbă, un minister conservator ar fi răscumpărat căile ferate probabil în condiții financiare mai bune; și cât pentru participarea la război, armata condusă de Domnitorul Carol ar fi fost tot așa de biruitoare sub ministerul Catargi, ca și sub ministerul Brătianu. Dar dacă și cu un guvern conservator se putea lua Plevna, numai cu un guvern liberal se putea pierde Basarabia fără o adincă zdruncinare înăuntrul țerei.

Și aici se vede odată mai mult folosul alternării guvernelor într'o monarhie reprezentativă.

În orice caz retragerea ministerului Catargi s'a produs constituțional corect în urma alegerilor

senatoriale de la sfârșitul lui Martie 1876, la care s'a prezentat cu succes opoziția coalizată, și după un scurt minister de tranziție (curios compus de generalul I. Em. Florescu cu Dim. Korne la externe, generalul Tell la finanțe, generalul Tobias Ghergheli la lucrări publice, P. Vioreanu la justiție și Al. Orăscu la culte), în ziua de 27 Aprilie 1876, în urma alegerii lui Manolache Kostaki la vice-prezidența noului Senat, al cărui prezident era Mitropolitul Primat, vine ministerul opoziției coalizate, ast-fel format :

Manolache Kostaki, prezident și lucrari publice,
 M. Kogălniceanu, externe,
 I. C. Brătianu, finanțe,
 G. Vernescu, interne,
 Colonel G. Slăniceanu, rășboi,
 G. Chițu, culte,
 M. Pherekyde, justiție ¹⁾.

---

¹⁾ D. Mihail Pherekyde, care la 27 Iunie 1875, într'o adunare de la *Alegătorul liber*, propusese și apoi prezentase Domnitorului o petiție cu multe iscălituri încontra chiar promulgării convenției comerciale cu Austro-Ungaria, nu se sfiește de a contrasemna însuș această promulgare în decretul de la 20 Mai 1876. Să fi luat măcar concediu pe câte-va zile! — Acelaș d. Pherekyde ca deputat, când cu rescumpărarea drumurilor de fier, prezintă importantul amendament ca sediul interimarei direcții a căilor ferate să fie deîndată la București, și după 3 săptămâni, în ședința Camerei de la 12 Ianuarie 1880, tot d-sa susține respingerea amendamentului său. — Dar vezi și nota de la pag. 28.

Noul minister disolvă Camera la 3 Mai 1876, și din alegerile de la începutul lui Iunie iese o covârșitoare majoritate, aproape unanimitate liberală. Președinte al Camerei devine C. A. Rosetti.

Care era să fie cel dintâi act al partidului liberal ajuns ast-fel la stăpînire?

Lunga durată de peste 5 ani a ministerului conservator — fapt unic pînă atunci în tinerile noastre anale parlamentare — în loc să fi fost primită de toți oamenii politici ca o dovadă de progres, nu făcuse decât să aprindă în majoritatea liberalilor setea de răzbunare, deșteptată încă din August 1870 și din Martie 1871, de când cu năbușirea turburărilor și a veleităților republicane.

Dar setea de răzbunare este un rău sfătuitor: ea a îndemnat Camera la darea în judecată a tuturilor ministrilor de la 11 Martie 1871 pînă la 3 Aprilie 1876, cu excepția d-lor I. Bălăceanu și I. Strat, și firește a lui Manolache Kostaki. În primul moment se exceptase și d. Teodor Rosetti, numit de la 31 Martie 1876 membru al Curții de casație. Dar după o scrisoare a d-sale către Președintele Adunării Legiuitoare, prin care reclama „dreptul și onoarea de a figura în acest proces“ (scrisoarea e publicată în *Timpul* de la 23 Iulie 1876), Camera are

naivitatea de a-i face pe plac și de a hotări și acusarea d-sale.

Ast-fel prin voturile de la 20, 21 și 22 Iulie 1876, după o propunere semnată de 80 deputați, în cap cu d. Eugenie Stătescu, citită de d. Stolojian în ședința de la 10 Iulie, Camera liberală dă în judecată pe foștii miniștri în număr de un-spre zece: Lascar Catargi, I. Em. Florescu, P. Mavrogeni, Al. Lahovari, B. Boerescu, N. Krezzulescu, G. Costaforu, P. Carp, Teodor Rosetti, G. Gr. Cantacuzin și T. Maiorescu, iar pe al doi-spre-zecelea, pe generalul Tell, de și cuprins în propunerea de la 10 Iulie, îl scoate din proces... Prea era de la 48!

Și cu toate aceste, programul ministerului liberal cetit la 25 Aprilie 1876 în Cameră și Senat declarase anume: „Venim la guvern fără recriminațiuni, fără spirit de răsbunare, venim cu via dorință de a potoli patimele și urile din țară“. Și chiar în Mesagiul de deschidere al Camerei nou alese, cetit în prima ședință de la 20 Iulie 1876, se zicea: „Fac cu atât mai mult apel la patriotismul și la moderațiunea d-voastră în momentele actuale, cu cât la hotarele noastre agitațiunile durează și orizontul politic este departe de a fi senin“. Și în asemenea momente și deabia 20 de zile după asemenea declarare so-

lemnă a guvernului susținut de Cameră, aproape unanimitatea Camerei cere și apoi votează darea în judecată a ministrilor partidului advers.

În comitetul de acuzare se alege (24 și 25 Iulie 1876), șapte membri, dd. Dimitrie Brătianu (prezident), N. Voinov (vice-prezident), A. Stolojian, N. Fleva, D. Giani, Emil Costinescu și G. Misail (secretar).

Asupra atribuțiilor acestui comitet parlamentar se nasc cele mai grele discuții. Articolele 101 și 102 din Constituție prescriu, că fie-care din ambele Adunări precum și Regele au dreptul de a acuză pe miniștri și a-i trimite dinaintea Curții de casație și justiție, însă cer o lege specială, care să determine casurile de responsabilitate și modul de urmărire; iar până atunci, tot Curtea de casație să aibă și puterea de a caracteriza delictul și de a hotărî pedepsele.

Legea specială asupra responsabilității ministeriale și a modului de urmărire nu era încă făcută (ea a fost promulgată deabia la 2 Mai 1879), de și Papiu-Ilarianu în calitate de procuror general al Curții de casație o ceruse formal încă de la 16 August 1866, sub ministrul Ion Ghica, ce e drept cu adaosul cuvintelor: „Eu cred, că simțul legalității peste puțin

„va deveni simțul României întregi în guvern
 „și în popor, și nu voi să am cea mai mică îndo-
 „ială, că sub domnia lui Carol I, Alesul Româ-
 „nilor, *sabia lui Goliath* va sta suspensă în tem-
 „plul justiției române spre a fi dea pururea în
 „vedere și aducerea aminte a tuturor acelor
 „ce se cuvine, dar că nici o dată nu se va simți
 „nevoie de a o întrebuița“. — Se vede, că ră-
 posatul Papiu-Ilarianu nu-și cunoștea partizanii,
 precum pare a nu fi cunoscut nici unele date
 istorice, când în citatul de mai sus confundă
 pe greul Damocles cu filisteanul Goliat din
 testamentul vechiu.

În starea legislației de la 1876 un Comitet
 de acuzare ministerială, ales de Cameră, avea
 fără îndoială dreptul și datoria de a culege toate
 informațiile, precum le poate culege or ce an-
 chetă parlamentară; dar procedura mai departe,
 procedura *judiciară* în înțelesul strict revenea
 de drept Curții de casație, care avea și singură
 chemarea de a caracteriza delictul. De alminteri
 art. 104 din Constituție prescrie formal: „Nici
 o jurisdicțiune nu se poate înființa decât numai
 în puterea unei anume legi. Comisiuni și tribu-
 nale extraordinare nu se pot crea sub nici un
 fel de numire și sub nici un fel de cuvânt“.

Însă această restricție legală nu convenea

pornirilor majorității liberale. Camera decide din contră (ședința de la 22 Iulie 1876) să dea Comitetului său de acuzare toate atribuțiile ce acesta și le va crede necesare pentru conducerea instrucției: și dreptul mandatelor de aducere cu sila și dreptul arestului preventiv în contra acușătorilor. (Că în fapt foștii miniștri conservatori nu au fost arestați, se datorește intervenirii personale a Domnitorului).

Primul efect al exorbitantei decizii de la 22 Iulie 1876 este demisionarea ministrilor Kogălniceanu și Pherekyde ¹⁾. Impreună cu ei se retrag din minister și Manolache Kostaki, care și fără de aceasta nu mai putea sta la guvern după darea în judecată a foștilor săi colegi conservatori și declarase în aceeași ședință a Camerei, că se află în mijlocul ei ca „un copil orfan” — lucru firesc pentru cine își părăsește părinții fără a fi fost adoptat în regulă de alții.

La 24 Iulie 1876 se reconstitue ministerul ast-fel:

- I. C. Brătianu, prezident și finanțe,
- G. I. Vernescu, interne,
- D. A. Sturdza, lucrări publice,

---

¹⁾ După cele constatate mai sus în nota de la pag. 23 această tărie a convingerilor juridice din partea d-lui M. Pherekyde merită să fie cu atât mai mult semnalată.

Eugenie Stătescu, justiție,
 Colonel G. Slăniceanu, război,
 G. Chițu, culte,
 N. Ionescu, externe.

Înaintarea lui Ioan Brătianu la prezidența Consiliului de miniștri, pe când fratele său Dimitrie rămânea șters la prezidența comitetului de acuzare, era în toate privirile indicată de situație. La justiție se cădea să vie în asemenea împrejurări d. Eug. Stătescu, de oare-ce fusese în capul propunerii pentru darea în judecată a foștilor miniștri. Și d. Dimitrie Sturdza intra natural în noul minister: d-sa și d. Ion Ghica, de care era încă subjugat, se aflau totdeauna dispuși să acuze pe alții. Pentru a mai avea un moldovean în minister, Ioan Brătianu s'a adresat la d. Nicolae Ionescu, profesorul fracționist de istorie al Universității din Iași — indiciu sigur, că evenimente importante nu se mai așteptau pentru anul 1876.

După o așa reformare a cabinetului, noul ministru de justiție d. Stătescu și vechiul ministru de interne d. Vernescu se grăbesc a pune parchetul, judecătorii de instrucție și organele puterii executive la dispoziția Comitetului de acuzare.

Comitetul începe acum faimoasa instrucție,

care durează peste 6 luni și (precum arată în voluminosul său raport de 946 pagine impri-
mate în 4°!) „cere de pe la diferitele autorități din
țară peste 500 de dosare, memorii și informa-
țiuni, se pune în relațiune cu toate ministerele,
cu toate prefecturile, *tribunalele*, parchetele, con-
siliile județene și comunale, în fine cu tot ce se
poate zice o autoritate constituită. . . . , face
perchisițiunile necesare la perfecții, de care s'au
servit ministrii dați în judecată ¹⁾, pune să se

---

¹⁾ Aceste „perchisițiuni“ se făceau, după însărcinarea
Comitetului de acuzare, de judecătorul de instrucție și de pro-
curorul tribunalului local, cărora li se asocia câte un deputat
liberal. La Vaslui, în contra fostului prefect d-lui D. Donici,
perchiziția a fost condusă de d. deputat A. Vizanti, profesor
la Universitatea din Iași. Aici i s'au sequestrat d-lui Donici și
scrisorile private, care n'aveau a face cu politica, între altele
și următoarea :

Domnule prefect,

Sunteți ordonat, ca la minut după primirea acesteia să
vă luați tărabuțele și în interesul serviciului să veniți cu din-
sele la gazdă la d. ministru al lucrărilor publice, unde aveți
tot-deauna o odaie care vă așteaptă și un tacâm la dejun și
masă. Vi se face tot odată aspră luare aminte la necuviința
de a vă duce la crișmă, în loc de a veni după datorie la su-
periorul d-voastră, care vă sărută dulce.

Ministru secretar de Stat
la departamentul Ticăloșiilor publice.

T. Rosetti.

Această glumă prietinească se vede publicată la pag.

descifreze și copieze 140 dosare de [corespondență secretă a fostului guvern, primește 600 comunicări de la autoritățile publice și persoane private“ etc. (pag. 2).

Ce emoție, ce teroare răspândită prin toate districtele! Căci mulți erau adinc impresionai de procedura comitetului de acuzare și nu puteau împărtăși ironica indiferență a unora din ministrii dați în judecată, care aveau destulă cunoștință de oameni și de împrejurări pentru a prevedea rezultatul lucrării d-lui Misail și celor deopotrivă cu d-sa.

În decursul acestei lungi instrucții comitetul trebuie să se hotărască în sfârșit a da cu ochii și de înșii ministrii acusați, și la 7 Decembrie 1876, după 6 luni de la acuzare, le trimite „mandate de înfățișare“ pentru terminul de 16 Decembrie. Spre ilustrarea acestui curios episod al Istoriei noastre contimporane, reproducem mandatul în fac-simile.

---

207 a marelui raport al d-lui Misail printre „actele“ de acuzare cu titlul pompos de „idea ce avea d. Teodor Rosetti de înalta pozițiune ce i se încredințase ca ministru al țerei“!

Despre percheziția neizbutită la fostul prefect de Neamț d. Colonel Roznovanu, vezi mai jos.

ADUNAREA DEPUTATILOR

COMITETUL DE ACUZARE A FOSTILOR MINISTRI DATI IN JUDECATA

MANDAT DE INFACISIARE

In baza rezoluțiilor Adunării și a art. 101 din Constituțiune, subscriși membri ai comitetului, chiâmăm pe D. *Tutu* *Manolescu*, fost ministru de Culte și Instrucțiune publică de profesie *advocat* domiciliat în *Comuna București* și compare înaintea noastră pentru ziua de *sâmbătă, ziua (16) Decembrie, 1876*, la ora unui post *ordinar* în localul Adunării Deputaților, spre a fi interogată asupra faptelor ce îi se impută și pentru cari este dat în judecată prin votul Adunării de la *21 Iulie*, cunoscând că la caz de neurmărire se va da în contrăi mandat de aducere.

Făcut în pretoriul nostru din localul Adunării, astăzi la *sapte Decembrie, 1876* în București.

A. Stoiciu   *Bl. Ionescu*
E. Costinescu   *N. Florescu*
G. Mădăraș

N. 514

Se 'nțelege, că nici unul din noi nu s'a înfățișat, pentru motivele cuprinse în următoarea adresă, trimisă comitetului la 12 Decemvrie 1876:

Domnilor,

La chemarea ce mi adresați de a mă înfățișa înaintea d-voastră în ziua de 16 ale curentei, mă grăbesc a întîmpina, că — în lipsa unei legi—nu vă pot recunoaște drepturile și atribuțiunile de judecători de instrucțiune și că prin urmare sînt hotărît a nu răspunde la nici un fel de interogatoriu ce mi-ați face.

Ast-fel fiind, este de prisos de a veni înaintea d-voastră. Voi răspunde și mă voi apăra numai înaintea judecătorilor mei legali, adică înaintea Inaltei Curți de Casațiune și Justiție.

Primiți, d-lor, încredințarea deosebitei mele considerări.

T. MAIORESCU,
fost ministru.

Asemenea adrese au fost trimise și de ceilalți acușați.

După câte-va zile, la 21 Decemvrie dimineața, se presentă la autorul acestei scrieri comisarul „colorii de roșu“, C. Vasilescu, însoțit de d. locotenent de gendarmi Fănuță, și-i dă următorul „mandat de aducere“, adăogând în termini poli-

ticoși invitarea de a se înfățișa de bună voie, căci alt-fel ar fi obligat să întrebuițeze forța.

ADUNAREA DEPUTAȚILOR

Comitetul de acuzare a foștilor miniștri dați în judecată

MANDAT DE ADUCERE

În baza rezoluțiilor Adunării și a articolului 101 din Constituțiune, mandăm și ordonăm tuturor agenților puterii publice, că în temeiul acestui mandat, să aducă înaintea noastră pe d-nul Titu Maiorescu, de profesie avocat, domiciliat în comuna București, pentru a fi interogată asupra faptelor ce i se impută ca fost ministru de Culte.

Cerem de la toți deștitarii puterii publice de a da mână de ajutor la cas de necesitate, spre esecutarea mandatului de față.

Făcut în pretoriul nostru din localul Adunării astăzi la 16 Decembrie 1876, ora 3 p. m. în București.

Vice președinte (semnat) *N. Voinov*.

Membrii (semnați) *N. Fleva, D. Giani*.

Secretar (semnat) *G. Misail*.

L.S.

Pentru conformitate cu originalu:

Com. coloarea roșie, C. P. Vasilescu.

No. 527.

Totdeodată se cere subscrierea unei dovezi de primire astfel concepute :

Dovadă.

Am primit copie după mandatul de aducere al comitetului de acuzare a foștilor Miniștrii dați în judecată a adunării Deputaților sub No. 527 din 16 Dec. anul 1876 de la d. Comisar al Culoii roșie, atestată că este conformă cu originalul, și mă oblig ca astăzi 21 Dec. a. c. până la ora 3 după amiazi fix să mă present înaintea Comitetului adunării Deputaților din Curtea Mitropoliei, conform textului mandatului făcut pe persoana mea.

1876, Dec. 21.

București.

Dar subsemnarea acestei dovezi se refuză de cel citat și se înlocuește cu următorul text, scris pe aceeaș pagină :

Am primit copia, despre care se vorbește mai sus, iar obligația de a mă presenta înaintea suscitaturii „Comitet“ o iau numai față cu agenții forței publice, d. Comisar de roșu și d. Locotenent de gendarmi Fănuță, cedând puterii unei autorități constituite, de la care și d-lor au primit ordin, adică Prefecturii Poliției Capitalei.

T. Maiorescu.

21 Decembrie 1876.

2 Ianuarie 1877.

Prefect al poliției d-lui G. Vernescu era pe atunci răposatul Protopopescu Pake.

Tot pentru acea zi și cu forme identice a fost citat d. Lascar Catargi, și pe la 3 ore ne am dus împreună în aceeaș trăsură la Cameră. Acolo ne-a întâmpinat deputatul locotenent-colonel Ghergheli, care, vestind pe membrii Comitetului despre sosirea noastră, a poftit întâi pe d. Lascar Catargi la Comitet. (Comitetul lucra într'un mic cabinet al Prezidentului Camerei, în fundul sălii la stînga. Nu se făcuseră încă reparațiile d-lui Dimancea).

După o jumătate de oră plecând d. Catargi, a fost introdus autorul acestei publicări înaintea Comitetului. A găsit prezenți în odăiță pe dd. Fleva, Giani, Costinescu și Misail, șezînd în jurul unei mese.

Scurta scenă, ce se petrece acum, o reproducem după o consemnare făcută în aceeaș zi:

N. Fleva (foarte politicoș). Bine-voiți a ședeă, domnule Maiorescu.

T. Maiorescu (salută în tăcere și face un gest de refus).

N. Fleva. Sunteți dat în judecată de Adunarea deputaților pentru mai multe fapte ce vi se impută împreună cu colegii d-voastră, și mai întâi că ați falsificat alegerile, lipsind

pe cetățeni de la liberul exercițiu al dreptului lor electoral. Ce aveți de răspuns?

T. Maiorescu. Precum am avut onoare a vă declara în scris, nu vă pot recunoaște atribuțiunile unor judecători de instrucțiune, fiindcă nu vi le-a dat nici o lege. Prin urmare nu voi răspundea la întrebările d-voastră.

N. Fleva. Acesta este tot răspunsul d-voastră și pentru celelalte capete de acuzare?

T. Maiorescu. Da.

N. Fleva. Atunci binevoiiți a scrie răspunsul pe această coală (ii presentă un formular tipărit ca al judecătorilor de instrucție).

T. Maiorescu. Scrieți d-voastră, dacă vă interesează. Eu nu scriu.

N. Fleva (după ce a scris). Vă rog iscăliți, dacă vă pare exact.

T. Maiorescu. Nu pot iscăli un act, a cărui legalitate o contest.

N. Fleva. Atunci se va face mențiune, că ați refuzat iscălitura.

T. Maiorescu. Faceți cum credeți. Pe mine nu mă privește.

N. Fleva. Vă puteți retrage, domnule Maiorescu.

T. Maiorescu (salută în tăcere și ese).

Cam în acelaș mod se vor fi petrecut lucrurile și cu dd. General Florescu și Al. Lahovari,

chienați cu trei zile înainte, și cu d. Mavrogeni, chemat la 22 Ian. 1877.

Deabia în ziua de 10 Martie 1877 (oare fiindcă era tocmai aniversara turburărilor de la sala Slătineanu?) se depun în sfârșit pe biroul Camerei 3 volume din raportul final al Comitetului de acuzare și la 15 Martie se depune al 4-lea și cel din urmă volum. Cu redactarea întregului raport a fost însărcinat d. G. Misail *).

Cine a citit vre o dată ceva de d. Misail (căci multe scrieri au eșit din călimările acestui autor), își poate închipui stilul și mai ales lungimea raportului.

„Vin astăzi“, zice d. Misail, „cu aceeași imparțialitate, de care a fost dominat Comitetul în lucrările sale, a vă supune rezultatul laboarei noastre de 6 luni“...

„Mandatul comitetului d-v. a fost onorator, însă greu și plin de răspundere. . . . Punând în practică niște principii, niște aforisme cu totul noi pentru noi“, etc.

„Inainte de or-ce, permiteți-ne a ne da seamă

---

*) Bună alegere, când era vorba de acuzarea d-ilor Lascar Catargi și Petru Mavrogeni, de vreme ce d. Misail fusese în copilărie adăpostit la curtea d-lui Costin Catargi din Mărăsești, tatăl d-nei Olga Mavrogeni!

„despre înalta idee de stat și de conservare, „care a dominat la darea în judecată a acestui „minister“. (Pag. 3).

Cu „înalta idee de stat“ și cu „aforismele cu totul noi pentru noi“ ale d-lui Misail, comitetul de acuzare, după „laborarea“ de 6 luni, ajunge la următorul rezultat:

Din cei 11 ministri dați în judecată, comitetul scoate de sub acuzare:

pe d. P. Carp, fiind-că în contra d-sale „nu a găsit nici un cap de acuzare“,

pe G. Costaforu, fiind-că a murit,

pe N. Krezzulescu, fiind-că „descoperirile făcute în povara sa nu sunt de natură a provoca un verdict de *condamnare*“.

Cât pentru d. G. Gr. Cantacuzino, pe care îl acuză de ingerințe în alegeri, de călcarea Constituțiunii, de falsificarea budgetului și de risipa banilor publici,

d. Teodor Rosetti, pe care îl acuză de ingerințe în alegeri, de violarea Constituțiunii, de modificarea traseului drumului ferat Ploești-Predeal și de acordarea unor subvențiuni nepermise de lege, și

B. Boerescu, pe care îl acuză de complicitate cu colegii săi „la crimele, delictele și risipele enumerate“:

Comitetul se referă la aprețierea suverană a Adunării.

Definitiv se menține acuzarea numai în contra celorlalți 5 miniștri în ordinea următoare: L. Catargi, Al. Lahovari, I. Em. Florescu, T. Maiorescu, P. Mavrogeni, pentru călcare de Constituțiune, ingerințe și corupere în alegeri, vărșare de sânge „al cetățenilor bivolari din Giurgiu“, risipa banilor publici, etc., etc. (pag. 246, 247).

Camera în ședințele de la 19 și 21 Martie menține acuzarea acestor 5 miniștri, admite scoaterea celorlalți, afară de a d-lui B. Boerescu, în privința căruia, după două votări nule, decide la al treilea scrutin cu 49 voturi contra 17 să rămăe sub acuzare.

Iar *Românul* de la 13 Martie 1877 laudă lucrarea partidului liberal ca făcută „cu lealitate, cu dreptate și cu cea mai rară și nobilă moderațiune“.

Dar de aci mai departe întreaga acțiune lanzește. Actele instrucției terminate nu se înatează Curții de casație, de și însuș prezidentul Camerei C. A. Rosetti o cere încă în ședința de la 16 Martie. Inșă în locul procedurii regulate se aplică pe cale administrativă o altă procedură, o manoperă, pentru a cărei calificare nici un cu-

vint nu este prea tare. După propunerea d-lui N. Dimancea, resumatul punctelor de acuzare, fără să se fi comunicat vre odată celor dați în judecată, se afișază pretutindeni pe la comunele din țară, pentru ca militarii, școlarii, sătenii să afle învinuirile aduse în contra guvernului conservator.

Și cu toate aceste inscenări de imitație jacobină, țara, de câte ori se poate manifesta în mod legal, se pronunță fără șovăire în contra pornirilor de răsbunare ale partidului liberal. Căci pe lângă foștii miniștri se ved dați în judecată și unii din funcționarii lor administrativi, aceștia în procedură regulată la tribunale și la curți. Inșă toți fără excepție sunt desvinovați.

Relevăm cazul d-lui colonel Roznovanu, fost prefect la Piatra-Neamț, care, vându-și domiciliul călcat de deputatul Șoarec pentru perchișiția ordonată de comitetul de acuzare, a dat afară pe acel deputat „liberal“ și apoi, fiind acuzat pentru această rezistență, a fost achitat de Curtea de apel din Iași prin decisiunea de la 17 Septembrie 1876, care a recunoscut perchișiția nelegală și prin urmare rezistența îndreptățită. ¹⁾

¹⁾ Unul din judecătorii Curții de Apel, N. Casimir, precum și Președintele Tribunalului de Roman, d. G. Balș, care se pro-

Mai relevăm pe cei trei foști prefecți, dd. Iacovaki, Nicolaide și Popescu, achitați în 1877 de curțile cu jurați, și pe fostul director al imprimeriei statului, d. I. A. (Zizin) Cantacusin, în favoarea căruia chiar judecătorul de instrucție din București, cu toată intimidarea magistraturii amovibile din acel timp, nu a putut decât să dea o ordonanță de ne-urmărire (4 August 1875). Toți patru au fost apărați de autorul scrierii de față, el însuș fiind încă sub acuzare (pentru d. Iacovaki a pledat și d. Cantilli).

Casul d-lui I. A. Cantacuzin merită să fie menționat și în altă privință. D-sa fusese dat în judecată de d. G. Vernescu, ministru de interne, sub grava acuzare de „delapidare de bani publici“, fiind-că tipărise în imprimeria statului ziarele *Curierul Bucureștilor* și *Économiste Roumain*, de și d. Vernescu văzuse din chiar dosarul ministerului său, că această tipărire era executată din ordinul expres al ministrului de interne (jurnalul consiliului de miniștri No. 2 din

---

nunțase pentru condamnarea deputatului Șoarec, au fost îndată depărtați din funcție de d. ministru Stătescu. Celălalt judecător de la Curte, E. Filipescu-Dubău, a dimisionat. Acelaș ministru a mai destituit pe judecătorul de instrucție de la Tribunalul Piatra-Neamț, Iuliano, care refuzase să facă împreună cu deputatul Șoarec perchișiția la d. Colonel Roznovanu.

1875) și de și era evident, că directorul imprimeriei statului nu avea cădere să examineze și să refuze manuscrisurile trimise la tipar de ministrul său. Fapta d-lui Vernescu era așa de abusivă, încât d. Cantacuzin, îndată ce a primit ordonanța de ne-urmărire, a acționat la rîndul său pe d. Vernescu dinaintea tribunalului Ilfov pe temeiul art. 298 din codul penal, care pedepsește pe cel ce aduce o „acusare mincinoasă“.

Plângerea a fost primită de primul-prezident al tribunalului Ilfov (dosar No. 1544 din 1876), trimisă spre judecare la secția II și sorocită pe ziua de 15 Aprilie 1877, pentru care d. Cantacuzin a și primit citația No. 8973. La ziua sorocită, d. Cantacuzin, însoțit de autorul acestei publicări, se presintă la Tribunal. Spre marea noastră mirare de pe rolul proceselor din acea zi lipsește procesul Cantacuzin-Vernescu. La intrarea Tribunalului în ședința publică, prezidentul ne spune, că procesul este „scos din rol“ după o adresă a primului-prezident (pe temeiul jurnalului No. 5432, încheiat de Trib. secția I la 24 Noemvrie 1876, în camera de consiliu, fără citarea părților și cu toate că procesul aparținea secției II). Protestarea noastră e întreruptă de prezident cu sunarea clopoțelului și cu vorbele: „nu admit nici o discuție“.

Pentru or ce cunoscător de legi acest nepilduit incident nu mai are trebuință de comentariu; el dovedește starea, în care ajunsese tânăra magistratură încurajată de partidul liberal din acele vremuri, după ce în Aprilie și Mai 1875 — ca demonstrație în contra alegerilor făcute sub ministerul L. Catargi cu d. Al. Lahovari la justiție — vr'o 23 de magistrați, în cap cu președintele Tribunalului Ilfov I. Pretor și M. Poenaru-Bordea, cu procurorii Ciru Economu și I. Vilacros și cu asociații de la Curtea de Apel C. Nacu și B. Arvenesso, își daseră demisia, fuseseră sărbătoriți la un banchet public prin discursurile d-lor Ion Ghica, I. Brătianu, G. Vernescu, N. Blaremburg și E. Stătescu, și apoi toți câți au găsit de folosul lor să reentre în magistratură la venirea regimului liberal din 1876, înaintați de acest regim, de și chiar faptul demisionării lor sub forma unei manifestări politice dovedea, că le lipsește una din calitățile indispensabile ale magistratului. (Câți-va din ei, dd. Ciru Economu, M. Zenide, B. Arvenesso, M. Poenaru-Bordea sunt și cei dintâi martori ascultați de comitetul de acuzare ai foștilor miniștri conservatori).

F'irește, dacă întreaga magistratură ar fi fost amovibilă și la dispoziția guvernului, cum fusese în cazul d-lui I. A. Cantacuzin, s'ar fi continuat

și procedura în contra celor 6 miniștri remași sub acuzare. Dar Curtea de Casație, în judecata căreia trebuiau să fie trimiși, era inamovibilă, și guvernul liberal, cu toată presiunea ce a încercat-o, nu era sigur de verdictul ei. Ideea de a desființa câți-va judecători, propusă în comisia bugetară a Camerei, sau de a alcătui o majoritate *ad-hoc* prin adăogarea unei întregi secții la Curtea de Casație, se părăsise ca prea greu de realizat, și de altminteri d. Eugenie Stătescu, capabil de așa ceva, fusese înlocuit la justiție cu d. Câmpineanu (27 Ianuarie 1877).

De aceea, după faimoasa afișare prin comune, nu se mai face nimic. În zadar stăruiesc acușării să fie însfirșit trimiși înaintea judecătorilor lor naturali, în zadar se adresează pentru aceasta chiar la Domnitor prin petiția colectivă de la 21 Mai 1877: partidul liberal nu îndrăsnește să urmărească procesul mai departe. Din contră, membrii comitetului de acuzare demisionează unii după alții. Incetează întâi mandatul d-lui Voinov, fiind-că nu mai e deputat, demisionează apoi formal dd. D. Brătianu, E. Costinescu, Fleva și Misail, acest din urmă cu motivarea interesantă, că mai curând își dă demisia din Cameră decât să susție acuzarea înaintea Curții de Casație „având convingerea că nu e bine privit

de unii membri de la înalta Curte" (ședința de la 21 Martie 1877). Asupra acestor demisii Camera alege și realege pe dd. E. Stătescu, G. Vernescu (amîndoi acum simpli deputați), N. Fleva, G. Misail și G. Danielopolu. Dar toți (afară de d. Fleva) declară că nu primesc, și atunci demisionează și d. D. Giani. Camera nu-și mai dă osteneala să aleagă pe alții în locul lor, ci le respinge numai demisiile. Însă ei de fapt refuză de a participa la o lucrare, pe care declaraseră, că nu vor să o ia asupra-le. Numai d. Anastasie Stolojian rămâne neturburat membru al comitetului știrbit.

Ast-fel foștii ministri dați în judecată, după o instrucție de 9 luni, mai rămân alte 10 luni în situația fantastică a unor oameni definitiv acușați, dar indefinit nejudecați. Nu acușații, ci acuatorii dosesc de la judecată, și toată acțiunea, precum fusese începută în mod nechibzuit, se termină în mod ridicol. Guvernul liberal pân-dește cu nerăbdare prilejul de a scăpa din impas, nerăbdare cu atât mai explicabilă, cu cât la începutul anului 1878, precum vom vedea din capitolul următor, situația internațională a țării devenise îngrijitoarea și răspunderea guvernului foarte grea.

Acest prileji i se dă în sfirșit, dar i se dă cum

nu se aştepta: sub forma unei noue manifestări semnificative a opiniei publice. În ziua de 24 Ianuarie 1878 aveau să se facă mai multe alegeri parţiale de deputaţi, printre care una la colegiul I din Iaşi şi alta la colegiul I din Romanaţi. În amindouă colegiile se aleg iarăş doi din foştii miniştri rămaşi sub judecată: la Romanaţi generalul Florescu, la Iaşi autorul acestei scrieri, după ce încă în Aprilie 1877 dd. Lascar Catargi şi B. Boerescu (împreună cu dd. P. Carp şi G. Gr. Cantacuzin) fuseseră aleşi la Senat.

Dacă în spiritul şi litera Constituţiei, deputatul ales nu reprezintă numai colegiul său electoral, ci întreaga ţară, verdictul ţării era acum pronunţat; şi imediat ministrul-prezident I. Brătianu, în şedinţa de la 26 Ianuarie 1878, cere Camerei „să sfirşească odată cu această nenorocită cestiune“, iar Camera, cu toată împotrivirea lui Pantazi Ghica, votează fără discuţie retragerea acuzării miniştrilor conservatori. Votul se dă cu 55 bile contra 6, *Monitorul* constată aplausele deputaţilor, aceloraş deputaţi, care cu un an şi jumătate în urmă aplaudaseră darea în judecată.

IV.

SUB MINISTERUL IOAN BRATIANU

RĂSBOIUL ȘI PROCLAMAREA REGATULUI

24 IULIE 1876—14 MARTIE 1881.

Pe când înăuntrul țării Camera liberală își pierde vremea cu incidentele acuzării ministeriale, în urma cărora Manolache Kostaki, prezidentul Cabinetului de la 27 Aprilie 1876, după deabia trei luni de slabă guvernare, cedează locul ministerului mai omogen format de I. C. Brătianu : evenimentele istorice din Orient se desfășură cu necesitatea prevăzută.

Răscoala din Boznia și Herzegovina se repercutează în primăvara anului 1876 până în Bulgaria, unde se lățește, cu toate sălbaticile încercări de năbușire din partea Turcilor (Gladstone : *bulgarian atrocities*). Marile Puteri, în scop de a preveni sau cel puțin de a localiza

un eventual război regulat, încearcă acum obișnuita acțiune diplomatică asupra Turciei, uneori cu aparența deplinei înțelegeri între ele, adeseori însă cu transparența diversității intereselor. După o primă intervenire formală, prezentată Inaltei Porți de Conte de Andrassy în numele Austro-Ungariei, al Germaniei și al Rusiei (Ian. 1876), conferința celor „trei cancelari” Bismarck, Andrassy și Gorciacov, adunată în Berlin, stabilește la ¹/₁₃ Mai 1876 așa numitul *memorandum de la Berlin*, primit și de Italia și de Franța, nu însă de Anglia, din cauza căreia se zădărnicesc cele 5 puncte de reforme împăciuitoare¹⁾.

În Iulie 1876 Sârbia și Montenegro, ajutate cu arme și voluntari (generalul Cernaiev) trecuți din Rusia prin România, încep și ele războiul în contra Turcilor. Montenegrinii rămân biruitori, dar Sârbii sunt îndată bătute la Ti-

---

¹⁾ Autorul acestei scrieri (trimis de ministerul L. Catargi în Martie 1876 pentru negocierea convenției comerciale cu Germania, după a cărei încheiere prealabilă a demisionat la 2 Iulie față cu situația schimbată în țară) se afla în timpul memorandumului ca agent diplomatic la Berlin. Felul primirii sale, în deosebire de primirea puțin simpatică făcută noului ambasador turcesc Edhem Pașa, era un simptom al bunelor dispoziții pentru România în contra Turcilor și a fost și astfel semnalat într-o scrisoare către ministrul de externe ca o prevestire a rolului nostru în războiul viitor.

moc (24 Iulie). Puterile propun un simplu armistițiu, Turcia îl refuză, luptele continuă; însă în momentul pericolului unei desăvirșite nimiciri a Sêrbiei, Rusia intervine la ¹⁶/₂₈ Octomvrie cu un *ultimatum*, în care cere Turciei armistițiul necondiționat pe 6 săptămâni. Guvernul englez, sub conducerea lordului Beaconsfield (Disraeli), ia o atitudine amenințătoare în contra Rusiei; pentru a preveni conflagrația generală, ambasadorii Puterilor se adună în conferență la Constantinopol, ¹¹/₂₃ Decemvrie. Deastă-dată Puterile Europene ajung la o înțelegere, și la ³/₁₅ Ianuarie 1877 lordul Salisbury, al doilea trimis al Angliei, citește propunerile convenite în privința Montenegrului, a Sêrbiei, Bosniei, Herzegovinei și Bulgariei.

Dar Inalta Poartă, sub noul Sultan Abdul-Hamid, inscenează în acelaș timp curioasa Constituție a lui Midhat-Pașa cu libertatea presei, a religiei, a întrunirilor (o ironie în contra Rusiei), cu un fel de Cameră (Marele Sfat), compusă din 225 membri, etc. și o promulgă în chiar zioa deschiderii conferenței ambasadorilor; iar propunerile diplomatice le supune acum „Marelui Sfat“, care le respinge. Turcia acoardă numai Sêrbiei și Montenegrului un armistițiu

până la 19 Fevruarie, în răstimpul căruia încheie pacea cu Sërbia, dar nu cu Montenegro.

Calculul politic al Inaltei Porți se arată greșit, fiind-că se bizue prea mult pe antagonismul dintre Anglia, Rusia și Austria, care tocmai în acest moment este înlănzit, aproape înlăturat. Anglia, desaproband rezistența Turciei în contra diplomației Puterilor, așteaptă acum mai mari foloase de la slăbirea Rusiei și a Turciei în urma unui război între ele; iar Rusia, incredințată de amiciția Germaniei (Bismarck în ședința *Reichstagului* de la 5 Decembrie 1876: „câtă vreme vom sta noi la acest loc, nimic nu va putea atinge amiciția noastră seculară cu Rusia“), își asigurase și bine-voitoarea neutralitate a Austriei prin înțelegerea secretă de la Reichstadt (8 Iulie 1876), care încuviința viitoarea ocupare a Bosniei și Herzegovinei de către Austria¹⁾.

---

¹⁾ Probabil și reluarea Basarabiei noastre de către Rusia. — Este de mirare, cum un diplomat consumat ca Benedetti, cu toată dubioasa reputație ce i-a rămas din timpul funcționării sale ca ambasador la Berlin 1864—1870, a mai putut să scrie în *Revue des deux mondes* de la 1 Ianuarie 1897 (ce e drept, la vârsta de 79 de ani): *Au congrès de Berlin on se concerta pour limiter d'une façon dérisoire les avantages stipulés par la Russie à San-Stefano . . . On a ravi à la Porte la Bosnie et l'Herzégovine, dont on confia l'administration temporaire à l'Autriche . . . M. de Bismarck a été, dans une pensée intéressée, le promoteur des avan-*

Puterile Europene mai fac o ultimă încercare pentru a evita Turciei izbucnirea conflictului cu Imperiul de la Nord. Toți reprezentanții lor afară de cel otoman se adună într'o nouă conferență, la Londra, și semnează acolo la 19/31 Martie 1877 un „protocol“, ale cărui concluzii însă Turcia le refuză iarăș, și acum Rusia declară formal războiul.

Care este, în mijlocul acestor peripeții diplomatice, atitudinea statului român?

Ministrul-prezident Ioan Brătianu, înălțat la guvern în fruntea unui partid numeros și bine disciplinat, începe a-și simți și a-și desvolta încetul cu încetul calitățile omului de stat, pe care în tot partidul său el singur le avea. Părăsind în curând frazele și apucăturile revoluționare, cu care se deprinsese în tinerețea sa turbulentă, marele său simț politic, care adeseori i-a putut acoperi lacuna unei culturi mai

---

*tages faits à l'Autriche qui, pour prix de ses bienfaits, nous l'année suivante une étroite alliance avec l'Allemagne. Bismarck a fost așa de puțin promotorul acestui avantaj, că din contră prealabila înțelegere directă între Rusia și Austria la Reichstadt trebuia, în intenția Rusiei, să rămâie ascunsă Germaniei și nu i-a fost descoperită decât ceva mai târziu, printr'o confidență din partea Austriei, provocată de alte descoperiri curioase asupra planurilor rusești. (Vezi între altele și *Neues zur Bismarck'schen Politik* în *N. Fr. Presse* de la 4 Noemvrie 1896).*

aprofundate, îi înlesnește înțelegerea situației reale: el devine mai accesibil sfaturilor Principei Carol în chestiile internaționale și poate pentru prima oară își da seamă de toată importanța Domnului hereditar dintr'o casă suverană a Europei.

Principele Carol, după 10 ani de domnie, ajunsese a cunoaște oamenii și lucrurile din țară, și precum își însușise înțelesul istoric al limbei noastre în contra neologismelor pripite, se pătrunsese de toată aspirarea națională a generației divanului ad-hoc, și în această privință devenise, a rămas și este recunoscut ca cel mai Român dintre Români.

Pricepător al politicei europene, în poziție de a afla amănuntele ei mai intime, el a avut din capul locului simțimentul, că în această crisă orientală România era chieată să-și manifeste puterea ei militară și valoarea ei de stat, prin care să-și dobândească adevărata suveranitate a independenței ¹⁾.

---

¹⁾ Această atitudine a Domnitorului merită cu atât mai mult recunoștința Țării, cu cât era în contrazicere cu sfaturile ce i le da însuș tatăl său, Principele Anton, din Sigmaringen și marele strateg Moltke din Berlin. (Vezi *Deutsche Revue*, Aprilie 1897, *Zur Vorgeschichte des Krieges von 1877*, pag. 49 și 51).

Însă Domn constituțional precum era, el nu putea să impue politica sa ca un autocrat, ci trebuia să caute a o inspira miniștrilor săi. În deosebire de prea prudentul cabinet Lascar Călugăreanu, la care întimpinase credința în neutralitatea absolută, găsește în ministerul liberal un guvern mai mlădios, și Ioan Brătianu se identifică treptat-treptat cu noua și curajoasa concepțiune.

Numai treptat, și nu de îndată, și nu cu toată energia. În primele 6 luni politica externă a lui Ioan Brătianu e prea șovăitoare. Încă în Decembrie 1876, la conferința ambasadurilor din Constantinopol, trimisul țării, Dimitrie Brătianu, insistă cu tot dinadinsul asupra garanțării neutralității noastre, pe care o ceruse în Noiembrie și memoriul lui Ion Ghica către guvernul englez. Precum era de așteptat, cererea României întimpina refuzul Puterilor.

Poate Ioan Brătianu sta la îndoială și din cauza părerilor d-lor Ion Ghica și Dimitrie A. Sturdza. Ion Ghica, fiind-că fusese cât-va timp Bey de Samos, trecea de cel mai bun cunoscător al intrigilor orientale, iar d. Dimitrie A. Sturdza era pe atunci simplul său adept, amândoi partizani hotărâți ai neutralității și văzând numai în această atitudine scăparea.

Poate era în defavoarea cabinetului liberal și faptul, că avea ca ministru de externe pe d. Nicolae Ionescu, care fusese primit cu gândul prea ușor, că deocamdată nu vor fi interese mai grave de îngrijit. Locul era aici și atunci indicat pentru Mihail Kogălniceanu, care însă nu reintră în cabinet decât la 3 Aprilie 1877.

Cu asemenea dispoziții nehotărâte, călătoria lui Ioan Brătianu la Livadia, în Octomvrie 1876, nu pare a fi avut tot succesul ce poate l-ar fi avut în alte împrejurări.

La Livadia Impăratul Alexandru al II era însoțit de cancelarul său Gorciacov, de ministrul de război Miliutin și de ambasadorul din Constantinopol Ignatiev. Pe Ioan Brătianu îl însoțește numai ministrul de război, colonelul Slăniceanu, firește nu și ministrul de externe d. Nicolae Ionescu.

Totuș faptul acestei întilniri a lui Brătianu cu Impăratul Rusiei dovedește începutul unei mai bune înțelegeri a necesității politicei române în fața crizei orientale.

Ce se va fi desbătut la Livadia este greu de constatat în toate amănuntele. Ioan Brătianu nu era om de condei; raporturi scrise, necum memoare personale, nu a lăsat din timpul mi-

nisterului său. Suntem dar reduși la simple conjecturi ¹⁾. Că s'a stabilit un fel de înțelegere prealabilă asupra trecerii armatelor rusești prin teritoriul nostru, ne pare sigur: eșirea la iveală a convenției formale de la 4 Aprilie 1877 o mărturisește. Dar care a fost contra-valoarea cerută de Brătianu? A insistat el asupra unei alianțe întru deplina co-operare a armatei noastre alături cu cea rusească în contra Turciei? Sau o asemenea politică energică nu era încă hotărîtă în propriul lui cuget și în or ce cas nu fusese diplomaticeste destul de pregătită pentru a avea și sprijinul Germaniei și al Austriei pe lângă Țarul Alexandru? S'a preocupat

---

¹⁾ De când am scris aceste rânduri, au apărut în *Deutsche Revue* (Aprilie și Mai 1897), câteva revelații asupra tratativelor premergătoare războiului de la 1877. Ele nu sunt de natură a modifica textul de mai sus. Extragem din ele următoarele: „La 16 Oct. se întoarce Brătianu din Livadia și raportează, că războiul trece de inevitabil... Conte Ignatiev i-a explicat necesitatea neapărată a unei convenții pentru trecerea armatei rusești prin România, el însă a răspuns evasiv... La plecare i-a zis Prințul Gorciacov: Dacă e război, ne vom înțelege noi cum-va, România nu poate decât să câștige, și Brătianu i-a răspuns, că o înțelegere este de sigur în interesul amândor state și că el este dispus a cerceta chestia mai deaproape... În ministerul român d. Sturdza susținea neutralitatea absolută ca cea mai bună politică, pe când Brătianu vedea din contră în înțelegerea cu Rusia cea mai înțeleaptă măsură. Principele Carol împărtășea părerea ministrului prezident“.

indestul de soarta Basarabiei, a cărei pierdere o prevedea *Românul* încă din 15 Noemvrie 1875? Sau — ceea ce ar fi mai grav — Brătianu s'a întors de la Livadia cu impresia, că Basarabia tot era pierdută pentru noi, și redactarea cam vagă a convenției de la 4 Aprilie 1877, despre care vom vorbi mai jos, și declararea ulterioară a Parlamentului, că nu cedează Basarabia și nu admite nici un schimb de teritoriu, erau numai niște înscenări de ocazie pentru a scăpa aparențele și a-și păstra popularitatea față cu periculoasa atitudine, ce o luase coaliția de la Mazar-Pașa tocmai asupra acestei chestii (vezi mai sus pag. 13)?

După răspunsul, ce un om nepărtinitor, cunoscând odată exact toate amănuntele, il va da la aceste întrebări, va atârna judecata asupra meritului sau demeritului acțiunii politice a guvernului liberal din acest timp.

Or cum ar fi, realitatea evenimentelor, care este mai puternică decât închipuirile individuale, impune în curând lui Ioan Brătianu linia de conduită și însăș Turcia se însărcinează să-i grăbească hotărîrea, cel puțin în ceea ce privește relațiile noastre cu Puterea suzerană.

Căci faimoasa Constituție, plăsmuită de Midhat-Pașa și promulgată la 11 Decemvrie 1876, ne-

știind seamă de capitulațiunile, la a căror respectare Inalta Poartă se angajase și prin convenția de la Paris, vorbește în art. 1, 7 și 8 de „provinciile“ privilegiate ale Imperiului Otoman și, după cum declară ministrul de externe Savfet Pașa guvernului nostru, înțelege să supue și România sub această denumire.

Acum era destul! Pe de o parte sfaturile stăruitoare ale Principelui Carol, pe de alta nevoința Marilor Puteri de a ne garanta neutralitatea și însfirșit nechibzuita vătămare a drepturilor noastre prin Constituția lui Midhat, produc în cugetul lui Brătianu hotărîrea definitivă, și de la 21 Fevruarie 1877 înainte, politica guvernului liberal tinde spre ruperea relațiilor cu Turcia și spre cucerirea independenței prin arme.

Fixăm data de 21 Fevruarie 1877 după un termometru caracteristic pentru șovăirile anterioare ale lui Brătianu: acest termometru este d. Dimitrie A. Sturdza. D. Sturdza se apropia sau se depărta de guvernul liberal, după cum acesta se apropia sau se depărta de Turcia. Intrat în cabinetul lui Ioan Brătianu la 24 Iulie 1876, d. Sturdza îl părăsește la 7 Ianuarie 1877, reîntră în cabinet după 20 de zile, dar îl părăsește iarăș după alte 24 de zile, adecă

tocmai la 21 Fevruarie 1877, și rămâne adversar al politicei partidului liberal în tot timpul războiului și până târziu după încheierea păcii de la Berlin.

D-sa, ca și Ion Ghica, sunt și rămân partizani absoluți ai neutralității, și chiar pe la Martie 1877, cu o lună înaintea începerii războiului, d. Ion Ghica în broșura sa „Uă cugetare politică, 1877“ ne dă sfatul: „Idea, care ni s’ar „părea mai nemerită, ar fi de a nu încuraja „prin atitudinea și prin cuvintele noastre nici „pe Turci nici pe Ruși, a nu arăta nici unuia „nici altuia nici simpatii nici antipatie. A păstra, „cum s’au rostit corpurile legiuitoare, neutrali- „tatea noastră, o neutralitate adevărată, iar nu „o neutralitate cu meșteșuguri, a nu înlesni „nici împedica trecerea, iar în cas de trecere „fie a unuia fie a celuilalt să protestăm sus și „tare înaintea Europei în contra violării terito- „riului nostru și să ne rezervăm acțiunea pe „viitor, retrăgând armata noastră din ochii tru- „pelor străine; să ne manifestăm dorințele și „speranțele ca să obligăm pe Europa să ne ga- „ranteze pe viitor acea neutralitate, de care „avem atâta trebuință, și care îi este chiar ei „atât de necesară. Dar aci se deșteaptă un sen- „timent de cavalerism rău înțeles. Și apoi să

„te mai ții cuvintele cele mari! „Nu voiui să
 „las țara mea să fie umilită“, zice unul. „Nu
 „eu voiui consimți ca după atâtea sacrificii ce
 „am făcut cu brava și iubita noastră armată
 „să las pe străin“ ... zice altul. „Să protestăm
 „cu sânge“, strigă mulți; și o mie de alte cu-
 „vinte frumoase pe care le-ar invidia Racine și
 „Corneille, care atrag aplauze și strîngerii de
 „mână patriotice, dar care din nenorocire nu
 „pot fi decât cuvinte“.

Și apoi mai adaogă — par'că în rindurile de
 mai sus nu era destulă smerenie:

„Cât pentru onoarea armatei, le răspundem
 „că nu credem, că onoarea unei armate, care
 „se retrage dinaintea altei armate, cu care nu
 „se poate măsura în luptă, să fie compromisă,
 „nici că ar fi mai umilitor de a se retrage di-
 „naintea numărului decât de a fi bătută sau
 „silită a depune armele dinaintea inamicului“.

Ce slab sfătuitor, ce rău prooroc a fost Ion
 Ghica! Și această „cugetare politică“ era pe
 atunci evanghelia d-lui Dimitrie A. Sturdza; și
 așa de înrădăcinat era d. Sturdza în credința
 sa, încât chiar mai târziu, pe timpul dis-
 cuțiilor parlamentare pentru aplicarea tractatu-
 lui de la Berlin, rostește în ședința Senatului
 de la 28 Septemvrie 1878 un discurs de opo-

siție în contra guvernului lui Ioan Brătianu și atribue acestui act politic al d-sale destulă importanță pentru a-l scoate și a-l răspândi în broșură deosebită sub titlul „Bassarabia și Dobrogea“ (București, 1878)¹⁾.

Din norocire Ioan Brătianu de pe la sfârșitul lui Fevruarie 1877 își hotărăște atitudinea politică în contra părerii d-lor Ion Ghica și Dimitrie Sturdza, și pentru a avea față de gravitatea situației externe un Parlament mai mlădios, disolvă Senatul, ales încă sub ministerul Lascar Catargi, și convoacă pentru zilele 21—26 Apri-

---

¹⁾ Un om public de însemnătatea d-lui Dimitrie A. Sturdza se cuvine să fie judecat după exacta constatare a diferitelor sale faze. De la 1 August 1882, când a părăsit pe Ion Ghica și a reintrat în cabinetul lui Ioan Brătianu, sub a cărui influență a rămas, și mai ales de la 1894, de când a ajuns în capul partidului național-liberal, d. Sturdza vorbește mereu de credința sa în Ioan Brătianu și de scumpătatea, cu care îi păstrează tradiția. Dar pentru respectul adevărului, fără a insista asupra vechiei scrisori, ce a publicat-o d-sa împreună cu d. Bălăceanu în contra lui Brătianu la 15 Martie 1869 (vez i *Indépendance Roumaine* de la 4 Ian. 1887), este necesară amintirea, că în una din acțiunile principale ale lui Brătianu, în care s'a manifestat valoarea acestuia ca om de stat, adică în participarea la războiul ruso-turc, d. Dimitrie Sturdza i-a fost adversar hotărît și că poate această ostilitate a d-sale și a lui Ion Ghica a împiedicat partidul liberal de a apuca mai de timpuriu calea cea dreaptă în criza orientală și de a dobândi pentru țară mai multe foloase decât s'au dobândit după atâta sovăire.

lie colegiile electorale. Însă evenimentele se precipită peste așteptarea guvernului rău informat. Deabia se disolvase Senatul la 23 Martie, și începerea războiului ruso-turcesc, prin urmare necesitatea trecerii armatei rusești peste teritoriul nostru, se anunță ca iminentă. În toată pripa guvernul trebuie să dea acum o formă legală înțelegerii asupra intrării trupelor de la Nord în România, despre care se vorbise la Livadia cu 6 luni înainte și a cărei redacție se stabilise (la spatele titularului de la externe, d-lui Nicolae Ionescu) încă pe la sfârșitul lui Noemvrie între Ioan Brătianu și Nelidov. (Nelidov sosise în secret de la Constantinopol și rămasese ascuns la baronul Stuart în consulatul rusesc din București).

La 4 Aprilie 1877 se subscrie formal convenția cu Rusia de baronul Dimitri Stuart și de Mihail Kogălniceanu, numit în ajun ministru de externe ¹⁾.

---

¹⁾ Spre a-și ușura răspunderea, Ioan Brătianu îndeamnă pe Principele Carol la consultarea mai multor oameni politici din diferite partide, care însă constată numai predominarea părerii d-lor Ion Ghica și Dimitrie A. Sturdza pentru neutralitate (2 Apr. 1877).

Caracteristică este recenta polemică iscată în ziarele noastre (Mai 1897) asupra participării conservatorilor și în deosebi a d-lui Lascar Catargi la această consultare. Ea dovedește o slabă cunoaștere a celor petrecute în țară și prea puțină ju-

Reproducem aici textul oficial al memorabilului act:

decată. D. Lăscar Catargi nu a fost chemat la acea consultare, și nici nu putea să fie chemat. Deabia cu 12 zile înainte Camera liberală votase acuzarea definitivă a celor șase miniștri conservatori pentru „crime și delikte“. Ar fi fost o monstruositate constituțională ca în acelaș timp să fie chemați de guvern la o consultare politică! Dacă ar fi fost chemați, unii din ei de și nu d. Lascar Catargi, s'ar fi arătat de sigur partizani aș răsboiului încontra Turcilor. Este știut, că generalul Florescu a făcut toate încercările putincioase ca să ia parte la acțiunea armatei, dar — cu o rară cruzime — s'a refuzat vechiului militar îndeplinirea acestei supreme datorii patriotice. — Uitat-au publiciștii noștri strigătul de indignare ce poetul național al Românilor, Vasilie Alexandri, l-a adresat generalului Florescu?

Din sinul Țării noastre o mândră oaste-apare!
 Menită ca să'ntreacă a lumii așteptare
 Prin fapte glorioase din timpi de altă-dată,
 Ea sboară 'n foc și iese cu fruntea 'ncoronată!
 Și însă tu, victimă de-o oarbă prigonire,
 Ai fost ca un netrebnic lăsat în părăsire!
 Netrebnic, tu, netrebnic!... Decând, o! Doamne 'n lume
 Lumina zilei poartă al noptii negru nume?
 Decând netrebnic este acel ce cu iubire
 Consacră-o viață 'ntreagă l'a patriei mărire?
 Decând netrebnic omul cu inimă măreață
 Ce 'n lupta pentru țară oferă braț și viață?
 Decând netrebnic șeful ce, or cum bate vintul,
 Iși apără stindardul și-și ține jurământul? . . . .
 Acum, în loc de arme curate, lucitoare,
 Eu vîd că se preferă hulirea mînjitoare.
 Or 'cine stă 'n arenă, de tînă are parte.
 Eu, nedeprens cu tina, mă țîn de ea departe
 Ș'aștept se vîd sub trăsnet hidoasa pocitură
 Care-au sădit în țară invidie și ură.

„Lucrând în înțelegere cu cele-lalte mari Puteri pentru a ameliora condițiunile de existență ale creștinilor supuși dominațiunei Sultanului, guvernul imperial al Rusiei a atras atențiunea Cabinetelor garante asupra necesității de a asigura într'un chip eficace executarea reformelor cerute de la Poartă.

„De oare-ce întăritarea Musulmanilor și slăbiciunea învederată a guvernului otoman nu lasă a se spera măsuri serioase de executare din partea autorităților turce, o intervențiune militară din afară poate deveni necesară. In cazul când desvoltarea ulterioară a afacerilor politice în Orient ar sili pe Rusia să iea asupra-și această sarcină și a dirige armata sa spre Turcia din Europa, guvernul imperial, dorind a respecta inviolabilitatea teritorială a Statului Român, s'a înțeles de a încheia cu guvernul Alteiței Sale Domnitorul Carol I o convențiune specială relativă la trecerea trupelor ruse prin România.

„Prin urmare au fost desemnați ca plenipotențiarî :

Din partea Majestăței Sale Imperatorul tutulor Rusiilor, baronul Dimitri Stuart, consiliar de stat, agent diplomatic și consul general al Rusiei în România, cavaler al ordinului St. Vladimir clasa III, al St. Anei clasa II, al St. Stanislas clasa II și al ordinelor streine: Leul și Soarele clasa II

cu placă, Medgidie, clasa III, Muntenegru clasa II cu placă, și al Crucii de ofițer al Mântuitorului;

Din partea Alteței Sale Domnitorul României, d. M. Kogălniceanu, ministrul Său al afacerilor streine, mare Cruce al ordinului St. Ana clasa I, al Vulturului roșu clasa I, al Medgidiei clasa I, al Coroanei de fier clasa I.

Cari, după ce și-au preschimbat deplinele lor puteri, găsite în bună și regulată formă, s'au învoit asupra articolelor următoare :

Art. 1. Guvernul Alteței Sale Domnitorul României Carol I asigură armatei ruse, care va fi chemată a merge în Turcia, libera trecere prin teritoriul României și tractarea Văservată armatelor amice,

Toate cheltueele, care ar putea fi ocașionate de trebuințele armatei ruse, de transportul său precum și pentru satisfacerea tuturilor trebuințelor sale, cad bine înțelese în sarcina guvernului imperial.

Art. 2. Pentru ca nici un inconvenient sau pericol să nu resulte pentru România din faptul trecerii trupelor ruse pe teritoriul său, guvernul Majestăței Sale Imperatorul tuturilor Rusiilor se obligă a menține și a face a se respecta drepturile politice ale Statului român, ast-fel cum resultă din legile interioare și tractatele existente, pre-

cum și a menține și a apăra integritatea actuală a României.

Art. 3. Toate amănunțele relative la trecerea trupelor ruse, la relațiunile lor cu autoritățile locale, precum și toate învoielile, cari ar trebui să fie făcute pentru acest sfirșit, vor fi consemnate într'o convențiune specială, care va fi încheiată de delegații ambelor guverne, și ratificată în acelaș timp ca și cea de față, și va intra în lucrare de odată.

Art. 4. Guvernul Alteței Sale Domnitorul României se îndatorează a obține pentru Convențiunea de față, precum și cea menționată la art. precedent, ratificarea cerută de legile române, și a face imediat executorie stipulațiunile coprinse într'ênsele.

Drept aceea plenipotențiarii respectivi au pus pe convențiunea din față semnăturile lor și sigiliul armelor lor.

Făcută în București la 4 (16) Aprilie anul mântuirii una mie opt sute șapte-zeci și șapte.

Pentru deosebita importanță a articolului 2 de mai sus, dăm și textul oficial al redacției franceze:

Art. 2. Afin qu'aucun inconvéniént ou danger ne résulte pour la Roumanie du fait

du passage des troupes russes sur son territoire, le Gouvernement de Sa Majesté l'Empereur de toutes les Russies s'engage à maintenir et à faire respecter les droits politiques de l'Etat Roumain tels qu'ils résultent des lois intérieures et traités existants, ainsi qu'à maintenir et à défendre l'intégrité actuelle de la Roumanie.

Când recitim astăzi acest act și ne aducem aminte de mărturisirea făcută de Kogălniceanu în ședința Camerei din 30 Sept. 1878, că încă la Iunie 1877, puțin după încheierea convenției și înainte de trecerea armatei noastre peste Dunăre în ajutorul Rusiei, cancelarul Gorciacov îi spusese la Ploești că ne cere Basarabia¹⁾: ne revin asupra acțiunii diplomatice a guvernului liberal toate îndoelile, de care am vorbit mai sus.

Prea este curioasă redactarea convenției de la 4 Aprilie. Faimosul articol 2 zicea, că Rusia „s'engage a maintenir les droits politiques de l'Etat Roumain tels qu'ils résultent des traités existants (așa dar supunerea sub suzeranitatea Turciei?), ainsi qu'a maintenir l'intégrité actuelle de la Roumanie.

---

¹⁾ Vezi discursul 40 din acest volum.

Acest text cuprindea pericolul unei *reservatio mentalis* din partea Rusiei și putea da loc la o interpretare contrară celei presupuse de Români. Căci Rusia, prin tractatul Pontului, semnat în Londra la ¹/₁₃ Martie 1871 (vezi vol. I, pag. 35) obținuse anularea tractatului de la Paris din 1856 în ceea ce privea Marea Neagră. Și pe de altă parte noi înși-ne îl știrbisem prin Unirea de la 1859 și prin instituirea Domnului hereditar străin de la 1866, amîndouă aceste acte fiind admise de Puteri în fapt, dar nu recunoscute în drept. În așa stare de lucruri, mai era oare tractatul de la Paris, pentru Rusia față de noi, *un traité existant*? Și *l'intégrité actuelle de la Roumanie*, interpretată cu oarecare șiretenie, mai era integritatea cea de la 1856 până la 1870, adică cea conformă cu tractatul de la Paris, care ne dase Basarabia? — Dealtminteri chiar art. 21 al tractatului de la Paris zicea: *Le territoire (en Bassarabie) cédé par la Russie sera annexé à la Principauté de Moldavie, sous la suzeraineté de la Sublime Porte*. E semnificativă relevarea suzeranității în acest articol. Care e puterea *Suzeranului* asupra teritoriului? Cuvîntul, ca termen de drept internațional, nu are înțeles precis. Ca precedent istoric, Austria ne luase la 1775 Bucovina și Rusia

la 1812 Basarabia prin înțelegere directă cu Turcia. Gorciacov ne va aduce aminte de aceasta la 1878.

Dacă era vorba să se previe o așa interpretare ingrată din partea Rusiei, atunci textul articolului 2 trebuia să cuprindă anume *garantarea Basarabiei*.

Iar dacă era vorba să rămăe redacția așa de vagă, fiind-că tot nu mai puteam păstra Basarabia față de pretențiile puternicei Rusii, atunci trebuia din vreme pregătită compensația de bună voie, care ar fi fost incomparabil mai mare, decât partea rău limitată din Dobrogea, pe care am primit-o mai la urmă cu dea sila.

Și un asemenea act guvernul lui Ioan Brătianu se vede nevoit să-l încheie și să-l publice în lipsa Parlamentului; iar după 7 zile, la 11 Aprilie, primele trupe rusești trec peste Prut și intră în țară.

Art. 123 din Constituție prescrie, că „nici o trupă străină nu va putea trece pe teritoriul României decât în puterea unei anume legi“. Cum să îndeplinească guvernul liberal această prescriere constituțională, când din lipsă de prevedere tocmai în acest moment Senatul era dizolvat și epoca alegerilor fixată de abia la 21—26 Aprilie?

Pentru a reintra mai curând în legalitate, cel puțin în această privință, ministerul comite o nouă violare de lege și, scurtând termenul minimal de 21 zile prevăzut de art. 46 din legea electorală, modifică prin decretul de la 3 Aprilie 1877 convocarea colegiilor și o fixează între 9 și 13 Aprilie.

Alegerile dau o mare majoritate guvernamentală, însă din foștii miniștri conservatori intră în noul Senat dd. Lascar Catargi, P. Carp, B. Boerescu și G. Gr. Cantacuzin.

Parlamentul se deschide la 14 Aprilie 1877, și la 16 și 17 Aprilie amindouă Corpurile legiuitoare primesc convenția cu Rusia și dau ministerului un bil de indemnitate pentru violările de lege comise.

Atitudinea opoziției conservatoare în acest moment important al Istoriei noastre contemporane merită să fie relevată. În organul lor recunoscut, *Timpul*, conservatorii publică la 26 Aprilie următoarea declarație demnă:

„Impregiurările sunt de o gravitate excepțională. Armatele rusești ocupă teritoriul nostru. O convenție iscălită de guvernul român și aprobată de majoritatea corpurilor legiuitoare, a fixat rolul, ce România este chemată a juca în situația actuală.

Constatăm, că această convenție a fost supusă Camerei și Senatului, după ce armata imperială a Rusiei trecuse Prutul și ocupase o parte a țării.

„In fața acestor fapte împlinite, în fața unor împregiurări, de la care poate atârna viitorul Statului nostru, noi conservatorii credem, că *ar fi și nepatriotic și inoportun de a crea guvernului, căruia evenimentele i-au incredințat soarta țării, dificultăți în cheștiile exterioare.*

„Opinia noastră despre acest guvern este cunoscută; ea nu s'a schimbat întru nimic. Pentru moment însă credem, că o polemică în contra politicei sale din afară nu este la locul ei“.

Cu toată convenția de la 4 Aprilie, relațiile noastre cu Rusia sunt foarte precare.

Fratele Impăratului Alexandru II, Marele Duce Nicolae, căruia îi era incredințat comandamentul suprem al armatei, își permite a adresa la 11 Aprilie un *manifest* către „locuitorii români“, în care le zice între altele:

Prin porunca Majestății Sale Impăratului tuturilor Rusiilor, armata Sa ce am sub a mea comandă, însărcinată a combate în contra Turcilor, intră astăzi în țara voastră, care nu pentru întâiaș dată a întâmpinat cu bucurie oștirile rusești.

Vestindu-vă aceasta, vă declar că venim la Voi ca vechi prieteni și voitori de bine; nădăjduesc să gădesc la Voi aceiaș sufletească primire care au arătat străbunii Voștri oștirilor noastre în trecutele resbele ce le-am avut cu Turcii...

Vă invit dar prin aceasta a vă urma în pace indeletnicirile și a ușura armatei chipul de a satisface nevoile și trebuințele sale, etc.

Par-că suntem încă sub protectoratul de la Akierman și Balta-Liman! Rusia și de astădată consideră tractatul de la Paris din 1856 ca ne mai având ființă.

Pe de altă parte Turcia vede acum în statul Român un dușman, silește pe reprezentantul nostru să plece din Constantinopol și la 26 Aprilie începe din Vidin bombardarea Calafatului, căreia îi urmează până la 14 Mai și bombardarea Giurgiului, Olteniței, Islazului, Bechetului și Corabiei.

În astfel de situație, Parlamentul nostru ia act de începerea ostilităților efective din partea Turciei și, după o discuție prealabilă în ședința Camerei de la 29 Aprilie, care se termină cu primirea unei moțiuni de încredere, propuse de d. P. Grădișteanu (votează contra dd. Nicolae

Ionescu, Pantazi Ghica, A. Vizanti), Adunarea Legiuitoare hotărăște la 9 Mai 1877 cu unanimitatea voturilor exprimate (se abțin dd. Nicolae Ionescu și N. B. Locusteanu): „Camera „ia act, că resbelul între România și Turcia, că „ruperea legăturilor noastre cu Poarta și Independența absolută a României au primit consacrarea lor oficială“.

În aceeași zi Senatul votează legea pentru instituirea ordinului *Steaua României* ca semn al Suveranității, care lege se primește și de Cameră și se sancționează a doua zi, 10 Mai. La această serbare națională (Marți în 10 Mai 1877) o deosebită solemnitate accentuează actul săvârșit: ministrul-prezident Ioan Brătianu, Mitropolitul Moldovei și Sucevei Iosif Naniescu, vice-prezidentul Senatului Dimitrie Brătianu, președintele Camerei C. A. Rosetti, primul-prezident al Curții de casație Al. Crețescu și președintele Curții de conturi Em. Grădișteanu țin discursuri înaintea Domnitorului și-l felicită pentru independența declarată.

E de notat, că această (cam acoperită) declarare a independenței provoacă în prima linie nemulțumirea Rusiei, care se și grăbește a o exprima prin o notă a d-lui de Nelidov. Politica

rusească față cu micile state era vederată: Țarul voia să le aibă în decursul războiului la dispoziția sa și, după izbândă, să le procure oare-care foloase ca rezultat al generosității sale. La vre-un ajutor din partea armatelor acestor state (adecă a României și a Greciei, căci Sârbii erau bătuți, și Montenegrinii prea puțini la număr) nu se gândea Rusia: încercările guvernului român de a face să se admită cooperarea regulată a armatei noastre le respinge cu trufie.

Dar în curând soarta armelor aduce situația la expresia adevărată a valorilor reale. Căci Rusia se arată rău pregătită pentru un asemenea război. Influențată poate de iluziile lui Ignatiev, care față cu pretinsa decadență a Turciei vorbea de o simplă plimbare militară, Rusia trimite la început pe câmpul de război european, unde efectivul turcesc este de aproape 400,000 luptători, numai 150,000, care cu vr'o 10,000 cazaci din așa numitul corp combinat (*svodny*) și cu personalul tehnic însumează deabia un efectiv de 170,000 oameni¹⁾; iar inten-

---

¹⁾ *Aus dem Leben König Karls von Rumänien* (vol. III, pag. 156). Statul-major român dă cifra „de 135 la 140 mii oameni“ (vol. I, pag. 54). — Cartea statului nostru major este intitulată „Is-

dența este concesionată unor întreprinderi private: pentru transporturi lui Warschawsky, pentru aprovizionări consorțiului Horwitz, Gregr și Kohan, a căror exploatare ajunge după sfîrșitul răsboiului în cercetarea instanțelor criminale.

Cu mișcarea întârziată prin ploile torențiale din primăvara anului 1877, armata rusească își face trecerea peste Dunăre deabia între 10 și 15 Iunie, iar la 16 Iunie trece și Impăratul Alexandru cu Marele Duce Nicolae. Centrul armatei, sub generalul Gurco, ocupă Tirnova la 25 Iunie, străbate cu o surprinzătoare repeziciune Balcanii prin pasul Hainkioi și ajunge la 5 Iulie până la Cazanlic. Însă Turcii se reculeg după prima amețeală, Suleiman-Pașa bate pe Ruși la Eski-Zagra (18 Iulie), și la 23 Iulie trupele lui Gurco se întorc iarăș la Tirnova.

Dar îndrăsneața înaintare era și fără de aceasta periclitată prin evenimentele întîmplate în acelaș

---

toriculă Răsboiului din 1877—1878. Participarea României la acestă răsboi. Lucrare făcută de mai mulți ofițeri“. Partea I. (București, 1887). — Lucrarea cuprinde atâtea neajunsuri de tot felul, încât se înțelege, pentru ce se prezintă sub o formă anonimă și oarecum ne-oficială. Totuș este de regretat, că după 20 de ani de la răsboi și 10 ani de la publicarea volumului întâi, n'a apărut încă volumul al doilea și cel mai important, în care a rămas să se descrie luarea Plevnei.

timp la baza de operație lângă Dunăre. Spre a lărgi această bază, aripa dreaptă a armatei sub generalul Krüdener, lăsând deocamdată Plevna la o parte (de si Principele Carol, într'un consiliu de război ținut la Marele Duce Nicolae în Ploești, arătase încă de la 20 Mai necesitatea de a pune cât mai curând mâna pe acest punct de încrucișare—ușor lucru pe la sfârșitul lui Iunie, când era reocupat numai de puține batalioane turcești), se îndreptase spre Nicopoli și după o scurtă bombardare, dar cu relativ mari pierderi, intrase la 3 Iulie seara în această cetățue. Inșă în răstimp Osman-Pașa, ne mai putând sosi de la Vidin în ajutorul Nicopolii și înțelegând pe de altă parte marea importanță strategică a Plevnei, concentrase aici toate trupele disponibile (de la început peste 15,000 oameni) și în câteva zile de o activitate febrilă izbutise să facă din această poziție, de la sine favorizată prin dealurile dimprejur și prin văile laterale, cea mai strașnică întăritură. Statul-major rusesc ordonă generalului Schilder-Schuldner să plece de la Nicopoli și să ia Plevna. Nefericitul general o atacă la 8 Iulie cu deabia 8,000 oameni, fără recunoașteri prealabile, fără trupe de rezervă, și este respins cu pierderea unei treimi din soldații săi.

Pentru a restabili cât mai curând prestigiul armelor rusești, generalii Krüdener, Șahovscoi și Scobelev atacă la 18 Iulie Plevna pentru a doua oară, de astădată cu vr'o 32,000 oameni infanterie, 3 brigade de cavalerie și 186 tunuri; dar și Osman-Pașa adunase până atunci în întăriturile sale cam acelaș număr de combatanți cu 54 tunuri. Rușii sufăr o a doua și mult mai crudă înfrângere și au să deplângă pierderea exorbitantă a vr'o 7,000 oameni cu aproape 200 ofițeri.

Situația lor devine din cele mai critice; în aceeaș zi este bătut și Gurco la Eski-Zagra în Balcani, toată soarta răsboiului e pusă la îndoială.

Acum încetează or ce trufie. Marele Duce Nicolae intervine deadreptul pe lângă Domnitorul nostru și-i cere ajutor prin memorabila depeșe de la 19 Iulie 1877, al cărei text îl vom reproduce mai jos. Totdeodată se ordonă chie-marea unui spor de peste 100,000 oameni din Rusia, și ministrul rusesc la Atena primește însărcinarea de a provoca și intrarea Grecilor în răsboi. Chiar și Sêrbilor, cu toată înfrângerea din anul precedent, li se adresează pe la sfirșitul lui Octomvrie aceeaș cerere. Iar Montene-

grinii reincep de la sine lupta deabia înteruptă¹⁾.

Ce făcuse până atunci armata română?

Mobilizată în luna lui Aprilie 1877, cu un efectiv de 50,000 oameni și 180 tunuri (după ce în decursul iernei se construiseră cu bună

¹⁾ În contra Grecilor Turcia așezase un corp de observare la granița din Tesalia. În cazul unui atac efectiv din partea Greciei, acest corp trebuia întărit prin detașarea de trupe din Sudul Balcanilor, și astfel s'ar fi slăbit rezistența contra Rușilor din pasurile Șipca și Hainkioi. Dar Saburov, pe atunci ministrul Rusiei la Atena, cunoscând starea deplorabilă a armatei grecești și temându-se ca aceasta să nu fie îndată nimicită și atunci din contră trupele turcești din Tesalia să poată sporî contingentul din Balcani, a luat asupra-și de a nu executa ordinul primit, ci de a sfătui pe Greci să rămăe în pace. Inteligenta nesupunere, mărturisită mai târziu Țarului de însuș Saburov, i-a procurat înaintarea la ambasada din Berlin. — Deabia după încheierea armistițiului de la 19 Ianuarie 1878 între Ruși și Turci, când se stabiliseră și bazele păcii, Grecia declară războiul și intră cu 12,000 oameni în Tesalia, pentru a-și da aerul de beligerant și a putea reclama o sporire de teritoriu.

În ce privește Sârbia, Principele Milan (spre marea nemulțumire a Impăratului Alexandru) nu se poate hotărî la acțiune. Tocmai pe la Decembrie (6 zile după căderea Plevnei!) își pune armata în mișcare spre Sofia și spre Vidin, ocupă la 11 Decembrie Adie și Mramor, la 16 Piro, etc.

Cât pentru Montenegrini, ei continuă cu vechiul curaj micile atacuri locale în munții greu accesibili de la granița lor și silesc cetățuia Antivari să capituleze (27 Decembrie). Antivari se și anexează Montenegroului prin tractatul de la Berlin.

prevedere întăririle de la Bărboși și Calafat), armata noastră este împărțită prin ordinea de bătae din 26 Aprilie în două corpuri, fiecare cu câte două diviziuni, sub comanda supremă a Domnitorului Carol, având ca șef al statului-major general pe colonelul G. Slăniceanu¹⁾. Primul corp de armată este comandat de generalul G. Lupu, al doilea de generalul Al. Radovici, iar comandanții celor 4 divizii sunt colonelii M. (Christodulo) Cerchez, I. Logadi, G. Angelescu și generalul G. Manu (numit general cu câteva zile mai înainte, împreună cu N. Haralambie, căruia i se încredințează comanda milițiilor).

Intr'o consfătuire ținută la Ploești (7 Mai), Marele Duce Nicolae își exprimă personal dorința unei cooperări a armatei române; Principele Carol se arată animat de aceeași dorință,

---

¹⁾ Cifrele de 50,000 oameni și 180 tunuri le luăm din cartea citată *Aus dem Leben König Karls* (vol. III, pag. 149), care evaluează întreaga putere armată a țării din acel moment, cu miliții, cu garda națională cu tot, la 70,000. Publicarea statului nostru major (partea I, pag. 75) vorbește de un efectiv mobilizat de 58,700 oameni cu 190 tunuri, plus 14,000 oameni din contingentul anului 1877, plus 33,000 din batalioanele de miliții, afară de garda orășenească și de depozitele trupelor de linie. Probabil cifrele statului-major erau pe hârtie, pe când relația asupra vieții Regelui ne dă realitatea.

cere însă prealabila stabilire a condițiilor militare pentru o asemenea acțiune și în orice caz o bază proprie de operație în Bulgaria; deocamdată promite în princip ajutorul trupelor române la trecerea armatei rusești peste Dunăre.

Însă între dorința Marelui Duce Nicolae, militărește foarte justificată, și atitudinea diplomației rusești este o mare deosebire, precum este, în dauna noastră, o deosebire și între cuvintele mai rezervate ale Domnitorului și acțiunea petulantă a ministerului său. Acesta insistă prea mult asupra cooperării armatei române și se expune la nota d-lui de Nelidov de la 16 Mai, care zice între altele: *Le Gouvernement Roumain avait fait des démarches auprès du cabinet Impérial pour témoigner de son désir de coopérer à l'action de l'armée Russe au delà du Danube, et poser les conditions, auxquelles cette coopération serait possible. La Russie n'a pas besoin du concours de l'armée Roumaine. Les forces qu'elle a mises en mouvement pour combattre la Turquie, sont plus que suffisantes pour atteindre ce but élevé que l'Empereur s'est posé en commençant la guerre actuelle. D'autre part la sécurité extérieure de la Roumanie ne l'oblige guère à attaquer la Turquie. Si donc, par des considérations personnelles d'une nature différente, et que le gouvernement Roumain tient à ne pas dévoiler, mais qui ressortent assez clairement du langage de la presse locale, il se croit tenu d'honneur à entreprendre une*

action offensive contre l'Empire Ottoman, cette action ne doit en aucun cas gêner l'exécution du plan général des grandes opérations de l'armée Russe, à l'ombre desquelles exclusivement ont pu être jetées les bases des destinées futures de l'Etat Roumain¹⁾.

Cu toate aceste, ajutorul făgăduit de noi pentru trecerea armatei rusești peste Dunăre se dă cu prisosință. În acel moment armata română este astfel așezată: divizia întâi la Calafat, a doua la Cetate, a treia la Băilești, a patra la Corabia-Izlaz. După înștiințarea despre timpul și locul trecerii (până atunci ținute secrete), bateriile române de la Islaz până la Calafat întretin în zilele de 14—16 Iunie un foc viu și neîntrerupt, și, ocupând astfel trupele turcești, apără transportarea materialului de pod (150 pontoane și 60 plute) din gura Oltului pe Dunăre în jos de Nicopoli spre Zimnicea-Siștov. Cu acest material sosit intact la destinație și în asemenea împrejurări întregul corp VIII al armatei rusești începe să treacă Dunărea chiar în noap-

---

¹⁾ Când, unde și cu cine? La Livadia cu Ioan Brătianu? Dar Basarabia? Și dacă acolo, sau poate la București, în timpul tratărilor cu Nelidov pentru convenția de la 4 Aprilie, s'au așternut „bazele destinelor viitoare ale Statului Român“, nu era atunci, înainte de a fi intrat Rușii pe teritoriul nostru, momentul de a hotărî și cooperarea armatei române, pentru ca să nu se poată zice acum, că viitorul României este pus *exclusiv* la umbra operațiilor rusești?

tea de 14 spre 15 Iunie și poate să ocupe Siștovul în seara de 15, iar a doua zi trece și Impăratul Alexandru II în Bulgaria.

Dar în lungul raport, ce Marele Duce Nicolae îl adresează Impăratului asupra întâmplărilor de la începutul războiului până la 15 Iunie, nu se zice nici un cuvânt despre armata română, ci se aduc numai plângeri în contra căilor noastre ferate !

Când și corpul IX al armatei rusești, părăsind Turnu-Măgurele, trece Dunărea, regimente române din divizia a patra se așază aici, și paza bateriilor rusești din această parte a malului stîng al Dunării le este încredințată. Astfel armata română formează în fapt continuarea aripei drepte a armatei rusești. După înțelegerea avută la Măgurele între generalul rus Stolypin și generalul Manu, trupele noastre urmează cu bombardarea Nicopolii încă până la 30 Iunie, pentru apărarea altor plute rusești, care trec din gura Oltului spre Zimnicea.

Și la 3 Iulie, atacul generalului Krüdener asupra Nicopolii este puternic ajutat din partea noastră prin neîntrerupta bombardare de la bateriile din Flămânda, Măgurele și Islaz și prin focul de puști al infanteriei române asupra celei turcești dinspre riul Osma.

Însă când Krüdener după cucerirea Nicopolii, spre a-și putea îndrepta toate trupele spre Plevna, cere de la generalul Manu să ocupe Nicopoli și să îngrijească de transportul celor 7,000 de prizonieri turci, generalul român cu drept cuvânt refuză, neavând de la Principele nostru autorizarea de a intra în Bulgaria. La intervenirea Marelui Duce Nicolae și chiar a Impăratului Alexandru, Principe Carol răspunde, că, fără stabilirea unei baze proprii de operație pentru armata română, aceasta nu va trece Dunărea.

Astfel generalul Krüdener e silit să reție o parte a trupelor sale la Nicopoli și nu poate trimite în contra Plevnei decât acei 8000 oameni sub comanda lui Schildner-Schuldner, care suferă înfrângerea de la 8 Iulie, despre care am vorbit.

Marele Duce Nicolae aruncă vina asupra noastră și se face că uită atitudinea diplomației rusești. Dar după o nouă intervenire a sa și a Impăratului Alexandru și după ce și cancelarul Gorciacov recunoaște acum trebuința neapărată a cooperării armatei române în Bulgaria, generalul Manu primește la 12 Iulie ordinul de a ocupa Nicopoli, și la 17 Iulie steagul român se înalță deasupra acestei cetăți turcești.

Cu toată considerabila sporire a trupelor de atac în contra Plevnei, Krüdener mai cere de la generalul Manu trimiterea a patru regimente române în ajutorul lor, ceea ce — în lipsa autorizării Domnitorului — se refuză iarăș. Rușii sunt pentru a doua oară bătuti la Plevna (18 Iulie), și în sfârșit Marele Duce Nicolae adresează Principelui Carol depeșa hotărîitoare pentru chiemarea în ajutor. Depeșa este astfel concepută:

Mardi, 19³¹ Juillet 1877.

PRINCE CHARLES DE ROUMANIE

A l'endroit où se trouve le Quartier-Général Roumain.

Les Turcs ayant amassé le plus grandes masses à Plevna, nous abîment. Prie de faire fusion, démonstration et, si possible, passage du Danube que Tu désires faire. Entre le Jiul et Corabia cette démonstration est indispensable pour faciliter mes mouvements.

NICOLAS ¹⁾.

Un nou moment de grea cumpănă pentru politica română! Chiar acum, prin inoportuna

---

¹⁾ E mare deosebire între acest text autentic și cuvintele apocrifă traduse în publicarea statului major român, în cartea d-lui T. C. Văcărescu și în prelegerile d-lui general Fălcoianu asupra războiului. Expresiile exagerate, atribuite acolo Marelui Duce Nicolae („Treci Dunărea sub ce condițiuni vei voi“ „Causa creștină este pierdută“) erau din capul locului suspecte.

insistență anterioară a guvernului nostru întru cooperarea armatei române (insistență tardivă după încheierea convenției de la 4 Aprilie și prematură înaintea înfrângerilor de la Plevna), situația României față de Rusia nu era atât de favorabilă, pe cât ar fi putut fi, și depeșa Marelui Duce Nicolae către Principele Carol vorbește de *passage du Danube que Tu désires faire*, par'că ajutorul invocat ar fi mai ales o împlinire a dorințelor noastre. Dar or cum ar fi redactată depeșa Marelui Duce, rămâne totuș constatat, că Rușii cer acum formal conlucrarea armatei noastre în Bulgaria și că, fiind zdrobiți (*abimés*) la Plevna, *această demonstrație le este indispensabilă pentru a facilita mișcările lor*.

Acțiunea militară ce ni se cerea, era pentru noi din toate punctele de vedere de o importanță supremă. Ea se cuvenea să fie însoțită de cea mai prevăzătoare acțiune politică, mai ales după declararea cancelarului Gorciacov din luna trecută în privința Basarabiei și după nota d-lui de Nelidov cu *destinées futures de l'État Roumain*. Dar pe când Principele Carol vrea să garanteze soarta Țării printr'un nou tractat cu Rusia, înainte de a intra cu toată armata în Bulgaria, Ioan Brătianu stăruie să le dăm „simplu și franc“ ajutorul putincios, fiindcă România, la o

respingere a Rușilor peste Dunăre, ar fi în pericol de a deveni teatrul războiului și fiindcă un nou tractat ar desființa garanțiile și foloasele (!) convenției de la 4 Aprilie¹⁾.

Domnitorul cedează ministrului său, dar cel puțin asigură armatei române o situație cuviincioasă încontra multiplelor încercări ale generalilor ruși de a dispune de ea ca de propriile lor trupe. Cu o întârziere intenționată și cu neclintita hotărâre de a păstra comanda deosebită asupra armatei sale, Principele Carol mai așteaptă câteva interveniri din partea Marelui Duce Nicolae, care i se și adresează, și răspunde însfârșit la 10 August :

Dans ses rapports avec l'armée Impériale, l'armée Roumaine devra conserver, ainsi que Votre Altesse Impériale a bien voulu le reconnaître Elle-même dans Sa dernière lettre, son individualité et son unité de commandement, tout en opérant bien entendu d'après le plan général et les dispositions de V. A. I. — A cet effet je serai très heureux de pouvoir me rencontrer avec V. A. I. à Nicopoli ou ailleurs, afin de régler à titre définitif la marche de nos opérations contre Plevna. Je prie V. A. I. de vouloir bien fixer le jour et l'endroit de cette entrevue.

---

¹⁾ *Aus dem Leben König Karls.* (vol. III, pag. 213). — Vezi și discursul 40 din volumul de față.

Intrevederea se hotărăște pentru 16 August. În acea zi, spre 8 ore seara, Principele sosește în cartierul imperial la Gornia-Studena, unde este întâmpinat de Impăratul Alexandru II și de Marele Duce Nicolae. Pe fața celui dintâi e întipărita durerea pentru pierderile suferite și grija de viitor. Cu mare cordialitate Impăratul își exprimă mulțumirea de a vedea pe Principele nostru în Bulgaria și speranța, că de acum înainte toate greutatețile vor fi înlăturate. Iar Marele Duce întreabă îndată, dacă Principele are intenția de a comanda armata română în persoană. La răspunsul Principelui, că aceasta „se înțelege de la sine“, Marele Duce întâmpină, că s'ar produce prea multe greutateți, fiindcă Principele Carol nu ar putea fi pus sub ordinele unui general rus. — „Firește că nu“, răspunde Domnitorul nostru, „însă zece generali ruși ar putea fi puși sub ordinele mele“. — Impăratul Alexandru ascultă discuția în tăcere, apoi conduce pe Principele Carol la cortul ce-i era pregătit, el însuși se retrage în simpla casă bulgărească, în care locuia. Peste puține minute sosește Marele Duce Nicolae în cort și, în numele Impăratului, ofere Principelui nostru *comandamentul superior asupra tuturor trupelor rusești dinaintea Plevnei*. — Mare onoare, și mai mare răspundere!

După un timp de reflecție, Principele primește, de și numărul soldaților ruși concentrați la Plevna nu trece peste 30,000 și din trupele române nu poate fi deocamdată adus în ajutor decât acelaș număr de oameni — slab contingent față cu armata și cu poziția lui Osman.

A doua zi Principele Carol pleacă înapoi și, putând deabia să se strecoare spre Șiștov prin nesfirșita mulțime de căruțe cu răniții de la Șișca și prin coloanele de tren, sosește seara la Zimnicea, găzduit în aceeaș casă, din care — cu puține săptămâni înainte — Impăratul Alexandru pornise peste Dunăre plin de încrederea într'o grabnică izbândă.

În Corabia, la 19 August, Principele ține un consiliu de război, la care iau parte Ioan Brătianu, generalul Cernat, colonelii Arion, Cerchez, Barozzi, Dabija, Slăniceanu și maiorul J. Lahovari. Conform părerii maiorului Lahovari și a lui Ioan Brătianu, și în contra părerii celorlalți, Principele hotărăște trecerea trupelor române peste Dunăre chiar pentru a doua zi.

Trecerea avea să se facă pe podul cel mare de 800 metri, care cu învingerea atâtor greutăți deabia se construise de colonelul Eraclie Arion și loc.colonelul Anton Berendei la Siliștioara Măgura lângă Corabia și care acum, în înțelesul celor convenite la Gornia-Studena, tre-

buia desfăcut și reconstruit la Nicopoli, precum și toate căile de etape și proviant trebuiau altfel stabilite conform noiei baze de operație.

O ordine de zi de la 23 Iulie modificase organizarea armatei active prin împărțirea în armata de operațiuni și armata de observațiune. Rămăind intact corpul II sub generalul A. Radovici (numai generalul Manu se numește comandant al artileriei armatei de operațiuni și este înlocuit la divizia a 4-a prin colonelul A. Angelescu), cele două divizii ale corpului I, formând armata de observațiune sub generalul Lupu, sunt încredințate colonelilor Pencovici și M. Holban, și din trupele lor se mai formează o rezervă generală, având aici colonelul Cerchez comanda infanteriei, colonelul Crețeanu a cavaleriei și colonelul E. Arion a artileriei.

În zioa de 20 August pe la amiază, după serviciul divin celebrat sub cerul liber de Episcopul Rimnicului, divizia de rezervă și o brigadă a diviziei a 3 a încep trecerea peste Dunăre pe la Siliștioara. La capul podului, în mijlocul emoției generale, sub arșița tropicală a soarelui, Principele Carol, însoțit de ministrul-prezident I. Brătianu și de prezidentul Camerei C. A. Rosetti, asistă ore întregi la marele eveniment.

Trupele au ordin să continue toată noaptea marșul lor spre Plevna.

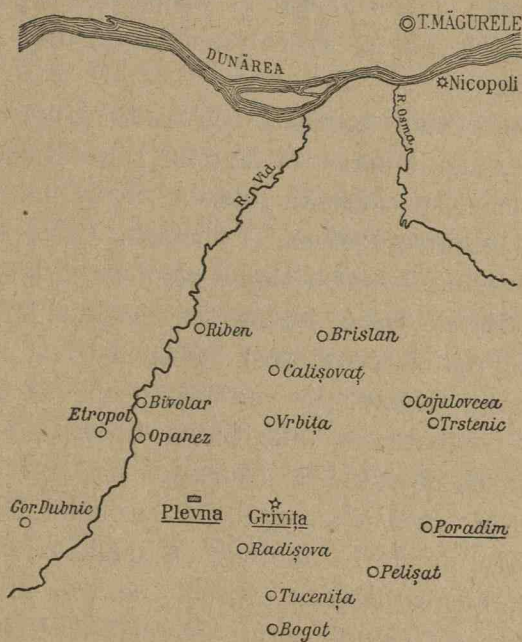
În aceeași zi generalul Cernat părăsește ministerul de război, înlocuit *ad-interim* de Ioan Brătianu, și este numit comandantul armatei române de operațiune sub ordinele imediate ale Principelui Carol.

La 21 August Domnitorul nostru pleacă din Turnu-Măgurele prin Nicopoli și sosește după amiază în sătulețul bulgar Poradim (40 kilom. spre Sud de la Nicopoli, 7 spre răsărit de la șanțurile turcești din Plevna), unde într-o casă părăginită, fără uși, cu hârtie lipită la ferestre, în aerul de putreziciune, ce-l răspândesc nenumăratele cadavre din jurul Plevnei până la Gornia-Studena, își stabilește cartierul general. Pe tot drumul este însoțit de bubuitul tunurilor în urma vigurosului atac de trei zile al lui Osman-Pașa în contra Pelișatului, la care însă Rușii pot rezista.

În aceeași seară și a doua zi primește raporturile generalilor Sotov, acum șeful statului său major, Krüdener, comandantul corpului IX rusesc, Krylov, comandantul corpului IV. În curând i se prezintă și generalii Imeritinski și Scobelev, sosiți de la Lovcea, pe care o luaseră la 22 August, întrerupând astfel comunicațiile lui Osman Pașa spre sud.

După sosirea armatei române, situația este considerabil îmbunătățită. Cel puțin în contra

celor 65,000 soldați turci din Plevna (pe care însă Rușii îi evaluau greșit numai la 40—50000) stă acum un efectiv de tot atâți oameni ai armatei aliate ruso-române, dintre care 35,000 (cu 108 tunuri) sunt români și 30,000 (cu 182 tunuri) ruși, astfel așezați în jurul Plevnei:

În Vrbița, pe un platou dinaintea Griviței, divizia 4 română; la spatele ei, în Calișovaț, divizia 3; în Brislan divizia de rezervă; cavaleria acestor divizii le acoperea la dreapta spre Vid. — În Pelișat corpul IX rus, divizia de cavalerie Loșcarev stabilea legătura cu divizia 4 română; între Pelișat și Radișova corpul IV; la spatele lui, în Tucenița, detașamentul Imeritinski.

Din primul moment al sosirii trupelor române, statul major al Marelui Duce Nicolae, în cap cu Nepocoicitzki, insistă asupra unui nou atac în contra Plevnei. Principele Carol se împotrivește. *Il faut attaquer absolument*, întîmpină însă Marele Duce, înainte ca armata lui Suleiman Pașa să poată sosi de la sud-vest în ajutorul lui Osman. Și astfel reîncepe la 26 August bombardarea întăriturilor turcești, bine întreținută de artileria română. (*Ils sont crânes, les petits Roumains*, exclamă colonelul Gaillard, atașatul militar francez¹⁾). A doua zi, 27 August, bombardarea e deosebit de vie, 400 guri de foc cutremură cerul. În partea Românilor artileria diviziei 4 este împiedicată în acțiunea ei prin focul infanteriei turcești dintr'un redan

---

¹⁾ T. C. Văcărescu „Luptele Românilor în resbelul din 1877—1878“. (Edit. II, pag. 291 și 292).

de lângă *tabia Abdul-Kerim* (numită de noi reduta Grivița), numai la 900 metri distanță de poziția noastră. Regimentul 13 de dorobanți (Vaslui și Iași), condus de loc.-colonelul Sergie Voinescu, pornește la asalt sub ploaia de șrapnele din *tabia Abdul-Kerim* și, luptându-se piept la piept cu dușmanul oțêrit, izbutește să intre și să se menție în acel redan, ilustrând astfel botezul de foc al armelor române ¹⁾. — Pentru 30 August (ziua Impêratului!) se hotărește atacul general, cu toată părerea contrară a Principelui Carol, care arată puținul efect al bombardării de patru zile și găsește armata aliată încă prea slabă pentru o asemenea acțiune; dar rămâind singur de părerea sa, trebuie să cedeze, pentru a nu face să se creadă, că-i este teamă de valoarea tinerelor trupe române.

La 30 August se dă așa dar a treia bătălie înaintea Plevnei. Noaptea precedentă ploase și

---

¹⁾ Vasilie Alecsandri: *Peneș Curcanul*.
 Plecat-am nouë din Vaslui
 Și cu sergentul zece...
 Toți dorobanți, toți căciulari,
 Români de viță veche,
 Purtând opinci, suman, ițari
 Și cușma pe-o ureche.
 Ne dase nume de *Curcani*
 Un hâtru bun de glume,
 Noi am schimbat lângă Balcani
 Porecla în Renumel!

Precum Alecsandri în poezie, așa Grigorescu în pictură au făcut din dorobanț tipul cel mai popular al ostașilor noștri.

dimineața mai ploa, toată încunjurimea Plevnei era în ceață. Atacul fusese hotărît pentru ora 3 după amiazi. Dar cu mult înainte, pe la 11 ore, încep a se auzi de la aripa stîngă dinspre Radișova violente împușcături și o canonadă, care ține câteva ore. După felul nedisciplinat al generalilor ruși, trupele lui Scobelev atacaseră înaintea orei hotărîte și atrăseseră în luptă și batalioane din corpul lui Krylov. Pripita încercare este respinsă cu mari pierderi pentru Ruși.

Din punctul de observare deasupra satului Grivița Principele Carol dă la ora 3 ordinul pentru asaltul general. Ceața se împrăștiase, dar reîncepuse ploaia. De unde se află, Principele poate vedea o mare parte a câmpului de bătae; însă până la extrema stîngă rusească sunt 16 kilometri. La dreapta, în partea română, obiectul de atac este reduta Grivița. Cu cel mai mare avânt diviziile 3 și 4 năvălesc asupra șanțurilor, dar focul Turcilor le nimicește, grantele plesnesc în pământul de lingă Principe; de două ori trupele înaintează până la șanț, de două ori sunt respinse, lăsând drumul lor acoperit de morți, printre care maiorul Șonțu și căpitanul Valter Mărăcineanu, ale căror cadavre sunt înfipte de Turci pe parapetul redutei ca trofee! — Pe Principe nu-l mai rabdă la locul de

observare; el se repede în mijlocul trupelor sale și le îmbărbătează la un al treilea atac. Acum se înțelesese cauza neizbîndei și a marilor pierderi: nu o singură redută avea Grivița, cum se părea și cum arăta harta rusească, ci două, legate între ele printr'un șanț formând un fel de cortină, dar a doua, mai spre răsărit, nu se putea zări decât după trecerea unei văi, de pe o înălțime dinainte-i. — Sunt 5 ore trecute; Principele se îndreptează spre primele ambulante, încă sub focul turcesc; aici primește știrea, că atacul este respins pe toată linia! O singură speranța mai rămănea pentru un succes parțial: rezultatul ultimului atac al Românilor asupra redutei No. 1 de la Grivița. Pentru a patra oară, în amurgul serii, trupele rămase din divizia 4, sub conducerea locot.-colonelului Voinescu și a căpitanului Groza, se aruncă asupra teribilei redute, dinaintea căreia Rușii pierduseră a doua lor bătălie de la 18 Iulie. După cea mai crîncenă luptă batalionul 2 de vînători (maior Al. Candiano-Popescu), regimentele 14 și 16 de dorobanți și 5 de linie izbutesc să intre în redută, de unde Turcii se retrag pas cu pas în reduta a doua, încercând în zadar să câștige poziția pierdută. Un steag turcesc și trei tunuri cad în mâinile Românilor ¹⁾.

¹⁾ Două din aceste tunuri sunt acum așezate lângă statua lui Mihai Viteazul și unul la garda Palatului din București.

Onoarea zilei este scăpată, valoarea armatei române este de acum înainte dovedită în ochii tuturilor; dar pierderile aliaților sunt enorme — peste 16,000 morți și răniți, dintre care în partea noastră 2,600 cu 59 ofițeri; mai ales brigada 1 a colonelului Ipătescu și în deosebi regimentul 8 (loc.-colonel Poenaru) sunt decimate.

Impăratul Alexandru e cuprins de descurajare. Dintr'un extrem în altul, și Marele Duce Nicolae cu statul său major, generalii Nepococitzki și Levitzki, propun retragerea tuturilor trupelor dinaintea Plevnei până dincolo de valea Osmei. Dar ministrul de război Miliutin se împotrivește, și Principele Carol stăruie cu energie, ca armata aliată să rămăie în pozițiile ocupate și să le întărească prin șanțuri sistematice, pentru care cel puțin armata română este înzestrată cu sape Liman și le poate împrumuta și soldaților ruși. Altfel sunt acum ascultate sfaturile Principelui nostru; părerea lui prevalează, și în consiliul de război de la 1 Septembrie se decide însfirșit, ca Plevna să fie investită prin blocare regulată, să se aștepte cu atacul final până la sosirea trupelor din Rusia și să se chieime îndată din Petersburg generalul Todleben, celebrul apărător al Sevastopolului de la

1854, pentru a dirige lucrările în contra noului Sevastopol turcesc de la 1877.

Luptele parțiale continuă neîntrerupt în jurul Plevnei. Turcii încearcă de mai multe ori să ne ia înapoi reduta Grivița, dar totdeauna în zadar. Reduta ocupată de noi fiind însă sub focurile turcești din reduta No. 2, Principele ordonă pentru 6 Septemvrie un nou asalt asupra celei din urmă, sub comanda colonelului Sachelarie; de patru ori trupele române (din regimentele 9 și 15 de dorobanți, 1 și 7 de linie) năvălesc până la glasiul redutei, dar sunt în definitiv respinse cu pierderea a 583 soldați și 20 ofițeri, morți și răniți.

Timpul trece cu greu; armatele rusești din celelalte câmpuri de război stau pe loc: toate privirile sunt ațintite asupra Plevnei. Aici, spre calamitatea trupelor aliate, plouă mereu și pe la sfârșitul lui Septemvrie începe să și ningă. Trupele au mulți bolnavi. Cel puțin aprovizionarea armatei noastre este destul de bine îngrijită prin activitatea interimarului ministru de război Ioan Brătianu, dar și Osman-Pașa primește din spre apus coloane de munițiuni și de proviant. Spre a-i tăia comunicările în această parte, Principele trimite pe Krylov cu cavaleria ruso-română peste Vid; dar generalul

rus se arată incapabil și, după propunerea Prințului, este depărtat de la comanda sa.

La 15 Septembrie sosește înfirșit generalul Todleben și este numit adlatus al Prințului Carol, spre marea mulțumire a amândora, iar Prințul Imeritinski șef al statului major în locul lui Sotov. Acum începe blocarea întregii Plevne prin întărituri de pământ jur împrejur, ceea ce însa, în deosebi pentru a închide cercul spre Vid, mai reclamă sosirea mult așteptatelor trupe din Rusia.

La 26 Septembrie încep a sosi și aceste. Trupele puse sub comanda Prințului Carol se sporesc până aproape la 100,000 oameni, deabia de ajuns pentru blocarea și cucerirea Plevnei, cu toate iluziile Marelui Duce Nicolae.

De la 1 Octombrie vreme frumoasă, dar și frig neobișnuit. La îmbolnăvirile de până acum se adaugă degerările. Ambulanțele noastre sunt însă relativ bine ținute, mulțumită energiei lui Davila și a medicilor militari de sub ordinele lui. Răniții și bolnavii transportabili sunt evacuați peste Dunăre, unde întâmpină deosebită îngrijire organizată de Elisabeta Doamna, despre care vom vorbi mai târziu.

În ziua de 7 Octombrie regimentul 7 de linie, batalionul 1 de vânători și câte un batalion din

regimentele 5 și 13 de dorobanți încearcă un nou atac încontra redutei a doua de la Grivița, dar atacul este din nou respins cu pierderea a o mie soldați și 22 ofițeri, mai ales în urma nechibzuinței colonelului Al. Angelescu, care și este înlăturat de la comanda diviziei 4 și trimis îndărăt la corpul de observație din Calafat ¹⁾.

Spre închiderea cercului de blocadă la apus, se arată necesară luarea marel redute turcești de la Gorni-Dubnic, de-a stînga Vidului. Principele Carol ordonă această acțiune importantă pentru 12 Octomvrie și, spre a o masca, o combină cu o bombardare generală în jurul Plevnei. Atacul principal este incredințat gardei rusești sub conducerea lui Gurco; Românii participă la bombardare (colonelul C. Budișteanu e rănit în tranșee); Rușii se luptă înviersunat și izbutesc seara târziu să pue mîna pe Gorni-Dubnic prin surprindere, făcînd pe Ahmed Hifzi Pașa prizonier cu 2,300 oameni și 53 ofițeri. Inșă pierderile Rușilor sunt iarăș excesiv de mari, din pricina obiceiului de a inainta fără

---

¹⁾ Ceea ce nu împiedică inaintarea lui la gradul de general și chiar numirea de ministru al resboiului în cabinetul Ioan Brătianu la 21 Fevr. 1886! Culpabila lui administrare ministerială și devine una din ocașiile căderii lui Brătianu la 1888.

lucrări simultane de acoperire și îndeobște din pricina lipsei de cruțare a trupelor din partea comandanților.

Dar or cât de mari ar fi fost pierderile, rezultatul câștigat le covârșește; căci acum Plevna este în adevăr blocată, iar de la soarta Plevnei atîrnă soarta întregului război.

Românii își întind liniile fortificate de dinaintea redutelor turcești de la Opanez până la Bivolar (unde comandează colonelul Roznovanu), iar Rușii de la Etropol până peste Gorni-Dubnic. Vre-o 30 de întărituri, lunete, redane și redute se construiesc de trupele noastre de geniu, sub conducerea colonelului Berendei și a maiorului Gheorghiu, în trei linii succesive de apărare între Grivița și Riben. Și dincolo de Vid, până aproape de Gorni-Dubnic, lucrează Românii câteva întărituri, în care se adăpostesc apoi grenadirii rusești. Generalul Manu, comandantul artileriei, recunoaște mereu pozițiile bateriilor.

Deprimatul Impărat Alexandru se mută la Poradim, în casa deabia reparată a Principelui Carol, pe care i-o oferise acesta. Principele se instalează într'o colibă sub acoperiș de paie, avînd numai o odaie cu vatră și o cămăruță umedă, lipită cu pământ. Zilele de 21—22 Oc-

tomvrie le întrebuițează pentru inspecții dincolo de Vid, sub focurile redutelor turcești, pe șoseaoa dinspre Sofia, de unde se vestește, că o parte a armatei lui Suleiman sub Mehemed Ali Pașa vrea să încerce deblocarea Plevnei. Intre aceste griji mai are să se ocupe și cu aplanarea neînțelegerilor dintre Marele Duce Nicolae și generalul Todleben.

În acelaș timp Gurco dezvoltă planul pentru a doua trecere peste Balcani; însă Marele Duce Nicolae amână tot până după căderea Plevnei. Deocamdată se formează, sub conducerea lui Gurco, un mare detașament, căruia i se alipește brigada Cantilli din divizia 4, pentru a împiedica dincolo de Vid apropierea Turcilor de la Orhanie sau o eventuală eșire a lui Osman Pașa, și se pregătesc în acelaș scop instrucțiunile către trupele române pentru luarea Rahovei.

La 7 Noemvrie trupele române (6,000 oameni: regimentul 10 de dorobanți, câte un batalion din regimentele 1, 4 și 15, o companie din regimentul 6, o companie de geniu și regimentele 2, 7 și 9 de călărași cu 22 tunuri) sub comanda colonelului Slăniceanu încep acțiunea încontra Rahovei, ajutate dinspre apus și sud de vreo 600 ruși sub generalul Meyendorf, care comanda și un regiment de ulani, o brigadă de

roșiori și câte o baterie română și rusească, iar de pe malul stîng al Dunării de generalul Lupu cu regimentul 3 de dorobanți și 2 baterii postate la Bechet. La 9 ore dimineața toate bateriile dimprejur încep un foc concentrat asupra întăriturilor Rahovei, care ține trei ore ; Turcii răspund cu vioiciune ; regimentul 10 de dorobanți după mari pierderi ia cu asalt o mică redută înaintată, și apoi reîncepe violenta canonadă, urmată de asaltul asupra celorlalte redute. Trupele înaintează până la șanțuri, dar nu pot rezista ploaii de proiectile. Colonelul Slăniceanu ordonă retragerea și o execută așa de precipitat, încât lasă pozițiile Turcilor fără observare. Generalul Meyendorf, întărit de un batalion din regimentul 1 de dorobanți, se menține însă în bună poziție la rîul Ogost, și maiorul de marină N. Dimitrescu-Maică scufundă monitorul turcesc din fața Canapei. (Un alt monitor, lângă Măcin, îl scufundase maiorul Murgescu la începutul războiului). A doua zi ceața împiedecă reluarea operațiilor. Dar la 9 Noemvrie, încă de cu noapte, Turcii încearcă eșirea năvalind încontra dorobanților de la Ogost. Aceștia resistă cu tărie, și după energica ofensivă a căpitanului Merișescu, care înlocuește pe rănitul maior Mateescu, Turcii sunt siliți să se abată în josul podului de la

Skit, unde pierd jumătate din soldații lor; cealaltă jumătate scapă, neputând fi urmărită din pricina negurei. La amiazi Românii intră în Rahova, primiți cu entuziasm de populația bulgară.

Românii au pierdut înaintea Rahovei 200 soldați și 5 ofițeri, printre aceștia maiorii Iene și Giurăscu. Colonelul Slăniceanu, care se arătase nedestoinic, e înlocuit prin colonelul Lecca¹⁾. De altminteri luarea Rahovei consfințește în ochii Rușilor prestigiul armatei române. Cu deosebită laudă sunt amintiți în raportul generalului Meyendorf colonelul Crețeanu, maiorul Mateescu, „eroicul“ căpitan Merișescu (pe care Principele Carol îl înaintează îndată la gradul de maior), căpitanul de artilerie Hepites și locotenentul de stat-major Lambrino, „la care activitatea, agerimea și bravura sunt trecute în obicei“. Iar Marele Duce Nicolae scrie Principelui Carol: *J'ai toujours été heureux de reconnaître la bravoure et les solides qualités militaires de l'armée Roumaine. Le succès de Rahova appartient tout entier aux armes Roumaines.*

Intr'un consiliu de război, ținut la Impéra-

---

¹⁾ Ceea ce nu împiedecă înaintarea lui Slăniceanu la rangul de general și revenirea sa la ministerul de război în cabinetul Ioan Brătianu.

tuł, se hotărește (13 Noemvrie), ca trupele noastre să continue operațiile în Bulgaria apuseană, și Rahova cu Nicopoli să rămăe ocupate tot de noi până la încheerea păcii. (Administrația civilă o păstrează Rușii). Dar încercările lui Brătianu de a ne asigura participarea la viitoarele tratări de pace, nu primesc de la Impăratul Alexandru nici un răspuns lămurit.

În urma acelu consiliu de rășboi se face o nouă împărțire a armatei române: diviziile 2, 3 și 4 formează corpul I sub generalul Cernat înaintea Plevnei, divizia 1 și divizia de rezervă din Calafat corpul II sub generalul Haralambie cu menirea de a opera în Bulgaria de la apus. Colonelul St. Falcoianu fusese numit încă din Octomvrie șef al statului-major general în locul colonelului C. Barozzi, trecut ca director la ministerul de rășboi.

Cu sosirea iernii comunicația spre România devine nesigură, podul de la Nicopoli e zilnic amenințat de ghețuri, cel de fier (de mult comandat în Rusia) se întârzie prin obișnuita negligență a administrației rusești; trupele sufăr de lipsa lemnelor de foc. Pe de altă parte însă mijloacele de rezistență ale lui Osman-Pașa, de când i s'a tăiat or ce legătură cu lumea din afară,

sunt sleite, și predarea Plevnei sau o încercare de eșire nu mai pot întârzia.

De la 26 Noemvrie tunurile turcești își slăbiseră focul; la 27 îl încetară cu totul.

Insfirșit, în memorabila zi de 28 Noemvrie (10 Decemvrie) 1877, la 7^{1/2} ore dimineața, prin negura deasă, care împedeca vederea, bubuitul tunurilor din bateriile turcești de pe înălțimele de lângă Vid semnaleză începutul acțiunii finale. În curând coloane de trupe din armata lui Osman trec peste cele două poduri de lângă Opanez și năvălesc asupra redutei de la Gornietropol. Odată cu eșirea din Plevna, Turcii părăsesc tabiile de la nord, și faimoasa redută No. 2 de lângă Grivița, în care intră Românii. Principele Carol dase des de dimineață ordin generalului Cernat de a trimite 4 batalioane cu 3 baterii ale brigăzii Sachelarie spre întărirea diviziei 4 peste Vid. Acum aleargă în a doua redută a Griviței și aflând aici, că și Bucova e evacuată (locot.-colonelul Algiu intrase acolo), poruncește diviziei 2 să înainteze pe toată linia.

În acest timp grenadirii rusești dela Etropol nu pot rezista surprinzătorului atac al Turcilor și pierd reduta cu 8 tunuri. Reduta următoare este de asemenea luată de asaltul turcesc. Dar peste puțin cele două divizii de

grenadiri se reculeg, artileria începe a lucra cu putere, năvala Turcilor este oprită. Inșă desperatele lor încercări de a-și sparge drumul înainte aduc diviziile rusești în cea mai critică situație. Se făcuseră 10 ore. În acest moment sosesc trupele române în flancul drept al dușmanului, pe când o brigadă a diviziei a doua de grenadiri îl atacă de la stînga. Turcii sunt siliți să se apere din trei părți, iar alte cete ale lor, vr'o 12,000 oameni, coborîndu-se cu grămada din redute, îi inghesue de la spate și le împiedecă întoarcerea înapoi. Bătălia se învîrtește în loc și acopere câmpul înghețat cu mii de morți și de răniți. Măcelul continuă până la amiazi. Trupele române din divizia 3 luaseră două redute de la Opanez cu asalt (brigadele Borănescu-Sachelarie și coloanele conduse de colonelii Sachelarie și Dona și de maiorul C. Pruncu, artileria comandată de generalul Manu); a treia redută de la Opanez se predă cu 7,000 oameni și 6 tunuri. Iar divizia noastră 4, înaintînd spre Vid, se întîlnește cu brigada rusească de grenadiri, care încunjurase flancul stîng. Astfel armata turcească se vede pretutindeni împresurată. Să înainteze nu mai poate, și drumul spre Plevna înapoi îi este tăiat. Osman-Pașa, sărînd de pe calul împușcat sub el, e

rănit la piciorul stîng și transportat într'o căsuță lingă podul de piatră peste Vid. La ora 1 după amiazi apărătorul Plevnei, pierzînd or ce nădejde de scăpare, poruncește să se ridice steagul alb și trimite un sol la cel mai apropiat comandant al trupelor protivnice.

Acesta e colonelul Cerchez, care prin focurile turcești înaintase de la Bucova spre Vid. Colonelul Cerchez, însoțit de colonelii Arion și Berendei, urmează pe trimisul turcesc și împreună intră în căsuța de lingă pod, unde dau de Osman. Cu respect salută ofițerii români pe marele ostaș ; acesta le declară predarea sa și a armatei, și, oferindu-și sabia, încredințează mărini-miei biruitorilor pe soldații săi și pe locuitorii din oraș. Colonelul Cerchez, adînc mișcat, refuză sabia eroului de la Plevna până va hotări Principele Carol ; dar sosind generalul Ganetzki împreună cu adjutantul Impăratului, generalul Strucov, acesta cere lui Osman-Pașa sabia și necondiționata predare a întregii armate. În starea desperată, în care se află, Osman stă cîtva timp pe gânduri, apoi fără a zice un cuvînt își descinge sabia împodobită cu pietre scumpe — un dar al Sultanului — și o predă în mînile rușești.

Principele Carol, la știrea predării lui Osman, trece prin Opanez, unde e primit cu entuziasm de divizia a treia, și îndreptându-se spre Vid, deabia poate înainta prin învălmășala neînchipuită a coloanelor de prizonieri cu escortele lor, a transporturilor de răniți, a miilor de care cu locuitorii fugari din Plevna. Aproape de pod se întâlnește cu trăsura păzită de călărași din regimentul 3, care ducea pe Osman spre orașul pustiit; lângă el se afla Tevfic Pașa, iscusitul inginer-constructor al întăriturilor de pământ din jurul Plevnei. Osman, sprijinindu-se de coșul trăsurii, se ridică în picioare, iar Principele îi întinde mâna și-i exprimă cu căldură admirarea sa pentru eroica apărare.

A doua zi, 29 Noemvrie, Domnul României însoțește pe Impăratul Alexandru II și pe Marele Duce Nicolae la intrarea solemnă în Plevna și primește din toate părțile felicitări pentru partea ce a luat-o armata română la mult așteptata cucerire. Osman-Pașa este adus înaintea lor. Impăratul îi restituie sabia, și numeroșii ofițeri ruși și români, care umpleau curtea, îi fac ovațiuni. Ilustrul prizonier este apoi escortat până la București și de aici spre Kiev în Rusia, unde rămâne pe timpul cât mai ține războiul. La întoarcerea în Constantinopol (Martie 1878),

Padişahul, hărăzindu-i numele de *Gazi*, îi încinge sabia vechiului Sultan Abdul-Hamid I, „biruitor ca tine“. —

Cu luarea Plevnei soarta războiului este ca şi hotărîtă, iar participarea armatei române se apropie de sfîrşit. La 1 Decembrie 1877 Principele Carol, printr'un ordin de zi cetit de Prinţul Ime-ritinski, depune comanda peste armata rusească de la Vest, şi la 5 Decembrie Impăratul Alexandru soseşte în Bucureşti, de unde îşi continuă drumul spre Petersburg. În ultimele două consilii de război, ţinute la Impăratul între Principele Carol şi Marele Duce Nicolae cu generalii Todleben, Miliutin, Obrucev şi Nepocoicitzki, se dispune pe de o parte reînceperea acţiunii lui Gurco şi a lui Radetzki în Balcani, lăsându-se în observarea Corpului Zimmermann din Dobrogea cvadrilaterul Rusciuc-Silistria-Şumla-Varna ; pe de alta se menţine planul ca trupele române, care încă de la 17 Noembrie ocupaseră Lom-Palanca, să atace Vidinul spre a curăţi ţermul drept al Dunării de remăşiţele armatei turceşti. Totdeodată se iau măsurile necesare pentru prisionierii de la Plevna : 40,000 de soldaţi cu 10 paşale şi 2,128 ofiţeri căzuseră aici în mâinile aliaţilor. Dintre ei, 15,000 de oameni aveau să fie

internați în România, ceilalți să fie escortați de una din diviziile noastre până la granița ru-sească.

Conform acestor dispoziții Principele Carol, după ce a înaintat generali pe colonelii M. Cerchez și G. Anghelescu și a distins pe generalul Manu și pe mulți alți ofițeri pentru meritele lor în război, ordonă la 7 Decembrie ultima împărțire a armatei române. Corpul de Vest, sub comanda generalului Haralambie, cu diviziile 1 și 4 (colonel Lecca și general G. Anghelescu, șefi de stat-major Baicoianu și Argetoianu, artileria sub Horbațchi), ceva mai târziu și cu divizia 2 (general Cerchez), e destinat să opereze spre Vidin ; o divizie de rezervă sub colonelul Slăniceanu rămâne în Calafat ; iar divizia 3 sub generalul Racoviță e întrebuințată la escortarea prizonierilor până la Prut.

Acum însfîrșit Domnitorul se poate întoarce la București. De 6 luni lipsea din capitala țării. Dar tocmai în zilele de 7, 8 și 9 Decembrie un nemai pomenit viscol acopere întreagă vale a Dunării, din Balcani până în Carpați, cu dealuri de zăpadă. Gerul ajunge la 22 grade, și precum aduce tutulor trupelor active cele mai grele suferințe, pricinuește moartea multor răniți și prizonieri. Liniile de etape de la Plevna spre

București sunt însemnate cu cadavrele celor degerați.

Deabia la 10 Decembrie Principele poate porni din Poradim și spre noapte ajunge până la Nicopoli. Cu primejduirea vieții trece a doua zi Dunărea într'o șalupă (sloiurile de gheață rupseseră podul) și nu sosește decât târziu în sara de 14 Decembrie la Pitești. Aici primește adresele Parlamentului, deschis de la 15 Noembrie (adresele erau să-i fie aduse pe câmpul de război, dar delegațiunea parlamentară se troienise în Caracal), și la 15 Decembrie își face cea mai sărbătorită intrare în capitală.

Intre aceste, pe țărmul drept al Dunării, armata română înaintează spre Vidin. Divizia 1 ocupă la 10 Decembrie Arcer-Palanca, și la 12 Decembrie recunoașterile regimentului 2 de călărași se întind până la Vitbol, aproape de Vidin. În aceeași zi generalul Gurco cu 80,000 oameni sosește la Orhanie: în timp de 9 zile, după grozave opintiri și cu pierderea a mii de soldați, își termină faimoasa a doua trecere peste Balcani în mijlocul iernei și ocupă Sofia. Și generalul Radetzki străbate pasul Șipca, silind pe Vezel-Pașa cu 25,000 oameni să capituleze, și la 29 Decembrie intra în Cazanlic.

Tot la 29 Decembrie colonelul Lecca, după o luptă de două ore, alungă pe Turci din Nazir-Mahala și Vitbol și încinge astfel blocarea Vidinului, desăvirșită spre sud-vest prin ocuparea Adliei de către Sârbi. Cetățuia Belgradjic, la 50 kilometri în sudul Vidinului, inatacabilă în virfurile ei de stîncă, rămâne sub observarea brigădei Cantilli.

În ziua de 12 Ianuarie 1878, pentru a mai strînge impresurarea Vidinului, apărut de 12,000 turci sub Izet-Pașa, se face un atac general asupra redutelor înaintate. Era iarăș o zi de ceață. Divizia 1 izbutește în curînd să ia Rupcea și Rainovcea. Divizia 4 operează încontra Tatargicului și Novoselei, dar brigada Cruțescu fiind slab condusă, numai Tatargicul se poate lua, Novosela rămâne în mâinile Turcilor¹⁾. Însă cele mai importante obiecte ale atacului erau Smîrdanul și Hinova. Aceste poziții, întărite prin 3 redute împreunate cu tranșee, alcătuiau cheia Vidinului. După amiazi, în urma acțiunii diviziilor 1 și 4, generalul Haralambie dă ordin diviziei 2, sub generalul Cerchez, să înceapă asaltul. Dintre trupele de atac, comandate de locot-co-

---

¹⁾ Ceea ce nu împiedică mai tîrziu înaintarea colonelului Cruțescu la rangul de general.

Ionelul Cotruț, regimentul 4 de linie, în cap cu maiorul Stoilov, năvălește la centru asupra celor două redute de la Smîrdan, pe când maiorul Teleman din regimentul 6 de linie ocolește poziția și sosește în momentul cel mai critic pentru a întări lupta crâncenă a regimentului 4; atunci și regimentul 8 de dorobanți, dat de divizia 1 și condus de locot.-colonelul Holban cu maiorul Stroja, se repede prin apa și ghețurile piriului Delena și cu mari pierderi ocupă reduta Hinova. — La 6 ore seara succesul însemnatului atac este asigurat.

Aceasta a fost cea din urmă isbîndă a armatei române. Căci de și mai ales acum bombardarea Vidinului reîncepe cu energie, toată acțiunea este întreruptă prin încheerea armistițiului. Luptele încetează la 19 Ianuarie pretutindeni. După o convenție încheiată între generalul Manu și Izet-Pașa, trupele române intră la 12 Fevruarie în Vidin; la 13 Fevruarie Suleiman-Efendi cedează colonelului Cantilli garnizoana Belgradjicului.

În contrast cu glorioasele fapte de război, povestite în paginile precedente, acțiunea diplomatică, de care trebuie să ne ocupăm acum,

aruncă o altă lumină asupra politicei guvernului nostru liberal.

Încă de la 27 Decemvrie ministrul de război turcesc deschisese cu Rușii vorba de armistițiu. Dar Marele Duce Nicolae răspunde, că fără stabilirea simultană a condițiilor de pace nu poate trata. După ce la 8 Ianuarie și Adrianopolul cade în mâinile Rușilor, Turcia nu mai resistă, și în ziua de ¹⁹/₃₁ Ianuarie 1878 se semnează la Adrianopol protocolul „constatând acceptarea bazelor prealabile de pace și convenția de armistițiu“.

Guvernul român, neliniștit îndată ce află despre începerea tratărilor, stăruie din nou să participe la ele. Pentru aceasta trimite la 2 Ianuarie pe colonelul E. Arion în cartierul general rusesc de peste Balcani, a cărui cancelarie diplomatică se afla sub direcția d-lui de Nelidov. Dar la notificarea misiunii colonelului Arion, Nelidov răspunde (9 Ianuarie), că dorințele noastre trebuiesc adresate direct la Petersburg. Din Petersburg însă ne telegrafiază agentul nostru diplomatic, generalul I. Ghica, că după vederile rusești România nu poate figura la tratările de pace, nefiindu-i încă recunoscută independența din partea Puterilor europene, și că până atunci datoria de a-i reprezenta interesele cade în sarcina Rusiei.

Și în adevăr, protocolul de la Adrianopol se semnează fără știrea, necum participarea noastră, și tot ast-fel se încheie între Rusia și Turcia tratatul „preliminar“ de la San Stefano (19 Fevruarie 1878), care la art. 2 stipulează recunoașterea independenței României din partea Inaltei Porți, însă la art. 18 atribuie Rusiei „sandjacul Tulcea“, cu rezerva facultății de a-l schimba contra Basarabiei noastre.

În zadar mai intervine guvernul român pe lângă diplomația rusească și pe lângă reprezentanții celorlalte Puteri. Nelidov răspunde colonelului Arion, cu oare-care ironie, că — după presupunerea sa — toate condițiile Românilor trebuiau să fi fost stabilite de ministrul Brătianu în întrevederile cu Impăratul Alexandru la Poradim! Iar Gorciacov întimpină, că redobândirea Basarabiei e o chestie de demnitate pentru Rusia, că de altminteri acel teritoriu nu fusese dat „României“, ci „Moldovei“, și că — în lipsa unei bune înțelegeri cu noi — stipularea definitivă o va face cu Puterea *Suzerană*. (Vezi mai sus, pag. 68).

Față cu atitudinea hotărîtă a Rusiei în această chestie, ce ne puteau folosi guvernele statelor mai îndepărtate? Austria se gândea la interesul său imediat și aștepta îndeplinirea celor

convenite la Reichstadt (Bosnia și Herzegovina); Principele Bismarck se rezerva pentru rolul de „samsar cinstit“ în viitorul congres; ambasadorul Angliei din Viena explica d-lui Bălăceanu, că Puterile nu au obiceiul să intervie în ceretele dintre „aliați“, și Lordul Lyons spunea d-lui Calimah-Catargi la Paris, că retrocedarea Basarabiei o crezuse de mai nainte aprobată de guvernul român.

Firește! Cine să-și fi închipuit, că, după cunoașterea pretențiilor rusești asupra Basarabiei, armata română trecuse Dunărea în ajutorul celor „abimați“ la Plevna, fără o prealabilă înțelegere precisă asupra condițiilor politice și teritoriale?

Așa fiind lucrurile, nici rezoluția unanimă a Parlamentului nostru de la 26 Ianuarie 1878 încontra or cării înstrăinări și compensări teritoriale, nici platonica amenințare cu rezistența armată nu schimbă situația. Atât numai, că ne învrăjbește raporturile cu Rusia și înlătură de la sine interesanta încercare făcută prin Ignatiev de a ne ademeni cu propunerea tronului Bulgariei pentru Domnitorul României.

Dar și cu alte Puteri raporturile Rusiei ajung la oare-care tensiune. Partea ce și-o făcuse Imperiul de la Nord în tractatul de la San Ste-

fano era excesivă și atingea interesele generale ale Europei. Crearea unui principat bulgar de o așa mare întindere da puterea asupra peninsulei balcanice în mâinile panslavismului; iar îndărătul cedării Dobrogei și a retrocedării Basarabiei se ridica întreaga chestie a Dunării.

În Austria crește rezistența în contra tendențelor rusești, și Ungurii se dedau la manifestări zgomotoase în favoarea Turciei. Anglia încurajază protestul Grecilor în contra proiectatei preponderanțe bulgare, și o notă a Lordului Salisbury (numit ministru de externe în cabinetul Beaconsfield) dă tuturilor nemulțumirilor cea mai energică expresie (1 Aprilie 1878).

Rușii se văd siliți să admită întrunirea unui congres al Marilor Puteri, în care să se revizuiască stipulările numai bilaterale de la San Stefano și să se încheie pacea printr'un tractat european. De altminteri Rusia prevăzuse însaș această eventualitate și calificase actul de la San Stefano din capul locului de preliminar. Astfel se deschide la $2/14$ Iunie 1878 congresul de la Berlin.

Înainte însă de a vorbi, în acest scurt rezumat istoric, despre cele petrecute la congresul

din Berlin, trebuie să ne coborîm privirile spre Camera noastră din București, pe care la sfîrșitul capitolului precedent o lăsasem în momentul, cînd își retrăgea acuzarea încontra miniștrilor conservatori după alegerea de deputat a generalului Florescu și a autorului acestei scrieri.

Ce soartă au avut cele două alegeri în Camera liberală, ar fi de prisos să mai spunem, dacă incidentul nu ar fi cu deosebire caracteristic pentru nivelul intelectual al majorității guvernamentale de atunci: iar cunoașterea acelei majorități chieamată să reprezente „țara legală” în una din cele mai grele situații istorice, este necesară pentru explicarea celor întîmplate la noi în timpul tractatului de la Berlin și a aplicării lui.

Generalul Florescu fusese ales la 24 Ianuarie 1878 de colegiul I din Romanați. În ședința Camerei de la 13 Februarie comisia de verificare propune proclamarea deputatului; dar majoritatea, cu toată împotrivirea d-lor Costinescu, Chițu și Vernescu, numește un comitet judiciar pentru cercetarea alegerii contestate. Deabia la 16 Martie se prezintă raportul comitetului. Și atunci Camera liberală, în acele excepționale împrejurări politice, cînd Țara

după terminarea războiului se afla în fața complicațiilor premergătoare congresului de la Berlin și când, în urma retragerii acuzării ministeriale, era în drept să se aștepte anume la conclucrarea tuturilor bărbaților ei de valoare, invalidează cu 57 voturi contra 17 alegerea generalului Florescu pe temeiul discursurilor unor deputați ca dd. Andrei Vizanti, Pantazi Ghica și Eliodor Vergati.

Ce însemnătate mai putea avea Camera, dacă nici acele grave împrejurări generale nu fuseseră în stare să-i dea un grăunte de simț politic!

Alegerea deputatului colegiului I din Iași ajunge în desbaterea Camerei la 6 Fevruarie. Comisia de verificare propune și aici proclamarea deputatului; însă Camera primește, cu 47 voturi contra 36, o propunere a d-lui Al. Holban (pe atunci tot fracționist), care, începând cu fraza „contestez alegerea“, sfirșește cu fraza „conchid la invalidare“. În zadar dd. G. Vernescu și P. Grădișteanu, în corect parlamentarism, cer conform acestui vot proclamarea deputatului, de oare-ce invalidarea propusă nu întrunise cele două treimi regulamentare. D-nii Holban, Dimancea și Pantazi Ghica, în urma anunțării votului, schimbă sensul propunerii, și

Camera numește iarăș un „comitet judițiar“, compus din dd. Locusteanu, Pătărlăgeanu, Dimancea, Pantazi Ghica și Eraclide. Comitetul trăgănează lucrarea; deabia pe la Martie se duce să facă „ancheta judițiară“ asupra alegătorilor din Iași. Resultatul e un raport final, care se pronunță firește pentru invalidare. La noua discuție, în ședința de la 1 Aprilie 1878, d. Holban atacă iarăș alegerea Ieșană și vorbește, ca și în rîndul trecut, încontra unor pretinse teorii filosofice ale candidatului ales. Atunci însă intervine prezidentul Camerei, C. A. Rosetti, și sfirșitul fenomenalei discuții merită să fie reprodus din *Monitorul oficial*:

A. Holban. Domnilor, nu voi să trec nici de filosof nici de învățat universal, dar țiu să constat că tot ceea ce zic este exact, țiu să probez că am dat o interpretare justă, veridică înaintea d-v. în privința doctrinei acestei scoale funeste, care în Moldova se numește *noua direcție* și al căria d. Maiorescu este și fundatorele și marele profet. Eacă am aci e'anghelia acestei scoale, „Convorbiri literare“, unde sunt traduse și propagate de d. Maiorescu principiile lui Schopenhauer...

D. președinte. Să-mi dea voie d. oratore a-i atrage atențiunea, că, dacă ne vom pune

pe tărîmul acesta, ne-am putea pe toată ziua exclude unii pe alții sub pretextul opiniunilor ce profesăm. (Zgomot).

Voci. Prea bine.

D. președinte. Nu este permis, mai cu seamă unui partid democratic, să atace o alegere pentru opiniunile filosofice ale candidatului, și protestez din parte-mi.

A. Holban. Înainte de toate, partidul național democratic și liberal are de cea întâi datorie să apere *proprietatea, onoarea și castitatea familiei, patria...* are de datorie să propage în popor *onoarea, moralitatea, virtutea*, iar nu materialismul abjectului Schopenhauer, care propagă concubinatul, dreptul bătăii cu biciul, disprețul amorului de patrie și sentimentelor de onoare... Aceste lucrări sunt bune la selbatici, nu la noi...

D. președinte. Și noi am fost acușați că suntem contra proprietății, contra familiei, și de multe altele, și cu toate acestea faptele noastre au desmintit acele acușări. Eu protestez contra acestei discuțiuni, protestez pentru că se aduce la bara acestei Adunări opiniunile filosofice ale aleșilor! Cu toate acestea, dacă Adunarea primește discuțiunea pe acest tărîm, nu am decât a mă supune.

Voci. Nu, nu, protestăm și noi.

D. președinte. Pun la vot, dacă Camera primește să se discute opiniunile filosofice.

A. Holban. Nu mai puneți la vot, d-le președinte, căci atunci renunț la cuvânt.

— Se pune la vot închiderea discuțiunii și se primește.

— Se pune la vot concludsiunile raportului, și rezultatul scrutinului este cel următor:

Votanți	71
Majoritate de două treimi	48
Bile albe pentru conclusii	45

Mai lipsesc trei voturi pentru invalidare, când însuș prezidentul Camerei, coborindu-se de pe scaunul său, pune ostensibil în urnă o bilă neagră încontra raportului, ceea ce mai atrage câteva bile în acelaș sens; și astfel autorul acestei scrieri este proclamat deputat al colegiului I de Iași, 68 de zile după alegere ¹⁾.

¹⁾ În două articole, publicate în *Timpul* de la 8 Fevruarie și 9 Aprilie 1878, Eminescu—redactorul ziarului—cu neîntrecuta virulență a stilului său, caracterizează acea discuție a Camerei, precum și ignoranța celor ce falsificau pe idealistul Schopenhauer. — De atunci încoace au dispărut din Parlamentul nostru doctrinele filosofice. Numai d. Dimitrie A. Sturdza continuă tradiția, pe care însuș d. Holban a părăsit-o de mult, și ne mai atacă (ședința Senatului de la 22 Decemvrie 1895) pe tema „pesimismului“ lui Schopenhauer.

De la o asemenea Camera ce ajutor putea primi guvernul în așa grea situație internațională ?

Era fără îndoială om politic Ioan Brătianu, dar istoric era numai Kogălniceanu, iar C. A. Rosetti era agitator de idei revoluționare; lor le lipsea pe atunci or ce afinitate cu guvernele europene conduse de conservatori. Însă prin nefericita acuzare ministerială se deschisese un abis între liberalii și conservatorii din România. Nici o consfătuire măcar nu se încercase. Și într'un moment, când conlucrarea tuturilor capacităților țării deabia ar fi fost de ajuns, guvernul era cu desăvîrșire înstrăinat de o parte însemnată a lor. În chiar partidul său, ministrul-prezident în urma convenției cu Rusia se desbinase de Dimitrie Brătianu, de Ion Ghica, de d. Dimitrie Sturdza. Ce e drept, în timpul tratărilor pentru convocarea congresului de la Berlin d. Sturdza a publicat în limba germană o broșură bine intenționată, de și scrisă cu prea multă ură în contra Rusiei. Și d. Ion Ghica a fost înduplecat să primească o misiune în Anglia; poate își mai făcea iluzii asupra sprijinului englez. Dar ce ne putea folosi o broșură și cum era să ne ajute Anglia? Istețul Disraeli-Beaconsfield aflase despre pretențiile Rusiei asupra Ba-

sarabiei încă din Mai al anului trecut 1877 (înainte chiar de Kogălniceanu sau cel puțin înainte de epoca mărturisită de Kogălniceanu în Cameră), și dacă în memorandumul de la 18/30 Mai 1878 mai vorbește de Basarabia, este numai ca presiune în contra Rusiei, cu care ajunge îndată la o înțelegere secretă asupra modificării tratatului de la San Stefano în interesul englezesc. Și cu Turcia încheie Beaconsfield la 4 Iunie 1878 o convenție secretă, și-și asigură insula Cipru. Cu aceste două tractate în buzunar, Englezul se duce liniștit la congres, fără a se mai preocupa de soarta României.

Și astfel în fața areopagului european guvernul nostru se află redus la insuficiența partidului său. Sub asemenea auspicii, Ioan Brătianu și Mihail Kogălniceanu sosesc la Berlin și în preziua deschiderii congresului cer de la Principele Bismark, prezidentul designat, să fie admiși *au sein du Congrès, afin d'y exposer et défendre les droits de leur pays*; înainte de a primi un răspuns, îi mai prezintă la 12/24 Iunie un memoriu, *ou sont résumés les points dont la Roumanie sollicite l'adoption par l'Europe*.

Aceste puncte erau cinci. Patru se impuneau de la sine și ar fi fost formulate de or ce guvern român. Le cităm din memoriul delegaților

noștri în ordine inversă : 1. Recunoașterea sau „consacrarea definitivă“ a independenței. Memoriul mai adaugă aici cererea neutralizării teritoriului, de și era de prevăzut, că nu ni se va acorda, și Rusia ne declarase de mai nainte, că ar considera cererea ca o ofensă. 2. Indemnizarea pentru cheltueele războiului. 3. Insulele din Delta Dunării și Insula Șerpilor. 4. Oprirea armatelor rusești de a trece peste teritoriul român în timpul aproximativ de doi ani, ce Rusia și-l rezervase la San-Stefano pentru ocuparea Bulgariei.

Dar în privința punctului al cincilea, care în memoriu este pus cel dintâi, exista pe atunci în țară și există și astăzi în judecata oamenilor politici cea mai pronunțată controversă. Era vorba de greaoa alternativă : sau de a refusa retrocedarea celor 3 districte din Basarabia, sau de a consimți la inevitabilul fapt, primind însă o mare compensație teritorială și finanțiară. Bismarck ne sfătuia să ne hotărîm pentru a doua parte a alternativei. (*Tenez la dragée haute!*). În acest caz chiar Rusia, scăpând de imputarea ingrătitudinii și a răstălmăcirii convenției de la 4 Aprilie cu „integritatea teritoriului“, ne ar fi ajutat să obținem o foarte largă despăgubire (se vorbea de atribuirea Dobrogei cu

teritoriul din sud-vest până la Varna-Rusciuc și de 200 milioane franci). Principele Carol pare a fi inclinat spre această soluțiune; și Kogălniceanu ar fi preferit-o. Dar Ioan Brătianu a stăruit cu toată puterea în sensul celălalt, și astfel memoriul cere de la Congres, ca nici o parte a teritoriului actual să nu fie deslipită de România. Așa zicea și moțiunea d-lui Vernescu, votată de Parlament la 26 Ianuarie.

Aceste 5 puncte le mai susțin amîndoi delegații noștri și din viu grai înaintea Congresului, în unica ședință, la care sunt admiși, în cea de la 19 Iunie (1 Iulie).

Și rezultatul?

Când după multele deliberări reprezentanții Puterilor europene semnează la $1/13$ Iulie 1878 tractul definitiv de la Berlin, care modifică pe cel preliminar de la San-Stefano, precum și pe cel de la Paris din 30 Martie 1856, ei prevăd în articolele 22 și 43 până la 56 dispozițiile relative la România și din cele 5 puncte cerute ne atribuesc Delta Dunării cu Insula Șerpilor, ne impun retrocedarea districtelor din Basarabia, ne dau Dobrogea cu o linie de graniță (mai pe urmă defavorabil fixată) de la resărit de Silistria până în sud de Mangalia spre nou creatul Principat al Bulgariei, nu admit vreoaltă

despăgubire pentru cheltuețele noastre de război, ne obligă să suferim trecerea trupelor rusești pe timp de un an, până când aceste vor avea să evacueze Bulgaria ; iar recunoașterea independenței Statului nostru, pentru care ni se admite acum însfirșit numele de *România*, o supun — pe lângă condiția retrocedării Basarabiei — și la condiția modificării articolului 7 din Constituția noastră în sensul toleranței religioase la exercitarea drepturilor politice.

Hotărârile congresului european produc o adîncă decepție în țară. La pierderea Basarabiei se aștepta lumea noastră politică ; dar că, după o așa jertfă, nici independența nu ni se recunoștea fără condiții prealabile, aceasta trecea peste temerile celor mai pesimiști. Nu e vorbă, influența ce o avusese fracția „liberă și independentă“ asupra Constituantei de la 1866 întru nechibzuita redactare a articolului 7 trebuia să se pedepsească odată, dar în chiar acest moment, în mijlocul avîntului general al țării, după o glorioasă participare la război, dispoziția tractatului de la Berlin ni se înfățișa ca o umilire nemeritată.

Cu un asemenea rezultat al diplomației sale, situația ministerului Ioan Brătianu devine foarte grea în țară. Crescînda opoziție îl face răspun-

zător de toată neizbînda politicei externe și acasă partidul liberal pentru temeritatea de a fi voit să conducă Statul român, în cele mai grele momente, cu excluderea desăvîrșită a conservatorilor prin o acuzare ministerială, care ea însăși după felul ei trebuia să slăbească încrederea Puterilor străine în desvoltarea noastră viitoare.

Brătianu însă se menține cu or ce preț la guvern, nu numai până la îndeplinirea condițiilor tractatului de la Berlin, ci și mai pre urmă, caută deocamdată să arunce vina asupra lui Kogălniceanu, care iscălise convenția de la 4 Aprilie (de și o cunoștea numai de câteva ore, pe când Brătianu o desbătuse și stabilise cu luni întregi înainte!), împacă elementele recalcitrante din partidul liberal prin chiemarea d-lui Sturdza în minister și trimiterea lui Dimitrie Brătianu la Constantinopol, știe să ademenească pe foștii ministri acuzați N. Krezulescu și B. Boerescu, pe care îi introduce în Cabinet, spre a obține cu ajutorul lor cele două treimi ale voturilor cerute pentru revizuirea articolului 7 din Constituție, și împospătând astfel — cu puțin scrupul, dar cu multă abilitate — vaza partidului liberal, izbutește la 14 Martie 1881 să încoroneze aspirarea națională de la diva-

nurile ad-hoc încoace prin proclamarea Regatului.

De aceea, or câte întîmpinări se pot face și le-am făcut și noi în paginile precedente în contra acțiunii politice a guvernului liberal din acea epocă, meritul lui Ioan Brătianu de a fi participat la răsboi și de a fi provocat proclamarea și recunoașterea Regatului, rămâne covârșitor. Numele său este pentru totdeauna împreunat cu cel mai mare eveniment al Istoriei noastre contemporane.

Intrerupînd aici șirul acestei expuneri, pentru a-l continua în volumul al 3-lea până la căderea ministerului Ioan Brătianu, ne mărginim cât pentru volumul de față la reproducerea discursurilor ținute de noi în Cameră de la 16 Mai 1878 până la 14 Martie 1881, fiindcă din ele se vor înțelege mai bine diferitele faze ale mișcării politice, mai ales în ceea ce privește aplicarea tractatului de la Berlin, primirea Dobrogei și revizuirea articolului 7 din Constituție.

Înainte însă de a termina, se cuvine să ne dăm samă de progresul, ce l-a făcut țara după răsboiul de la 1877 întru consolidarea monarhiei hereditare, a cărei importanță am încer-

cat să o arătăm din primele pagine de introducere ale acestei scrieri.

Principele Carol, deabia hotărit să-și continue Domnia în urma celor întâmplate la 10 Martie 1877, se văzuse, după 5 ani de minister conservator, din nou amenințat prin conspirația de la Mazar-Pașa. Cu o rară prudență politică, în prevederea izbucnirii crizei orientale, Domnitorul își formează ministerul de la Iulie 1876 din chiar mijlocul conspiratorilor și încredințează lui Ioan Brătianu și lui C. A. Rosetti conducerea țării. Dar prudența politică e o însușire personală (și însușirile personale sunt o condiție neapărată pentru prima întemeiere a unei Dinastii), care nu bate la ochi, care nu poate fi apreciată în valoarea ei decât după o vreme mai îndelungată și numai de un număr restrâns de oameni. Și tenacitatea Principelui în urmărirea țelului, răbdarea și indulgența sa, înălțarea peste or ce simțimint de răsbunare, neobosita regularitate în îndeplinirea zilnicelor datorii, lipsa de or ce intrigi, de or ce camarilă, de or ce amestec în relațiile private, exemplara viață casnică -- toate aceste semne de caracter, în așa contrast cu unele Domnii precedente, erau prea intime prin natura lor pentru a produce un efect imediat în publicul cel mare. Pe de altă parte curentul

economic al țării nu avusese încă timp și mijloace să se deștepte; rețeaua căilor ferate era deabia terminată în linia principală. Iar armata, de și foarte mult sporită și îmbunătățită în organizarea și înzestrarea ei, sta tot apăsată sub greutatea nopții de la 11 Fevruarie 1866. Nimic nu se întâmplase ca să-i regenereze spiritul din fundament.

Raportul între Domn și Țară nu era dar închiegat. Lipsea ceva, ceva hotărîtor, ceva care să poată contopi cugetul poporului cu Dinastia ce și-o alesese de formă.

Atunci intervine războiul, și deodată starea lucrurilor se schimbă. Ostași din toate unghiurile țării, adunați sub conducerea Domnitorului, se întîlnesc cu el de la om la om. El le stă înaintea ochilor ca o pildă vie la grelele nevoi. Împreună cu ei suferă și el și se îmbărbătează și el. Sub acoperișul de paie al colibeii de la Poradim, pe ploaie și pe ger în câmpul liber, când mai bine când mai rău hrănit, mergînd ziua și noaptea în mijlocul lor, expunîndu-se la gloanțele dușmanului, căutînd de răniți, dar și poruncind unei armate rusești și stînd alături de pravoslavnicul Impărat, deopotrivă cu el: pe acest Domnitor Românul din popor îl simte pentru întâiaș dată ca domnitorul său, la El se

uită, de El este mândru, în El a prins încredere. Și când se întorc de la război, soldați și ofițeri, cu fala biruinței smulse după atâtea jertfe, statul român are o armată și un popor, care a început să-și simtă misiunea, să se priceapă ca un întreg și să-și împămintenească pe Domnitorul până atunci străin, iar de acum înainte întrupat cu aspirarea națională ca o nădejde și o cheazășie a viitorului.

Și pe când Principele Carol devine în adevăr Domnul României pe câmpul de război, înăuntrul țării Principesa Elisabeta devine Doamnă. Mai înainte încă, Principesa se deosebise de toate semenele ei din Europa prin o neobișnuită în-deletnicire în ale literaturii și ale artelor frumoase. Sosită în țară și învățând încurând limba română, ea contribuise prin numeroase traduceri să lățească în străinătate cunoașterea literaturii noastre, și scrierile sale originale, al căror cuprins era adese luat din legendele române, atrăseseră interesul oamenilor culti, mai ales din Germania, asupra vieții unui popor până atunci prea ignorat. Dar în starea, în care ne aflăm noi încă, activitatea literară era prețuită într'un cerc foarte restrins. Mai apropiată de țară fusese o altă cugetare a Princesei, și aceasta se și răspândise pe alocurea în

popor: îngrijirea de a face să se păstreze frumosul port național al țăranilor române, care începea să dispară, stăruința de a-l introduce la Curte și de a obliga damele române și străine să se împodobească la certe ocazii cu el. Și gustul și mica industrie casnică și întărirea simțimentului etnic au câștigat prin buna inițiativă.

Dar ceea ce în adevăr a pătruns în simțirea maselor celor mari și le-a cucerit inima, a fost acțiunea personală a Doamnei întru căutarea răniților aduși de pe câmpul de război. Cea mai grea sarcină umanitară se impusese deodată unei țări, până atunci așa de puțin pregătită. Căci unde era să ajungă pentru covârșitoarea mulțime a victimelor unui crâncen război obișnuita organizare a serviciilor medicale militare, care de altminteri lucrau mai toate în Bulgaria? Cu miile soseau de peste Dunăre în România soldații răniți, degerați, bolnavi, atât români și ruși cât și turci, și cu sutele se cereau oameni pentru îngrijirea lor în ambulanțele improvizate. Aici societatea civilă era chemată să dea ajutorul său în cea mai largă măsură, și eforturile spitalelor din țară, precum și societatea *Crucea-roșie* (prezident Prințul Dimitrie Ghica) au făcut tot ce au putut. Dar tot ce au putut ele, era departe să fie de ajuns. Atunci Elisa-

beta Doamna, cu excepționala sa putere de muncă, a organizat alături cea mai întinsă rețea de suplinire. Pe de o parte folosindu-se de relațiile ce avea la Curțile din Berlin și din Dresda, ne-a adus de acolo medici militari și surori de caritate, pe de alta a știut să deștepte în femeile române o activitate fără seamăn întru alinarea suferințelor. Ce bine venea acum ușorul acces la Curtea noastră (în această privință cea mai democratică din Europa), prin care Princesa Elisabeta se aflase de mult în contact personal cu întreaga societate! Dame și domnișoare din toate treptele, dar mai ales și mai neașteptat din cele de sus, multe prin îndemnul compătimirii, altele prin măgulirea de a lucra alături de Doamna Țării, se devotează celor mai grele îndatoriri. Stăpânindu-și aversiunea firească, asistă pe medici la operațiuni, învață să schimbe pansamentele, se îngrijesc de măsurile igienice, dau doftoriile prescrise, se fac secretare pentru corespondența bolnavilor. Căci nu ca aparență de modă, ci în aspră realitate le deprinde Doamna la serviciul ambulanțelor, Ea însăș suptându-se cea dintâi în baracele spitale, ce și le alcătuisese la Cotroceni sub conducerea doctorului Kremnitz, tuturilor îndatoririlor. Cu nepilduită abnegațiune îmbărbătează pe cei supuși la ope-

rațiile chirurgicale, liniștește în brațele Ei proprii pe cei cuprinși de tetanos, dă celor în agonie o ultimă mângâiere.

După un asemenea exemplu pornit de sus, damele române instituesc ambulante în Iași, în Ploești, la Bufta, la Iepureni, în multe alte locuri, slujesc pretutindeni ca surori de caritate unele însoțesc trenurile cu răniții pe căile ferate, zi și noapte, de la Turnu-Măgurele la București, de la București la Iași.

Cum să nu fi rămas neștearsă în amintirea Țării această faptă a Doamnei? Nu e sat locuit de Români, în care să nu fi pătruns renumele ei și să nu fie pomenită cu recunoștință „mama răniților“.

În așa chip Elisabeta Doamna, dacă n'a avut fericirea să nască pe urmașul Tronului, a contribuit totuși pentru partea sa la întemeierea Dinastiei în țara noastră. Și când la 1881, ca rezultat al războiului și al noii situații create statului, România se proclamă Regat, coroana de oțel este în toată însemnătatea cuvântului o coroană populară.

DISCURSURI PARLAMENTARE 1878—1881

36.

Asupra legii comunale.

(Sedința Camerei de la 16 Mai 1878).

Ministerul din acel timp.

I. C. Brătianu, prezident și interne, de la 26 Mai lucrări publice în locul d-lui P. S. Aurelian.

C. A. Rosetti, interne (de la 26 Mai).

M. Kogălniceanu, externe.

General Cernat, război.

I. Câmpineanu, finanțe.

Eug. Stătescu, justiție.

G. Chițu, culte.

Precum se vede din însemnarea de mai sus, în greaoa situație, în care ajunsese țara după tractatul preliminar de la San Stefano și în timpul congresului de la Berlin, Ioan

Brătianu formează cel mai tare minister ce-l putea da partidul liberal la acea epocă, după ce participarea la războiul încontra Turcilor îi înstrăinase o parte din aderenți. Parlamentul rămâne deschis până târziu vara, și pentru a nu-l lăsa fără ocupare în mijlocul frământării generale, guvernul caută să-i dea un derivativ, prezentând Camerei reforma legii comunale. Se înțelege că în asemenea împrejurări discutarea unei legi, de altminteri așa de incisive, se face numai pe apucate. Opoziția conservatoare era reprezentată în Cameră numai prin trei membri, dd. D. Donici, G. Găță și (de la Aprilie) autorul acestei scrieri. Cei doi dintâi neavând obiceiul să vorbească în Parlament, cel din urmă ia singur cuvântul încontra proiectului de lege la discuția generală.

D-lor deputați, cred că vă va părea lucru firesc, ca într'o materie așa de însemnată să zică și opoziția cuvântul ei, opoziție prea mică la număr, căci din întimplare astăzi sunt singur de această culoare politică în mijlocul d-v....

O voce. Cu atât mai mare merit.

Titu Maiorescu. Nu este meritul atât de mare, cât este greutatea de a vorbi în singurătate cu un singur vot, care se va număra. Însă poate, dacă argumentele vor fi tari, atunci unul sau altul din d-v. va relua aceste argumente și le

va desvolta într'un mod mai accesibil acestei majorități.

D-lor, până acum nu am avut ocazie să vorbesc înaintea d-v. Cestiuni mai importante, la a căror discuție am asistat, au fost, pe cât știu, numai două: era o interpelare făcută cu ocazia sosirii d-lui președinte al consiliului din străinătate, și creditul de trei sau patru milioane cerut pentru armată. Opoziția însă, având în vedere situația, în care se află țara, și simțind ca și d-v., că în aceste împrejurări guvernul, care reprezintă țara în străinătate, or de ce culoare ar fi, are trebuință de tot prestigiul său în interesul țării, a crezut de datoria sa patriotică de a lăsa la o parte opoziția, rezervându-și să zică cuvântul său la un timp mai oportun. Rămâne însă cestiunea dinăuntru, și aci având deplina libertate de acțiune și de cuvânt, dați-ne voie să spunem părerea noastră în materie.

D-lor, am ascultat cu multă luare aminte ceea ce au vorbit onor. preopinenți; am cetit mai cu seamă cu multă luare aminte lucrarea d-lui raportor.

Un lucru nu l-am înțeles bine din acest raport: pentru ce schimbați legea de la 1864? Căci legea de la 1874 în acea parte, pe care d-voastră o numiți quasi feudală, este schim-

bată, adică în ceea ce privește comunele rurale ați pus-o afară din aplicare și ați reînființat legea din 1864. Va să zică pericolele aristocratice, de care se vorbea, nu mai sunt în joc.

Atunci care este pripa cea mare ce vă face să schimbați acum, în împrejurări așa de grele, legea comunală, să remaniați fundamentul organizării statului Român chiar acum, la Mai 1878? D. raportor pune un cuvint înainte: Constituțiunea, care cere să se facă o lege comunală mai descentralizătoare și să se dea independența comunei.

D-lor, scuzați dacă pentru un minut, când pronunț cuvintul *Constituțiune*, trebuie să vă fac o declarație, declarație care sunt silit a o face, fiind-că, întemeindu-mă și eu pe Constituțiune, voesc să dau toată tăria ce pot da argumentării mele.

Eu, d-lor, am avut onoare să subscriu o petiție, care s'a relevat în această Cameră....

Holban. Celebră petiție.

Maiorescu. Da, în adevăr celebră. Am avut onoare să subscriu așa numita petiție de la Iași,¹⁾ unde alături cu mine era scris și d. Emanoil Kostaki Iepureanu, primul președinte al

---

¹⁾ Vezi vol. I, pag. 70.

coaliției, care a ajuns ca reprezentantă a d-v. la guvern după căderea noastră din minister. În acea petiție ceream reforma Constituțiunii.

Veți admite, d-lor deputați, că atunci, când se cerea o reformă constituțională prin chiar calea, pe care însăși Constituțiunea o indică pentru reforma ei, se făcea un act, care este în sine constituțional, fie bune, fie rele părerile ce de almintrelea le cuprindea o asemenea propunere. Numai constituționalitatea acestei procedări nu se poate pune la îndoială. O zic aceasta pentru a avea dreptul de a vorbi în virtutea Constituțiunii, pe care ca pact fundamental în genere voim și noi să-l respectăm și să-l vedem respectat. Mai adaug încă la declarația mea:

Am cetit câte-va foi de publicitate și am auzit zicându-se, că conservatorii ar fi în stare să-și uite calitatea lor de patrioți români până într'atât, încât să se unească cu aspirațiunile unei puteri străine pentru a resturna Constituțiunea. Ei bine, am onoare a vă declara, că aceasta este o calomnie, că nici unul din conservatorii ce-i cunosc, nici unul din aceia, cu care stau în relație, nu s'au gândit vre-o dată la un asemenea lucru; și că de și noi am fost aceia, care am cerut reforma acestei Constitu-

țiuni în sens conservator, când ar veni cine-va să o atace prin influențe și forțe străine, am fi cei dintâi alături cu d-voastră s'o apărăm așa cum este. (Aplause).

Voci. Foarte bine.

T. Maiorescu. Fiindcă o reformă constituțională noi trebuie să o facem, și nu străinii.

P. Ghica. Ați fi, dar n'ați fost.

T. Maiorescu. Dacă aud bine, onor. d. Pantazi Ghica zice: am fi, dar n'am fost. Apoi știe onor. d. P. Ghica, că s'a făcut vr'o încercare publică să se răstoarne Constituțiunea prin străini?

P. Ghica. Era un răspuns la zisele d-voastră.

T. Maiorescu. Eu nu am cunoscut asemenea lucruri, căci dacă aș fi avut cunoștință, aș fi spus atunci prin publicitatea, de care puteam dispune, ceea ce spun acuma înaintea d-v. Prin urmare nu primesc acest: ați fi, dar n'ați fost.

Așa dar, d-lor, să revenim la Constituțiune. Constituțiunea, pe care o respectăm cu toții, vă cere — ce? Descentralizarea, o lege comunală mai descentralizatoare, o lege în care comuna să fie mai independentă. Apoi, d-lor deputați, prima întrebare: proiectul acesta de lege face comuna mai independentă? și este mai descentralizator decât legea din 1864?

În raportul d-lui Protopopescu-Pache să-mi fie permis a releva oare-care obscuritate de idei, pe care aş vroi să o înlăturăm din capul locului, căci în această materie trebuie să aducem cea mai mare lămurire.

D-lor, raportul confundă tot mereu aristocrație și democrație — un șir de idei, cu centralizarea și descentralizarea — alt șir de idei, și pare a admite un fel de identitate sau afinitate între centralizare și aristocrație și între descentralizare și democrație.

D-lor, fac apel la aceia din d-v., care cunosc puțin istoria, ca să sprijine aserțiunea mea, că această părere este cu desăvîrșire greșită, și aci nu încap controversă, căci este un fapt istoric cu totul sigur. Este o părere greșită, și regret că o vîd în acest raport, fiind că dă o colorare prea stranie întregii lucrări. Ea este formulată astfel: pentru partizanii aristocrației centralizarea le asigură dominațiunea; pentru partizanii democrației descentralizarea este adevărata garanție. . .

Voci. Așa este.

G. Cantili. Foarte exact.

T. Maiorescu. Este complet fals, că pentru partizanii aristocrației centralizarea le asigură

dominațiunea. (Denegațiuni). Pare că este vre-o indoială asupra acestui punct. . .

Voci. Sunt multe.

T. Maiorescu. Poate că voi fi în stare să conving pe vre-unul din d-v. Ei bine, d-lor, care este din Europa statul ce v-ă va servi d-v. ca model de descentralizare? Greșesc, dacă citez Anglia? Cum știți, Anglia este statul eminent descentralizator. Și care este statul mai centralizator, al Europei apusene cel puțin, căci pe Rusia am fericirea să nu o cunosc.

O voce. I-ați făcut cunoștința acuma.

T. Maiorescu. Este Franța. Apoi bine, d-lor, dacă este ceva sigur știut în toată dezvoltarea istoriei (și unii din domnia-voastră, și mai cu seamă dacă nu mă înșel d. D. I. Ghica va putea mai bine să ne lămurească asupra acestui punct, căci cunoaște Anglia) apoi este știut că în Anglia, țara cea mai descentralizată, aristocrația teritorială este fundamentul descentralizării administrative, și este și natural. . .

D. I. Ghica. Dar acolo este aristocrația democratică. Cei mai mari aristocrați sunt cei mai mari liberali.

T. Maiorescu. Este aristocrație democratică, ziceți.

D. I. Ghica. Ideile cele mai liberale sunt ale aristocrațiilor.

T. Maiorescu. Primesc aceste explicațiuni ce bine-vroiți a-mi da, d-le Ghica. Vrea să zică în Anglia aristocrația este fundamentul descentralizării. Acum să revenim la partea raportului:

„Pentru partizanii aristocrației, centralizațiunea le asigură dominațiunea“.

Pache-Protopopescu. În țară la noi.

T. Maiorescu. Vrea să zică este o aristocrație liberală și o aristocrație aristocratică.

D. I. Ghica. Arbitrară.

T. Maiorescu. Atunci raportul trebuia să o releve, fiind-că tocmai aceasta este esențiala deosebire între ceea ce vroiți d-voastră, și ceea ce vream noi. Pentru noi sunt proprietarii teritoriali, precum foarte bine a zis d. Maniu, dar de aristocrație nu poate fi vorba în statul nostru. Pentru noi proprietatea teritorială este un element fundamental al descentralizării, și democrația întru cât nu este fundată pe avuții teritoriale, credem noi că aduce tocmai pericolul centralizării, precum a adus în Franța. În Franța ați avut stăpânirea democrației tocmai când s'a introdus cea mai mare centralizare. Vrea să zică d-lor, în or ce cas raportorul făcea

mai bine să lase cestiunea aceasta de aristocrație și democrație la o parte, și să se vorbească de centralizare și de descentralizare, fiind-că sunt state aristocratice foarte descentralizate și sunt state democratice foarte centralizate. Aceste două lucruri se împacă împreună.

Un al doilea lucru, ce aș fi dorit ca d. raportor să nu-l pue în raportul său, sunt alusiunile, al căror tact mărturisesc că nu sunt în stare a-l înțelege, alusiunile la legea de la 1874, întrucât cuprinde elementele conservatoare de care am avut onoare a vă vorbi: proprietatea teritorială. D-voastră, d-le raportor, ziceți că este dorința unanimă a națiunii, căreia îi corespunde proiectul d-voastră de lege. Au doară credeți d-v. că conservatorii, proprietarii teritoriali, care au făcut legea de la 1874, nu fac parte din națiune? Ar fi de folosul nostru ca să afirmăm că națiunea sunt toți, afară de proprietarii de teritoriu din România? Și dacă sunt proprietari mai mari decât d-v., poate să fie o nefericire și un ostracism pentru d-șii că au această poziție? De sigur nu. Apoi dacă vroiți să exprime legea acea dorință unanimă a națiunii, care după apretețarea mea, spre dauna acestei Adunări, nu este reprezentată suficient; dacă o lege comunală are să reprezente interesele țării, este

bine ca și acei, care s'au întimplat să fie astăzi în așa minoritate, să fie într'un număr suficient reprezentați înaintea d-v., și dacă nu sunt, era bine să nu fie atacați în modul cum s'a făcut.

Vedeți cuvintele: „creerea a două colegii în comunele rurale, adică colegiul proprietarilor mari cu impozit de 120 lei anual, care votez prin procurator, și colegiul țăranilor, este pasul spre înfeodare, este sistemă deja condamnată de această Adunare Legiuitoare. Dacă Constituțiunea a creat diferite colegii pentru Corpurile Legiuitoare, aceasta a făcut-o pentru cuvinte cari nu și-au locul în privința alegerilor comunale, și nicăeri Constituțiunea nu a prescris ca sistema electorală aplicată pentru Corpurile Legiuitoare, să fie aplicată și la comune și la județ. Din contra la comune chiar e nepractică, e absurdă putem zice“.

Terminul fără îndoială este parlamentar, dară este tocmai la granița parlamentarismului, și cred că cu termini de la graniță nu era bine a se lovî încercarea unei Camere, care a lucrat și ea după ceea ce credea că este bine pentru națiune, precum credeți și d-v. că este bine cum lucrați astăzi. Unde ajungem,* d-lor, dacă pe fie-care an începem a califica cu asemenea termini lucrările reprezentanților anteriori ai

țerii? Și credeți d-v. că lucrarea, care o faceți acum, când califică de absurdă Camera trecută, va fi o lucrare care va rămânea? Apoi d. președinte al consiliului... cred că nu este o scădere pentru d. Protopopescu-Pake, dacă spun că d. președinte al consiliului are ca om mult mai multă experiență în țara aceasta despre asemenea lucrări decât d-sa... eri sau alaltăeri am cetit în debaterile Senatului, când era vorba, de ce? numai de administrarea eforiei spitalelor din București, a zis următoarele foarte înțelepte cuvinte: „La București se vede că am avut mâna mai fericită, când am numit administratori, care au rămas până acum sub toate fluctuațiunile politice, și așa a prosperat înainte; la Iași n'am avut aceiaș mână fericită, s'au schimbat cei care îi numisem la 1868, dar și astăzi caut să numesc alți oameni, care să fie afară din fluctuațiunile politice, ca să facă să prospereze și epitropia spitalelor din Iași“. Dacă dar este foarte adevărat aceasta pentru spitale, nu va fi oare foarte adevărat și pentru comune, și nu va fi bine ca lucrarea care o faceți d-v., să fie o împreună lucrare a tuturor? și nu ar fi grozav când acum, după patru ani ai reformei de la 1874, ați face d-v. o reformă, și peste alți 2, 3 ani... pardon d-lor, câtă vreme

credeți d-voastră că aveți să rămâneți cu regimul acesta? 4, 5, 10 ani, cât voiți, dar înțelegeți, că are să vie un timp, când acest regim va înceta și va veni altul.

S. Miclescu. Atunci va fi potopul. (Iaritate).

T. Maiorescu. Imi pare că nu respectați constituționalismul, sub egida căruia ne aflăm, onorabile d-le Miclescu. Este lucru natural al regimului constituțional ca partidele să participe alternativ la putere; se va întâmpla din nenorocire să vie la putere un partid, care să nu aibă vederile D-v., așa e jocul constituțional.

B. Maniu. După 7 ani răi, 7 ani buni.

T. Maiorescu. După 7 ani fie, dar or când ar fi, cred că era mai bine, dacă raportul se prezenta ca un rezultat al dorințelor unanime ale țerii și nu se expunea prin cuvintele sale agresive.

Acum să-mi dați voie să fac o altă critică, o critică mai esențială, și aceea sper că va avea un echo în debaterile d-v.

D-lor, ceea ce face comisiunea d-v. nu este o descentralizare, așa de puțin, încât eu unul m'am mirat când am văzut acest proiect de lege dat acum ca rezultatul ideilor de descentralizare al partidului democratic din România și ca ultima

floare a acelui articol din Constituțiune, care cere ca să fie comuna mai independentă și mai descentralizată. D-lor, v'ați dat de sigur seama în luminile și cunoștințele d-v. profunde, foarte profunde, ce însemnează descentralizarea! În mod straniu, d-nu raportor ne dă numai definițiunea unui francez Coquelin despre ce însemnează centralizare, dar nu zice, ce este descentralizarea. D-nul raportor zice după Coquelin : „Grămădirea în mâna unui guvern unic și central a tuturilor atribuțiunilor puterii publice“. Și apoi spune acest domn Coquelin toate primejdiile, ce se întâmplă într'un stat, care are centralizarea.

Ce este însă descentralizarea? Descentralizarea voește lăsarea în mâna autorității locale a unei părți din atributele puterii publice. Nu ministerul, nu prefectul să se ameste în lucrările comunei, ci ea însăși să exerciteze câte-va lucrări esențiale. Aceasta va să zică descentralizarea în modul cel mai general.

Apoi, d-lor, care este chiemarea comunei? De la art. 12 până la art. 17 o spune tot așa și legea de la 74, o spune tot așa și legea de la 64, și cu această conglăsuire admirabilă sunteți toți de acord a zice, că aici este chiemarea comunei. Comuna, care se compune din atâția

locuitori, are următoarele sarcini : să aibă un loc de primărie, o biserică, o casă pentru școală de băieți, o casă pentru școală de fete și un cimitir, „toate aceste în bune condițiuni igienice“.

Așa dar biserica, școala, salubritatea publică, și la un alt articol se vorbește și despre poliția comunală. Apoi bine, d-lor deputați, le dați acestea în sarcina consiliului comunal ? Ia cetiți : „fie-care comună trebuie să aibă cel puțin o casă pentru școala de băieți și o casă pentru școala de fete“. Și raportul vedem că zice : comunele trebuie să aibă un focar pentru instrucțiune, atât pentru băieți cât și pentru fete.

Dar care este focarul de lumină pentru băieți și fete ? Cele patru ziduri cu un acoperiș pe ele ? Focarul de lumină pentru băieți și fete este învățămîntul ce-l dai între cele patru ziduri, este învățătorul care propune învățămîntul, este revizorul care inspectează, este în fine totalitatea însuflețită a celor ce iau parte la școală. În mâinile cui dar lăsați școala ? Învățămîntul în comună al cui este ? Al puterii centrale ! Apoi ce descentralizați la comună ? Cele patru ziduri materiale pentru școală ? Aceasta numiți d-voastră o descentralizare în instrucția publică ?

Dar unde mai găsiți d-voastră o asemenea descentralizare? Alta este cestiunea, dacă ar fi bine sau nu să se dea la noi o asemenea descentralizare, și dacă veți recunoaște că este primejdios de a o da, atunci să ștergem cuvântul de descentralizare din vocabularul nostru cât pentru școlile comunale. Dacă voiți însă în adevăr descentralizare în școală, atunci dați comunei care plătește sarcinile școlii, și dreptul de a decide ceea ce se petrece în școală; iar puterea centrală să aibă numai inspectarea superioară.

Și fiind-că raportul vorbește de Anglittera — punându-me iarăș sub controlul colegului nostru d-lui D. I. Ghica—voi zice că nu este exact, că în Anglittera sunt cele mai multe școli, căci cele mai multe sunt în Germania, dar pentru un moment să admitem aceasta. Apoi știți d-voastră, ce a făcut Anglittera pentru școli?

Până la 1834 n'a cheltuit statul englez o para pentru școli, cheltuețele le suporta comuna, districtele, mai ales instituțiunile private, nici odată însă statul. Și numai de la 1834 a început statul a da ceva, o jumătate de milion de franci pentru o populațiune de 25,000,000, câtă era atunci (vorbesc numai de Anglittera Europeană), și a dat statul englez această subvențiune numai pentru a veni în ajutor la construcția loca-

lurilor în acele comune, care erau mai lipsite de mijloace. Într'un stat descentralizat proporția este inversă, sufletul învățămîntului îl are comuna, iar zidurile le plătește statul. De atunci încoace s'au sporit subvențiile statului, și la 1863, mi se pare, a venit așa numitul cod revăzut în Anglia, care a introdus niște subvenții regulate pentru școli, dar totdeauna principiul a fost că numai școalelor, care există deja din inițiativă privată, le dă statul ceva. Iată, d-lor, ce însemnează descentralizare. D-voastră însă prin acest proiect n'ați făcut așa. Ați zis numai: comuna plătește casa, ca primul punct de descentralizare. Însă aceasta este numai o nouă luare de bani de la comună, dar nu o independență a ei.

Al doilea punct de descentralizare al d-voastră este: comuna îngrijește pentru cheltuielile bisericii. Dar cum îngrijește? Ea trebuie să suporte cheltuelele pentru reparația bisericii, pentru plata preotului, numirea acestuia însă o face autoritatea bisericească. Dar averea bisericii unde este? Cum, d-lor, statul a secularizat averile monastirești — și în ceea ce privea relațiunile lor cu străinătatea, bine a făcut că le-a secularizat; dar averile destinate pentru biserici și școli, statul le-a vîrit în casa sa, și acum, după

ce le-a cheltuit te miri pe ce, acum vine și zice comunei: îți dau descentralizarea, plătește la biserică, dar preotul de numit îl numesc eu, cele alte regulări le voi face eu, banii rămași din vechime acestor așezăminte îi iau și-i administrez eu, tu comună plătește din alți bani.

Aceasta e descentralizare în ale bisericii? Apoi descentralizare în ale bisericii, însemnează că trebuie să lăsați bisericii averea destinată ei și dreptul de a o administra ea.

Ați mai lăsat comunei salubritatea publică prin frumoasa frasă, care merită a fi citită: „Comuna mai contribuiește și la întreținerea serviciului sanitar“, pe funcționari însă, pe doctori îi numește ministerul de interne, comuna numai îi plătește.

Voci. Nu ministerul de interne, și județele.

T. Maiorescu. Apoi consiliile județene sunt mai totdeauna în mâna prefectului. Dar, d-lor, ce însemnează descentralizarea? Avui onoarea să vă spun că acolo este descentralizare, unde cu un cuvânt resumător lucrurile se petrec așa: Tu care dai bani, numești pe acei care îi iau; adică tu dai bani pentru școală, tu ai să numești pe învățători și eu statul controlez numai; tu dai bani pentru biserică, tu să administrezi și averile bisericii; tu dai bani pentru salubritate pu-

blică, tu să administrezi și veniturile destinate pentru aceasta și să numești personalul.

Descentralizarea comunală este atunci, când comuna singură administrează acolo unde dă bani; statul numai controlează, dacă vrea. D-v. însă prin proiectul acesta ați făcut tot aceea ce era la 1864 și 1874, ați zis: descentralizare este în ale caselor școalei, ale plăților bisericeii și igienei, iar încât privește averile acestor așezăminte mi le rezerv mie, stat, și tot mie și numirile.

Iată, d-lor, ce descentralizare faceți d-voastră. Aceasta este cu neputință, căci ar fi suprimarea acelei idei mari din Constituțiune, dar foarte greu de realizat, care se numește descentralizare.

Dar d-lor, se poate o lege de descentralizare în comună, fără ca alătura cu dinsa să fie și celelalte legi reformate pentru aceasta? Apoi ce însemnează o descentralizare comunală? Însemnează, că am luat o parte din atribuțiunile puterii centrale și le-am dat comunei. O asemenea măsură trebuie să meargă imediat paralel cu schimbarea celorlalte legi și cu o reducere însemnată în budgetul general al statului și prin urmare a impozitelor, încărcându-se budgetul comunei. Prin urmare voiți să dați învățămîntul

la comună, descentralizați cheltuelile din bugetul statului. Voiți să dați igiena la comună, scădeți pe cetățeni din contribuțiuni cu această cheltuială către stat și dați-le la comună. Voiți să dați biserica la comună, scădeți cheltuiala din bugetul statului și dați-o la comună, sau dați din domeniile statului, Domnilor, reforma decentralizatoare sunt convins că nu poate să meargă decât paralel cu o altă cestiune, care trebuie să vă preocupe pe d-v., cu cestiunea domeniilor statului. Dar mă mărginesc a fi atins aceasta numai în treacăt.

La 1864 s'a făcut, cum știți, o lege comunală. De la 1864 până acum merg mai bine oare serviciile ce s'au luat asupra comunei, decât mergeau înainte? Școala este mai bună acum decât în 1864? D-voastră de prin localitate vedeți oare că biserica stă mai bine decât atunci? Vă pare că monastirile imputinate merg mai bine? că sunt mai bune cimitirile? După experiența mea răspunsul este negativ. Biserica se află astăzi în mai rea stare decât la 1864; școalele din sate, mai rău.

D. Miclescu. Sau stricat la 1874.

T. Maiorescu. Sau stricat la 1874 în parte; sau stricat și la 1864 și 68. În privința aceasta d. Miclescu trebuie să fie generos cu cifrele, căci

de la 1864 încoace s'a stricat în fie-care an. Dar trebuie să ne întrebăm: care este cauza acestui rău? Lovitura de stat de la 1864 și mai ales modul cum s'a făcut secularizarea monastirilor închinată luându-se averile din administrarea lor, luându-se eforiei școalelor dreptul de dispunere a acestor averi, luându-se fondurile monastirilor și înglobându-se toate aceste fonduri într'o casă centrală, fără servicii specificate, au lovit de paralizie toate instituțiunile independente.

Departa de mine idea de a acusa măsura foarte justă de a se seculariza averile mănăstirești; însă ceea ce trebuie notat, este, că toate aceste averi secularizate sau contopit în casa centrală a statului. De atunci trebuia ca fie-care mănăstire să-și administreze averea ei, de atunci și școala și comuna trebuiau să-și aibă fondurile lor deosebite.

Când veți aplica legea însurățeilor și veți face descentralizarea învățămîntului public, a bisericilor, a tuturilor sarcinilor comunei, atunci binevoii a le da și parte din averea ce li se cuvine. Când îi dați comunei școala, biserica și igiena, dați-i și averea; nu cea ridicată prin taxe zecimale, ci avere din aceea care a luat-o statul din pămîntul României, avere destinată de stră-

moșii d-v. tocmai la școale, biserică și salubritate publică. Atunci va fi comuna în adevăr descentralizată. Atunci va ști ce să facă.

Așa cum este acest proiect, nu-l pot considera decât ca un mecanism al numirilor. Dar ce ne pasă nouă de titlul hârtiilor și modul de numire al primarului și consiliului comunal? La 1864 se numeau vr'o 5 candidați; la 1874 s'a zis să fie șapte; acum se propun 9; numirea primarului era făcută de ministru de interne dintre candidații ce au întrunit mai multe voturi; or era făcută deadreptul; sau era alegeră din partea consiliului comunal — toate aceste sunt cestiuni de detai ale mecanismului administrativ.

Cestia cea mare este: de unde să ia comuna ca să plătească ceea ce puneți în sarcina ei? Apoi bine, d-lor, nu v'ați întrebat nici o dată în ce relație stă budgetul statului cu acela al comunelor? Dacă facem calculul, ajungem la următorul rezultat: aproape jumătate din impozitele ce le cere statul de la țărani, vine și comuna și le cere; și apoi a ajuns a fi un obicei introdus în guvernele noastre, că de câte ori voim să descărcăm budgetul statului, aruncăm greul în sarcina comunei; pare că țăranul nu este tot așa de simțitor dacă plătește comunei, sau

statului, sau județului, pare că nu se ia din una și aceeaș pungă a lui, pungă foarte sărăcită.

Dacă este adevărat principiul teoretic pus de d. raportor, că acolo unde se controlează întrebuințarea banilor, acolo se solicită activitatea publică, atunci începeți de puneți în practică ideea descentralizării dând o adevărată ființă comunelor.

D-lor deputați, cum vedeți, am terminat.

Ceea ce aveam onoare de a spune contra acestui proiect, erau observări, care tindeau a arăta, că el, așa cum l-ați făcut, nu corespunde ideilor de descentralizare întru nimic. Este un mecanism administrativ schimbat, dar nu este de loc descentralizarea voită de constituentă.

Proiectul de față este un nou mecanism centralizator, care nu realizează cerințele țării acesteia. Apoi dacă fără a voi înșelăm așteptarea tuturilor zicând: iată descentralizarea, în realitate are să iasă absoluta mizerie a comunei. Cred că este greșită această cale de a reforma comuna; cred că ar fi mai prudent de a se schimba legea numai atunci, când veți putea veni cu un proiect descentralizator general, să se descentralizeze și administrația cultului și administrația școlii, și să se reguleze cestiunea domeniilor

statului. Fără aceasta, toată lucrarea ce se face, se face în zadar.

D-lor, noi ne aflăm înaintea unor întâmplări hotărîtoare azi; fie că n'ar fi resboi, fie că n'ar fi pace, amindouă aceste vor avea o înriurire hotărîtoare asupra noastră. Dacă soarta noastră se va limpezi în anul acesta și dacă va fi consfințită dorința noastră și dacă se va putea consolida într'un timp de pace independența noastră, fără îndoială va trebui să vie o constituantă, care să legifreze acest nou pact. Iar dacă nu va fi pace și va fi război, atunci de la sine se înțelege, că nu veți avea timp oportun ca să puneți în lucrare această lege. În amindouă cazurile e mai bine să așteptați. Pentru ce pripitiți lucrarea aceasta în Mai 1878? Pentru ce voiți să faceți sub drapelul democrației o lege, care nu corespunde ideilor descentralizatoare?

Pentru aceste diferite motive, atât de oportunitate, cât și de lipsă de temei descentralizator, eu cred să se respingă luarea în considerare a acestui proiect de lege sau să se amâne dezbaterăa lui până la un timp mai bun și mai liniștit.

P. Grădișteanu. Cer cuvintu în cestiunea de amânare ridicată de d. Maiorescu.

D. președinte. N'am auzit pe d. Maiorescu propunând amânarea.

T. Maiorescu. Ca opozițiune și minoritate, nu fac propuneri majorității. Părerea mea e să se respingă luarea în considerație sau să se amâne dezbaterea legii; și las vre unuia din urmașii, care vor lua cuvîntul, să primească una sau alta din aceste două propuneri și să o formuleze pentru majoritatea Camerei, dacă va voi.

La acest discurs răspunde între alții și ministrul-prezident I. Brătianu, cu alusii la nepotrivita reprezentare a „aristocrației“ prin autorul acestei scrieri. Alusia este relevată la sfîrșitul ședinței prin următoarele cuvinte în chestie personală:

Este o parte în cuvîntarea d-lui prezident al consiliului, ce-mi este adresată mie personal și pe care o cred nedreaptă. Iau cuvîntul pentru a rectifica. Când am început să vorbesc în mijlocul d-voastră, mi-am exprimat părerea de rău, că sunt astă-zi din întîmplare singur din partidul conservator, doi alți colegi ai noștri lipsec. Fiind singur, indiferent dacă persoana mea merită sau nu de a reprezenta în totalitatea lui acest partid, sunt prin forța lucrurilor singur în mijlocul d-v., care pot să zic ceva asupra

lui. Și în privința celor ce se petrec în el, îmi iau voiă să știu cel puțin atât cât știe d. ministru prezident, care nu este din acest partid. Știu dar, că în partidul nostru ca partid — criminali isolați pot fi în toate părțile, — știu însă că în partidul nostru nu este nici unul, care să nu considere ca insultă, când i se atribue că vrea să restoarne Constituțiunea țării cu ajutorul străinilor. Declar și afirm, că prin asemenea insinuări calomniate pe aceia, care nu sunt în mijlocul d-voastră.

Ce voiți d-voastră? Ca să las asemenea bănueli nerelevate? Voiți să mă puneți în poziția, pe care eu n'o ocup și n'o primesc, de a-mi aroga dreptul să vorbesc în numele acelor ce-înumiți d-v. aristocrație? Apoi, d-lor, tatăl meu a fost profesor și tatal tatălui meu a fost țăran, și țin de onoare a vă spune aceasta. Eu n'am primit și nu primesc deosebirea între aristocrație, cum o puneți d-v., și democrație. Cred că nu există această aristocrație în statul nostru.

I. C. Brătianu, președintele consiliului. Și eu tot așa înțeleg.

T. Maiorescu. Există numai deosebire între proprietatea teritorială și neproprietate.

I. C. Brătianu, președintele consiliului. Apoi toți suntem proprietari.

T. Maiorescu. Afară de proletarii democrați. De aceea cred eu, care sunt (dacă-mi permiteți o analogie străină) un membru din *tiers état*, un burges conservator, cred că este mai bine ca să fie comuna așezată pe baza proprietății. . .

Ioan C. Brătianu, președintele consiliului. Apoi așa este așezată.

T. Maiorescu. După părerea mea, nu este așa așezată. Eu dar vorbesc ca membru al partidului conservator, din care fac parte.

Prin urmare acest fel de alusiune nu-l primesc de la d. președinte al consiliului și-l rog să bine-voiască a fi — nu indulgent, căci nu-mi trebuie indulgența d-sale — dar drept într'o Cameră, a cărei aproape unanimitate este pentru d-sa, față cu un adversar, care este singur, dar care scoate personalitățile totdeauna afară din joc. Eu am profesat pentru d-voastră cei în vârstă cel mai mare respect personal, și vă rog ca și d-voastră să fiți în această privință un bun model nouă celor mai tineri. Vă rog ca altă-dată să nu mai puneți persoana mea în joc.

După câteva cuvinte ale ministrului-prezident se pune la vot luarea în considerare a proiectului de lege, și rezultatul este:

Votanți	58
Abținuți.	3
Bile albe pentru	57
Bile negre contra.	1

Despre ancheta parlamentară în chestia
Institutului Bașotă.

(Ședința Camerei de la 20 Mai 1878).

Asupra unei interpelări a deputatului Scarlat Miclescu, care se plânge, că „Institutul academic“ de la Pomîrla, prevăzut în testamentul lui Anastasie Bașotă de la 1869, nu este încă înființat de executorii testamentari, în contra cărora deputatul B. Calcântraur adaogă cele mai violente acușări, se face o lungă discuție, la care mai iau parte dd. G. Vernescu, R. Pătărlăgeanu, G. Danielopolu, și se propune o anchetă parlamentară, de și ministrul de culte, d. G. Chițu, respunsese, că va trimite acea administrare în cercetarea justiției.

D-lor, între cele spuse de d. Danielopolu a fost un cuvînt, care cred că este bine să ni-l

amintim cu toții cât se poate mai mult; este, că puterile publice nu fac bine de a nu-și păzi limitele lor, fie-care se rămăe în limitele sale.

Nu știu, dacă ne-am dat cu toții bine seama de însemnătatea unei anchete parlamentare.

Pe mine nu mă preocupă cazul isolat de la Dorohoi, căci cred că multe din cele denunțate sunt exagerate, și sunt convins, ca o serioasă cercetare vă va dovedi aceasta, că veți găsi lucrurile mult mai în regulă decât vă par acum. Dar, vă repet, aceasta nu mă preocupă. Pe mine mă preocupă un lucru de mare interes: care este rolul unei Camere și care este rolul guvernului în asemenea chestii? A venit un deputat și a făcut o denunțare, d. ministru a răspuns: denunțarea este gravă, prin urmare eu voi da cauza în cercetarea justiției. Era dator d-sa să facă așa și foarte corect a răspuns. Ce voiți d-voastră să facem cu ancheta parlamentară?

Ancheta parlamentară asupra unei chestii politice este naturală, trebuie să se facă de câte ori credeți d-voastră că este un interes politic în joc. Ancheta parlamentară pentru interesele generale ale țării, agricole, etc., este o chestie care privește țara întreagă și unde poate ne-greșit Adunarea să aibă cuvântul său. Ancheta

parlamentară în contra funcționarilor guvernului, cum ați făcut cu perfecții de sub regimul trecut, da, este o chestie politică.

Dar cum voiți să faceți anchetă parlamentară într'o cauză privată? Sunt executori testamentari care nu-și îndeplinesc datoria, ministrul v'a spus că-i va trimite la parchet; ce voiți să faceți d-voastră aci? Pe executorii testamentari când i-ați întreba d-voastră, ei sunt în drept să vă răspundă: Nu vă dau nici un răspuns. Martorii asemenea sunt în drept să vă zică: Nu vă răspundem nimic. Cum vă amestecați d-voastră în mersul justiției? Nu e vorbă, în teorie generală se poate face anchetă pentru or-ce, dar în practică e netăgăduit, că nu s'a făcut nici o data și nu este bine să se facă o anchetă parlamentară într'o chestie, unde există un testament privat. Aci, d-lor, sunt niște oameni numiți executori testamentari și asupra cărora planează acțiunea procurorului. Cu ce autoritate și cu ce drept veniți d-voastră să vă puneți cu ancheta parlamentară între procuror și justiție? Eu cred, că nu este bine ca Adunarea să tindă a face acte, care sunt de atribuțiunea puterii executive sau a celei judecătorești, și vă mărturisesc, că am fost surprins mai alaltăeri când, cu ocazia unei interpelări făcute

asupra numirii unui revisor scolar, am auzit pe d. ministru zicând, că va depune dosarul la Cameră; pentru că numirea și nenumirea unui revisor fiind de exclusivă atribuțiune a ministrului, el este responsabil ca ministru și detaliile acestea ale administrațiunii privesc pe ministru.

Când ministru v'a spus: voi da în mâna justiției cazul de la Pomirla, ancheta parlamentară nu era la locul ei și vă rog să nu o primiți.

Despre numărul de contribuabili ai comunei
și despre numărul scoalelor comunale.

(Ședința Camerei de la 2 Iunie 1878).

Discuția pe articole a legii comunale, mereu întreruptă prin introducerea altor chestii în ordinea zilei, ajunge la 2 Iunie până la art. 6, în care se vorbește de numărul contribuabililor cerut pentru a forma o comună.

Aici comitetul delegaților propunea în princip un minimum de 300 (în legea d-lui Catargi de la 1874 era de 500). Domnii Misail, D. Giani, Cantilli, Fusea, etc., propun prin amendament, ca o comună să se poată forma de or ce număr de contribuabili, îndată ce se constată că pot îndeplini sarcinile comunale.

Domnilor deputați, am auzit, ca și d-voastră, criticele ce se fac articolului 6 al comisiunii. Inșă mi se pare, că formula art. 6, așa cum l-a prezentat comisiunea, este cea mai nemerită, și aci mă unesc întru toate cu părerea colegului nostru d. Sefendache.

D-lor, ce voește art. 6? și regret că însuș d. raportor și l-a părăsit, am eu munca ingrătă de a susține lucrarea comisiunii.

Ce însemnează cifra aceasta de 300 de contribuabili? și ce însemnează cifra de 500 locuitori ce era în legea d-lui Catargi de la 74? Însemnează pericolul cel mare ce se poate aduce săteanului de a fi exploatat de notar și de primar, în deobște de funcționarism. Aci este pericolul. D-v. aveți aerul de a voi să îmbulziți pe țeran cu drepturi; parcă este o împărțire de bogății asupra comunelor. Apoi când la discuția generală v'am întrebat eu: ce numiți d-voastră descentralizare? este aceasta numai o încărcare cu sarcine asupra comunei fără să-i dați nici un drept? la aceasta nu s'a răspuns nimic, se zicea că este o idee comunardă de a crea o avere comunei. D-voastră n'ați dat comunei nimic, îi luați numai contribuțiuni. Aceasta este descentralizarea d-voastră? Aci vedem la cap. II, sarcinele comunei; dară ați vă-

zut un capitol în toată legea: drepturile comunei? Școală să-și clădească, spital să-și facă, biserică să țină; frumos! Adică să dea fără ca să i se dea ceva în loc, și de unde să dea? și cine să dea? să-și plătească funcționarii, să-și plătească primarii și notarii, dar de unde să plătească?

Credeți d-voastră, că sunt mulți țărani care să se îmbulzească, să ceară și să zică: aide că voim noi să plătim biserica și școala și celelalte? Apoi, d-lor, să nu ne facem iluzii: în practică lucrurile se petrec așa, că este foarte greu țăranului de a plăti tot ce-i cerem noi; prin urmare nu este îmbulzeală de a-și plăti ei școala, biserica, primarul, notarul, etc.

Idea predominantă dar a fost aceasta: serviciile publice trebuie să le îndeplinească comuna, dar să le îndeplinească după măsura putinței sale. De aceea în legea d-lui Catargi de la 1874, pentru a nu îngreua pe țăran prea mult cu aceste dări, pentru a nu înmulți numărul funcționarilor între țărani, s'a zis să se mărească grupul contribuabililor, care poartă aceiaș sarcină. Acum dacă în realitate s'a executat bine sau rău acea lege, aceasta nu o examinez, sunt mulți din d-voastră și mulți din partea

noastră care zic, că s'a executat rău; dar atunci se vede că n'a fost legea practică în privința numărului prea mare, însă ceia ce știu este, că ideea predominantă a fost aceasta, și nu uitați că propriul d-voastră raportor vă zice în raportul său, care în privința centralizării și descentralizării, a aristocrației și a democrației are idei nu prea lămurite, dar în privința altor cestiuni are idei prea lămurite, vă zice: Pericolul descentralizării este mărirea funcționarismului. Este adevărat că descentralizarea mărește funcționarismul, și la țărani dorința la funcționarism este tot așa de evidentă, adică voește fie-care să trăiască pe cât se poate din bugetul public. Dacă măriți d-voastră numărul comunelor prea mult, aceasta însemnează că măriți contribuțiunea săteanului prea mult, că se vor face prea multe bugete, în care vor fi prea mulți primari, ajutoare de primari și notari, care să fie plătiți din punga țeranilor, iată adevărul lucrului, și atunci cestiunea este așa: în practică cât poate să plătească țeranul pentru ca să-și susție sarcinele? câți primari, câți notari să-i plătească țeranul român? D-voastră vă grăbiți toți și ziceți: mai mulți, mai mulți, pare că ar fi bine-facere pentru țeran, dacă îi veți da cât de mulți primari, cât de mulți notari...

O voce. Cât de multe școale zicem noi.

T. Maiorescu. Scoale faceți cât de multe, eu nu mă împotrivesc, și bine-voiți a vedea, că budgetul scoalelor sătești lăsat de mine era mult mai mare de cât cel votat de d-voastră. Dar să revenim la subiect. Apoi cu cât puneți sarcine mai multe comunei, cu atât trebuie să vă întrebați, unde sunt mijloacele de a suporta acele sarcine? Așa fiind lucrul, comisiunea d-v., foarte prudentă, și-a zis: noi să punem o cifră mijlocie, pentru ca să nu înmulțim acea clasă a funcționarismului în spinarea bietului sătean și să zicem, că 300 de contribuabili în comunele rurale să formeze comuna și ei să-și poarte toate sarcinele, să plătească pe primar, pe notar, biserică, spital, adică nu spital deadreptul, ci comuna să contribuiască la întreținerea serviciului sanitar. După mine, prea mari sarcine le dați și așa.

Dacă însă, și foarte prudent arată aceasta comisiunea, dacă însă vor fi contribuabili, care, de și mai puțini la număr decât 300, vor putea întreține toate sarcinele comunei, atunci acel număr de contribuabili vor forma o comună. Ce rău vedeți d-voastră aci? Deosebirea este că, după cum propune proiectul, nu îngreuiăți mult punga țăranului, pe când, după cum pro-

pun amendamentele, o îngreuiăți prea mult. Nu va putea un număr prea mic de contribuabili să suporte toate sarcinile comunei, afară numai dacă nu se va întâmpla să fie tot oameni avuți.

D. Misail zice : să constate că pot să suporte sarcinile ; alții zic să declare numai. Dacă veți zice numai să declare, apoi veți vedea la ministerul de interne or la reședința județului o declarațiune scrisă cu o sută de cruci zicând : putem să îndeplinim toate sarcinile, și subscrise acele petițiuni de un număr oare-care de oameni care nu știu nici să scrie, nici să cetească, și prin urmare care nu știu ce au scris, ce se zice în acea petițiune făcută de cel dintâi puiu de notar care vrea să se pună în comuna proiectată, și de cel dintâi aspirant la budgetul satului ca să se facă primar. Atunci se va zice : iată o sută de oameni, care s'au hotărît să poarte sarcinile comunei, să plătească biserica, scoala, primarul, etc., și atunci se va grăbi și subprefectul și prefectul și ministrul să aibă a da zece, douăzeci de funcțiuni mai mult prin crearea acelei comune. Și apoi se va zice : iată am făcut un mare progres în descentralizare, căci comunele s'au înmulțit.

D-lor, fiindcă vorbiți de scoli, vă întreb : unde sunt scoalele din sate ? Nu sunt și nu au exis-

tat, pentru că nu pot să le facă oamenii, nu există pentru că s'au înmulțit funcționarii pe spatele țăranului, n'au existat pentru că în legea de la 1864, ca și în aceasta, dacă se va vota, și sper că nu se va vota, pentru că nu e timp, s'au făcut o sută de forme de administrație pentru țărani, dar țărani n'au beneficiat de dinsele. Pentru aceste considerante, vă rog să votați articolul proiectului, care e în spiritul de a ocroti pe țăran contra funcționarismului, articolul comisiei e făcut în spiritul practic al țării acesteia.

In aceeaș ședință se continuă discuția până la art. 12, în care este vorba de scoalele comunale și unde comitetul delegaților propune cel puțin două localuri de școală pentru fie-care comună, fie și rurală.

D-lor deputați, câte comune rurale avem noi astăzi? Cred vre-o 3000. Și câte scoale de sat sunt? Vre-o 2000, și în realitate nici 2000.

Apoi legea din 1864 zice așa: fie-care comună trebuie să aibă o școală, și cu toate că au trecut 14 ani de când s'a pus în aplicare legea, în loc să avem mai multe școale, mi-e

teamă că avem mai puține decât atunci... Onor. d. Grigorescu pare a trage ca consecință din zisele mele, că nu prea doresc să avem scoale în toate satele. Dar, d-lor, eu nu cred să fie un Român, care să nu dorească să se lățească cultura în țara noastră. Deosebire între mine și între d-sa în privința aceasta nu există. Modul însă de aplicare este care diferă. Căci nu este destul ca prin niște cuvinte pompoase să propună cine-va un lucru nerealizabil; prin asemenea legi vom produce o societate de oameni nepăsători și pentru cele vechi și pentru cele actuale.

În legea din 1864 se zice, că fie-care comună trebuie să aibă un local pentru școală, o casă comunală, și să întrețină biserica. Apoi la 1865 a venit legea instrucțiunii și la 1866 Constituțiunea, care a consfințit principiul că instrucțiunea publică să fie obligatoare: fie-care copil, ajuns la o vârstă oare-care, trebuie să meargă la școală.

Ei bine, vă întreb: ce ne-au folosit toate acestea? De 14 ani am legiuuit, că în fie-care comună să existe o școală, și cu toate acestea până astăzi școală nu există. De ce crede onor. d. Grigorescu, că dacă noi și astăzi leguim tot așa, vom avea negreșit școale? Oare țeranul

nostru astă-zi este mai bogat decât era acum 14 ani? Credeți oare, că pentru că s'a mărit budgetul statului, care pe atunci era de 50 milioane și astă-zi s'a urcat la 100 milioane, țeranul s'a îmbogățit? Aș voi să mi se răspundă la aceasta. Nu este destul să venim numai cu cuvinte mari și cu desăvirșire nepractice.

De aceea cred că ar fi bine să se adauge în lege: fie-care comună, pe cât se va putea, se aibă scoale, sau și mai bine, să se adauge următoarea frasă: iar acolo unde comunele nu sunt în stare să-și plătească aceste cheltueli, va veni statul în ajutorul lor. Pentru ce statul? Pentru că statul a secularizat averile monastirești, pentru că statul a luat banii eforiei scoalelor, pentru că statul a luat averea Brâncovenească pentru scoale, pentru că el a concentrat în mâna sa, în tesaurul său toate acele fonduri destinate de strămoșii noștri pentru scoli, pentru spitale, pentru biserici, și le-a cheltuit mai ales în militarism și în funcționarism.

Dacă este să revenim pe acea cale și să dăm comunei o viață proprie, trebuie să-i dăm mijloace pentru ca să-și îndeplinească îndatoririle.

40.

Asupra tractatului de la Berlin.

(Ședința Camerei de la 28 Septemvrie 1878).

Parlamentul, deabia închis la 5 Iulie 1878, se redeschide la 15 Septemvrie. Congresul european își terminase lucrările și la $\frac{1}{13}$ Iulie semnase tractatul de la Berlin, pe care cancelarul Germaniei ni-l comunică oficial la 4 August. Cabinetul Ioan Brătianu, în situația nefavorabilă, în care ajunsese, prezentă parlamentului corespondența sa diplomatică relativă la congres. Senatul și Camera aleg comisiuni speciale pentru cercetarea ei, și asupra raporturilor și moțiunilor se încing cele mai vii debateri. Cu tot atacul d-lui Dimitrie A. Sturdza, despre care am vorbit în introducerea istorică a acestui volum, majoritatea Senatului susține guvernul și votează în ședința de la 26 Septemvrie următoare moțiune:

„Comisiunea d-voastră a studiat corespondența diplomatică relativă la tractatul de la Berlin din 13 Iulie 1878; ea a văzut cu adîncă mîhnire, că Puterile europene prin voința lor colectivă și într'un interes al păcii generale, au impus României dure-roase sacrificii. Comisiunea d-v. propune însă ca guvernul să fie autorizat a se conforma tractatului din Berlin în această privință; totodată comisiunea d-v. este de părere a se autoriza guvernul ca să ia în posesiune Dobrogea și a o administra prin regulamente de administrație publică până la convocarea Adunării Constituante. Comisiunea în fine angajază pe guvern ca, atât pentru soluțiunea definitivă a cestiunii Dobrogei, cât și pentru celelalte cestiuni care rezultă din tractatul de Berlin, să convoace cel mult în cursul sesiunii ordinare de trei luni o Adunare Constituantă de revizuire, conform art. 129 din Constituțiune“.

În Cameră, comisia specială se împarte. Majoritatea ei propune următoarea moțiune (care a și fost mai pe urmă adoptată):

„Luând cunoștința de tractatul dela Berlin, Camera, silită de hotărîrile puterilor și nevoind a fi o piedică la consolidarea păcii, autoriză pe guvern a se conforma voinței colective a Europei, retrăgînd autoritățile civile și militare din Basarabia și luând în posesiune Dobrogea și Delta Dunării. Cele-

lalte cestiuni se vor regula pe cale constituțională“.

Iar minoritatea, compusă din grupul G. Vernescu-N. Ionescu, propune :

„Camera n'are a consimți la retrocedarea Basarabiei, dar invită pe guvern ca să retragă autoritățile civile și militare din acea parte de pământ a României, spre a se înlătura or ce posibilitate de conflict. Consecințe voturilor sale anterioare, ia nu poate primi Dobrogea. In cât privește celelalte dispozițiuni ale tractatului din Berlin, Camera legiuitoare le va rezolva pe cale constituțională“.

Față cu aceste două propuneri, care lăsau la o parte convocarea Constituintei, prevăzută în votul Senatului, opoziția prezentă următoarea moțiune:

„Având în vedere corespondența diplomatică depusă de guvern relativă la tractatul din Berlin, Camera declară :

„Este cazul a se aplica imediat art. 129 din Constituțiune pentru convocarea Adunării legiuitoare de revizuire“.

(Semnați) *T. Maiorescu, D. Donici, Sc. Rosetti, G. Gâță.*

Pentru susținerea acestei moțiuni se rostește în ședința de la 28 Septemvrie următorul discurs :

Domnilor deputați. Când am auzit pe d. ministru de externe cerând cuvintul, mă așteptam ca să ascultăm cu toții expunerea acelei politice energice, sigure, înalte, pe care primul ministru al României independente era chemat să o indice țării întregi. Ne așteptam cu atât mai mult, cu cât acel ministru de externe este Mihail Kogălniceanu, a cărui întreagă viață publică a fost împletită cu soarta acestei țări și căruia de sigur istoria noastră îi va păstra o memorie însemnată. (Aplause). În loc de aceasta, în situația gravă în care ne aflăm, am văzut că discursul său semăna, în cea mai mare parte a lui, cu apărarea unui ministru acuzat.

Voci. Era acuzat.

T. Maiorescu. Era acuzat, așa este. Constat dar numai, că inaugurarea acestei ere a noastră începe prin acuzarea ministrului, care a condus politica externă a țării. Ministrul astăzi se vede acuzat în sinul aceleiaș Adunări, care până acum cu unanimitatea sa însoțise actele lui. Și la întrebarea guvernului: „Ce faceți cu tractatul din Berlin?” eu întreb la rindul meu, văzând această disarmonie între d-voastră: Spuneți-mi, d-lor miniștri, sigur și lămurit, după părerea d-voastră, ce este bine să facem cu tractatul din Berlin?

Răspunsul la această întrebare nu ni s'a dat încă pozitiv. Căci sunt multe păreri în discuțiune: pe care din aceste anume o primește guvernul și o crede salutară pentru țară?

Până alaltăieri îmi închipuiam că cestiunea s'a lămurit. În Senat am văzut guvernul primind o moțiune, și atunci mi-am zis: fără a discuta cele petrecute în Senat, mă voi ține de această moțiune, căci este primită de guvern, și acum știu unde stă părerea lui. Această moțiune, în drumul de la Senat până la Cameră, și-a pierdut un alineat. (Ilaritate).

În Senat se zicea, că guvernul voește și consimte să fie autorizat de Corpurile legiuitoare să se supună tractatului din Berlin, să lase să i se ia Basarabia, se ocupe provizoriu și administrativ Dobrogea, și pentru cestiunea evreilor și regularea definitivă a Dobrogei să convoace singura competentă Constituantă, nu în un mod indefinit, ci s'o convoace înaintea sfârșitului sesiunii ordinare, adică până la 15 Fevruarie să se înceapă lucrarea de convocare. Această limită era importantă pentru o parte din Senat, și asupra ei s'a făcut o transacțiune, sau, dacă acest cuvânt nu se primește, s'a făcut un compromis, sau poate o compromitere. (Ilaritate)¹⁾.

¹⁾ B. Boerescu s'a apropiat cu această ocazie de guvern.

Dar în or ce caz aceasta era hotărîrea.

În Cameră s'a schimbat cestiunea. Noi ne așteptam ca părerea acolo adoptată să fie și aici adoptată, căci vedeam că majoritatea comisiunii noastre din Cameră este compusă din oameni, care au încredere în guvernul de azi și în care guvernul de azi are încredere, și sper că mă exprim în modul convingerii domnului raportor Costinescu, dacă zic că acest d. raportor al majorității este un om de încredere al guvernului. Dar acum, din contră, ce se constată? Vedem că se lasă afară o parte esențială din acel compromis al Senatului, se lasă nehotărît termenul când să se convoace Constituanta; și din compunerea majorității comisiunii noastre de delegați sunt autorizat a crede, că această din urmă părere este părerea ce o preferă guvernul.

În fața acestor schimbări și acestor diferite moțiuni, să vedem, care este și care trebuie să fie deciziunea noastră, cel puțin după părerea opozițiunii, din care fac parte.

D-lor deputați, d. N. Ionescu, fost ministru de externe al acestuiaș guvern, antecesorul d-lui Kogălniceanu, a început prin a lua în mână și a vè cetî corespondența diplomatică depusă pe biuroul Camerei.

Ia să vedem și noi aceste acte. Căci după mine, fostul ministru de externe a discutat numai partea neînsemnată a lor, iar nu a luat partea cea caracteristică, cea decisivă pentru discuțiunea noastră.

Tractatul de Berlin ni se notifică la 4 August al anului curent, prin ministerul de externe al imperiului German. Acea notificare ne-a apucat, ne-a „sezisat“, cum zic Francezii, de hotăririle congresului din Berlin în privința noastră. Se înțelege, că guvernul trebuia să răspundă. Și în adevăr, la 7 August încă, d. ministru de externe dă primul său răspuns la acea notificare, răspuns care, după părerea mea, este cu totul deosebit de un al doilea răspuns ce-l dăte la 28.

La 7 August se trimite o circulară către agenții diplomatici ai României pe lângă Curțile străine, în care se zice :

„Les modifications apportées par ce Traité tant à la situation territoriale qu'au régime politique de la Roumanie doivent être présentées à l'examen des Corps législatifs.

„Les Chambres seront convoquées dans le plus bref délai possible“.

Ce însemnează aceasta ?

Ultimele cuvinte ale d.-v., Cameră și Senat,

fuseseră un vot foarte categoric dat în materie. Se zisese mai nainte de tractatul de Berlin: voînța țării este să nu dăm Basarabia și să nu luăm în schimb Dobrogea. Cu acest mandat s'au dus miniștrii noștri la Berlin.

Tractatul de la Berlin nu a primit acest vot, din contră a zis: să vi se ia Basarabia și să vi se dea Dobrogea, și să aboliți și art. 7 din Constituțiunea voastră.

Ce face guvernul nostru? Guvernul, știindu-se constituțional responsabil, răspunde imediat: Eu am un mandat de la țară; mandatul acesta este contrariu deciziei congresului. Prin urmare, *les modifications apportées par le Traité doivent être présentées à l'examen des Corps législatifs.*

Însă guvernul nu ne convoacă la 7 August, sau îndată după aceasta, poate pentru a respecta timpul fiecăruia din noi, poate din alte motive. Ne convoacă deabia după o lună, însă în interval își schimbă atitudinea cu totul.

Iată la 28 August altă circulară a sa către agenții diplomatici ai noștri, unde situațiunea e cu totul modificată — și vă atrag serioasa d-v. atențiune asupra acestei modificări, care este de cea mai mare importanță.

Un preopinent, pe care am avut deja onoarea a-l cita, însuș onor. d. Ionescu, — și părțile d-sale, totdeauna foarte prețioase pentru mine, au devenit în deosebi prețioase de când l-am văzut ca ministru de externe al acestuiaș guvern, pe care avem fericirea să-l avem încă pe banca ministerială, — acel fost ministru de externe dară, d. Ionescu, iată ce ne zicea în ședința de eri :

„In relațiunile internaționale angajamentul guvernului este totul ; căci raporturile dintre guvern și țară sunt presupuse regulate.

„Europa cea mare, care este arbitrul dispunător de statele cele mici, nu poate să presupună, că în sinul său este vr'o țară organizată într'un mod politic, fără ca să aibă organele sale regulate. Prin urmare, când un guvern constituțional din Europa vorbește, țara a vorbit“.

Așa este.

Intru cât privește străinătatea, guvernul e angajat ; și, dacă nu a făcut nici o rezervă, el a angajat și țara întru cât o poate angaja în relațiile internaționale.

Acest guvern, care în 7 August scria prin agenții săi diplomatici: modificațiunile aduse prin acest tractat trebuie să fie prezentate mai întâi examenului Corpurilor legiuitoare, acelaș guvern

la 28 August trimite o altă circulară aceluiași agenți și declară Puterilor semnate în tratatul din Berlin, fără rezervă: *Quelques douloureuses que soient pour la Roumanie quelques-unes des conditions du Traité de Berlin, et bien que, à considérer l'ensemble de ces conditions, l'attente de la nation roumaine qui avait manifesté ses droits et ses vœux, soit par les votes de ses Corps législatifs, soit par les actes et les paroles de ses Délégués au Congrès, n'ait pas été remplie, le gouvernement roumain ne peut que se conformer aux résolutions suprêmes de l'Europe et est décidé à les exécuter dans un esprit d'entière loyauté*“.

Ca o consecință a acestei declarații categorice de acceptare, fără altă rezervă decât rezerva simțimentelor dureroase, vine apoi fraza finală pentru punerea în lucrare a acceptării:

„Le gouvernement roumain procède dès à présent à l'exécution réelle du Traité de Berlin et a pris toutes ses dispositions pour la réunion des Corps législatifs au 15 (27) Septembre prochain“.

Două lucruri dar sunt de deosebit la un asemenea tratat internațional: acceptarea și executarea. Acceptarea în principiu este o declarație că te supui. Executarea este numai punerea în lucrare a acestei declarații prin mecanismul intern al statului: dacă e cestiune constituțională,

prin mecanismul constituțional; dacă e cestiune simplu legislativă, prin mecanismul legislativ; dacă e cestiune administrativă, prin mecanismul administrativ.

Cred, că am înțeles acum cu toții deosebirea între cele două circulări. Am văzut, că pe când în cea dintâi guvernul nu prejudeca nimic, prin cea de-a doua guvernul a acceptat tractatul de la Berlin și ne-a convocat numai pentru a-l executa. — Sau e alta părerea d-v. în privința acestor circulări? Vă rog să mă întrerupeți, dacă este altă părere. Căci, d-lor, n'aș voi ca în această cauză să facem o discuțiune dialectică pentru a susține numai cu or ce preț un punct de vedere izolat și contestat. Dacă aș fi, din nefericire, izolat asupra acestui punct capital, eu l-aș părăsi îndată. Să stabilim dar acel punct, în care suntem siguri cu toții.

Intreb încă odată: guvernul a primit sau nu tractatul de la Berlin cu această circulară? A făcut un pas mai mult decât cel din circulara de la 7 August, care zicea că cestiunea are să se supună mai întâi examinării Corpurilor legiuitoare? Este sigur, că la 28 August guvernul a declarat că ne supunem tractatului, este sigură acceptarea sau nu? — Tăcerea d-v. generală este un semn de afirmare.

Aşa dar la întrebarea d-lui ministru de externe : ce faceţi cu tractatul de la Berlin, îl primiţi sau nu ? eu îi răspund : l-aţi primit d-v., ce ne mai întrebaţi pe noi acum ?

Prin urmare guvernul a acceptat tractatul din Berlin. Şi remarcăţi un lucru. Aci nu e vorba de un tractat sinalagmatic, unde şi o parte şi ceialaltă trebuie să consimţă, şi dacă o parte nu consimte, convenţiunea sau tractatul nu poate exista. Convenţiunea comercială, de exemplu, încheiată între Austro-Ungaria şi România, s'a făcut mai întâi de guvern. Dar se zicea în actul încheiat de miniştri : *sauf ratification*. Este o încheiere suspensivă. Dacă Corpurile legiuitoare nu o primesc, convenţia e căzută.

Dar aci nu este aşa ; aci este un areopag european, din care noi nu facem parte ; un areopag, în privinţa căruia se putea mai înainte susţine că rezoluţiunile lui, dacă nu voim, nu le primim ; dar în ziua de astăzi este mai greu de a o zice, fiindcă am trimis delegaţii noştri ca să prezente cererile înaintea acestui areopag. Am trimis şi astfel am recunoscut, că este acolo o autoritate arbitrală supremă pentru relaţiile orientale în Eúropa. Şi guvernul, care era însărcinat de a spune acolo ce voim noi, guvernul vine şi, indiferent dacă a întrebat sau nu pă-

rerea Camerei, declară că primește tractatul de Berlin, și pune oarecum subscrierea sa pe acea sentență a tribunalului din Berlin.

Dar acum ce însemnează moțiunea majorității d-v.? Dacă ați primit tractatul de Berlin, dacă ne convocați pentru ca să-l executăm, ce mai veniți cu moțiunea? Ce înțeles să aibă? Este oare acceptațiunea prealabilă? Apoi am acceptat, guvernul a acceptat! Or nu primiți d-v. acceptarea aceea, și atunci dați un vot de neîncredere și dați ministerul în judecată; or dacă nu-i dați un vot de neîncredere, apoi acceptarea este deja făcută și moțiunea rămâne un act de prisos. Apoi poate d. ministru de externe să facă astăzi, după ce ați fi votat moțiunea aceasta, o nouă acceptare, să zică puterilor străine: *Moi, gouvernement, qui vous ai déjà déclaré que je me conforme aux décisions suprêmes de Berlin, sans réserve de ratification ultérieure, je viens vous déclarer de nouveau que les Corps législatifs m'autorisent à faire cette déclaration?* Aceasta nu se poate. Dacă guvernul a făcut declarațiune, este presupus că are țara în urma lui, cel puțin că are consimțământul majorității d-v.

Așa dar, cea dintâi critică ce-mi cer voie a face propunerii majorității, este aceasta: moțiunea e de prisos. Este un act, despre care bine

s'a zis, că nu poate să aibă alt înțeles și alt scop decât de a fi un bil de îndemnitare pentru miniștri.

Apoi cestiunea personală a miniștrilor este aci în joc? Am fost noi convocați în pripă pentru un bil de indemnitate? Or am fost convocați ca să facem un pas mai departe în cestiunea cea mare? Guvernul când ne-a convocat, ne a spus prin agenții săi pentru ce, adică pentru ca să executăm tractatul de la Berlin; căci, după ce acceptarea este făcută, vine execuțiunea reală.

Eu, d-lor, nu acuz pe guvern pentru că a acceptat; și mi-a părut din contră rău de a-l vedea acum șovăind, de a vedea că nu este aceiaș hotărîre, aceiaș tărie a guvernului spre a merge mai departe, conform acestei circulări ce el însuș o făcuse. Căci, d-lor, se poate amâna mai mult o asemenea lucrare? Se poate lăsa în suspensiune o zi mai mult situația țării, mai ales acum în urma circulării date de guvernul român după insistențele Rusiei?

Cred că aci oratorul și apărătorul majorității, d. P. Grădișteanu, a avut dreptate când a susținut, că nu poate țara să stea într'o poziție nehotărîtă cât pentru executarea tractatului de Berlin. Am fost, d-lor, foarte surprins când am

auzit eșind din gura aceluia domn ex-ministru de externe, a mult lăudatului d. Ionescu, ale cărui cuvinte sunt totdeauna prețioase pentru mine, că dacă nu ne-am supune Europei, d-sa crede că nu am fi în nici un pericol.

Am auzit pe un alt deputat de aceeași valoare, pe d. Misail, adept al aceleiaș teorii, zicând, că și alte țări nu s'au supus deciziei Europei, d. ex. Belgia și Italia, și că situațiunea țării nu ar fi gravă, de nu ne-am supune.

Să examinăm puțin lucrul. Fiindcă cuvântul grav este o abstracțiune, dați-mi voie a-l coborî în realitate și a arăta cel puțin una din gravitățile ce cred eu că ne apasă. De oare ce suntem în regim parlamentar, am convingerea că publicitatea și expunerea francă a tuturilor opiniilor legitime în privința situației țării este unul din foloasele și totodată din scuturile ce dă regimul constituțional. (Aplause).

Articolul 22, necetit până acum din tractatul de la Berlin, vă aduceți aminte ce zice: voi ceti traducerea română, și sunt dator să fac omagiile mele d-lui ministru de externe sau biuroului său pentru buna traducere românească, ce ne-a dat.

Ministrul de externe. E foarte rea, vă înșelați.

T. Maiorescu. Eu o găsesc foarte bună, și îmi pare bine că sunt mai catolic decât papa în această cestiune. (Ilaritate).

„Art. 22. Corpul rusesc de ocupațiune în Bulgaria și Rumelia orientală se va compune din 6 divizii de infanterie și din 2 de cavalerie, nepuțând trece peste 50,000 oameni, și va fi întreținut pe socoteala țărilor ocupate. Trupele de ocupație nu vor comunica numai prin România, după învoielile deja făcute între aceste două state, dar și prin porturile Mării-Negre, Varna și Burgas, unde, pentru timpul ocupației, își pot stabili depozitele necesare.

„Durata ocupației Rumeliei orientale și a Bulgariei, de cătră trupele imperiale, este fixată la 9 luni, cu începere din ziua ratificării prezentului tratat. Guvernul imperial rus se obligă a termina trecerea trupelor sale prin România și evacuarea completă a acestui principat într'un termen ulterior de 3 luni“.

Tractatul de Berlin s'a subsemnat la 1/13 Iulie. Va să zică trei luni înainte de atâtai Iulie anul viitor va trebui să fie deșertată țara de-a dreapta Dunării, și la atâtai Iulie viitor va veni ziua fericită, când va trebui să fie evacuată și România de armata rusească.

D-lor, nu știu dacă mulți din d-voastră erați aci, când în anul trecut au venit primii soldați ruși în apropierea capitalei; erau însă mulți alții din public, care s'au dus să i vadă, și mulți dintre aceia, care împărtășeau în totul politica guvernului, inaugurată prin convențiunea de la 4 Aprilie. Ei bine, domnilor, am văzut pe unii din aceștia chiar, care la apropierea primilor soldați ruși au izbucnit în lacrimi, atât le venea de greu de a vedea semnul unei armate străine pe pământul României. D-lor, cea dintâi reintrare a noastră în noi înșine, cea dintâi siguranță de pace pe teritoriul nostru va fi atunci, când nu va mai fi soldat străin pe acest pământ cu dreptul de a fi pe el. (Aplause). Mai înainte, d-lor, de la 1828 până la 1835, ne-au ținut Rușii ocupați în timp de aproape 7 ani, și apoi la 1856 Austriacii au stat mult și le venea greu să iese de aci, o știți bine aceasta. Când Franța în urma războiului de la 1870 a rămas încă ocupată de Germani și s'au ținut în această stare câte-va departamente până când se va plăti colosala sumă de miliarde, ce i se impusese prin tractatul de pace, cea mai mare năzuință a ei a fost de a scăpa cu o zi mai înainte de soldatul dușman, și Thiers, dacă e astăzi binecuvântat de mai toată Franța, e mai ales

pentru silințele patriotice ce și-a dat, ca înaintea terminului prevăzut să scape Franța de ocupațiunea străină. Și noi, d-lor, am putea oare să nu voim a scăpa cu o zi mai înainte de armata străină, de armata unui imperiu, care în secolul acesta ne-a mai ținut ocupați încă vre-o 6 ani?

De sigur, cu toții voim. Dar vă întreb: care e titlul, cu care veți cere Rusiei să ne părăsească la 1 Iulie anul viitor? (Aplause).

Tractatul de Berlin nu a numit nici o comisiune executivă pentru totalitatea dispozițiilor sale; aceasta e lăsată la inițiativa și hotărîrea puterilor pe care le privește, ca să-și execute ele tractatul.

Ei bine, cine va executa clausa 22 din tractatul de Berlin? Rusia și cu noi.

Apoi credeți d-voastră, că Rusia va fi generoasă cu noi la 1 Iulie anul viitor? Ne va servi în aceasta de dovadă modul cum ea a interpretat convențiunea de la 4 Aprilie. E sigur, dacă nu ne supunem tractatului de la Berlin, ne lipsește or ce titlu de a cere evacuarea României la 1 Iulie anul viitor.

Voci. Așa e!

T. Maiorescu. Apoi dacă este așa, eu vă întreb: care va fi poziția noastră, dacă nu vom

primi tractatul de la Berlin? Ei! d'lor, am văzut că Rusia s'a grăbit a numi la noi un ministru-rezident, de și nu ne-a făcut onoarea a numi un ministru-plenipotențiar; nu putem totuș, de sigur, decât să fim recunoscători guvernului imperial rus pentru această bună-voință ce s'a grăbit a ne arăta. Am auzit chiar, că și guvernul austro-ungar a numit la noi un ministru-plenipotențiar. E curios lucrul acesta, e curios de a vedea graba, cu care cele două Puteri vecine numesc miniștri-rezidenți în țara noastră, fără să aștepte să vadă, dacă noi executăm tractatul din Berlin sau nu; și cum Puterile mai îndepărtate, care și ele sunt scutul nostru, și poate apărătorii mai firești ai noștri, Italia, Franța, Anglittera, Germania, — după cum am aflat, refuză de a ne recunoaște independența, până ce nu vom executa în întregul său tractatul. Apoi dacă până ce nu vom executa în total tractatul, acele Puteri, protectoare naturale, nu ne vor recunoaște independența, nu ne vor susține drepturile noastre, la cine ne vom adresa oare la 1 Iulie spre a cere ca să se efectueze slobozirea teritoriului nostru?

Nu pot adăoga nici un cuvint mai mult pe acest tărîm. Cu toții ne înțelegem. Trag numai concluziunea, că este *neserios* a se zice că pu-

tem să nu executăm tractatul de la Berlin, fiindcă situația țării s'ar lămurî foarte bine și fără aceasta. Nu, situațiunea țării va fi compromisă fără aceasta, și, neexecutând complet tractatul, țara e în pericol.

Acea gravitate abstractă anunțată mai nainte are dar o primă realitate, are o întrupare pipăită, și acest corp real este îmbrăcat în uniforma soldatului rus, care ne stă pe teritoriul nostru.

Nu mai am trebuință să mai pomenesc și alte pericole, pentru mănăstirile închinată d. ex. Intru în privința aceasta cu totul în vederile circulării guvernului de la 28 August.

Să revenim dar la chestia noastră internă, la atitudinea noastră față cu cele 3 puncte ale tractatului din Berlin: Basarabia, Delta Dunării cu Dobrogea și emanciparea Evreilor.

Ce putem face noi acum? Putem să ne opunem la cedarea Basarabiei? Nu, nici nu suntem în realitate chemați azi a ne mai pronunța în privința aceasta. Basarabia ne-a fost luată de congres, și a fost o deciziune patriotică — eu o aprob în totul — aceea, pe care a luat-o guvernul nostru, de a o da Rusiei înainte de convocarea noastră. Camera este încă în desbaterea acestor chestii, și Basarabia mâine la 1 Octom-

vrie va fi deja predată de comisiunea noastră ad-hoc, astfel că noi nici nu mai avem obiect de discuțiune. Incă odată, patriotic a lucrat guvernul, când s'a hotărit să proceadă astfel.

A doua chestie este modificarea art. 7. Voim să facem noi această modificare? Da sau nu? Guvernul amână deslegarea, dacă am înțeles bine moțiunea, al cărei raportor este d. Costinescu. Dar dacă o amână, în ce situație se lasă această țară? Fi-vom astfel recunoscuți ca stat independent, or nu?

Mai întâi o moțiune ca cea de față nu poate să suplinească niciodată — și în aceasta suntem unanimi cu toții — procedura constituțională indicată de art. 129. Niciodată. Competența negativă de a zice *nu* la toate, o avem negreșit, și or ce modificare a constituțiunii urmând a ni se propune nouă spre a se vedea dacă consimțim în princip la modificarea cutărui anume articol din constituțiune, este evident că suntem liberi și competenți a ne pronunța, cum credem mai bine. Dacă vom zice din capul locului nu, atunci nu, se vor convoca acele camere de revizuire; va să zică competența negativă de a zice *nu* o aveți. Aceasta vrea guvernul? Nu, pentru că el primește tractatul de Berlin și acum vrea ca să executăm acel tractat. Apoi atunci

ce însemnează moțiunea aceasta? Ține ea loc de declararea din 15 în 15 zile, ca să ne disolvăm pe urmă? Nu. Atunci ce este? Este amânarea executării, executarea aceea, pe care guvernul a spus că vrea să o facă și pentru care ne-a convocat; este subterfugiul acela de a voi să lase să se creadă, că se execută ceva, ce în realitate nu se execută (Intreruperi, desaprobari).

Știu că simțimintele multora din d.v. sunt aici altele decât ale mele. Dar cu simțimintele nu înaintăm chestia; aici trebuie argumentare rece. Să revenim la argumentare.

D-lor, am văzut odată la ce ne expune ne-executarea tratatului de Berlin. Eu unul — și sunt dator a face această declarație personală — în chestia israeliților am vederi radical deosebite de acelea ale fracțiunii libere și independente. Le-am avut în totdeauna, le voi avea în totdeauna, și cred că sunt bun patriot că le-am așa. Cu toate acestea tocmai eu mă văd chemat a vă declara, că am fost foarte dureros atins, când am văzut tratatul de Berlin amestecându-se în această chestie internă a noastră. Eu, care de almintrelea sunt de opinie că art. 7 nu era bine să figureze de loc în constituția noastră, îmi pare rău că au venit stră-

inii să ne spună, ce să facem cu acel articol. Voiți d-v., după ce această lovitură dureroasă ni s'a dat odată, să se mai repete încă odată? Voiți d-v. să vie o notă or un răspuns la o notă a noastră, care să zică din nou: regulați chestia israeliților? Voiți ca la cererile guvernului nostru repetate de a se recunoaște agenții noștri diplomatici ca miniștri-rezidenți, să vie din nou un ministru de externe și să zică: nu vă recunosc independența până ce nu voi vedea ce ați făcut cu o parte a constituțiunii voastre? Voiți ca cei ce ne vor rău, să profite de această nerecunoaștere a independenței? Negreșit că nu puteți voi aceasta. Atunci aștept de la guvern următoarea declarație: Luăm asupra noastră, că vom fi recunoscuți independenți fără a ne supune și acestei condiții a tractatului de Berlin.

Dacă guvernul ne poate da această declarație, fie în public, fie mai potrivit în mod confidențial, atunci eu sunt cu d-v. pentru amânarea chestiei.

D-lor, o spun cu toată sinceritatea: dacă guvernul răspunde că este sigur, că „asieta“ noastră politică în mijlocul periculoaselor complicațiuni orientale de astăzi va fi stabilită fără modificarea art. 7 din constituțiune, atunci eu mă unesc

s'o amânăm, fiind că nu voiesc ca străinii să se amestece în chestiile constituțiunii noastre interne. Dar guvernul tace; nici confidențial, nici public nu ne a spus nimic în această privire. Apoi atunci, pentru motivele de pericol ce le-am arătat deja, convicțiunea mea este, că patriotic ar fi de a ne supune imediat tractatului de Berlin și în acest punct, cu risicul de a atrage asupra noastră impopularitatea obișnuită în asemenea lucruri. Vom găsi resplata într'un viitor mai luminat, o găsim deja în asigurarea pozițiunii noastre internaționale.

Așa dar, d-lor, ca consecință a circulării d-lui ministru către agenții diplomatiци de la 28 August de a se executa tractatul de Berlin, ar trebui imediata convocare a constituantei, rămânând ca dinsa să decidă, dacă vrea să consimtă la modificarea art. 7. Aceasta nu se face prin moțiunea majorității, ci se alunecă peste chestie, lăsând în nesiguranță politică față cu străinătatea.

Vine acum chestia Dobrogei. În această chestie cum execută guvernul tractatul de Berlin? Este bine înțeles, d-lor, dacă nu voim să luăm Dobrogea, prin aceasta nu arătăm lipsă de respect cătră Europa, precum am arăta cu celelalte 2 puncte, retrocedarea Basarabiei și ches-

tia evreilor Aceste din urmă sunt obligațiuni ce ni se impun; însă luarea Dobrogei este un drept ce ni-l dă Europa, și dacă cineva nu poate refuza o obligațiune, poate însă să refuze acceptarea unui drept.

Sunt departe de a voi să intru în fondul acestei discuțiuni foarte importante.

Din punctul nostru de vedere nu voim să judecăm *întru nimic* chestia Dobrogei, ci voim ca țara să fie consultată asupra ei. Nu cercetez controversa, pe care cu multe argumente și cu talentul său recunoscut a susținut-o d. Danieleanu într'o ședință anterioară, dacă am fi sau nu am fi noi competenți, conform art. 2 din constituțiune, să facem acea rectificare de fruntarii.

Ceea ce este statornicit, este că, fie în această Cameră, fie în Camera de revizuire, o *lege* numai poate să facă o rectificare de hotar. Apoi, d-lor miniștri, ați venit cu un proiect de lege pentru Dobrogea? D-v., care ați avut patrioticul curaj de a declara că executați tractatul față cu străinii, pentru ce nu ați venit cu proiectul de lege necesar față cu noi? Cum? O simplă moțiune? . . . Apoi primul pas constituțional al României independente ar fi astfel o netăgăduită violare a constituțiunii, căci prin o moțiune ar

voi să înlocuiască o lege! Eu vă rog să mă domiriți asupra acestui punct, fiindcă sunt foarte nedomirrit. Poate că d-v. vă este indiferent dacă e moțiune sau lege? Dar nici unui om public, nici unui membru al unei adunări legislative nu-i poate fi indiferent, dacă trebuie să vie guvernul cu un proiect de lege sau dacă este destul o moțiune, și încă o moțiune care, după cum vedeți, șovăește de la Senat la Cameră și se modifică când așa, când așa. Aci este toată legalitatea lucrării d-v. în joc. Imi veți da voie, d-lor, să ilustrez chestia în practică și să las teoriile. D-lor, este un punct, care nu s'a atins încă în discuția noastră...

D. președinte G. Vernescu întrerupe, pentru a pune în vederea Camerei, că ora reglementară a sosit, și o consultă, dacă voiește să prelungească ședința. După propunerea d-lui președinte al consiliului, se pune la vot permanența și se primește.

T. Maiorescu. D-lor deputați, ați văzut graba ce pune guvernul, prin simpaticul său ministru d. Ioan Bratianu, ca să se hotărască chestia cu o zi mai nainte. Mă felicit de aceasta, fiindcă și noi din opozițiune voim tot așa în toate privirile. Dați-mi voie dar, d-lor, să ilustrez o consecință practică a acestei moțiuni, și

dacă regulamentul ar permite, aş fi fericit, când acei ce ar fi de altă părere, m'ar întrerupe îndată, ca astfel să ne putem lumina imediat.

D-lor, o moţiune este o lege sau nu? Nimeni nu poate zice că este lege. Fără o lege se poate rectifica hotarul după constituţiunea noastră? Voiţi să ziceţi că este indiferent, dacă pentru aceasta vom vota o lege conform constituţiunii sau nu? Nimeni nu o poate susţine.

Acum dar, d-lor, întăriţi prin asentimentul tuturilor, să venim la chestia practică. Ocuparea provizorie a Dobrogei, ce o doreşte majoritatea şi prin urmare guvernul, va reclama înfiinţarea unei administraţii, această administraţie va avea un budget. Ei bine, budgetul acesta cum rămâne? Veţi da *carte blanche* guvernului ca să facă or ce cheltuieli în Dobrogea? Vă rog spuneţi ca să ştiu, dacă este altă părere, căci moţiunea d-voastră are acest sens, de a ocupa Dobrogea, şi prin urmare de a se înfiinţa o administraţie, de a se face cheltueli. Ce e drept, d-voastră ziceţi, că Dobrogea să se ocupe numai provizoriu; dar cheltuelile se fac definitiv. Apoi astfel o Cameră constituţională autorizează cheltueli? Prin moţiuni?

Dar d-voastră ştiţi, că fundamentul constituţionalismului este incuviinţarea banilor publici,

și banii publici nu se pot cheltui decât în virtutea unei legi constituțional date. Așa dar guvernul în sesiunea viitoare, după ce va face cheltueli, va trebui să vie cu un bli de indemnitate pentru cheltuelile făcute și să vă prezente o lege budgetară. Apoi admiteți d-voastră ca accesoriul, care sunt cheltuelile, să se facă prin o lege, iar principalul, care este ocuparea, să se facă numai prin o moțiune? Acesta este primul pas ce-l face România independentă pe calea constituțională? (Aplause). E netăgăduit, d-lor, că este o greșală de a lua Dobrogea cu o moțiune, și rău a făcut guvernul că n'a venit cu un proiect de lege, dacă părerea sa este să luăm Dobrogea. Acesta e d-lor, al treilea și cel din urmă argument din critica ce trebuiam s'o fac opiniunii majorității.

Acum permiteți-mi a zice că noi, cei din opozițiune, care suntem foarte puțini la număr și care în tot timpul cât s'a petrecut această politică a guvernului, inaugurată prin convenția de la 4 Aprilie, am tăcut, fiindcă nu puteam altfel, trebuie să ne dăm și noi părerea noastră.

Părerea noastră, pentru ca să fie un obiect clar de discuțiune, am depus-o aci într o scurtă moțiune, care zice: „*Având în vedere corespondența diplomatică depusă de guvern, relativă la*

tractatul de Berlin, Camera declară că este cazul a se aplica imediat art. 129 din Constituțiune pentru convocarea Adunărilor legiuitoare de revizuire“.

Știu, d-lor, și nu-mi fac nici o iluzie, că poate această moțiune nu va întruni nici măcar acele 5 subscrieri, care se cer pentru a fi pusă la vot, și de sigur, chiar dacă va fi pusă la vot, nu va fi primită de majoritatea d-voastră. Noi totuș o depunem aci în discuția d-voastră, fiindcă suntem convinși, că numai această moțiune rezultă din spiritul angajamentului ce a luat guvernul în numele țării, și că arată mijlocul legal, prin care putem consolida mai curând situația României față cu Europa.

Esența propunerii noastre este ca să se facă imediat alegeri nouă, pentru ca țara, și nu numai d-voastră, să se pronunțe. Cum v'a spus foarte bine d. Grădișteanu, nu va fi vorba nici odată de o constituantă, care să schimbe toată Constituțiunea; va fi vorba în chestie numai de art. 7 supus unor Adunări legislative de revizuire, Cameră și Senat. Aceste Camere de revizuire, după ce ar fi terminat, într'un sens sau în altul, chestia constituțională supusă lor de d-v., vor lucra mai departe ca niște Camere ordinare, după interpretarea ce dăm noi art. 129 din Con-

stituție. Acestor două Camere atunci, fără a intra mai departe în cercetarea competenței asupra rectificării hotarelor, va fi bine să le supunem, în or ce cas, și chestia Dobrogei. Pentru ce?

D-lor deputați, un lucru, un fenomen neobișnuit până acum în politica română față cu străinătatea, s'a petrecut pentru prima oară sub guvernul de față. Mi-aduc aminte de cuvintele simpaticului d-lui ministru Brătianu, de la lucrările publice imi pare?

Voci. Da, la lucrările publice.

T. Maiorescu. Pardon și mulțumesc. Așa dar ministrul lucrărilor publice — căci d. Brătianu a trecut de la interne prin finanțe la resboi și acum îl vedem cu fericire ajuns și la ministerul lucrărilor publice — d. ministru al lucrărilor publice zicea în Senat, că e momentul să se uite pasiunile și imputa pasiuni personale adversarilor săi. Căci trebuie să știți, d-lor deputați, că numai adversarii au totdeauna pasiuni personale, ceilalți niciodată. (Aplause, ilaritate). Să nu fie pasiuni personale, să se înfrățească partidele, da! Față cu străinătatea este bine ca să fim totdeauna înfrățiți. Dar când ne-o spuneți aceasta? Acum, când politica de fericită inaugurare cu convențiunea de la 4 Aprilie v'a

după tractatul de la Berlin, acum cereți înfrățirea partidelor?

Dar în tot timpul de la 4 Aprilie anul trecut până după sfârșitul războiului, cum era?

Pentru prima oară s'a petrecut în Istoria română contemporană fenomenul trist, că o mare chestie națională în fața străinilor să se rezolve de un singur partid, pe când capii unui alt partid erau ținuți sub acuzare, erau încătușați, glasul lor era năbușit.

D. președinte G. Vernescu. Vă rog, d-le, libertatea au avut o toți deputații aci, toți au putut să intre, toți au putut să vorbească, nimeni n'a fost încătușat în Cameră. Fiecare deputat din fiecare partid și-a putut exprima părerea sa; e o singură deosebire, că unii care vorbeau erau ascultați și alții nu erau ascultați.

T. Maiorescu. Vă mulțumesc, d-le prezident, de cuvintele care le-ați zis.

D. președinte. Sunt regulamentare.

T. Maiorescu. Sunt regulamentare și recunosc generozitatea lor, mai ales în fața unuia din cei acuzați de această Cameră.

La 4 Aprilie, când s'a făcut convențiunea, fostul guvern conservator era ținut sub acuzare. Suntem în drept a zice că cel puțin con-

servatorii n'au nici o răspundere la ceea ce s'a făcut.

D-lor, fiecăruia meritul, dar și responsabilitatea sa. După ce ne-ați acuzat, permiteți-ne a beneficia cel puțin de aceea stare, în care d-voastră ne-ați pus, și a vă spune că n'am luat parte și n'am putut lua nici o parte, am fost cu sila împiedicați de a lua parte la toată politica d-voastră de la Aprilie 1876 până la Ianuarie 1878.

Așa dar d-voastră singuri ați făcut mai întâi convențiunea de la 4 Aprilie. Erau mulți în țară, d-lor, care erau foarte neliniștiți de aceasta. Apăruse d. ex. pe atunci o broșură sub titlul : *O cugetare politică*, care se atribuia d-lui Ion Ghica. Prin acea broșură se sfătuia o atitudine cu totul contrară decât aceea ce o lua guvernul. Alții credeau că era mai bine, înainte de a fi concentrat armata dealungul Dunării, să o fi concentrat dealungul Prutului ; căci alte condiții am fi dobândit atunci. Or cum ar fi aceasta, eu unul mi-am zis : cine conduce politica convențiunii de la 4 Aprilie ? Bărbați, cu al căror nume ne deprinsesem noi cei tineri din copilărie ; știam că sunt însuflețiți de un sincer patriotism, știam că sunt conduși de interesul țării, și, de și eram de altă culoare politică, imi ziceam : o politică

inaugurată de patriotismul d-lor Brătianu și Kogălniceanu și de inteligența d-lui C. A. Rosetti trebuie să fie o politică națională, de și eu nu o pot înțelege, și astfel eu personal m'am liniștit întru câtva.

Este totuș un lucru straniu, d-lor. Trebuie să se fi făcut această convențiune într'un mod foarte misterios chiar în sinul partidului. Nu știu, când a eșit din minister d. ex-ministru Ionescu, imi pare pe la 1 Aprilie, și convențiunea era la 4 Aprilie iscălită, așa dar plănuită și discutată mai nainte, și d-lui se vede că nu știa nimic despre ea. Ministrul de externe nu știa nimica despre o convențiune ce se negocia cu o Putere străină! (Ilaritate). Așa dar se negocia la spatele d-sale¹⁾. S'a iscălit la 4 Aprilie de d. Kogălniceanu și s'a pus în lucrare; s'a convocat Camera și Senatul, au primit-o; nici că puteau să facă altfel, armata rusească intrase deja în țară.

Vine, după aceasta, actul al doilea, proclamarea independenței. D. ministru de externe ne-a arătat în ședința de astăzi just și patriotic motivele, care au îndemnat pe guvern să solicite această proclamare. Să fie dar așa.

---

¹⁾ Vezi mai sus pag. 62.

Vine apoi trecerea peste Dunăre, actul al treilea. Aci iertați-mă să fiu cu totul nedomirrit și să vă rog să mă domiriți d-voastră. Am văzut pe ex-colegul de la externe acuzând eri pe actualul d. ministru de externe, acuzându-l grav pentru faptul, că d-sa a îngăduit trecerea armatei peste Dunăre, de și ni se denunțase de Rusia convenția de la 4 Aprilie și se repusesse pe tapet chestia Basarabiei.

D. ministru de externe a încercat să se justifice astăzi, ne-a spus că nu s'a denunțat convenția și că n'a fost guvern care să se fi „anihilat“ ca acesta înaintea Camerei. Eu unul — iertați-mi parentesa — monarhic conservator precum sunt, regret totdeauna când un guvern se anihilează. Dar cred că nu este așa. În aparență da! însă în realitate toate se făceau de guvern, și d-voastră erați chieși numai ca să le consfințiți ca lucruri săvârșite. (Aplause).

Nu este vorba de *denunțarea* convenției de la 4 Aprilie, d-le ministru de externe, să nu ne jucăm cu cuvintele. Evident, dacă ni se denunța, atunci o spuneți. Denunțarea se face prin o notă sau o altă comunicare oficială, care spune: iți denunț. Aceasta cred că nu s'a făcut. Dar nu e aci chestia. Chestia e că d. Kogălniceanu a mărturisit astăzi, că în Iunie 1877 prințul

Gorciacov i-a vorbit de cedarea Basarabiei și că d-sa a rămas înmărmurit. Este destul că la Iunie, în Ploești, prințul Gorciacov, câtva timp după subscrierea convenției de la 4 Aprilie, pe care noi o credeam sfântă, să fi deschis vorba cu ministrul de externe al României în privința Basarabiei și să fi manifestat dorința Rusiei de a ne-o lua înapoi, pentru ca d. ministru de externe al României să aibă datoria... la ce? După părerea mea, datoria simplă și elementară *de a vă fi spus și d-voastră această vorbire a principelui Gorciacov*. Atâta și nimic mai mult. Înainte de a vă îndemna ca să autorizați trecerea peste Dunăre... (Intreruperi).

În adevăr, d-lor, aveți drept să mă întrerupeți. Nu era autorizare pentru trecerea Dunării, se zicea atunci numai ca să apărăm hotarele; dar guvernul a înțeles, că are drept să treacă Dunărea cu votul d-voastră, acest guvern „anihilat”. (Ilaritate).

Dar în fine atunci, când s'a hotărit numai apărarea hotarelor la Dunăre, trebuia să vă spună d. ministru de externe într'o ședință secretă (și aici avea loc secretul), să vă spună: „D-lor deputați, să facem ce vom face, să apărăm hotarele sau să mergem în ajutorul Rusiei peste Dunăre; dar să știți un lucru: chestia

Basarabiei este din nou pusă pe tapet de aceeaș Rușie, care a încheiat convențiunea“.

D-lor deputați, mulți din d-voastră ar fi autorizat atunci trecerea armatei în ajutorul Rusiei ?

Voci. Nici unul !

T. Maiorescu. Nici unul? Apoi atunci iată adevărata părere a țării, d-lor miniștri anihilați.

Dați-mi însă voie să vă spun, d-lor deputați, că din aceasta să nu facem o acuzare prea tare guvernului. Eu cred că el a făcut-o cu bune intențiuni (Aprobări); aceasta poate că era visul de aur al unora din domnia-lor, ca să vadă odată armata română vărsându-și sângele pentru a dobîndi un drept mai mare pentru țara lor. Însă aici se vede tocmai marea deosebire între simplele bune intențiuni și între adevărata politică națională inteligentă.

Când vorbesc de trecerea Dunării, sunt dator a releva un cuvînt zis iarăș de mult-lăudatul fost ministru de externe, d. Nicolae Ionescu, și a-l releva, afară numai dacă ziceți că n'are nici o autoritate ceea ce vorbește d-sa; dar autoritatea ce trebuie să o aibă, cel puțin fiindcă a fost ministru de externe, mă face totuș să relev acest cuvînt. Iată ce găsesc în *Monitor*, în reproducerea ședinței noastre de ieri: „Permi-

teți-mi înaintea acestei Adunări și în împrejurările aceste grave, să nu zic un singur cuvânt despre rebel, atât îmi place de mult pacea, atât de mult ne simțim bine în această stare de pace, că deabia ne aducem aminte de Grivița, pe care am luat-o deunăzi, dar mult ne aducem aminte de acei 22 de ani de pace". Așa a zis d. Nicolae Ionescu. Mă sfiesc a-i răspunde în multe cuvinte. Mă mărginesc a zice, că nu aceasta poate fi răsplata soldaților morți înaintea Griviței (Aplause).

Eu am fost mândru, ca fiecare Român, de izbînda armatei noastre (aplause) și i am fost recunoscător, că ne-a dat privilegiu să arătăm Europei, că suntem un popor viu cu o armă puternică.

Numai un lucru să-l luăm în băgare de seamă: să nu confundăm meritele, să nu exploatăm pentru noi, pentru un interes de partid, bravura armatei, care este a tuturilor. Una este bravura armatei și alta este politica guvernului de astăzi, și s'au văzut țări cu armate rele, dar cu politică bună, făcînd izbînde strălucite, și s'au văzut țări cu armate bune și cu politică rea, ajungînd... la tractatul din Berlin. (Aplause).

Așa dar onoare armatei! Dar ce a făcut guvernul ca să asigure armatei și țării roadele jertfelor aduse pe câmpul de război? D-lor, este

un lucru trist, când de la gloria armatei ne coborim la politica guvernului. Nu știu, dacă nu vi se va părea și d-voastră la toți, că a fost o mare greșală a guvernului următoarea conduită. Guvernul, în urma acelei declarații a prințului Gorciacov de la Iunie în Ploești, *insistă* pe lângă Rusia ca să ne ia armata. Ați mai auzit, d-lor, despre un guvern îmbiind pe un stat, care nu vrea, ca să ne ia numai decât armata, ca să-și verse și ea sângele său fără a stabili condițiile?

Domnilor, era — nu zic de demnitatea noastră, dar de o elementară prudență politică de a menagia această glorioasă armată până la momentul oportun, de a nu imbia pe Rusia ca să ne ia și de a nu ne expune la nota d-lui Neli-dov de la Iulie anul trecut, care ne spunea că Rusia n'are trebuință de ajutorul României. În ce situație ne pusese politica guvernului în acel moment? Din norocire, d-lor, soarta a fost mai bună decât guvernul nostru, soarta ne-a răsbunat: căci s'a văzut mai pe urmă, dacă a avut sau nu trebuință Rusia de armata română. (Vii aplause).

Dar să lăsăm soarta și să revenim la politica guvernului. Guvernul a avut dar un moment în politica sa, când imbia Rusia: „Na

soldați români“ ! Și Rusia nu primea. D-voastră, aici, vă spunea că înșiră armata dealungul Dunării pentru conservarea țării ; și, alături, prin note, îmbia să ni se ia armata noastră. . . .

D-lor, exagerez, dacă zic că a fost greșeală aceasta ? Dacă unul din d-voastră găsește că a fost bine, îl rog să mă contrazică. . .

O voce. A fost bine.

T. Maiorescu. O singură voce între toți mă contrazice ; este destul să o numesc : e a d-lui Teodor Boldur-Lățescu.

D-lor deputați, așa a fost înainte de 6 August. La 6 August s'a *cerut* în fine ajutorul armatei române. A ! atunci venise momentul. . . momentul la ce ? Rusia cerea ajutorul nostru. Ei și ? Soldații români se grăbesc să vie în ajutorul ei. Da pentru ce ? Și vedeți, d-lor, urmarea nefericită a acelei politice de îmbiare, că după ce guvernul nostru a îmbiat în timp inoportun, Rusia, primind acum, avea aerul a ne face o concesie de a ne primi să intrăm și noi în foc.

Se poate o greșeală mai mare ca aceasta ! A scăpa momentul, când erai în drept să-ți pui și condițiile tale !

Ei d-lor deputați, glorie armatei, da! Dar încă odată: ce ați făcut d-voastră, d-lor miniștri, când ați trecut armata peste Dunăre, ca să-i asigurați jertfele? Nimic!...

O voce. Independința.

T. Maiorescu. Aud pe d. Fleva, zicând: „independința“. Dară independența o aveam deja atunci declarată. Pentru ce am mai trecut Dunărea? Ca să o avem pe deplin recunoscută? Apoi nici astăzi nu e pe deplin recunoscută.

Iertați-mă, sunt mai tînăr și îmi vine foarte greu să vorbesc în contra unor oameni mai bătrâni, de o mie de ori superiori mie prin experiența lor; îmi fac scuzele mele încă o dată, dar n'am ce face, sunt lucruri care trebuie o dată spuse înaintea țării... Apoi bine, d-lor, s'a mai văzut vreo dată un guvern trimițînd armata țării să-și verse sîngele, fără nimic? Fără o convenție? Fără un act, ca să ne arete pentru ce? Și dacă ne declaram independența, cum a zis d. Fleva, atît măcar n'am dobîndit să facem o încheiere față cu puternicul Impărat al tuturilor Rusiilor și să-l vedem pe el punînd iscălitura sa alături cu iscălitura Principelui Carol de Hohenzollern (aplause), astăzi victoriosul Domn al României? Nici atît! Trecem armata peste Dunăre cu ordin ministerial. Atata tot!... Numai

cu o hârtie ministerială se trece armata unui stat constituțional? Ei bine, iertați-mă să vă spun: în momentul trecerii țara a fost anihilată! Nu se trece armata țării peste Dunăre, fără ca să știe țara, cum și pentru ce anume, cu ce condiții și sub care stipulații. Dar a trecut... și acuma ne întreabă guvernul, ce să facem cu tractatul de la Berlin!

D-lor, după acest fel de politică a guvernului cred că a venit în fine momentul să mai întrebăm odată și țara, să vedem ce mai zice și ea.

Camera aceasta a avut un mare moment, care va rămâne în istoria națiunii. Ea este Camera, care a proclamat independența, și atunci când Rusia părea că ne amenință în primă-vara aceasta, ea este Camera, care a dat votul curajos în fața ei: Nu dau Basarabia și nu primesc nimic în schimb! Ei bine, d-lor, să nu veniți cu o moțiune și să loviți în singurul d-v. prestigiu.

Noi, domnilor, sfârșim sau prin disolvare, sau prin moartea naturală, conform constituției. Doi ani și mai bine am trăit, mai avem un an și câteva luni de sesiune ordinară. Nu cred, că este bine, ca pentru acest an și câteva zile să desziceți astăzi ceea ce ați zis la Ianuarie. Voiți ca

această Cameră română, care a dat independența țării și a dat răspunsul acela în fața Rusiei, să vie astăzi să-și sfășie titlul de onoare? Mie mi-ar părea foarte rău pentru începutul erei constituționale a României independente! (Aplause).

Dacă a fost vreodată momentul ca să facem apel la țară, cred că este momentul de față. Părerile sunt nedumerite asupra Dobrogei; sunt unii care zic în sinceritate, — să mă ierte d. ministru de externe de a releva în treacăt, că nu avea dreptul să bănuiască sinceritatea deputaților, care nu sunt de părerea d-sale. Sunt deputați, care în sinceritate. . .

T. Boldur-Lățescu. Toți sunt.

T. Maiorescu. Apoi da, toți sunt, și am relevat cuvântul d-lui ministru de externe, tocmai ca să arăt că toți sunt sinceri. Aceasta nu e așa greu de înțeles. (Ilaritate).

Imi pare, că și d. ministru de externe convine acum despre aceasta. Așadară sunt deputați, care în sinceritate cred că este o primejdie Dobrogea; sunt alți deputați, care cred că este un folos, tot așa de sinceri. Apoi oare apelul la țară este numai așa o ficțiune, care o spunem noi cărturarii constituționali? D voastră, Cameră „liberelor alegeri“, nu voiți să vă „re-

trampați“, cum ziceți pe franțuzește, în sinul alegătorilor? Ce! este oare numai o ficțiune opiniunea alegătorilor? Și o întrebuițăm numai când este vorba să răsturnăm un guvern, care este de altă părere, care are d. ex. candidaturi oficiale? Ce? în practica constituțională nu am avea niciodată să ne supunem cu sinceritate alegătorilor?

Iată o chestie practică. Dacă a fost vreodată una, în care să ne lumineze alegătorii, este aceasta. Înainte de a lua d-voastră o măsură bugetară sau or ce alte măsuri pentru Dobrogea, întrebați mai întâi pe marii proprietari și comercianți din Galați, din Brăila, din districtele vecine Dunării, care să vă spună și ei, ce cred despre Dobrogea. Ce? nici acum nu voiți să lăsăm României independente votul alegătorilor? S'o angajăm, să începem direcțiunea cea nouă a viitorului țării, și să n'o întrebăm? Și guvernul, care a avut politica ce o descriserăm până acum, tot el, fără nici un apel la țară, să meargă mai departe? Să vă facă el pe d-v. să vă resgândiți și să întoarceți opiniunea ce ați exprimat-o la Ianuarie? Aceasta nu o cred, ar fi un pas nefericit cel dintâi pas în era legală a independenței noastre.

Să se facă apel la țară, d-lor, să se întrebe cetățenii români, ce zic ei despre Dobrogea; și dacă necesitatea va cere a se ocupa Dobrogea de mai nainte, fără a se putea aștepta rezultatul alegerilor, apoi aceasta, d-lor, este o măsură administrativă, și administrarea este dreptul guvernului, al nostru este numai legiferarea. După părerea mea este, iertați-mi a o spune, o enormitate constituțională ca să vie Camera cu o moțiune administrativă și nu legislativă. Dacă guvernul nu a crezut momentul venit ca să ne prezente un proiect de lege, apoi pentru măsuri administrative, pentru păstrarea intactă a Dobrogei până la votul legal al țării, este competent a îngriji, acest guvern, care a luat atâtea și mai grave răspunderi, când era mai bine să consulte Camerele.

Iată pentru ce am avut curajul a vă cere să nu votați moțiunea majorității, să nu votați nici moțiunea minorității delegaților, ci să declarați că acea Cameră, care a proclamat independența României, acea Cameră, al cărei vot a fost: *Nu dau Basarabia, nu primesc Dobrogia*, să-și sfirșească viața ei constituțională și să lase prima direcțiune a viitorului României independente însuș poporului român, care să se exprime prin libere alegeri. (Aplause).

Interpelare asupra neaplicării tractatului de la
Berlin și a programului ministerial.

(Sedința Camerei de la 7 Februarie 1879).

Ministerul din acel timp :

- I. C. Brătianu, prezident și interne.
- I. Câmpineanu, externe.
- D. A. Sturdza, finanțe.
- Colonel Dabija, război.
- M. Pherekyde, lucrări publice.
- Eug. Stătescu, justiție.
- G. Cantilli, culte.

După ce guvernul, precum se vede la paginile de mai sus, izbutise prin moțiunea Camerei să suprime din moțiunea Senatului fixarea epocii pentru convocarea Constituantei și modificarea articolului 7, întârzie și acum îndeplinirea acestei a doua condiții a tractatului de la Berlin, iar la ministerul de externe Mihail Kogălniceanu este înlocuit prin Ioan Câmpineanu. Calcu-

lul ministrului-prezident Ioan Brătianu era de a amâna cât mai mult epoca alegerilor Constituante, pentru a nu le face sub impresia prea recentă a pierderii Basarabiei și prin urmare cu risicul de a rămânea în minoritate. Dar ce importanță avea pentru interesul țării o schimbare de guvern! Micul calcul ministerial avea marele inconvenient de a întârzia recunoașterea independenței din partea Puterilor străine și totdeodată de a da înăuntrul țării prea mult timp pentru lățirea periculoasei agitări în chestia Evreilor, rămase acum singura platformă electorală.

Inercarea opoziției din Septemvrie 1878, menționată în discursul precedent, de a remedia la amîndouă inconvenientele prin o grabnică întrunire a Constituantei atât pentru chestia Dobrogei, cât și pentru revizuirea art. 7, fusese respinsă de Cameră. Ioan Brătianu o întîmpinase cu imputarea, că este făcută „în interesul străinilor“! Pe atunci era obiceiul multor liberali de a suspecta patriotismul celor ce nu erau de părerea lor. (Vezi mai jos răspunsul lui Brătianu la discursul 48, precum și discursul de la 16 Ianuarie 1880).

Cu toate aceste urgente rezolvire a chestiei pendente era prea indicată de întreaga situație a țării pentru a nu fi din nou cerută de opoziție. De aci interpelarea următoare:

D. vice-președinte G. Hasnaș. Rog pe d. Maiorescu să binevoiască a veni la tribună.

T. Maiorescu. Domnule președinte, vă mulțumesc de îngrijirea d-voastră pentru mine. Însă acest aparat pompos mă intimidază, și de aceea voi vorbi de pe simpla bancă de deputat.

D-lor deputați, sunt dator mai înainte de toate să mulțumesc d-lui ministru președinte pentru graba, cu care a bine-voit să mă înștiințeze încă de luni noaptea, că va veni în mijlocul nostru și va răspunde la interpelarea ce am avut onoare a-i anunța.

Interpelarea aceasta, cum vă aduceți aminte poate, vrea să provoace un răspuns din partea guvernului asupra stării generale a țării, așa precum a fost creată prin chiar politica acestui guvern, și în deosebi asupra timpului și modului, cum crede d. ministru președinte că va trebui să se reguleze poziția țării în privința tractatului din Berlin; și ca cestiune internă: asupra modului și timpului, când vom ajunge în fine să regulăm situația noastră bugetară.

D-lor, fac de mai înainte scuzele mele pentru generalitatea unei părți a acestei interpelări, și eu n'aș fi îndrăsnit nici odată să vă iau timpul d-voastră cu micile și neînsemnatele mele observări, dacă ne-am afla într'o stare parla-

mentară mai normală. Dar mie mi se pare că suntem tocmai într'o anomalie parlamentară.

Am venit și eu împreună cu d-v. dela începutul sesiunii, cu cea mai mare dorință, ca să vedem cu o oră mai nainte regulate chestiile care sunt de ordinea naturală a preocupărilor noastre. Am venit și așteptam dintr'o zi în alta să vedem: este bugetul țării făcut sau nu? Este sau nu regulată acea procedare constituțională, ce trebuie să urmăm în privința art. 7? Este sau nu regulată acea chestie de detai, care a rămas pendentă când ne-am despărțit unii de alții ca să mergem în vacanțe, chestia monopolului tutunului? In contra așteptărilor noastre vedem, că dintr'o zi în alta se amână lucrurile, că o zi după alta trece, o săptămână după alta chiar, și iată-ne aproape la sfârșitul sesiunii ordinare, și la toate aceste întrebări, naturale fiecăruia dintre noi fără deosebire de partid, nu ni se dă răspunsul. Cred dar că sunt autorizat a zice, că această stare de lucruri lasă un fel de neliniște, de incertitudine, de îndoială în inima noastră a tuturilor.

Nu știu cu siguranță, ce se petrece în toată țara, dar știu cu siguranță, că într'o parte a țării, anume aceea, pe care am onoarea a o reprezenta aci, această neliniște este foarte mare, și

este dar cred de datoria mea ca să rog pe d. ministru președinte, dacă se poate, să contribue cu vocea d-sale simpatică și autorizată a împărăștia negura parlamentară, care ne apasă pe toți.

Iată, d-lor, pentru ce am îndrăsnit a vorbi de situația generală a țării și pentru ce vă rog să-mi acordați câte-va minute atenția d-voastră.

D-lor, suntem majori acum, vorbim așa de mult de independența noastră, pe care am câștigat-o în adevăr cu atâtea sacrificii; suntem pe lângă aceasta în ajunul unor alegeri foarte importante. De aceea este bine ca să știm cu toții, unde ne aflăm și cum stăm, guvern, Cameră, și poate fie-care grup din Cameră în deosebi.

D-lor, prima cauză a acestei îndoeli generale, a acestei incertitudini constituționale, dacă voiți, cred că provine dintr'un fapt mult mai înapoi, dela chiar prima aparițiune a acestui minister, și eu n'aș vorbi de anul 1876, dacă n'ar fi în cea mai strânsă legătură cu ceea ce vedem că se petrece acum.

D-lor, la 1876 a căzut guvernul conservator. Trebuie să vă spun că din parte-mi recunosc aci în public, că era în momentul acela un curent de idei sau mai bine de simțiminte în țară,

care a făcut căderea ministerului conservator naturală și necesară. Este evident, că în acel moment ideile conservatoare erau în minoritate în țară; și nimic mai legitim decât ajungerea la putere a acelei coalițiuni, care cu multă energie, de și nu examinez în detali mijloacele foarte puțin legale, se lupta în contra ministerului conservator.

Este folosul chiar al sistemului constituțional, ca îndată ce un partid și un guvern, poate prin prea mult us sau abus al puterii sale, ajunge a nu mai fi pentru moment necesar țării, să vie un alt partid, care să aducă mai mare folos decât guvernul căzut. Nici un om cu minte nu poate contesta acest adevăr, și eu din parte-mi mă bucur, văzând că în mod pacinic se poate întâmpla și la noi acel joc natural al sistemului constituțional.

Însă, d-lor, aci nu sunt cestiuni de persoane, ci sunt cestiuni de princip. Personal vorbind, este indiferent dacă d. Lascar Catargi sau d. Ioan Brătianu sunt miniștri, diferența stă în princip și în sistem. Sunt dar în drept, d-lor, eu, reprezentant al grupului de oameni din țară învins în acele alegeri, și recunosc că învingerea era naturală și în parte constituțională, sunt în drept, zic, să întreb astăzi pe

d-nii învingători: ce ați adus țării în loc? Și înțelegeți importanța acestei întrebări. O să ne aflăm înaintea alegerilor viitoare, și trebuie să știm cum stăm cu principiile. Avem a face cu ceva pozitiv și cert? Să examinăm dar întrebarea, pe cât se poate examina cu siguranță.

Mi-ar fi greu să vorbesc de promisiunile date alegătorilor, de manifestările făcute prin adunări publice, de cuvintele pompoase de prin jur-nale, căci guvernul ar putea să zică: nu sunt responsabil pentru toate părerile isolate și neautorizate.

Cred dar că este bine să mă întemeiez numai pe declarațiunile solemne, subscrise de chiar d. prim-ministru actual. Prin urmare să luăm aceste declarațiuni în mână și să ne întrebăm: cum rămâne cu aplicarea celor zise în ele?

D-lor, coalițiunea, iertați-mă dacă o numesc așa, căci nu știu cum s'o numesc altfel, coalițiunea de la Mazar-pașa a venit la putere în Aprilie 1876, și la începutul lui Mai 1876 vedem în *Monitor* acea cuvîntare solemnă, cu care s'a prezentat în aurora primă-verii acest guvern, în aplausele țării. În acea cuvîntare se zice (iau *Monitorul* No. 94, din 1877): „venim la guvern, fără recriminări, fără spirit de răsbunare, venim cu via dorință de a nu sfărîma partidele — căci ființa și chiar lupta pacinică a par-

tidelor este o consecvență a regimului constituțional — ci de a potoli patimele și urele din țară“.

Al doilea punct zice: „Tari prin puterea morală ce întovărășește pururea pe acei ce se reazemă pe legalitate, sprijinindu-ne pe concursul Corpurilor Legiuitoare, vom căuta mai înainte de toate a face să se bucure această națiune, atât de încercată, de bine-facerile păcii.

„Politica noastră externă va fi pacinică, va fi plină de respect pentru tratatele internaționale, care statornicesc condițiunea politică a României, care-i asigură independența, care-i garantează neutralitatea“.

Al treilea punct zice: „Înăuntru politica noastră va avea de țintă, mai ales și mai cu deosebire, a aduce o deplină ordine și reale economii în finanțele statului, de a cruța, pe cât cu putință, punga contribuabililor, de-a desvolta prin legi finanțiare și economice avuția particulară, care este sorgintea avuției publice“.

Al patrulea punct zice: „Biserica și școala constitue baza naționalității noastre, constitue prima condițiune a desvoltării morale și intelectuale a populațiunilor noastre. Părinții noștri nici odată, și chiar în timpurile cele mai nefaste, n'au părăsit acest adevăr. La rindul no-

stru nu vom neîngrijî ceea-ce strămoşii noştri au respectat şi au iubit“.

Al cincilea şi cel din urmă zice. „Poziţiunea geografică a României, conservarea naţionalităţii noastre reclamă ca să fim pururea în stare de a ne apăra hotarele, de a face să ni se respecte neutralitatea. Imperios dar se cere, ca ţara să-şi organizeze bine forţele ei militare.

„Proclamând acest adevăr, pe care naţiunea îl recunoaşte şi l-a recunoscut în multe dăţi şi cu facere de multe sacrificii, cu aceeaş francheţă declarăm, că nu înţelegem ca sub nume de înarmare să se stoarcă în mod nefructuos şi nefolositor o mare parte din resursele ţării“.

Aşa dar în năuntru înfrăţirea tuturilor, depărta-rea urei şi a pasiunii, politică pacinică, ordine în finanţe, biserica respectată, reorganizarea armatei, fără a se stoarce banii oamenilor sub pretext de înarmare. Admirabil program! Era natural ca toată ţara să se închine înaintea lui. Acest admirabil program este iscălit de mai mulţi miniştri, dintre care unul numai, cel mai important şi cel mai simpatic, d. preşedinte al consiliului actual, d. I. Brătianu, îl mai vedem figurând pe acele bănci. A! Mă iertaţi, mai este şi d. Pherechyde, îl uitasem; dar d-sa în intervalul acesta a lipsit multă vreme de la guvern,

și pentru aceasta mă cred în drept a-l prenumăra între miniștrii mai noi, între neofiți. Rămâne dar d. președinte al consiliului, d. Brătianu. D-sa este persoana cea mai importantă, în care s'a menținut tradițiunea aceea de la Mazar-pașa, d-sa singur a mai rămas la guvern, și de aceea sunt în drept a-l ruga astăzi să bine-voiască a-mi explica, cum stă cu acest program.

D-lor, din acest program, făcut la Mai 1876, care vorbea la numărul întâi de potolirea patimilor și a urelor din țară, partea aceasta sub No. 1 nu s'a realizat, pentru că, după cum știți, puține săptămâni mai în urmă a venit acuzarea foștilor miniștri. Nu voi zice, că acea acuzare era nici nedreaptă nici dreaptă, nu voi zice asemenea, că era un moment, în care acuzatorii erau mai ambarasați decât acuzații. Un lucru numai mă întreb: dacă era bine să se facă acea acuzare, de ce ați început să vorbiți țării că veniți la guvern fără recriminări, fără spirit de răsbunare, că veniți ca să potoliți patimile? (Intreruperi).

B. Lătescu. Ați fost grațiați!

T. Maiorescu. Dar aceasta nu împiedică faptul, că am fost acuzați. Inșă eu nu fac nici o recriminare, este numai o simplă întrebare ce

o fac d-lui prim-ministru, și dacă la aceasta nu va voi chiar să-mi răspundă, eu nu mă voi plânge, fiind-că vă mărturisesc, că toată acuzarea am crezut-o de la început și o cred și acum fără nici o importanță.

Al doilea punct era: pace și respectarea tratatului de Paris. Politica dar a coalițiunii era pacinică; intențiunea d-voastră a fost respectarea tratatelor internaționale și menținerea neutralității... și câte-va luni după aceea a venit călătoria d-lui ministru președinte al consiliului, însoțit de d. ministru de resboi, la Livadia.

Al treilea punct: ordine în finanțe.

Despre finanțe voi avea ocașiune de a vorbi ceva mai târziu, dar pentru moment voi spune numai, ce ordine în finanțe este aceasta, când vedem azi, 7 Fevruarie, că nu avem bugetul țării pe 1879 (zgomot). Oare toți acei d-ni, care mă întrerup, cred că-l avem? Și dacă nu-l avem, oare cred d-lor, că este indiferent într'un stat constituțional de a se vota bugetul sau de a nu se vota la timp?

Al patrulea punct al programului d-v. era, că biserica va fi în deosebi păzită și scutită sub acest guvern liberal.

Apoi, d-lor deputați, la cine să ne adresăm și pe cine să întrebăm, dacă s'a realizat acea-

stă promisiune. Negreșit și de sigur, că părerea mea individuală nu va putea fi crezută în privința aceasta, precum nici aceea a or cărui dintre noi cei laici, nici chiar aceea a unei autorități în ale bisericei ortodoxe, precum este fostul vice-președinte al acestei onor. Adunări și actualul președinte al comisiunii bugetare...

Al. Sihleanu. Cer cuvintul.

T. Maiorescu. Căci, d-lor, fie-care dintre noi are părerea sa individuală neautorizată, și prin aceasta negreșit nu se va putea răspunde la întrebarea, dacă biserica a fost păzită așa precum s'a promis de guvern prin programul său. Pentru ca să putem avea un răspuns valabil, nu avem decât un singur mijloc, acela de a ne duce la prelații, care reprezintă biserica țării, căci prelații bisericei noastre nu sunt străini de popor, ci ei sunt după legile noastre aleși de către țară însăși.

Colonel Leca. Apoi știm și noi ceea ce se petrece. Prelații se aleg după partidele politice.

T. Maiorescu. Nu știu, cine mă întrerupe?

Colonel Lecca. Eu.

T. Maiorescu. Ah, d-nul colonel Lecca! Aduc omagiile mele d-lui Lecca, și este netăgăduit că d-sa, ca bărbat militar, este foarte competent de a se pronunța și în chestiile biseri-

cești; acesta este un merit foarte mare al d-sale.

Colonel Lecca. Și este mare merit, pentru că și eu am zidit biserici.

T. Maiorescu. Apoi fără îndoială: competența d-voastră în cele bisericesti este enorm de mare. Cu toate acestea cred, că nu este bine ca noi laicii să facem și din biserica țării o chestie de partid. Intru ale bisericeii se cuvine să ascultăm pe înșii capii bisericeii, și eu, d-lor, am auzit pe un eminent prelat al bisericeii române, am auzit pe P. S. S. Mitropolitul acelei părți a țării, a căreia capitală mi-a făcut onoare să mă aleagă deputat, am auzit, zic, pe Prea S. S. Mitropolitul Moldovei vorbind asupra modului cum acest guvern a arătat respectul său pentru biserica noastră națională. Nu examinez și nu mi se cuvine mie să examinez, dacă are dreptate sau nu în această chestie; constat numai, că un eminent prelat al bisericeii noastre nu privește ca împlinite promisiunile date de d-voastră în privința bisericeii.

În fine pentru organizarea armatei și pentru nestoarcerea resurselor țării sub pretext de înarmare, pentru acestea, d-lor, poate fie-care din d-voastră să răspundă, fiind-că le cunoașteți, nu sunt în stare să le discut în detali. Constat

numai, că organizarea armatei lipsește încă; s'au schimbat mulți miniștri de război și astăzi ne aflăm în fața unui ministru cu totul nou; d-sa are renumele de a fi foarte competent, și nu mă îndoiesc, că în viitor se vor îndeplini prin silința d-sale multe lacune ale organizării armate. Dar până acum nu s'a îndeplinit nimic, și cât pentru viitor, viitorul este un mare necunoscut; vom vedea, de vom trăi, ce va eși și din aceasta.

Iată, d-lor, care a fost rezultatul programului solemn de la Mai 1876. Permiteți-mi acum o întrebare — și acesta este folosul ce putem trage din aceste prea lungi discuții: d-lor deputați, pentru ce ne-am bucurat toți, că avem un sistem constituțional în țară? Pentru ce? Mai ales d-voastră? d-voastră partid, care vă atribuiți cu deosebire epitetul de liberali; poate sunt liberali și alții; dar să nu facem discuția aceasta... (Întreruperi); d-voastră, care credeți că numai d-voastră sunteți liberali... (întreruperi), așa dar, d-voastră ca liberali insistați, și insistăm poate și noi, ca libertățile publice să fie păzite; libertatea presei mai ales, libertatea întrunirilor... (întreruperi, zgomot).

D. vice-președinte. Vă rog, d-lor, bine-voiți a face tăcere că nu auzim.

D. președinte al consiliului. Lăsați-ne, d-lor, să auzim, căci avem să răspundem, și cum vom răspunde, dacă nu auzim.

D. vice-președinte. Bine-voiți a face tăcere, căci nu auzim nimic.

T. Maiorescu. Mulțumesc din nou d-lui prim-ministru, că a intervenit în favoarea uneia din libertăți, adică a libertății cuvintului mai ales în Parlament. (Intreruperi, zgomot).

D. vice-președinte. Vă rog faceți tăcere, nu mai intrerupeți.

Titu Maiorescu. Toate aceste libertăți: libertatea întrunirilor și libertatea presei au mai ales un scop, acela ca înaintea țării să-și expue fiecare liber părerile și convicțiunile sale, ca țara să știe totdeauna ce vor bărbații săi politici, ce gândesc pentru politica practică și care sunt principiile lor politice.

Și este evident, d-lor deputați, că un corolar sau mai bine condiția necesară a acestor folosiri de libertățile publice este acesta, că un program pus înainte, că un principiu profesat să fie o realitate politică, aplicată până la sfârșit. Căci dacă nu, atunci suntem siliți să spunem că libertățile publice nu aduc foloase practice pentru țară, ci sunt numai un prilej de amăgiri. Dacă m'aș prezenta eu cu un program îna-

intea țării și venind la putere nu l-aș executat, atunci ce folos am adus țării cu acest program? Și permiteți-mi a adăoga un lucru: noi suntem într'o țară, care mai are trebuință de creșterea constituțională; nu este pretutindeni pătruns spiritul adevărat al vieții politice. Față de straturile inculte ale țării noastre, dacă îmi permiteți comparațiunea, noi suntem ca niște tutori în fața unor minori; și trebuie să-i luminăm în calea ce au să o apuce în viața publică. Acesta este un rol din cele mai frumoase ale Camerelor, acela de a fi nu numai reprezentanți ai țării, ci și în parte luminătorii vieții publice a României. Inșă ce lumină aducem noi alegătorilor noștri, când ceea ce spunem la alegere este una, și îndată ce avem votul lor asigurat, or nu facem ceea ce am promis, or ce facem este alta decât ceea ce am zis atunci?

Nu mă îndoiesc, că d-voastră și Senatul ați avut cea mai ferbinte dorință, ca programul de la Mazar-Pașa să se îndeplinească. Dar nu Camerele au rolul acțiunii în stat. Puterea executivă stă pe *acele* bănci. Nu pe d-voastră vă poate dar întreba cine-va, de ce nu ați făcut cutare și cutare act, fiindcă sunt lucruri, care privesc numai pe puterea executivă. Suntem însă în drept să întrebăm pe reprezentanții pute-

rii executive, pe miniștri, cum de nu s'a îndeplinit programul solemn al d-lor din 28 Aprilie 1876? Și vedeți rezultatele. Pe când atunci ministerul în acest mesagiu ce am avut onoare a-l ceti în parte, se prezenta în o compunere oare-care, pe când acest mesagiu era iscălit nu numai de d. I. Brătianu, ci și de d. Manolache Kostaki și de d. Kogălniceanu și de d. Vernescu, azi pe acești d-ni, care au inaugurat era cea nouă, îi vedem la o parte. D. Manolache Kostaki este în opoziție, d. Kogălniceanu este în opoziție; nu îndrăsnesc a vorbi despre d. Vernescu, care este față, dar cred că atât pot să afirm, că și d-sa este mai rezervat față cu d-voastră, decât atunci când a iscălit împreună cu d-voastră acest program.

Ei bine, d-lor, este aceasta sistem constituțional? Este constituțional când un program nu se execută, ci se părăsește, tocmai programul, în virtutea căruia venise un guvern la putere, răsturnând pe altul? Este constituțional, când miniștrii primitivi ai programului se retrag unii după alții, fără a ni se spune pentru ce? Căci dacă ne-am întreba în conștiință, pentru ce s'au retras, nu vom găsi nici un act constituțional, care să ne explice pentru ce. Pentru ce s'a retras d. Kogălniceanu?

Poate între culise se vorbește; noi nu știm. Pentru ce s'a retras d. M. Kostaki? Pentru ce s'a retras d. Vernescu? Ce este acest fenomen, că o coaliție așa de importantă și salutată cu atâta entusiasm la început, se topește înaintea noastră fără ca să știm, de unde vine raza soarelui care o topește? Este oare un foc interior, care o mistue? Și aceasta nu se spune pe față în sistem constituțional?

Iată, d-lor deputați, prima cauză de indoială asupra situațiunii noastre interne. Țara, alegătorii nu știu să-și răspundă la întrebarea, pe cine avem înaintea? Cu un princip v'am ales; ca un grup v'am ales; trei din patru părți vă fac astăzi opoziție. Ce este acum adevărat, ce este neadevăr și ce este eroare în promisiunile și programele d-voastră?

Dar, d-lor, să părăsim aceste timpuri prea trecute și să venim la chiar mesagiul, cu care s'a deschis sesiunea actuală.

La 15 Noemvrie anul 1878 Adunarea aceasta s'a deschis prin alt solemn mesagiu, care ne zice: „Grabnica și oficiala statornicire a relațiilor diplomatice între aceste state și România atîrnă în parte și de d-voastră.

„In adevăr, în ultima sesiune extraordinară, d-voastră patriotic și înțelept ați primit tracta-

tul din Berlin în toate dispozițiunile sale private la România.

„Ceea ce era de competența d-voastră ați făcut, ați îndeplinit. Mai aparține însă d-voastră de a pune, conform cu Constituțiunea noastră, țara în pozițiune de a-și da acele Camere de revisiune, cărora singure revine modificarea articolelor constituționale“.

Ni se spune, cum vedeți, că guvernul va veni cu un proiect pentru modificarea unui articol din Constituțiune, adecă să declare Camera că este caz să se revizuiască articolul 7 pe calea constituțională.

Apoi, programul acestui mesagiu urmează :

„În intervalul împlinirii procedurii, ce Constituțiunea noastră prevede în această materie, activitatea d-voastră nu va rămâne zădărnicită. Din potrivă ea va fi reclamată de multe reforme, ce imperios trebuie a fi introduse în deosebitele ramuri ale serviciului public“.

Ș'apoi ni se vorbește întâi despre regularea finanțiară, al doilea despre legea comunală, al treilea despre judecătoriile de pace, al patrulea despre o foarte mare chestie, despre inamovibilitatea magistraturei pe toate treptele ei ; al cincilea iarăș despre organizarea puterii armate ; al șaselea despre veșnic anunțata lege pentru

cruțarea pădurilor și exploatarea minelor, și al șaptelea în fine chiar despre un nou drum de fier spre Cernavoda-Kiustenge. Foarte bine! Ca să nu rămăe zădărnicită activitatea noastră de la 15 Noemvrie înainte, ni se spune: grăbiți-vă, căci aveți să vă disolvați, și înainte de disolvare, aveți să vă ocupați încă de 7 deosebite legi, afară de buget.

Două s'au votat, celelalte nici în proiect n'au venit la Cameră; bugetul nu este încă făcut.

Dar este altceva, asupra căruia v'as atrage atențiunea.

Iscălit ved în acest program un minister compus numai din cinci persoane: D-nii Brătianu, Kogălniceanu, C. A. Rosetti, Câmpineanu și Stătescu.

D. Brătianu, care în adevăr resumă în sine tot sufletul ministerului, este și capul ministerului. Uneori este chiar și capul și membrele în acelaș timp, este și capul și mânil și picioarele. De exemplu în acest mesagiu figurează ca președinte al consiliului, ca ministru de agricultură, comerț și lucrări publice și încă și ca ministru al cultelor și instrucțiuni publice. Foarte bine, foarte frumos, nimeni nu s'a îndoit vreodată de aptitudinea universală a fiecărui din miniștrii actuali, și eu personal recu-

nosc admirabila competență, cu care d-lor trec de la un resort la altul fără cea mai mică sfială.

Dar un lucru trebuie să ne surprindă în acest mesagiu: lipsește de aici ministrul de război. Ni se anunță de formă organizarea armatei țării fără ministru de război! — Dar ce este, domnilor, un mesagiu? Este sistem constituțional acela, de a scrie numai o coală de hârtie, fără a ști de mai înainte ce avem să facem? Unde este în acest guvern acea țesătură de idei și de principii aplicabile, ca cel puțin să știe țara: iată ce avem de așteptat, și să se liniștească? O vedeți, nici ministru de război nu este. Va să zică, organizarea armatei atinsă în mesagiu era numai o vorbă goală, fiindcă nu era contrasemnată de ministrul războiului? Astfel păzește guvernul de astăzi prestigiul coroanei?

Dar este alta, d-lor, și mai stranie. Ni se vorbește prin acel mesagiu de tratatul de la Berlin, adecă de modificarea art. 7 din Constituțiune. Chestia este dar pusă înaintea d-voastră, și această mare și importantă idee frământă în momentul de față toată țara. Pentru dinsa vedă aci în mesagiu iscălitura d-lui Kogălniceanu? Unde este d. Kogălniceanu astăzi? în

oposiție. De ce? Ce s'a întâmplat în privința tractatului de Berlin, ca să se retragă d. Kogălniceanu? Nu mai este astăzi momentul de a cere revizuirea art. 7? Constat un lucru: răspuns constituțional nu ni s'a dat până acum la o asemenea foarte legitimă preocupare.

Se poate ca alții să cunoască motivele retragerii acestor miniștri; eu unul, care nu sunt dintre intimi, n'am auzit pomenindu-se de ele. Vedem ceva mai mult: lasă că vedem acum pe d. Kogălniceanu în opoziție, dar am văzut în jurnalul *Românul* — și aci vă rog să-mi dați voie a vorbi de acest ziar, care știu că este sub redacția venerabilului nostru președinte de Cameră.

O voce. Nu este adevărat!

T. Maiorescu. Nu este adevărat? Atunci retrag afirmarea aceasta și o înlocuiesc cu următoarea: acest ziar *Românul* se află sub redacția unor amici ai guvernului de astăzi, și în asemenea condiții este adeseori inspirat de guvern, știe mai în totdeauna cele ce se petrec și uneori publică acte oficiale mai înainte de *Monitorul oficial*. Sunt exemple pentru aceasta și nimeni nu mă contrazice. Astfel fiind, am drept să vorbesc de ziarul *Românul* ca de o foaie de publicitate, ale cărei păreri semnifică ceva, când

avem pe acea bancă ministerul actual. Ei bine, am văzut într'unul din numerele trecute ale ziarului *Românul* zicându-se de d. Kogălniceanu, care a dus politica țării în vremile cele mai grele alături cu actualul președinte al consiliului și cu aprobarea și susținerea acestei Camere, am văzut zicându-se de acest fost ministru — iertați-mi că mă alunec să zic aceste cuvinte, dar nu fac decât să reproduc zisele *Românului* — se zicea, că d. Kogălniceanu nu e tare în aritmetică decât în sustracțiune, și că se păstrează în arhivele ministerului de externe un act, care dovedește, cum a trădat d. Kogălniceanu interesul României în chestia Evreilor. Eu aș întreba: dacă aceasta este adevărat, cine a dat ziarului *Românul* actele secrete din ministerul de externe, pentru ca să aibă cunoștința de actul, la care face alusie? Și ce situație parlamentară, constituțională este aceasta, ca atunci, când puneți pe d. Kogălniceanu să iscălească mesa- giul, prin care se promite a se face cutare lucruri, d. e. revizuirea Constituțiunii, vine un organ al d-voastră, al guvernului actual, și vorbește acestui ministru de sustracțiune? El a fost acel ministru, d. Kogălniceanu? Acel ministru acusat atât de grav de organul acreditat al foștilor săi colegi? — Nu mai înțeleg nimic din toate

aceste procedări; nu înțeleg, cum a intrat atunci d. Kogălniceanu în minister cu d-voastră, cum a fost ținut și ce a mijlocit apoi de a eșit din minister.

A doua chestie însemnată, de care se ocupă mesagiul, sunt finanțele. La redeschiderea Camerei era la ministerul de finanțe d. Cămpineanu. Înțelegeți d-voastră, că atunci când în mesagiul Tronului ni se afirma, că starea finanțiară este bună, că au să ni se propue mai multe legi finanțiare, eram în drept să ne așteptăm ca în sesiunea aceasta ministrul, care cunoștea bine starea finanțelor noastre, care își avea o idee stabilită despre ele, despre îmbunătățirile lor, despre îndreptarea situațiunii, dacă ar fi fost mai mult sau mai puțin rea, sau dacă era bună, despre accentuarea și împodobirea acestei bunătăți cu explicațiile d-sale, ca acel ministru să lucreze împreună cu noi în această sesiune. Când colo ce se întâmplă? Se duce d. Cămpineanu de la finanțe și vine d. Dimitrie Sturdza. Pentru ce? Nu știu! Caut în *Monitorul oficial* un act parlamentar, care să-mi explice ce s'a întâmplat, și nu găsesc nimic.

D-lor, nu m'am mirat în genere de reintrarea d-lui Sturdza în minister; căci îmi aduc aminte, că d. Sturdza intrase, și eșise, și apoi

iar intrase și iar eșise, și acum iar a intrat. Va să zică aceasta nu este lucru de mirare; dar este altceva, care este de mirat. D-lor, noi suntem oameni publici, și ceea ce vorbim în parlament, sunt cuvinte solemne, dacă voim să fim oameni serioși și să avem o politică onestă. Ei bine, d-lor, nu-mi vine să cred, că este acelaș d. Sturdza, pe care îl vedd colo pe banca ministerială, al cărui discurs îl am aici, discursul ce l-a ținut în Senat la 28 Septembrie, pentru ca apoi la începutul lui Decembrie să stea pe acea bancă! — 2 luni de interval abia, foarte scurt timp, chiar pentru regimul de astăzi.

Iată ce zicea d. Sturdza la 28 Septembrie 1878 despre ministerul d-lui I. Brătianu, în care este acum din nou intrat: „Vedeți dar, că numai prevăzătoare n'a fost politica guvernului și cu toată această neprevvedere, tot guvernul vine astăzi să ne impue a intra într'o nouă fază politică. Guvernul urmează precum a început. Dar! Căci noi Parlamentul, am venit continu de am aprobat, după ce lucrurile erau făcute și nu aveai încotro. N'a fost consultată țara prin reprezentațiunea ei nici odată, căci multe poate se împiedeau. Miniștrii au luat toate asupra-le și, cum foarte

bine a zis d. Strat, guvernul a avut un mare curaj, pe care nici un bărbat în țara aceasta nu l-ar fi avut: a făcut tot cum a voit, fără a mai consulta pe nimeni. Noi am fost convocați numai de formă, ca să consfințim faptele îndeplinite. Dar prevederile, care au motivat faptele, se dovedesc astăzi a fi fost fondate pe nisip, pe iluziuni mari.

„Apoi când vedem atâtea împrejurări, care au curs în timpii aceștia, și când astăzi intrăm în o fază nouă, atât de nepregătiți ca și altă dată, tot cu atâtea iluziuni, tot cu atâta ușurință și tot cu acea impunere autoritară din partea guvernului, sunt în drept de a zice guvernului: D-lor miniștri, ia mai slăbiți puțin, mai lăsați țara să se resufle și să vază unde vreți să o duceți! Mai lăsați-o să studieze cestiunile acelea, pe care ni le puneți astăzi înaintea noastră; nu veniți să impuneți țării voia d-v., căci ați greșit odată și puteți greși și de a doua oară“.

Și în alt loc: „Parlamentul nu poate decide nimic în privința Dobrogei. Nu suntem competenți să dăm un vot. Putem să ne spunem opiniunile noastre individuale. Aceasta suntem liberi să facem. Dar nu suntem competenți să dăm un vot. Un asemenea vot ar fi o enormi-

tate, o distrugere a Constituțiunii, o lovire de stat. Senatul acesta nu este chemat să dea un vot în privirea Dobrogei, iar guvernul nu poate intra în Dobrogea, pentru că nimenea nu l-a chemat să intre, pentru că astăzi nimeni nu-i poate da voie să intre“.

Ce sunt acestea, d-lor? cuvinte parlamentare sau un șir de îndeletniciri stilistice asupra politice externe și interne, fără nici o serioșitate? Vă rog să mă lămuriiți, căci văd azi pe acelaș d. Sturdza ca ministru de finanțe publicând în *Monitorul oficial* budgetul Dobrogei. Nu știu ce budget este acela? Cine l-a votat? Dar îl văd publicat în *Monitorul oficial* de d. Sturdza.

Dar poate, d-lor, este numai slăbiciunea mea, care mă împiedică de a pătrunde în adîncul fi-nețelor de simțimînt politic al acestor d-ni de la guvern. Poate d. Sturdza și cu d. Brătianu s'au împăcat numai din abnegațiune patriotică, au pus, cum se zice într'o frasă mult întrebui-nță, interesul țării mai pre sus de interesul per-sonal, și s'au întrecut care pe care în abnegare — nu abnegare de la portofoliu, ci în abnegare de la câteva pagine ale portofoliului, și astfel îi vedem pe amîndoi într'o amabilă unire, fie-care cu portofoliul său — cam rupt, dar totuș ministerial.

Să fie dar bine așa, și să trecem la o altă întâmplare stranie. Acest d. ministru de finanțe, în întâiul act al său, v'a prezentat la 7 Decembrie chestia monopolului tutunurilor, adică modul, cum crede d-sa să o rezolve acum. Din partea mea îi aduc sincerele mele mulțumiri pentru un act de dreptate ce-l face guvernului conservator, declarând că a fost bună idea d-lui Mavrogeni cu monopolul tutunurilor (aplaude, mare ilaritate). Se vede însă, că d-voastră ați fost de altă părere: d-voastră, nu eu, căci eu în secțiune am votat, se înțelege, pentru proiectul d-lui Sturdza. Dar d-v. l-ați respins. La 7 Decembrie, sunt acum două luni (tocmai intervalul de la intrarea d-sale în minister până la cuvintele de atunci din Senat), s'a prezentat acest proiect și se zicea: că este de cea mai mare urgență și însemnătate, pentru că e vorba de peste 8 milioane înscrise în budgetul statului. Ei bine, unanimitatea secțiunilor respinge acest prim și însemnat proiect al noului ministru de finanțe. Iată o chestie constituțională. Chestia monopolului, urgentă atunci, se trăgănește de când a fost respinsă în secțiuni din zi în zi, nu se pronunță nimeni asupra ei.

Mai înainte de toate permiteți-mi întrebarea, pe care or cine este în drept să o facă. Cu ce au-

toritate vine acum acest d. ministru de finanțe și susține înaintea Camerei primul budget al României independente? Nu cumva și aceasta e una din cauzele negurelor parlamentare, care ne întunecă situația? Poate eu nu înțeleg motivele secrete ale acestei situații, și voi fi foarte fericit, dacă voi avea un răspuns binevoitor din partea d-lui ministru președinte asupra întrebării: poziția parlamentară a actualului d. ministru de finanțe este ea corectă sau nu?

Iată starea noastră parlamentară în năuntru. În mijlocul acestei situații vine guvernul și ne pune în perspectivă două din cele mai importante chestii de deslegat, revizuirea Constituțiunii în urma tractatului din Berlin, și în cele interne primul budget al României celei nouă. Să examinăm în scurt și poziția noastră față cu această perspectivă.

Intreb dar: cum stăm cu chestia tractatului de Berlin? D-lor, poate vă aduceți aminte unii din d-v., câtă discuție de mare importanță s'a urmat în Cameră, atunci când vi se cerea să votați prima moțiune asupra tractatului de Berlin, și știți, că era un grup însemnat de deputați, care nu voia ceea ce ni se cerea pentru Dobrogea, și nici nu voia ca să ne pronunțăm prea

curînd pentru recunoaşterea tractatului de Berlin ; era alt grup, acela al neînsemnatei opoziţiuni în mijlocul d-v., şi pentru care din întimplare eu eram chemat să-i dau o slabă expresie. Acest grup zicea : este cazul a se aplica imediat art. 129 din Constituţiune pentru modificarea art. 7. Aceasta era moţiunea ce am depus-o pe biurou şi despre care credeam atunci, că nu va întruni nici 5 iscălituri ca să aibă onoarea de a fi pusă la vot, dar care prin buna voinţă a unora din d-v. a fost îndestul de sprijinită, încât să ajungă la vot, şi se înţelege că a căzut. Ceea ce ceream noi atunci era dar : reforma constituţională imediată pentru art. 7, şi ziceam, că este pericol în întârziere. Nu-mi permit să citez textual cuvintele mele de atunci, căci sunt de prea puţină însemnătate ; eu citez textual numai însemnatele cuvinte ale simpatifului d. ministru-preşedinte.

Eu, d-lor, ziceam că dacă vom întârzia, ne expunem la pericole ; ziceam, că o lovitură s'a dat deja demnităţii noastre naţionale, punându-se o chestie de constituţie internă într'un tractat internaţional făcut fără noi ; ziceam să fim prudenţi, pentru ca să facem să nu se mai repete din nou o asemenea lovitură — nu din partea unui congres, ci acum şi mai rău din

partea fiecărui ministru al guvernelor străine, care să se creadă în drept a zice reprezentantului român: nu vă recunosc formal până ce nu veți modifica constituția. Mărturisiți și d-stră, d-lor, că este o atingere a demnității noastre naționale, când un ministru străin vorbește astfel.

Colonel Lecca. Ați deschis d-v. drumul la asemenea lovituri cu convenția Austro-Ungară.

T. Maiorescu. Nu înțeleg ce are a face convenția Austro-Ungară cu această chestie. De altmintrelea sunt gata să răspund la toate întreruperile, dar întreruperile să fie făcute așa încât să fie accesibile unei simple minți omenești.

Astfel sta atunci chestia. Atunci d. președinte al consiliului mi-a răspuns într'un discurs cam viu, care, dacă nu era tocmai bogat în argumente, rescumpăra această lacună prin cea mai bogată fantazie. La început vin câteva binevoitoare observații făcute de d. ministru-președinte asupra tatălui meu și asupra fiului său, adică asupra mea. Nu voiesc să intru în aceste detaiuri familiare față cu d. președinte al consiliului, și trec înainte la singurele obiecte, care pot intra în discuția parlamentară. Singurul contra-argument la propunerea noastră este formulat de d. mini-

stru-președinte sub figura unei întrebări oratorice. „Ei bine, onor. d-le Maiorescu, ai vorbit d-ta cu inimă românească? Voești d-ta să pui Camera și țara într'o poziție falsă înaintea Europei“ ?

Cerând noi executarea tractatului de Berlin cu o zi mai înainte, făcând moțiunea, că este cazul a se aplica art. 129, voiam — zicea d. ministru — să punem țara într'o poziție falsă cu Europa. Nu înțeleg, d-lor deputați. Aceste erau zise în contra noastră la 1 Octomvrie, și la 15 Noemvrie vine guvernul și zice acelaș lucru, că adică este cazul a se modifica art. 7 din constituție. Ce s'a întâmplat de la 1 Octomvrie până la 15 Noemvrie așa încât d. ministru, care zicea la 1 Octomvrie că noi prin acea cerere creăm țării o poziție falsă, la 15 Noemvrie însuș d-sa să vie cu aceeaș cerere?

D-lor, îmi permiteți să spui cu toată sfiala și cu toată moderația în expresie, că regret încă o dată, precum am regretat și atunci, întârzierea în această chestie. D-lor, eu înțelegeam părerile reprezentate prin d. Vernescu și prin partidul d-sale. D-sa zicea : nu voim Dobrogea, și chiar dacă n'am fi recunoscuți de Puteri deocamdată, lăsați-ne timpul pentru reformarea constituției mai târziu. — Acesta este un sistem ;

eu nu-l împărtășesc și am avut onoarea a spune atunci, că-l cred periculos ; dar însfârșit este un sistem. Inșă, d-lor, a spune la 1 Octombrie, că prin modificarea constituției se pune țara în poziție falsă față cu Europa, și apoi a veni la 15 Noemvrie și a o cere ca guvern, aceasta n'o înțeleg și vă întreb : ce este aci la mijloc ?

In or ce caz, întârzierea adusă în soluția acestei chestii a fost și este foarte regretabilă. D-lor, dacă să făcea atunci revizuirea, se cruțau țării mai întâi multe svircoliri, și față cu străinătatea cred că se dobîndea în primul moment recunoașterea independenței noastre. Mi-e teamă, că astăzi chestia să nu fie mai grea, și această greutate este cauzată prin întârzierea guvernului, și dacă mi-am permis a întreba pe d. prim-ministru : cum crede să rezolve chestia tractatului de la Berlin, este pentru ca să avem vr'o liniștire în privința nouelor greutăți, ce ni se pot opune acum chiar după ștergerea art. 7 din constituție. In loc de liniștire, în loc de vreo procedare corectă, ved cu totul altceva, cetesc in jurnale, în depeșele lui Havas, că venerabilul nostru președinte al Camerei, d. C. A. Rosetti, este când la Neapol, când la Roma, când la Paris, și se

vede din depeși chiar, că are convorbiri pentru recunoașterea independenței noastre; ba încă o corespondență oficioasă de pe acolo zice, că d. Rosetti, președintele Camerei noastre, ar fi avut prevederea de a vorbi cu diferiți deputați din Camera Italiană spre a face o presiune asupra guvernului italian, ca să ne recunoască independența. Sunt sigur însă, că acea corespondență, de și este cam oficioasă, este falsă, fiind că ar fi o mare lipsă de tact, când un reprezentat al nostru s'ar duce în state străine și ar încerca prin asemenea moduri ca să exercite presiuni asupra guvernelor străine. Aceasta este ceva foarte periculos. Și sunt sigur, că d. Rosetti na putut s'o facă, și prin urmare informațiile nu sunt exacte.

Dar în treacăt, d-lor, ar fi bine să ne lămurim asupra unui alt punct constituțional; căci, după cum vedeți, constituționalitatea procedimentelor acestui guvern este foarte neguroasă. Ce însemnează oare ca președintele Camerei noastre să fie în străinătate în timpul cel mai greu al situației parlamentare? Înțeleg, d-lor, am cetit că fostul președinte al Camerei Italiene, d. Crispi, în vacanța Camerei s'a dus la Berlin să răsuflă, și din parte-mi nu aș îndrăsnî să vorbesc nimica despre vacanțele și răsuflările ono-

ratului nostru domn președinte. Dar din momentul ce se deschisese la 10 Ianuarie iarăș sesiunea noastră și când sta în joc ce? primul act de reformă al pactului nostru fundamental, constituția țării, ce caută președintele nostru în țeri străine? Și cine în lume și în statul acesta are dreptul să ne ia președintele nostru și să-l trimiță pe acolo? (Ilaritate). Și este d-sa acolo ca președinte al Camerei? Eu așa îl vęd figurând prin depeși; apoi i-am dat noi vr'o delegațiune ca să meargă la Roma? Suntem noi puterea executivă? Este d. Rosetti președinte al Camerei române *in partibus infidelium* (mare ilaritate), *infidelium* cât pentru religia noastră ortodoxă, căci pentru religia d-sale politică se află poate *in partibus fidelium*. Dacă s'ar întâmpla acum o criză ministerială, și de criză am auzind vorbind pe unii din membrii comisiunii budgetare, așa dar dacă s'ar întâmpla o criză ministerială, cum am rămâne? Măria Sa Domnul are obiceiul foarte constituțional de a chiema pe președintele Camerei și al Senatului pentru a-i da părerea lor asupra crizei, dar în cazul de față ar trebui oare să întrebe pe patru vice-președinți, care să facă un președinte? (Ilaritate).

Termin, d-lor, cu chestia privitoare la finanțe, ultima parte a interpelării. Să ne răspundă d. prim-ministru, cum stă cu chestia bugetară pentru anul curent, căci la aceasta se reduce lucrul. Ce se face cu situația noastră bugetară? Am asistat la câteva scene petrecute în Cameră în privința acestui punct. Lucrurile se petrec așa: un deputat din majoritate interpelează banca ministerială: ce se face cu bugetul? La aceasta răspunde unul din membrii comisiunii bugetare, că întârzierea provine fiind că așteaptă să dea explicații miniștrii. Peste câteva zile alt membru din majoritate întreabă, ce se face cu bugetul țării; la aceasta răspunde alt domn din majoritate, că a fost criză ministerială, că au fost legi de votat, și le așteaptă. În fine un alt deputat foarte autorizat din majoritate vine iarăș și zice, că dacă comisiunea bugetară va merge cum a urmat până acuma, atunci abuzează de mandatul său. Președintele comisiunii bugetare se supără, voește să-și dea demisia, și cu aceasta se încheie situația. În alt rând d. ministru de finanțe ne zice: ocupați-vă mai întâi de buget și pe urmă de art. 7. Dar atunci un alt domn autorizat din majoritate răspunde: se vede, că nu a fost față ministrul

eri la Herdan, când s'a „regulat“ chestia ; căci art. 7 primează toate chestiile.

D-lor, cred că înțelegeți simțimintul unui deputat din opoziție, când vede aceste aruncări de observații din o parte în alta și din aceasta prin ricoșeuri în a treia. Faptul este, că budgetul țării nu este făcut, nici un fel de asigurare nu ni se dă, ca să știm : este deficitul însemnat sau nu ? Cum se acopere acel deficit ? Care este situația d-lui ministru de finanțe față cu budgetul ? Cum stă chestia monopolului tutunului ? Toate aceste chestii nerezolvate ne arată, că nu este în stare ministerul să ne pue într'o situație constituțională normală. Și regret că d. președinte al consiliului n'a uzat de influența d-sale pentru a prezenta țării constituțional budgetul ei, ci introduce din nou în România independentă obiceiul de a face prin neactivitatea la timp a guvernului confusia budgetară, care să rămâe apoi de moștenire succesorilor săi la guvern.

Iată, d-lor, pentru ca să mă rezum, întrebările ce mi-am permis a le adresa d-lui președinte al consiliului. Rog dar pe d. ministru președinte să binevoiască a-mi răspunde : care este motivul constituțional, pentru care promisiunile date la Mazar-pașa au rămas nerealizate ?

Al doilea, cum se face ca acele întrebări, care sunt puse în mesajul domnesc la deschiderea acestei sesiuni și pe care întrebări suntem chemați a le rezolve înainte de a ajunge la tractatul de Berlin, nici nu sunt în mare parte măcar aduse în studiul d-voastră? Dacă d. ministru președinte crede, că trebuie să rezolvăm acele chestii înainte de a veni la revizuirea art. 7? Și dacă nu crede așa, pentru ce le-a mai pus în mesaj?

Al treilea: când crede d. ministru președinte și cum crede că vom rezolve art. 7 din constituție? Și în fine o întrebare foarte importantă pentru noi, interioară: cum și când se va rezolva chestia bugetară ca să eșim din neliniștea și nehotărîrea, în care ne aflăm?

Acestea sunt în rezumat întrebările, ce mi-am permis a le adresa respectuos d-lui ministru președinte.

Asupra răspunsului ministrului-prezident
Ioan Brătianu, autorul scrierii de față adaogă
în aceeaș ședință următoarele cuvinte:

D-lor deputați, permiteți-mi mai întâi să înălătur din discuție câteva expresii, pe care d.

ministru-președinte din scăpare din vedere, care însă la d-sa să repetă cam des, mi le-a adresat în răspunsul ce a bine-voit a-mi da. N'aș vorbi de acele expresii nici de cum, dacă nu mi s'ar întâmpla pentru a treia oară, adevărat de câte ori am avut onoare de a lua cuvântul în acest parlament, să fiu întâmpinat cu asemenea cuvinte de către d. ministru. Le relev dar. — D. ministru-președinte a zis astfel: întâi că eu n'am făcut această interpelare decât spre a face pe onor. Adunare să-și piardă timpul, spre a o discredita, că interpelarea mea avea intenția precugetată de a vă ținea în loc. D. ministru-președinte a mai zis al doilea, că eu din neștiință mă fac instrumentul altora, și a adăugat al treilea, că sunt echoul acelora, cărora nu le place ca România să se ridice, ci voesc ca ea să rămâe tot sub influențele străine ca mai nainte.

Resping aceste cuvinte ale d-lui ministru-președinte. Regret, că d-sa nu este corect în vorbirea d-sale parlamentară; îmi pare rău că, parlamentar bătrân ca d-sa, dă un asemenea exemplu unui adversar mai tînăr, și cu atât mai rău îmi pare, cu cât d. președinte al consiliului, înconjurat cum este de asentimentul mai unanim, pot zice, al acestei Camere, ar trebui să

fie indoit de circumspect și de moderat în fața unui adversar politic, care se află aproape singur între d-v.

Să trecem la lucruri mai importante. Fără îndoială astăzi este o incertitudine în mijlocul nostru, este o anomalie parlamentară de a nu vedea bugetul țării făcut la timp, de a nu vedea votate acele proiecte de lege anunțate într'un mod solemn prin mesajul Tronului, de a vedea că, după ce se anunță tot atât de solemn realizarea cerințelor tractatului de la Berlin, aceasta se întârzie neconținut când sub un pretext, când sub altul. Acest simțimint de incertitudine există în țară, și așteptam o lămurire de la d. ministru-președinte. D. ministru-președinte însă n'a lămurit nimic, absolut nimic, și ved anunțată de d. Fleva o moțiune, ca să se declare Camera satisfăcută cu acest quantum de lămuriri date. Să o voteze cine va voi, eu unul nu sunt nicidecum satisfăcut de răspunsul d-lui ministru.

D-lor, în curînd avem să ne prezentăm înaintea alegătorilor. Este bine să se știe, cum a rămas cu programul făcut de regimul actual, și cum și cât s'a realizat acel program. Și e de regretat, că nu ni s'a dovedit, pentru ce programul nu s'a pus în lucrare. Aceasta poate fi foarte prejudiciabil pe viitor unor asemenea pro-

grame, care ar deveni astfel simple promisiuni amăgitoare.

La aceasta d. ministru-președinte a răspuns în detaliu, și a vorbit mai întâi pe larg în privința acuzării ministerului trecut. Eu nu discut chestia acestei acuzări, nu mi-e dat mie să o fac înaintea d-v., și nu era dat nici d-lui Vernescu să ne spue, de ce ar fi trebuit să ne plângem noi și de ce nu. De ce avem să ne plângem noi, aceasta este treaba noastră, și nu primesc substituirea nimănui în locul nostru. Un lucru am zis: dacă aceasta era intenția țării, dacă majoritatea țării dorea acuzarea, atunci nu era bine să se zică în mesaj, în fruntea lui: „împăcare! potolirea pasiunilor“!

De altminterlea nu insist mult asupra acestui punct, fiindcă mie personal mi-a fost indiferentă toată acuzarea d-voastră, de la început până la sfârșit.

Dar al doilea: războiul era necesar, ni se răspunde. Dacă războiul era necesar, nu era iarăși bine să se accentueze în mesaj pacea în politica noastră; trebuia mai bine să se tacă. Dacă al treilea, era desordine, și nu era de prevăzut că se vor face bugetele regulat, nu trebuia să se accentueze ordinea în finanțe; și dacă, al patrulea, nu este indicat ca biserica să fie ameste-

cată în politică, atunci nu trebuia să se pue anume în programul d-voastră ca o chestie deosebită, care adecă mai nainte nu era respectată. Dacă în fine chestia militară nu era de prevăzut că se va rezolve printr'o reformă generală, nu trebuia asemenea să se pue în mesajul d-voastră cel solemn de la Aprilie 1876. Va să zică este o chestie de conștiință și de onestitate politică inaintea țării, ca să se vorbească numai de ceea ce în adevăr are să se facă. Vorbind însă altfel de cum avem intenția și putința de a face, nu mai poate fi sinceritate în alegeri; și alegerea însăș, în loc să fie fundamentul, devine caricatura sistemului constituțional.

Trec acum la cele două întrebări deosebite, adecă la răspunsul d-lui prim-ministru asupra lor.

Cum rămâne cu tractatul de la Berlin? Asupra acestui punct ni s'a zis, că nu s'a aplicat la Octomvrie, fiind că nu era bine ca să facem alegerile constituționale sub ocupația străină. Dar ce deosebire este între atunci și acum? Nu avem și acum aceeaș ocupație străină? și cu toate aceste vorbiți în mesajul din urmă, de la 15 Noemvrie, despre revizuirea constituției, și ați și prezentat proiectul de lege pentru aceasta! Și dacă acum este aceeaș poziție, de ce ru

s'ar face lucrul cu un moment mai nainte, ca să nu se deștepte în țară atâtea agitații și turburări, care pot aduce rezultate funeste? Vă place desordinea? — La aceasta nu s'a răspuns nimic.

La întrebarea din urmă: de ce nu s'a făcut budgetul, ni s'a răspuns, că d-voastră voiți să studiați cu conștiință lucrurile, și studiind astfel, nu se poate face budgetul. Va să zică tocmai conștiința deputaților ar fi piedică la mersul regulat al mecanismului constituțional? Nu înțeleg aceasta, și pentru mine și acest punct a ramas cu totul fără răspuns. Nu cumva vă este teamă să dați pe față starea exactă a finanțelor? Voiți să lăsați iarăș urmașilor d-voastră o moștenire încurcată? Fac de pe acum și în mod solemn rezervele noastre în această privință.

Dacă, d-lor, era numai atât, atunci chestia interpelării mele era terminată. Dar d. ministru-președinte a făcut mai mult, și m'a pus pe mine în poziție de a releva câteva cuvinte ale d-lui prim-ministru asupra regimului trecut.

D. președinte al consiliului a zis întâi, că partidul conservator nu ar voi să vadă pactul constituțional pus în aplicație și, trecând mai la vale, m'a felicitat, că am început să proferez libertățile publice.

D-lor, partidul conservator este tot atât de constituțional ca și fiecare din d-voastră. . .

O voce. Pe spinare. (Rîsete).

T. Maiorescu. Dacă s'au făcut greșeli în alegeri, s'au făcut de toate partidele. (Rîsete zgomotoase). Eu v'am spus, că țara fiind chemată a se pronunța, era natural atunci ca guvernul conservator să cadă; așa dar nu primesc să se zică după acea bancă, că noi nu voim să se întărească regimul constituțional în țară. Noi voim aceasta, și o voim mai cu seamă față cu d. președinte al consiliului, care are în jurul său partizani, în privința cărora în adevăr trebuie să avem cele mai autorizate bănueli. Este legitimă întrebarea, dacă toți cei de la Mazar-Pașa vreau monarhie constituțională sau nu. Este legitimă întrebarea, dacă d. Kogălniceanu, cu lovitura de stat este constituțional? Este legitimă întrebarea, dacă cei ce se încercau să proclame republica la Ploești, sunt monarhici? (Rîsete, zgomot).

S'a zis al doilea, că armata în momentul, în care a primit-o d. președinte al consiliului de la conservatori, era așa de rău organizată, încât a trebuit d-sa să întrebuițeze o mare parte din banii publici ca s'o organizeze. D-lor, în chestii de armată, care sunt chestii speciale, eu nu sunt competent a vă răspunde în detali. Inșă o în-

trebare fac, chiar necompetent cum sunt: cum se poate ca o armată, care a surprins în adevăr lumea și ne-a făcut mândri pe toți prin energia, prin disciplina ei, să fi fost organizată numai într'un an de către d-voastră, și să nu fi fost organizată prin stăruința și prin silințele acelora, care mult timp și cel mai mult timp au fost conducătorii ei, adecă a conservatorilor?

Eu cred, d'lor, că o armată ca armata noastră n'a putut să se improvizeze; ast-fel am auzit de la oameni competenți, astfel este și în natura lucrului. Așa dar este un atac nedrept, este un atac imprudent, este un atac nepatriotic, care se aduce încontra generalului Florescu, și este totodată regretabil, că d-sa este absent din mijlocul d-v., de și foarte legal ales deputat. Organizarea armatei este dar fapta acestora, care au lucrat timp îndelungat la ea, și au lucrat în modul cum ei înțelegeau binele țării și cum s'a dovedit, că a fost bine. Asemenea încriminări nedrepte nu trebuiesc aduse. Constat, domnilor, cu părere de rău, că și acum, după trecere de atâta timp, simțimintele de dreptate de la un partid la altul nu au făcut progres. Sunt convins, ca și d. președinte al consiliului, că țara ne va judeca. Alegătorii vor vedea, ce sunt promisiunile și ce sunt faptele; ce este o

conduită regulată și sinceră, și ce este numai un șir de frumoase și înalte cuvinte, ale căror rezultat nu este decât amăgirea opiniunii publice. (Zgomot).

Atât eram dator să zic înaintea d-v., cu toată situația grea în mijlocul acestui parlament, față cu o poziție personală, unde simțimintele cele mai legitime se ostenesc să caute forma corectă a convenienței parlamentare, pe care este de demnitatea or cărui bărbat public să o respecte sub toate împrejurările. (Aplause izolate, zgomot).

Asupra calității de român a d-lui Al. Degre.

(Ședința Camerei de la 19 Februarie 1879).

D. Alexandru Degre, fost agent diplomatic al țării la Berlin, fiind numit în Februarie 1879 membru la Curtea de casație, deputatul Dimitrie Anghel, din „fracțiunea liberă și independentă“, face o interpelare, în care îi contestă calitatea de Roman. In contra acestei interpelări se îndreptează discursul următor:

Domnilor deputați, chestiile personale sunt totdeauna de oare care delicateță, și nu știu dacă d. Anghel a făcut bine să aducă o chestie personală de această natură înaintea Camerei.

Avem a face, domnilor, cu un înalt funcționar, cu un membru al Curții de casație și avem mai mult înaintea noastră, avem pe acela, pe care guvernul îl numise ca reprezentant al Ro-

mâniei la Berlin și care a semnat o convențiune a Țării cu Germania. Înainte de a ridica dar înaintea țării îndoeli asupra fundamentului existenței oficiale a d-lui Degre, asupra romanității regulate a d-sale, și de a aduce or ce fel de atingere corectitudinii d-sale, era mai bine să se caute or ce alt mijloc legal pentru lămurirea acestei chestii; era mai bine să se fi votat fără discuție indigenatul, dacă asupra acestui punct era îndoială. Dar eu cred, că nu este îndoială, cred că ministrul justiției când a făcut această numire, s'a aflat în fața unei posesiuni de stat necontestată până acum, găsisse un agent diplomatic al României, găsisse un fost procuror de secție al înaltei Curți de casajie, găsisse înaintea sa o persoană, ale căreia cunoștințe juridice sunt recunoscute de toți și care în tot timpul a trecut de Român, care a fost înscris în tabloul avocaților de la Iași, precum și în lista alegătorilor, și de a cărui romanitate nimenea nu s'a îndoit niciodată. Vine acum însă d. Anghel și descopere un act în arhivele Camerei, cu care voește să dovedească, că d. Degre nu este român. Mai întâi, d-lor, foarte rău au făcut toate Camerele câte s'au succedat, dacă nu au găsit timp în 11 ani să recunoscă d-lui Degre calitatea sa de român.

Dar să lăsăm aceasta la o parte. D-nu Degre a făcut petițiunea aceasta la 1868 și cerea ca să i se constate, că *are* calitatea de român, fiind că este născut în țară, este creștin și ajuns la majoritate înaintea legii din 1865, și că a manifestat intenția sa de fiu al acestei țări prin faptul că a primit funcțiuni în țară, funcțiuni de acelea ce presupun că trebuie să fie român, și că s'a înscris ca alegător. Va să zică d-sa și-a manifestat în mod autentic dorința sa de a fi al acestei țări, iar nu al altei țări.

Acum este o controversă asupra aplicării art. 8 din Codul civil. Știți că cei născuți în țară, dacă nu s'au bucurat de o protecție străină, ajunși la majoritate au dreptul să declare într'un an, dacă vor să rămâne cetățeni ai aceste țări sau nu. Se naște însă întrebarea: unde trebuie să facă această declarație? Unii o cer la primărie, alții o cer la Cameră; dar în or ce caz Camera sau primăria în asemenea cazuri n'au alt rol decât a constata manifestarea voinței reclamantului. Când a venit dar d. Degre și și-a manifestat dorința de a fi român, e constatat că d-sa e român. Aceasta mai nainte putea să fie încă în îndoială, a venit însă o hotărîre a înaltei Curți de casație anume în acest sens, și am în-

drăsnit să iau cuvîntul, pentru că acea hotărîre mîă privea pe mine.

Eu sînt născut, d-lor, în Craiova și am trecut totdeauna de român. Cu toate acestea tot din partea aceea, din care vorbește astăzi d. Anghel contra d-lui Degre, adecă de la fracțiune, și anume de la d-nii Suciu, Gheorghiu și alți colegi ai mei de la universitatea din Iași ¹⁾, s'a ridicat contestarea, că eu n'aș fi român, ci transilvănean. În urma acestei contestări, primăria de Iași m'a șters din listele electorale. Eu am făcut recurs în casație, și acei d-ni și-au dat osteneala să vie din Iași pînă la București la casație ca să dovedească, că nu sînt român și nu am dreptul să fiu cetățean în această țară. Atunci era la casație procuror-general d. Papiu Ilarianu, român din Transilvania; și între d. Suciu, asemenea din Transilvania, și mine din Craiova se năștea cearta, care este român. (Ilaritate).

Curtea a zis că, de și tatăl meu a putut să fie supus austriac, însă fiindcă eu sînt născut în țară, la Craiova, și ajuns la majoritate am manifestat dorința de a fi român în mod autentic, prin faptul că am primit o funcțiune administrativă, ca director al liceului din Iași, și că

---

¹⁾ Vezi vol. I, pag. 439 și 440.

am fost înscris în listele electorale ; considerând, că nu e prevăzut prin lege, înaintea cărei instanțe anume să se manifeste dorința de a fi al acestei țări, iar nu al alteia ; că or ce manifestare autentică în privința aceasta e bună și că nu trebuie ca în asemenea cazuri să se interpreteze legea în sens așa de strins : sunt și rămân recunoscut ca român.

Cred, că de acest precedent s'ar putea folosi în or ce caz și d. Degre ; cred însă, că d-sa nu are trebuință nici de aceasta, căci are cea mai bine stabilită posesiune de stat. Prin urmare putem să trecem la ordinea zilei recunoscând, că bine a fost numit în funcția ce ocupă, rămându-ne numai îndoiala, dacă bine a făcut d. Anghel desvoltând o astfel de interpelare.

Asupra declarării pentru revizuirea art. 7.

(Sedința Camerei de la 24 Februarie 1879).

În sfârșit nu se mai poate întârzia executarea tractatului de la Berlin în privința articolului 7 din Constituțiune. Provocat poate și prin interpelarea reprodusă mai sus (discursul 41), guvernul cere Parlamentului declararea de revizuire.

În Cameră raportul delegaților se prezintă cu două păreri: una, a majorității, propune la vot simpla declarare de revizuire, alta, a minorității (mai ales fracționiste), cere să se voteze și o anume motivare a acestei revizuii. În contra părerii din urmă se rostește discursul următor:

D-lor deputați, starea în care ați pus mica opoziție conservatoare din mijlocul d-v. este în momentul de față neobișnuită. Până acum, de

câte ori veneau propuneri, în rarele casuri în care au venit, din partea noastră, vă vedeam pe toți, din o parte și din alta, uniți ca să afirmați adversitatea de principii.

În cazul de față însă ne înfățișați nouă, celor din opoziția conservatoare, un spectacol cu totul deosebit. Vedem această majoritate, această aproape unanimitate de până acum, despărțită în două tabere. Eu am auzit pe unul din cei mai autorizați deputați ai majorității d-v. de până acum, azi în minoritate, pe acela care se numea un veteran al luptelor parlamentare încă de la constituantă, pe d. N. Ionescu, aruncând majorității acestei Camere cuvîntul de mistificare, și am auzit pe d. raportor, reprezentant al acestei majorități, respunzînd minorității d-v. cu acelaș cuvînt de mistificare.

Cînd unii altora vă aruncați cuvîntul de mistificare, permiteți opoziției conservatoare de a nu vă imita în această procedare. Noi suntem convinși, că nu poate fi vorba de mistificare în această Adunare, nici din partea unora, nici din partea altora. Sunt convins, că este de demnitatea unui Parlament de a crede și a afirma, că or ce deputat lucrează în bună credință ca un reprezentant al țării întregi.

Aşa dar cu bună credinţă şi fără mistificare aş ruga, ca unul din cei ce vor vorbi după mine să-mi facă onoarea de a mă lămurii asupra următoarei întrebări: Noi cei din opoziţie vom vorbi în sensul propunerii majorităţii şi vom vota în acelaş sens, adică vom vota moţiunea pentru revizuirea art. 7 din Constituţie, fără a vota şi vre-o motivare; întrebarea care o fac este însă aceasta: pentru ce voiţi d-v. din minoritate să ne siliţi pe noi toţi de a vota nu numai propunerea de revizuire a art. 7 (căci aceasta o primim cu toţii), dar de a vota şi motivele d-v.?

Chestia mi-a părut deplasată până acum, şi îmi pare, că şi d. Codrescu ieri şi d. Furculescu şi d. Ionescu astăzi au făcut o confuzie asupra a două lucruri deosebite: motivele şi conclusia. D. Furculescu, care a vorbit în urmă în sensul minorităţii, ne-a cetit pe Laferrière, ca să probeze, că declaraţiunea trebuie să fie motivată. Eu am împrumutat de la d-sa cartea şi iată ce citesc în Laferrière, în pasagiul citat de d-sa: *Les déclarations en cette matière se font d'après les formes de tous les projets de lois ordinaires.* Va şă zică şi declaraţia, că este cazul a se revizui art. 7, va trebui însoţită de o expunere de motive. Dar cine o tăgăduşte aceasta?

Dar oare aceasta este în discuție? Motivați, d-lor, cât veți voi; nu mă faceți însă pe mine, care mă unesc cu conclusiile d-v., să *votéz și motivele d-voastră.*

Aceasta n'a trecut prin capul nici unui Parlament din lume, și sunteți necorecți, constituțional vorbind, când cereți de la noi să vă votăm nu numai conclusia, dar și considerațiile d-v. Este, d-nii mei, așa de elementar aceasta, în cât mă mir, cum a scăpat din vederea vechiului parlamentar de la 1866 deosebirea dintre concludie și motivare, dintre proiect de lege și expunere de motive. Conclusia și proiectul de lege se votează, considerantele și expunerea de motive niciodată.

De exemplu: intrând astăzi în Cameră, mi s'a prezentat un proiect de lege ordinar al d-lui ministru Pherekyde pentru calea ferată de la Mărășești la Buzău. Proiectul este la a 3-a pagină, expunerea de motive este dincolo în cele două pagini. D. ministru pune înainte 5 motive; eu însă am un al șaselea și numai pentru acesta voi vota legea: este linie strategică între Mărășești și Buzău. Dacă ar fi fost vorba numai de înlesnirea comunicației simple, motivele economice numai m'ar fi făcut să aștept cu această

nouă cheltuială, dar pentru motive strategice eu votez legea.

Este dar o eroare constituțională, o eresie parlamentară, când d-v. cereți să vă votez nu numai conclusia, ci chiar și motivele. Asupra motivelor fie-care conștiință e liberă: în conclusie să ne unim. Și vedeți cât de greșită, cât de neconstituțională a fost această procedare; căci din momentul, în care a alunecat discuția pe acest teren chiar din partea așa numiților vechi parlamentari, au început bănuelile asupra intențiilor ascunse, a început acea scrutare necorectă a motivelor individuale. Nici odată, d-lor, într'un Parlament nu s'a cerut a se vota alta decât conclusia, nu s'a cerut să se voteze motivele. Așa dar cerința minorității de a-i vota noi și motivele, este nedreaptă și neparlamentară.

Din mijlocul partidului conservator, căci din întâmplare propunerea majorității a fost de la început a amicului meu politic, d. Carp, noi am voit să vă dăm o dovadă și eram inspirați de simțimintul, că într'o chestie așa de gravă, care ne angajază în fața străinilor, să dispară luptele de partid, și v'am zis: d-lor, este probabil, că asupra motivelor nu ne unim, dar fiind-că asupra conclusiilor ne unim, să facem un armistițiu, votăm și noi propunerea majori-

tății d-voastră și în discuția publică fiecare își va face profesia de credință, și apoi în viitoarele Camere de revizuire acei din noi, care vom mai veni, vom avea ocazia să spunem ceea ce credem. Inșă să nu facem aceasta azi, când lumea din afară este atât de agitată în privința noastră, adică în privința tractatului de Berlin relativ la noi. Nu faceți dar această luptă înviersunată în sinul Parlamentului! Iată ce vă ziceam noi din opoziția conservatoare. Cum, d lor din fracțiune, veniți acum și faceți o discuție înviersunată, pe care noi din opoziție voim să o evităm guvernului? Dar oare de ce? D-lor, ia să ne punem în hipotesa, ce o speram noi realizabilă, că s'ar fi votat declararea pentru revizuirea art. 7 în unanimitate: ce se întâmpla atunci în discuție? Fiecare ar fi discutat și ar fi motivat după cum înțelege: ar fi venit d. Codrescu să-și spue vederile sale, d. Vizanti să-și spue părerile, și așa toți am fi venit să expunem convingerile noastre, adeseori deosebite, dar am fi votat în unanimitate acea declarație, ca conclusie a motivelor. Apoi ar mai fi fost cineva în țară, care s'ar fi îndoit asupra sensului unui asemenea vot? Ce credeți d-v., că ar fi fost în țară un singur om, care ar fi bănuțit, fiindcă de exemplu d. Codrescu a găsit de cu-

viință să voteze declararea pentru art. 7, că d-sa a renunțat la ideile d-sale asupra Evreilor? De sigur nu! Am fi dat numai țerii spectacolul de o Cameră și un Senat uniți fără nici o nuanță de partid, fără nici o notă discordantă, pentru a ne scăpa de o situație și a ne bucura cu o oră mai înainte de independența recunoscută (aplaude).

D-lor, iată teoria constituțională, pentru care nu m'am putut uni cu părerea minorității. — Mai este un alt argument. Eu părerea minorității nu o găsesc destul de francă, nu în intenția, intențiile sunt totdeauna france, dar în formularea ei.

D-lor, Camera și Senatul au primit la 30 Septembrie 1878 următoarea declarație, și eu sunt în drept să vă vorbesc de aceasta, fiindcă noi din opoziție vă spuneam de pe atunci: d-lor, nu faceți declarație în privința tractatului de Berlin înainte de a întreba țara! Nu ne angajați pe calea aceasta, căci ne lipsește, dacă nu competența juridică, dar competența mai înaltă dată de națiune de a vorbi și de a o angaja în o asemenea chestie, înainte de a o consulta. Vă aduceți aminte, n'ați primit propunerea noastră de nouă alegeri; marea majoritate a acestei Camere și a Senatului a primit această

declarație : „Camera luând cunoștință de tratatul de Berlin, autoriză pe guvern a se conforma voinței colective a Eu-ropei“.

O voce. Rezoluție, nu e declarație.

T. Maiorescu. Or ce rezoluție este o declarație, dar or ce declarație nu e o rezoluție. (Aplause).

Acum fac a doua întrebare : Dacă nu era tratatul de Berlin, dacă el nu vorbea de revizuirea art. 7, d-v. tot ați fi venit să modificați acest articol 7 ? Eu cred că nu.

N. Ionescu. Ba da.

T. Maiorescu. Aud pe șeful fracțiunii zicând : da. Va să zică : fără nici o presiune din străinătate ar fi venit fracțiunea și, din cer senin, ar fi cerut revizuirea art. 7, pe care tot ea l-a introdus în constituție ? (Aplause). Apoi aceasta ar fi cel mai zdrobitor *testimonium paupertatis* ce și l-ar da fracțiunea ca partid politic, și încă și l-ar da în circumstanțe agravante, pe când astăzi tot și-l dă, dar și-l dă în circumstanțe atenuante. (Aplause, ilaritate).

Dar eu cred, că toți care au iscălit propunerea minorității, nu au dat mandat d-lui Ionescu să zică *da* ; cred că mulți — dacă nu toți — vor zice, că nu și găseau acum momentul de a se revizui art. 7, dacă nu era tratatul de Berlin.

G. Vernescu. Aceasta e natural.

T. Maiorescu. Apoi evident, că e natural; dar vedeți, că lucrurile cele mai naturale sunt pentru unii mai grele de înțeles. (Risete).

Dacă e dar natural, dacă misiunea noastră, când am fost aleși, nu era de a revizui art. 7 fără tractatul de Berlin, apoi care e propriul motiv, pentru care cereți acum revizuirea acestui articol? Neapărat, tractatul de Berlin. Dacă dar acesta e propriul și adevăratul motiv, aveți sinceritatea de a-l spune. D-v. însă nu-l spuneți, ci voiți să dați propunerii d-v. aerul pur și simplu, că ar fi propunere eșită din sinul țării, abstracție făcând de tractul de la Berlin. Ei bine, eu nu înțeleg această procedare. Nu voiți să aibă aerul, că declarația e luată sub presiunea străină, dar nu e mai puțin adevărat, că îndată ce Camera și Senatul au primit tractatul de Berlin, nu mai trebuie decât să venim acum și să fim consecvenți, dând Camerei de revizuire calea de a modifica art. 7. Fiindcă dar, d lor, trebuie să fim consecvenți unui vot anterior, care zicea: primim tractatul de Berlin, trebuie să primim astăzi pur și simplu declararea prealabilă pentru revizuirea articolului 7, și nimeni în țară nu se va îndoi asupra sensului acestei declarări. Nu este un alegător în țară, care să nu știe, că tracta-

tul de la Berlin este acela, care vă cere revizuirea, și nu va fi nici un alegător, care să-și facă altă idee. Atunci ce pericol vedeți de a vota simplu această moțiune, spunind însă în discuție fiecare motivele sale, precum și eu spui pe ale mele? Și ce găsiți straniu, ca în fața străinului unanimitatea acestei Camere să acopere poziția cea grea, ce o are România? (Aplause).

Voi termina, d-lor, arătându-vă motivele, pentru care noi primim acea moțiune a majorității, motive, care se deosebesc de cele ce le-am văzut în raport, precum și de acele ale minorității.

D-lor, onor. d. Codrescu în expunerea sa, liniștită în cuvinte, dar violentă în concepție, ne-a spus între altele aceasta: când a pus țara art. 7 în constituție, ea și-a adus aminte de o tradiție seculară și nu a făcut alta decât a consacra ceea ce era și în regulamentul organic și în legile mai vechi, care le-a avut de secol înainte, și d. Codrescu a voit se investească art. 7 cu toată venerația, ce se cuvine tradițiilor și istoriei unui popor. Eu nu sunt de opinia aceasta. Eu cred, că nu are a face art. 7 cu tradiția noastră istorică, și iată de ce: La început, în acea tradiție istorică, în adevăr națiunea română a

fost ante-luptătoarea creștinismului în contra semi-lunei. Acesta este un titlu de glorie al nostru de a fi apărat ca sentinela de la răsărit creștinismul european, pe cât am putut, contra năvălirii Turcilor, și nu de geaba în Roma italică, în orașul nostru de patrie primitivă, se făceau Te-Deumuri în onoarea lui Mihai-Viteazul și a lui Ștefan cel Mare pentru biruințele în contra Turcilor. Inșă acum, d-lor, în secolul XIX, este oare tot lupta de creștinătate la ordinea zilei? Dar oare un popor are numai o misiune în viața lui? Și odată ce acea misiune este împlinită, trebuie să moară, ne mai având alte misiuni pe pământ? Oare un popor nu-și arată vitalitatea sa mai ales atunci, când poate să susție cu o egală tărie diferitele misiuni istorice, care i se prezentă unele după altele? Cine azi mai vorbește în Europa apuseană cultă de misiunea creștinătății speciale? Este numai Rusia de la Nord, care a venit cu crucea ortodoxiei ca să deslege chestia orientului! Dar noi, care am fost creați ca stat constituțional și în forma modernă în urma războiului oriental prin tractatul de la Paris, prin stăruința mai ales a generoasei Franțe, a unui membru din ginta latină, nouă nu ni s'a zis, că ne crează, pentru că suntem ortodocșii orientului, ci pentru că suntem sentinela *gintei latine*

inaintate în orient; pentru că ni s'a spus, că avem *naționalitatea* latină de susținut în orient, ca oasis în mijlocul pustiului de alte rase. (Aplause). Apoi atunci vă întreb, d-lor, ginta latină are ea aface în special cu ortodoxia or cu creștinătatea? Romanii au fost păgani; Italienii sunt catolici; Francezii sunt catolici și protestanți, sunt Români uniți și ne uniți. Religiunea, or cât ar fi ea de importantă, este o notă accesorie a naționalității; sângele, limba, aspirațiile la o cultură comună, aceasta este ginta latină. (Aplause).

Atunci, d-lor, pentru ce mai puneți în Constituția acestei ginte latine din Orient o excludere religioasă?

Or care ar fi temerile d-v., nu puteți să puneți o restricție religioasă. Luați legile și le faceți or cât de restrictive pe tărîmul economic și social; a pune însă asemenea restricții cu privire la religie, aceasta nu intră în ideile secolului de astăzi, și a fost o mare greșală ce s'a comis, când s'a introdus aceasta la 1866 în pactul fundamental al țării.

Vă voi atrage însă luarea aminte asupra unui punct foarte caracteristic. Ați cetit protocoalele tractatului de la Berlin și știți, că în protocolul 8 s'a discutat mai pe larg această chestie. Cine

deștepta chestia? Cine cerea ca să se șteargă
 idea de ortodoxism și de intoleranță religi-
 oasă? Este surora noastră de gintă latină,
 Franța. . .

O voce. Este d. Waddington.

T. Maiorescu. Franța, întărită de Italia și
 susținută de celelalte puteri apusene, acelea de
 la care primim noi cultura, acelea, ale căror tra-
 diții de cultură suntem chieșiți să le susținem
 în Orient. — Cine din contra ar fi voit să men-
 ținem art. 7 în Constituție? Rusia ortodoxă.

G. Vernescu. Nu este esact.

T. Maiorescu. În fața acestei desmînțiri sunt
 silit a ceti un pasagiu din protocolul 8 de la 28
 Iunie 1878. Rog pe onor. biurou să bine-vo-
 iască a mijloci, ca să mi se aducă îndată broșura
 oficială. Continuu până atunci.

În adevăr, și aci este o eroare comisă de
 d. deputat Vizante în vorbirea sa de alaltăeri,
 nu a venit Rusia în numele naționalității pan-
 slaviste să facă resboiul din urmă, ci a venit
 cu crucea ortodoxă în mână. În numele orto-
 doxieii ne-a învăluit asemenea pe noi în tracta-
 tul de la San-Stefano. În numele crucii orto-
 doxe și-a luat dreptul ca să vorbească și pentru
 noi. Noi nu-i dăm acest drept, căci noi, orto-

doxi sau nu, suntem mai întâi de toate ginte latină și nu ginte slavă. (Aplause).

Mi s'a adus acum protocoalele congresului din Berlin și voi dovedi, că era inexactă desmințirea d-lui Vernescu. Iată ce zice protocolul: „D. Waddington admite independența Sârbiei“ (și știți, că acelaș princip s'a aplicat și la România), „dar sub beneficiul următoarei propuneri: locuitorii de or ce religie se vor bucura de deplină egalitate de drepturi“.

Această propunere de toleranță religioasă o desvoltă reprezentantul Franței mai pe larg în protocolul al 10-lea și la acesta au aderat și Italia și Englitera și celelalte puteri apusene.

Numai Rusia s'a împotrivit, și iată ce zice protocolul 8: „Principele Gorciacov se teme că această redacție să nu se ăplice mai cu seamă la Israeliți, și fără să se împotrivescă principiilor generale exprimate într'însa, Alteța Sa. . .“

G. Vernescu. Vedeți, că nu este vorba de religie.

T. Maiorescu. Apoi da, nu cumva voiți ca principele Gorciacov să vie în fața Europei și să zică: nu primim așa elementele de cultură din Europa? Dar vine îndată declararea d-sale lămurită, o spune principele Gorciacov destul de sincer și de clar: „Alteța sa nu ar dori ca cestiunea

Israelitiilor, care își va avea rindul mai târziu, să fie prejudecată prin o declarație prealabilă. Dacă este vorba numai de libertate de religie, principele Gorciacov declară, că ea a fost totdeauna în vigoare în Rusia ; în ceea ce-l privește, densusul aderă cu totul la acelaș principiu, și ar fi gata să-l întindă în sensul cel mai larg. Dar este vorba de drepturi civile și politice, și Al-teța Sa cere să nu se confunde Israelitiții de la Berlin, Paris, Londra sau Viena, căroră negreșit nu li s'ar putea refusa nici un drept politic sau civic, cu Evreii din Sêrbia, România și câteva provincii ruse, care sunt, după părerea sa, un adevărat flagel pentru populațiile indigene“.

Parcă auzeam vorbind pe d. Codrescu, când citeam aceste cuvinte ale prințului Gorciacov din congresul cel mare al Europei.

Vedeți dar, că Franța, Italia, Anglittera, care are și densesă jumătate sânge latin, sunt cele dintâi de a insista ca să nu se pue o chestie de ortodoxie acolo, unde este o chestie de naționalitate, și dacă a avut Franța un merit în istoria modernă a secolului nostru, este de a fi pus înainte principiul naționalităților.

În virtutea dar a principiului de ginte latină stăm noi aci, iar nu pentru ortodoxie. Cu acesta ne putem apăra în viitor în contra

panslavismului. Cu acesta putem să continuăm a primi germenile de cultură de acolo, de unde le-am luat și până acum, adică de la Occident, și nu de la Nord. —

Un ultim cuvînt pentru o perspectivă mai înaltă în viitor: când, în urma votului d-v., s'a întins piciorul țării peste Dunăre, când ați luat Dobrogea, unde sunt și alte religii, cu acest pas, de cea mai mare însemnătate pentru soarta acestei țări, ați zis: în mijlocul popoarelor peninsulei Balcanice, la deslegarea finală a chestiei Bizanțului vrem și noi Românii să zicem cuvîntul nostru, și acest cuvînt nu poate fi religia, ci cultura occidentală și naționalitatea.

Mă resum dar: art. 7 din Constituție a fost un anacronism la 1866. La 1866 era vorba de *naționalitatea română*, iar nu de ortodoxie; tradițiunile noastre religioase în contra Turcilor nu-și mai aveau și nu-și mai au locul, ele trebuie să fie înlocuite cu ideile gîntei latine, și de aceea nu primesc să mai fie restricții religioase în Constituția României.

Iar pentru chestia Evreilor, aceasta se va resolve la alegerile viitoare și chiar în sinul constituantei. (Aplause prelungite).

Asupra finanțelor fostului minister conservator.

(Ședința Camerei de la 24 Martie 1879).

După îndeplinirea formalităților pentru declararea de revizuire a art. 7 din Constituție, Camera aleasă la 1876 trebuia să se disolve pentru a se procede la alegerea Camerelor de revizuire.

În ultima ei ședință de la 24 Martie 1879, ministrul de finanțe, d. Dimitrie A. Sturdza, se folosește de prezentarea bugetului său pentru a ataca administrația finanțiară a fostului guvern conservator.

D-lor deputați, nu eram de sigur pregătit să vorbesc în această materie, și eram, ca cei mai mulți din d-voastră, hotărit să nu iau cuvîntul, ci să terminăm cu o zi mai înainte sarcina noastră, pentru a ne prezenta din nou înaintea țe-

rii, înaintea alegătorilor. Aș fi tăcut, d-lor, dacă tăcerea, în fața cuvintelor, ce le cred deplasate, ale d-lui ministru de finanțe nu ar fi o lipsă de datorie și de onestitate politică din partea mea. D. ministru de finanțe, în situația urgentă și chiar penibilă, în care ne aflăm, face o dare de seamă a stării finanțiare ce o prezentă cu bugetele d-sale, și, în loc de a ne lămurii despre dinsele, crede că este momentul venit să facă acușări retrospective asupra bugetelor și situațiilor finanțiare ale miniștrilor conservatori. Cum voiți ca atunci, când se pune pe scenă în aceste ultime momente, în care ne mai aflăm împreună, când se pune oarecum pe seletă chiar partidul conservator, să tacă acel singur reprezentant al lui, care din întâmplare se află în mijlocul d-voastră? (Intreruperi).

D. președinte. Vă rog, d-lor, nu întrerupeți, sau cel puțin întrerupeți așa încât să pot auzi și eu ce ziceți, ca să nu fie ceva neparlamentar.

T. Maiorescu. Un membru al guvernului a vorbit în numele guvernului și despre meritele guvernului; a zis, că pe lângă celelalte fapte mărețe, ce guvernul liberal a făcut, mai face și astăseară un fapt foarte măreț, că adică de acum înainte vom avea adevărate bugete con-

stituționale. Mărturisesc, d-lor, că aș fi găsit mai nemerită această laudă, dacă venea cel puțin de pe banca deputaților. Căci în aceste momente ultime, în care ne mai aflăm față în față cu banca ministerială, era mai bine s'o laude alții, decât să se laude ea însăși în propria sa materie, în propria sa chestie. Inșă fiindcă a făcut-o, noi nu putem primi aceste laude decât sub beneficiu de inventar. D. ministru de finanțe este convins de meritele d-sale; despre aceasta sunt cu atât mai incredințat, cu cât numai astfel îmi explic poziția sa constituțională pe acea banca. Trebuie să fie foarte adinc convins d. ministru de finanțe, că aduce un mare serviciu, un serviciu pe care nimenea altul decât d-sa personal nu poate să-l aducă, pentru ca în regim constituțional să mai stea d-sa pe acea bancă după cele întimplate. Așa dar îmi explic încrederea d-sale și o înțeleg; nu primesc însă acușările aduse trecutului, și rău a făcut d-sa când a făcut aceasta. . .

L. Costin. Aveți dreptate, că v'am grațiat.

T. Maiorescu. Trec peste întreruperile d-lui Lascar Costin.

Nu este bine de a se face asemenea acușări. D. Sturdza a venit cu un șir de cifre; eu nu mă așteptam, că astă-seară se va pune

această discuție istorică pe tapet, pentru ca să pot fi și eu în poziție să discut. Și, d-lor, dacă e vorba să discutăm cu privire retrospectivă, să comparăm ceea ce s'a făcut de guvernul conservator cu ceea ce se face astăzi, dacă e vorba să vedem situația model, pe care d-voastră pentru viitor în materie bugetară o puneți înaintea țării, apoi atunci, d-lor, sunt dator să fac o rezervă. Este de netăgăduit, că ar fi fost mai bine să avem mai mult timp, să fim mai liniștiți, pentru ca să putem discuta actul cel mai însemnat al unei Camere și cel mai mare al vieții sale constituționale, adică bugetele, iar nu să ne pronunțăm așa în pripă și cu urgența, cu care ni se cere, numai în câte-va zile și chiar nopți. Și nu se poate, cu drept cuvint, tăgădui, că multe voturi în această Cameră asupra acestui budget au fost date cu surprindere.

Onor. d. ministru de finanțe zice, că a început era adevărată a echilibrării bugetelor și că aceasta consistă în evaluări juste, iar nu umflante, și zice d. ministru de finanțe, că evaluările făcute în budgetul d-sale se vor realiza, căci încasările vor fi egale evaluărilor, dacă nu vor fi și mai mari. Ei bine, d-le ministru de finanțe, acesta este o făgăduință, însă d-voastră

nu vă puteți fâli deja de pe acum, că ați făcut să treacă această pagină ilustră în istoria budgetară a țării noastre. Nu escomptați laurii d-voastră din viitor! D-voastră ați zis: iată ce au făcut conservatorii, și numai de la noi liberalii aveți bune rezultate. Ați zis că de la 1871 până la 1876 conservatorii au făcut înscrieri exagerate, bazate pe evaluări falsificate.

Voci. Așa este.

T. Maiorescu. Strigătele adversarilor nu probează, că argumentele lor sunt adevărate. Dacă aș imita și eu cu privire retrospectivă pe d. ministru de finanțe — nu în cunoștințele d-sale, pe care nu le am, dar în procedarea d-sale, pe care asemenea nu o obișnuiesc, dar pe care or cine o poate imita, numai să vrea — și dacă aș zice: când au venit conservatorii la putere, au avut o moștenire de la un guvern liberal; și dacă aș întreba pe d. ministru de finanțe: de ce s'a mărginit cu comparația sa la 1871 și nu s'a dus și la 1867 și 1868? Dacă aș zice, că cestiunea Strousberg a fost lăsată de guvernul liberal asupra viitorului și că a rămas ca lege, ca angajament, dar ne acoperit cu mijloace finanțare de la liberali? Dacă aș zice, că a rămas asupra țării de la guvernul liberal 18 milioane anuitate impusă ca datorie:

atunci ați înțelegă îndată, că de la 1868 încolo ați lăsat țara neacoperită și că a trebuit să vie un guvern, s'a întimplat să vie guvernul conservator, dar putea să vie or care altul, a trebuit, zic, să vie un guvern următor, care să caute mijloacele pentru a acoperi aceste 18 milioane pe fiecare an.

D-lor, d-voastră nu aveți dreptate, când guvernul conservator a acoperit aceste 18 milioane pe an datorie dela Strousberg, să-i aduceți asemenea acuzări. Eu sunt de părere să nu ne arătăm cu atâta cuget rău și răsbunător în familia noastră constituțională. Fiind-că toți suntem începători constituționali, aș crede, că ar fi bine să ne tratăm unii pe alții cu mai multă indulgență. Fără îndoială s'au făcut greșeli și într'o parte și în cealaltă, și nu știu dacă, constituțional vorbind, este actualul ministru de finanțe acela, care ne-ar putea aduce la fericită viață constituțională, de care vorbește în cuvinte, dar nu în fapte.

D-lor, vă aduceți aminte, cu câtă violență s'a tratat partidul conservator, când a voit să pue impozitele cele noue. Pentru ca să acopere 10 milioane, a trebuit să fie timbru, a trebuit să fie monopol de tutun, a trebuit să fie licență, rele poate, dar necesare. Dar d-voastră, care ați promis

că le veți șterge, ce ați făcut oare? Deabia ați modificat monopolul acum trei zile, și aceasta în contra guvernului d-voastră, licențele sunt în vigoare, timbrele îngreuiate, patentele înflorite, ei bine, cum veniți astăzi și ziceți, că guvernul conservator a apăsât țara? Dar conservatorii au fost siliți, pentru a face față noii situații cu acele datorii de 18 milioane, să introducă noue impozite, și or ce guvern din lume ar fi venit, trebuia să facă așa.

Acum credeți d-v., că este lucru ușor de a prevedea cu siguranță la un impozit introdus pentru prima oară, ce rezultat va da? Credeți d-v., că lipsa ce o are această țară de o statistică exactă — și aci vă aduc aminte de un alt caz: se vorbește de situația evreilor astăzi, și nimeni din noi nu poate spune exact, și guvernul mai puțin decât noi, nu ne poate spune câți sunt, așa este de puțină statistică la noi — așa dar într'o lipsă de statistică exactă se poate prevedea cu siguranță veniturile unui nou impozit? Am introdus timbrul, dar chiar geniu să fie finanțiarul, poate el cu siguranță să prevadă îndată, ce valoare vor avea încasările reale ale unui lucru cu totul nou? S'a introdus noua lege vamală, toată statistica noastră era nesigură, cine poate să prevadă la legea nouă

vamală, care vor fi relațiile exacte între evaluări și încasări? S'a introdus noua lege de licență, cine putea să prevadă exact diferența între evaluări și încasări? Vedeți, d-lor, că este așa de natural ca atunci, când necesitatea țării reclamă înființarea de impozite cu totul nouă, nu se putea cu siguranță prevedea raportul între venituri și încasări, încât nu trebuie să vie cine-va să facă imputări, când are astăzi valoarea unei încasări exacte după o experiență acum dobândită.

Și cine face aceste imputări asupra minis-
relor trecute? Actualul d. ministru de finanțe,
care este de câte-va luni la minister, de și,
constituțional vorbind, deja prea lung, și care,
după tenacitatea d-sale de până acum, cred
că va mai sta pe acea bancă, și care nu ne
dă nici o faptă reală a d-sale, ci sfirșește
numai prin o promisiune în viitor, prin o poliță
în viitor, zicând că speră, că echilibrarea bud-
getului actual se va face de Camerile viitoare,
dacă vor fi patriotice etc. Va să zică equilibra-
rea reală va fi în viitor, nu ați putut-o face
d-voastră acum? Apoi atunci de ce vă lăudați
în prezent? Ceea ce se face acum, este iarăș o
hârtie prealabilă, și realitatea vom vedea-o peste
un an, și atunci, dacă vom avea fericirea să

avem pe actualul d. ministru de finanțe tot pe aceea bancă ministerială, vom vedea, ce însemnează vorba și ce însemnează fapta.

Eu unul mă îndoiesc; d. ex., iată e nedomi-
rire, care vă va părea stranie, dar care dovedește totuș o greșală de calcul în realitate. Vă aduceți aminte, că în compararea ce făcea onor. d. ministru de finanțe meritelor d-sale de astăzi cu deosebirea din trecut, a vorbit d. ministru nu știu anume de care venit, dar am însemnat, că în anul 1877 erau de ministrul liberal 8 milioane evaluate și s'au încasat 16 milioane. Ei, este destul această cifră. Eu socotesc, că trebuie să fie o adevărată eroare de prevedere, sau aceste încasări s'au făcut numai din întâmplare.

Voci. D. ministru de finanțe face erori în mai bine, și d-v. în mai rău.

T. Maiorescu. Dar când începem pe tărimul de calcul și avem un ministru eronat în calcule. . .

Voci. În bine, nu în rău.

T. Maiorescu. Eroarea de calcul rămâne tot eroare, și dacă o face astăzi în bine pe neștiute, poate să o facă mâine în rău. (Intrerupere).

D-lor, d-v. sunteți convinși de meritele depline

ale d-v., eu nu fac decât să apăr pe cei acuzați, să pledez pentru cei absenți, lăsându-vă deplina convingere, că d-v. ați făcut bugetele cele mai nemerite și faptele cele mai admirabile, dar cu atât mai mult trebuie să mă lăsați pe mine să apăr pe cei acuzați cu atâta nedreptate și așa de neoportun de d. ministru de finanțe. Așa dar dacă d. ministru de finanțe evaluează vămile la 8 milioane și ele în realitate dau 16 milioane, apoi a făcut o evaluare, care dovedește că nu știa cum va fi încasarea în viitor, și trebuie să fie numai o circumstanță extraordinară și neprevăzută, care explică această creștere a venitului. Nu vedeți? Atunci să vă fac proporția mai mare. Apoi dacă d. ex. bugetul țării, care d-v. îl evaluați la 101 milioane, la anul viitor v'ar da în realitate 202 milioane, îmi veți permite să spui, că atunci rău l-ați evaluat, fiindcă într'o țară sunt foarte multe trebuințe și foarte multe nevoi și este bine ca atunci, când ai mijloace, să le acoperi și să îdestulezi trebuințele progresului. Prin urmare nu ar fi bine ca să ai în realitate un venit, care la sfârșitul anului să fie de 200 milioane și tu să crezi că este numai de o sută milioane, și astfel să înapoezi, să întârziezi propășirea țării în privința acestor mijloace.

Aşa dar, dacă ministrul de finanţe zice, că a evaluat 8 milioane şi că au eşit 16 milioane, aceasta nu este merit, ci sau d-sa a făcut eroare, care pentru cifre a eşit bine, dar ar fi fost mai bine, dacă ar fi prevăzut cu exactitate ca să profite de cifra mai exactă în trebuinţele ţării; sau dacă nu este eroare, atunci a fost o simplă şi necalculabilă întâmplare, care nu o puteţi invoca drept merit real.

În fapt, d-ilor, au fost circumstanţe extraordinare acelea, care au făcut să sporească unele venituri într'un mod neaşteptat, şi a fost fericit pentru ţara noastră, că flagelul războiului la noi a avut cel puţin această îndulcire, că ne-a permis de a fi în mai bună stare finanţiară decât alte dăţi; dar a-şi face d. ministru de finanţe un merit din aceasta pentru regimul actual, este nedrept şi nu corespunde realităţii. Însă d. ministru de finanţe, care comitea nedreptatea de a-şi atribui merite de prevedere, nepomenind de întâmplarea favorabilă a războiului, d-sa, care făcea această eroare pentru a arăta deosebirea între evaluări şi încasări, vine la al doilea fapt, ca să atace partidul conservator şi să ridice pe cel liberal, şi zice: bugetele votate la cheltueli au o mare deosebire în plus de cele realizate, şi fiindcă aceasta s'a întim-

plat tocmai și d-lor liberali, își aduce acum aminte de evenimentele externe și invoacă aceeași circumstanță a războiului, ca să se scuze de ce cheltuețile făcute au fost mult mai mari decât cele votate, și astfel zice: au fost mult mai mari, dar era războiul. Da, era războiul; dar ceea ce este drept și echitabil într'o parte la scuză, este drept și echitabil și în cealaltă parte la merit.

Războiul a fost acela, care a produs pe de o parte oare care sporiri de venituri extraordinare, ceea ce nu este un merit de prevedere, și pe de altă parte a silit să se facă cheltueli neprevăzute în budget, și prin urmare, după cum nu este drept să vi se impute că budgetul cheltuelilor de război executat de d-v. a fost mai mare decât acel votat de Cameră, tot astfel nu e drept să vi se atribue meritul în prevederi și mai cu seamă nu e drept să vorbiți de falsificări intenționate ale conservatorilor.

Ea să venim, d lor, la realitate și să vedem, ce credeți d-v. aici? Credeți că, politicește vorbind, în partidul liberal ca deosebire de partidul conservator este o tainică putere, o intervenire mistică, care face din toți miniștrii d-v. de finanțe oameni buni și mai onești finanțari decât

toți miniștrii de finanțe din partidul conservator? Ce însemnează imputările d-v. aruncate așa asupra trecutului? Apoi cine a fost miniștrii partidului conservator, de care vorbește actualul ministru? A fost câtva timp d. Mavrogeni. . .

Voci. A! (Zgomot).

D. președinte. Binevoiți a respecta libertatea cuvântului.

T. Maiorescu. A fost apoi câtva timp d. G. Cantacuzin, a fost iarăș câteva zile d. Teodor Rosetti, și apoi d. Strat. Ei bine, voește să zică d. Sturdza, care de abia 4 luni este pe băncile acelea, vroește să afirme că numai d-sa, în deosebi de ceilalți, începe pentru prima oară era constituțională a unei regulate stări finanțiare, numai așa pe hârtie? Mă iertați, d-lor, dacă reduc chestia la persoane, dar sunt silit, căci s'a aruncat imputări de falsificări, și falsificările nu se pot zice așa în abstract, ci sunt imputări aduse unor persoane din partidul conservator, din care am onoare și eu să fac parte. Ei bine, vrea să zică d-sa astăzi, că numai d-sa este onest în evaluări, și că Strat, Rosetti și Cantacuzin, pentru că sunt conservatori, nu sunt onești?

Voci. Pune pe d. Mavrogeni, de ce-l lași afară. (Zgomot).

T. Maiorescu. D-lor, de câte ori am datoriat să vorbesc în mijlocul d-v., este tendința mea de a mă pune pe cât pot la nivelul convingerilor comune ale d-v., și nu vorbesc decât ca să fiu pe cât se poate ascultat de colegii mei din Cameră, de d-v. Prin urmare, când mă ved silit a mă apropia de simțimintele d-v., mă țin de ele până unde pot. Reduc dar chestia la aceasta. Ce vrea să zică d. Sturdza? că acești oameni au falsificat evaluările? Și că numai oameni din partidul liberal au o tainică putere mistică în ei...

Voci. Nu.

T. Maiorescu. Nu? Atunci pot termina cu aceste cuvinte, penibile de zis în mijlocul d-v.: atunci de ce această recriminare? De ce d. Sturdza, care e ministru nu la război, ci la finanțe, care prin urmare trebuie să fie cel mai rece și calculator în cifre, cel mai pus deasupra partidelor, dacă se poate cel mai universal pentru țara întreagă, iar nu numai pentru un partid sau pentru persoana d-iei sale, de ce domnia sa profită de o grupare de cifre pentru a arunca și recriminări asupra trecutului? Și îi trebuie oare d-sale numai decât folia răului trecutului pentru ca să se poată vedea binele d-sale? Oare așa de slab este binele adus de d-sa, încât el

nu poate trăi decât din răul altuia? Oare misiunea partidului liberal venit la putere era numai ca să arete în vorbe relele trecutului, fără să facă el mai bine?

D-lor, dacă e ceva trist în mijlocul vieții publice în România, este mai întâi deosebirea actuală a partidelor, care nu este naturală. Se aruncă vorba de reacționar, fără a se ști ce înseamnă aceasta, se zic liberali unii, care nu sunt liberali, se zic reacționari, centraliști. . .

Voci. Roșii.

T. Maiorescu. Și roșii și fracționiști, fără a se ști, care e adevăratul înțeles al acestor cuvinte, și mai cu seamă fără a se ști, care e deosebirea de principii între aceste partide. Așa încât adesea ori partidele noastre au aerul de a fi mai mult o deosebire de persoane, decât de principii. Și în această rea stare de lucruri în viața publică ne-am găsit noi, începători ai constituționalismului, să ne încriminăm unii pe alții? Mie mi se pare, d-lor, că adevărul este acesta: și unii și alții am făcut greșeli; ar fi bine însă, când s'ar putea ca din luptele aceste să iese o înțelegere comună mai mare, și cred că tendențele fiecărui om public, iubitor al țării sale, trebuie să fie — nu de a săpa abisul ce desparte partidele la noi, care nu sunt naturale, ci de a-l

umplea, așa încât să se mai împace între dînsele de cât se poate, și atunci când bătrânii luptător, ai națiunii nu vor mai fi, să ne găsim noi cei tineri mai uniți și mai animați de un adevărat patriotism, ca să lucrăm în viitor cu mai puțină ură și cu mai multă convingere de principii.

Ei bine, d. ministru de finanțe, care este putem zice încă dintre cei relativ tineri, trebuie să părăsească ura și încredințările, și să contribuim cu toții cât se poate ca să ne întărim, să învățăm unii de la alții și să aducem foloase acestora, în numele cărora suntem aci, a poporului român, destul de indiferent la aceste încredințări de persoane și de partide, dar doritor de bune rezultate, fie că ele ar veni dintr'o parte, sau din alta. (Aplause).

IN CAMERA DE REVIZUIRE

Despre apelul nominal la începutul unei
Camere.

(Sedința de la 22 Mai 1879).

Alegerile pentru Camerele de revizuire se fac în Mai 1879, sub ministerul arătat la pag. 221. Dintre conservatori se aleg în Senat între alții dd. Lascar Catargi, Manolache Kostaki (trecut iar la conservatori), N. Krezzulescu, B. Boerescu, G. Gr. Cantacuzin, I. Strat, Men. Germani, colonel Roznovanu, iar în Adunare dd. P. Carp, A. Lahovari, Gr. Triandafil, Leon și Jacob Negruzzi, Nicu Gane (pe atunci conservator-junimist); se alege și autorul acestei scrieri tot la colegiul I din Iași, de și fracția „li-

beră și independentă“, cu aprobarea guvernului, îi opusesese candidatura lui Vasile Alecsandri. Sesiunea extraordinară se deschide la 22 Mai, și în aceeași zi, după citirea Mesagiului, Camera își începe lucrările sub prezidența lui D. Cariagdi ca cel mai în vîrstă după generalul G. Magheru, care renunțase.

La citirea apelului nominal se produce următorul incident:

T. Maiorescu. Cer cuvîntul în chestie de regulament.

D. președinte. D-lor, dați-mi voie să vă citesc articolul din regulament relativ la procedura ce se urmează la deschiderea unei noue legislaturi:

„Art. 1. La începerea unei noue legislaturi, după citirea mesagiului de deschidere, cel mai în vîrstă dintre deputații prezenți ocupă scaunul prezidenției. El este asistat de patru dintre deputații cei mai tineri, ca secretari.

„Art. 2. Biourul provisoriu procedează apoi la împărțirea Adunării prin sorți, în opt secțiuni . . .“

Voci. Așa este. Trageți sorții.

D. președinte. De aceea am onoare a vă spune, că nu pot face alt-ceva acum, decât să încep tragerea la sorți a secțiunilor. (Zgomot).

T. Maiorescu. D-le președinte, cred că în chestie de regulament trebuie să avem cuvîntul, pentru că ar putea veni un alt președinte, care să facă alt-ceva decât ceea ce-i cere regulamentul, și noi atunci avem datoria să-l luminăm... (Zgomot).

D. președinte. Regulamentul îmi zice, că îndată să încep tragerea la sorți. Dacă însă Camera va hotărî altfel, atunci eu n'am decât să fac ceea ce va voi Camera.

T. Maiorescu. Vă rog să-mi dați cuvîntul în chestie de regulament; nu știți, ce chestie am să tratez...

D. președinte. Nu însă înainte de a se trage la sorți secțiunile.

G. Vernescu. Or ce biurou, provisoriu or definitiv, trebuie să meargă conform regulamentului; prin urmare nu puteți refusa cuvîntul nimenui în chestie de regulament.

Voci. Așa, așa.

D. președinte. Fiind-că ved pãreri pentru și contra, și fiind-că regulamentul nu prevede cazul ce se ivește în această împrejurare, de aceea voi da cuvîntul d-lui Maiorescu.

T. Maiorescu. D-le președinte, fiind-că nu știu încă, dacă este Camera constituită sau nu, dați-mi voie să mă adresez la d-voastră, d-le preșe-

dinte, care sunteți în acest moment singura autoritate constituită, către care ne putem adresa.

Este, d-le președinte, o chestie prealabilă primordială, care primează chiar acea împărțire în secțiuni, pe care d-v. ne-ați amintit-o ca prima noastră lucrare în situația, în care ne aflăm acum; este chestia de a se ști, cum suntem noi aci, chiar în modul acesta pregătitor și provisoriu, în care ne aflăm astăzi? Pe ce cuvânt, pe ce baze suntem veniți acei câți suntem astăzi în Adunare? Pe ce normă, pe ce baze suntem trecuți în apelul nominal, și în ce poziție suntem ca să fim trași la sorți pe secțiuni? D-voastră puteți apreția importanța constituțională a acestei întrebări, și de aceia aș dori să mă lămuriiți, dacă ar putea fi oare permis unei ingerințe prefectorale sau guvernamentale să ne trimită aci prin *Monitor* în mod prealabil și provisoriu pe acei deputați, pe cari-i voește numai guvernul și prefectul? De sigur nu.

Care deputat intră aci? Acela, care e trecut pe lista imprimată, ce se află la biurou? Această listă poartă titlul „Adunarea deputaților“. Dar cine a făcut-o? Care Adunare a deputaților e aceasta? Până când se va constitui Adunarea deputaților și până când d-voastră veți procede

la împărțirea în secțiuni, până când se va verifica în secțiuni și apoi va decide Adunarea în mod suveran : până atunci cine se consideră ca deputat ? Acela, pe care-l voește prefectul sau guvernul, or acela, pe care îl trimite biuroul electoral ? Unde e până atunci suveranitatea acestei chestii ? În mâna prefectului și a *Monitorului oficial* sau a imprimeriei statului, or în mâna alegătorilor ? E evident, că în mâna acestora din urmă ; și prin urmare prefectul n'are ce căuta, afară numai dacă voește să fie un amabil intermediar între guvern și alegători, amabilitate, de care noi nu avem nici un interes.

D. Nicu Ganea a cerut cuvîntul adineăori, când se făcea apelul nominal, la numele Morțun, ca să întrebe, ce caută d. Morțun pe această listă ? Și în virtutea cărui mandat a venit d-sa aci ? În adevăr ved în mânele d-lui Nicu Ganea un act intitulat astfel : biuroul definitiv al colegiului I electoral din județul Suceava. Prin acest act biuroul definitiv arată, că majoritatea a avut-o d. Ganea, și se certifică această alegere și de primăria urbei Fălticeni. Când lucrul dar este astfel, trebuie să ne întrebăm cu toții : cine a făcut lista cu d. Morțun ? Eu, care m'am interesat de chestie, am văzut o depeșă publi-

cată în *Monitorul oficial* din partea prefectului, prin care d-sa, pentru a-și procura o victorie de 24 de ore, a arătat că d. Morțun este deputatul ales. E știut, d-lor, că ministerul și prefectii nu au făcut nici o ingerință în alegeri, dar s'a făcut de comitetele electorale, negreșit fără nici o autorizare ministerială. Acest comitet electoral a propus și susținut candidatura d-lui Morțun, care însă a căzut, cel puțin până acum. Cu toate acestea prefectul îl telegrafiază pe d-sa ca deputat ales. Până când vom fi noi constituiți și ne va fi permis să atragem atenția d-lui ministru de interne asupra prefectului, care și-a permis să telegrafeze deputați după predilecțiile d-sale, iar nu pe acei, care în adevăr au întrunit majoritatea voturilor și au certificatul definitiv, până atunci pentru noi d. Nicu Ganea trebuie să fie trecut în această listă, și d lui să figureze în secțiuni ca deputat ales.... (zgomot).... Fiind-că singura autoritate, la care mă adresez, nu-mi dă atenție în acest moment, voi aștepta până când urechile acestei autorități vor fi deschise pentru cuvintele mele. . .

D. președinte. Mă iertați, dacă ați fost siliți să vă întrerupeți din cauza convorbirii ce am

avut aci; însă tot deodată am observat că vă adresați și către Cameră și atingeți și cestiunea cum a urmat ministerul și prefectul în alegere . . .

T. Maiorescu. Eu rog să se șteargă d. Morțun din această listă și să se înscrie d. Ganea.

A. Sihleanu. D-le președinte, mă adresez la d-voastră, fiind-că Adunarea nu este încă constituită și prin urmare nu avem o ședință, în care să putem discuta și vota ceva. De aceea protestez în contra d-voastră, pentru că ați dat cuvântul în cestiune de regulament, fiind-că după regulament, când este vre-o discuțiune, fie în or ce fel de materie, trebuie să se dea un vot. D. Maiorescu ne-a ținut un discurs în toată regula și ne-a cerut chiar conclusiuni. Dar puteți oare d-voastră să cereți Camerei a da un vot înainte de a fi constituită?

Vă rog dar, d-le președinte, să curmați, iar nu să deschideți discuțiunea, fiind-că discuțiune nu poate fi, și să procedeți la tragerea la sorti a secțiunilor, conform regulamentului. Or ce altă lucrare este contrarie regulamentului.

D. președinte. D-lor, am dat cuvântul, fiind-că am avut trebuință de a fi luminat. Acum, fiind luminat, și văzând certificatul care-l prezentă

d. Ganea, declar că voi trece în apel nominal pe d. Ganea.

Voci. Prea bine!

D. președinte. Acum vom procedea la tragerea la sorți a secțiunilor.

IN CAMERA DE REVIZUIRE

Pentru amânarea debaterilor asupra
articolului 7.

(Ședința de la 5 Septembrie 1879).

Camera de revizuire, deschisă în 22 Mai 1879 sub ministerul arătat la pag. 221, alese o așa numită „comisie de inițiativă parlamentară“, care să propue noua formulare a articolului 7 din Constituție. După multe debateri, majoritatea comisiei, prin raportorul ei d. Gh. Mârzescu, ajunsese să propue Parlamentului un proiect de revizuire, care a fost trimis în studiul secțiunilor. Guvernul era încontra proiectului, însă nu izbuște cu părerea sa decât în trei secțiuni, care aleg delegați pe dd. Col. Lecca, D.

Giani și I. Lățescu. Majoritatea de 4 secțiuni rămâne favorabilă proiectului combătut de guvern și își alege delegați pe dd. G. Vernescu, B. Conta, N. Nicorescu și M. Burileanu. Aceștia introduc în lucrarea comisiei de inițiativă câteva modificări de puțină însemnătate și astfel propun, prin raportorul B. Conta, următorul

„PROIECT

de dispozițiuni constituționale destinate a înlocui art. 7 din Constituțiune.

„Art. 7. Străinul, de or ce credință religioasă, poate dobîndi însușirea de cetățean român, îndeplinind condițiunile și formele următoare:

„Va adresa către Domn cererea sa de naturalizare, arătând capitalurile, statul său, profesiunea sau meseria ce exercită și voința de a-și statornici domiciliul pe teritoriul României.

„Dacă, după o asemenea cerere, petiționarul va locui zece ani în țară, și dacă prin purtarea și faptele sale va dovedi că este folositor țării, Corpurile Legiuitoare îi vor putea acorda împămîntenirea.

„Vor putea fi scutiți de stagiul de zece ani acei, care vor fi făcut țării servicii importante, care vor fi adus în țară industrii, invențiuni utile sau talente distinse, care

vor fi fondat în țară stabilimente mari de comerț sau de industrie.

„Asemenea vor putea fi scutiți de stagiul de zece ani străinii născuți și creșcuți în România, din părinți născuți în România, și care nici unii nici alții nu s’au bucurat vreodată de o protecțiune străină.

„Asemenea vor putea fi scutiți de stagiul de zece ani străinii născuți și creșcuți în țară, care nu se vor fi bucurat vreodată de o protecțiune străină și care vor fi obținut bacalaureatul în scoalele române.

„Impămîntenirea nu se poate acorda decât în mod individual, prin lege votată de Corpurile Legiuitoare, sancționată și promulgată de Domn.

„Insușirea de Român se conservă și se pierde, conform dispozițiilor cuprinse în codicele civil.

„O lege specială va determina modul, prin care străinii își vor putea stabili domiciliul pe teritoriul României.

„Numai Românii și cei împămîntenți pot dobîndi imobile rurale în România. Străinii nu pot dobîndi asemenea imobile decât prin succesiune *ab-intestat*“.

In această formulare proiectul se primește de majoritatea delegaților la 3 Iulie 1879 și se depune în manuscris pe biroul Camerei

la 4 Iulie. În aceeaș ședință atât guvernul, cât și președintele Camerei C. A. Rosetti se declară demisionați, fiindcă nu mai sunt expresia majorității. Însă C. A. Rosetti este reales preșident cu 73 voturi contra 43; iar ședințele Camerei se întrerup până la constituirea noului ministru, care se anunță la 11 Iulie în următoarea compunere (puțin corectă, v. pag. 128):

I. C. Brătianu, preșident și lucrări publice.

M. Kogălniceanu, interne.

B. Boerescu, externe.

N. Krezzulescu, culte.

D. A. Sturdza, finanțe.

Col. Lecca, război.

A. Stolojian, justiție.

Noul ministru cetește o declarație, în care se arată de acord cu proiectul majorității, și totdeodată Parlamentul se amână pe timp de o lună.

Redeschizându-se la 11 August, Camera își hotărăște însăși o nouă amânare până la 21 August. În tot timpul de la 4 Iulie până la 21 August proiectul de revizuire, reprodus mai sus, nu se tipărise încă de Imprimeria statului. După multe insistențe, deabia la 27 August se împart deputaților exemplarele tipărite, și în ședința de la 4 Septembrie încep dezbaterile publice asupra lui.

Pe lângă acest proiect mai este în discuție numai propunerea făcută de dd. N. Blaremburg, etc. de a se respinge or ce revizuire; căci un proiect al minorității delegaților (D. Giani, col. Lecca, I. Lătescu), mai aproape de părerea guvernului, și o propunere a d-lui P. Carp fuseseră retrase.

În asemenea împrejurări se ține discursul următor:

V'am rugat să-mi dați cuvîntul, d le președinte, fiindcă mă cred dator să propui onor. Camere ca să amâne discuția de față.

Propunerea de amânare, ce voi avea onoare să o susțiu înaintea d-voastră, nu este o amânare într'un mod indefinit, ci o amânare pentru una sau câteva zile, până când și guvernul va putea să vie înaintea d-voastră cu un contra-proiect al său, dacă-l are, pentru ca părerea formulată de majoritatea delegaților și părerea guvernului să fie discutate înaintea d-voastră și înaintea țării în acelaș timp, să putem fiecare din noi să cumpănim valoarea unuia și a celuilalt proiect, și numai după această cumpănire să ne dăm votul nostru în cunoștință de cauză.

D-lor deputați, chestia cum mi se prezentă mie, îmi pare de o mare importanță constitu-

țională; și vă rog să-mi dați atenția d-voastră pentru a vă desvêli câteva considerante în favoarea ei.

Cum se înfățișează chestia? Au venit înaintea d-voastră în desbaterea de ieri patru propuneri: proiectul majorității, un proiect care pe aceeaș coală de hârtie îl ved însemnat drept contra-proiect al minorității; alătura era o propunere subsemnată de d. Blaremburg și alții, care tindeau a nu se revizui de loc art. 7, și în fine în raport se menționează o a patra propunere, scrisă de d. Carp. Când s'a deschis discuția generală, spre marea mea mirare, am văzut că minoritatea, care prezentase contra-proiectul și unde erau subscriși dd. Dimitrie Giani, colonel Lecca și I. Lățescu, prin organul d lui Giani declară că-și retrage contra-proiectul său. Onor. d. Carp asemenea declară că-și retrage părerea sa.

P. P. Carp. Propunerea.

T. Maiorescu. Declară și d. ministru-președinte în sfârșit, că nu aderă la celelalte două propuneri, care rămăneau în discuție, se înțelege nici la aceea care nu vrea revizuirea, dar nici la aceea, care însuma în sine opinia majorității, cum era formulată aci.

Ei bine, cum stăm atunci? Mi-am permis să

întreb pe d. preşedinte, şi cred că eram în dreptul meu, cine este înscris în lista oratorilor? şi am văzut, că sunt înscrşi încă doi, care toţi vor să vorbească pentru proiectul majorităţii comitetului de delegaţi, şi nu am văzut pe nimenia înscris, care să vorbească în contra acestui proiect. Şi prin această tactică parlamentară, pe care nu-mi permit a o califica, nu i se face nici măcar onoarea de a fi discutat contradictoriu ca să se lămurească lumea, unde stăm. Vreau adică să fie aduşi deputaţii, care vorbesc şi au vorbit până acum, dd. Blaremburg şi Conta, în poziţia puţin serioasă de a vorbi într'o parte pentru nişte oameni convinşi de mai nainte şi în altă parte în contra unor oameni, care prin tăcerea lor vor să astupe resunetul, ce aceste cuvinte vor avea în ţară? Şi la întrebarea d-lui Lahovari, făcută ieri venerabilului nostru preşedinte, dacă nu acordă cuvîntul la cineva în contră, d. preşedinte, cu o ironie inteligentă, a răspuns: nu-i pot inventa.

Nu cumva suntem unanimi de părerea majorităţii? (Aplause). Este ştiut, că nu suntem unanimi, a declarat ieri şi d. preşedinte al consiliului, că este în contra proiectului majorităţii. Atunci întreb încă odată: cum ne aflăm? O să vie

ântai propunerea acelora, care sunt contra revizuirii; este probabil, cred că nu exprim ceva prea aventurat, dacă zic, că această propunere va rămânea în minoritate. O să se prezente atunci la vot părerea majorității. Să luăm cele două ipoteze. Dacă se primește această din urmă părere, numită a majorității, primise-va ea fără ca guvernul țării, care ne reprezintă față cu străinătatea și care a declarat că nu aderă la ea, să fi venit să ne spue, la ce aderă și care este proiectul său? Dar atunci ce guvern avem noi, care ne reprezintă față cu străinătatea? (Aplause).

A doua ipotesă: părerea majorității cade, neîntrunind două treimi. Dar atunci, d-lor, v'aș ruga să mă lămurii asupra acestei indoeli: atunci cum rămâne chestia constituțională? Noi suntem acum Cameră de revizuire; convocați am fost printr'o decizie a unei Camere anterioare, care în urma a trei lecturi prevăzute în Constituție a declarat, că este caz a se revizui art. 7 din Constituție, și de drept s'a disolvat, și am venit noi. Prima noastră misiune, și de o camdată singura a Camerei de revizuire, este de a ne pronunța asupra art. 7, îl revizuim sau nu? Indată ce opera revizuirii este terminată într'un mod sau în altul, noi încetăm de a mai fi Cameră de revizuire.

zuire, și sau continuăm în calitate de Cameră ordinară sau nu. Dar această din urmă chestie nu importă așa de mult; ceea ce importă, este, că în momentul, când opera revizuirii va fi terminată, am încetat de a fi Camere de revizuire, de a lucra cu două treimi, în necesar acord cu Domnul și cu celelalte prescrieri de procedură ale Constituției.

Ei bine, retrăgându-se proiectul minorității și proiectul d-lui Carp, în desbatere stă numai proiectul majorității și proiectul nerevizioniștilor. Dacă d-v. ați primi cu două treimi vre unul din aceste două proiecte, opera d-v. de Cameră de revizuire n'ar fi încetată. Ați putea să ziceți, că mai prelungiți sesiunea acestei Camere, de oare ce proiectul votat de dinsa trebuie să se vadă, dacă e primit de Senat sau nu, și nu știu în ce sens ar mai putea să se modifice redacția ca să fie identică. Dar dacă d-v. respingeți atât o părere cât și ceialaltă părere, așa încât nu mai e vorba de revizuire, vă întreb, în momentul în care d. președinte va declara votul, în momentul în care va zice după ultima bilă dată: *S'a respins și un proiect și altul*, cum stăm în acel moment? Mai suntem Camere de revizuire? Camera de revizuire a declarat: nu este loc a se revizui Constituția; și atunci cine o mai poate

continua de acum înainte? Să vedem. S'a declarat, că nu este caz de a se revizui, căci de și s'a primit în princip revizuirea, dar sub forma specială, sub care ne-a venit, revizuirea s'a respins. D-v. puteți la luarea în considerare să votați cu $\frac{2}{3}$ unul din acele proiecte. Dar dacă la discuția aliniatelor (căci este un singur articol) nu vă veți mulțumi cu redacția vre unui aliniat și veți vota în contra, la votarea în total veți vota poate de asemenea în contra proiectului întreg, precum aceasta s'a întâmplat de mai multe ori cu alte proiecte ordinare. De și s'a luat în considerație în princip, însă pentru că un amendament nu a triumfat, la votarea în total proiectul s'a respins.

Când Camera este o Camera ordinară, poate guvernul să ne aducă legea mai târziu din nou în desbatere. Dar la o Cameră de revizuire, dacă proiectul cade, se poate urma tot astfel? Veți avea oare să convocați o altă Cameră de revizuire? De ce ne îngreuiati poziția, deja grea, și cu această greutate constituțională? Poate oare guvernul să vie și să prezente un nou proiect? Inșă de la ultimul vot al respingerii singurelor proiecte în discuție, eu nu mai vęd Cameră de revizuire.

Dar să luăm o altă ipoteză : vine guvernul și chiar înainte de a se pronunța cuvîntul sacramental și fatal al respingerii (căci după ce s'a pronunțat, cred că s'a isprăvit cu Camera de revizuire) zice: iată alt proiect! Ei, dar până când aceasta?! Dacă se respinge și proiectul ministerial și noi continuăm sistema aceasta de interpretare, atunci vin alți 7 deputați din majoritate, care este o majoritate bine „disciplinată“ (și sper că prin aceasta nu zic un cuvînt care vă displace, căci aș fi nefericit să displac majorității, zic dar, că majoritatea este bine disciplinată, nu-i fac injuria de a zice că este înregimentată (rîsete, aplause)... așa dar, când din această majoritate, foarte bine disciplinată, vin 7 deputați și propun alt proiect, iar trecem în secții, iar discutăm, iar venim, și iar n'au $\frac{2}{3}$, și în momentul de a se pronunța votul, iar vin alți 7, iar discuție, iar n'au $\frac{2}{3}$. Apoi când se sfîrșește vreodată o Cameră de revizuire? sau are o ființă fără sfîrșit legal, este un convent ca în revoluția franceză?

Însă, d-lor, dacă nu puneți mult temei pe această chestie de formă, permiteți-mi a intra mai mult în lăuntrul lucrului, în fondul chestiei constituționale. Dacă unii din d-voastră, după respingerea amindouă proiectelor, totuș au sim-

țul, că trebuie să continuăm în calitatea de Cameră de revizuire, pentru ce au acest simț? Să luăm lucrul natural: fiindcă în conștiința d-voastră există așteptarea sau știința, că va veni guvernul cu un alt proiect al său. Prin urmare tot ce facem noi aci, o facem în așteptare, ca viitorul guvern, vreau să zic, că viitorul proiect așteptat de la guvern să vie...

I. Câmpineanu. V'a trădat cuvîntul, ați zis viitorul guvern.

T. Maiorescu. Dar, onor. d-le Câmpinene, n'am trădat nimic fără voie, fiindcă nu mă sfiesc să zic, că aș dorî să vie alt guvern decât acesta (risete, aplause).

G. Mărzescu. D. Câmpineanu renunță la cuvînt (risete).

T. Maiorescu. Doresc alt guvern, fiindcă cred, că guvernul actual nu reprezintă simțimîntul țării în această chestie. (Aplause).

Reviu la argumentare: așa dar dacă discutăm sub preocupăția viitorului proiect, dacă onor. deputați din majoritate, care vor să se respingă opinia comitetului delegaților fără discuție, așteaptă proiectul guvernului, dacă au o asemenea *arrière pensée*: de ce nu discutăm lucrul pe față, avînd totodată și proiectul guvernului? De ce? Ce este aceasta? O fină procedură par-

lamentară? Și adică ce voiți? Voiți ca să cadă atâtă părerea majorității, și să veniți pe urmă d-voastră cu proiectul cel nou.

Însă în sistemul constituțional trebuie să simțiți, că este periculos să cadă o părere a unei Camere, care reprezintă țara. Și dacă o cădere este de așteptat, mai folositor e să cadă o părere a guvernului (aplaude, bravo); căci, căzând guvernul, îl pot înlocui cu altul, dar slăbind autoritatea țării, ne-am slăbit pe toți. (Aplause).

Dar, d-lor, afară de acestea este un inconvenient în o asemenea procedare, care turbură conștiința deputaților, chiar celor mai lipsiți de spirit de partid, și dacă am îndrăsnit să iau cuvântul, a fost tocmai fiind că în conștiința mea de deputat mi a venit greu să-mi formez o idee sigură asupra proiectelor ce sunt puse în discuție mai înainte de a vedea idea guvernului.

D-lor, este vorba de revizuirea art. 7. Eu, personal, am fost totdeauna contra art. 7, fiind că l-am crezut periculos pentru noi, și situația, în care ne aflăm astăzi, cred că o dovedește. Cum să fie însă revizuit? Mă aflu înaintea unei propuneri a majorității, care privită din punctul de vedere al ideilor țării o găsesc foarte conformă cu necesitatea momentului, întru cât primim țara înăuntru. Se șterge prohibițiunea reli-

gioasă, se admite posibilitatea naturalizării și se garantează atât proprietatea rurală cât și naționalitatea noastră prin naturalizarea individuală. Ei bine, tăcând guvernul, neavând eu un contra-proiect spre a face o comparare, ce să zic eu decât: foarte bine, îl votez. Dar d-v., care nu-l votați? Nu aveți un contra-proiect? Eri d. președinte al consiliului s'a exprimat printr'un admirabil laconism și a zis: eu nu ader la proiectul acesta al d-v. *Eu nu ader*, va să zică trei cuvinte. Ei bine, credeți că numai atât poate să hotărască chestia? Marea majoritate a țării într'o cumpănă și trei cuvinte nemotivate ale d-lui Brătianu în alta, acesta este noul d-v. sistem constituțional? (Risete, aplause).

Este nenatural. Ne trebuie un contra-proiect spre a putea face o comparație și a vedea, unde sunt deosebiri, până la ce punct mergem împreună și unde ne desbinăm, să cumpănim în conștiința noastră, care e pericolul din afară, dacă ne amenință vreunul, și care e pericolul, care ne amenință din năuntru, și să găsim poate un mijloc de transacție, să știm ce facem. Dar acum pentru ce voiți să venim noi să discutăm, când părerea d-v. nu e formulată? Și apoi, dacă aveți această intenție, pentru ce ați venit de la început și ați zis: nu ader? De ce? Ce voiți

să faceți cu noi? Voiți să ne faceți ridicoli? Voiți să ne expuneți la ridicolul de a vorbi fără contradictori? Frumos câștig! Ei, și dacă ne-am făcut ridicoli câțiva inși, ce a eșit de acolo? Mare câștig pentru România! (Aplause).

Și apoi în realitate, pe cine voiți să expuneți la ridicol? Părerea, pe care o susține comitetul, este părerea majorității țării în momentul de față. Se poate ca unii să creadă, că această părere a majorității țării nu este justă, nu este bună, se poate; dar nimeni nu poate să tăgăduiască faptul, că această părere este părerea simțită de marea majoritate a țării. (Aplause). Ei, ce voiți d-v.? Voiți ca această părere a majorității țării să dispară în nisip, să nu mai rămăe nici urmă din valurile ei? Dar de ce? La ce, spre ce folos? *Spre a scăpa poziția guvernului?* Dar aici e chestie de persoane, sau e chestie de interesul țării? Vorbiți în fața altora, sau în fața unei Camere, în care nu sunteți în majoritate? Ca guvern în fața opoziției strigați în totdeauna: țara să judece, țara se va pronunța mai bine. Ei bine, țara a vorbit și este contra d-v. Se vede însă, că la adică toate acestea sunt frase goale, și la momente date, când se crede folositor pentru situații personale, se violentează

voința țării. Este o violență, ce se face acum cu această procedare voinței țării. (Aplause).

Amicul meu, d. Carp, a întrebuințat în discuția de ieri un cuvânt, pe care nu l-aș releva, dacă nu ar fi fost aplaudat de majoritatea guvernamentală, și dacă nu ar sta în relație, de sigur involuntară, cu un șir de articole de jurnal, publicate de cel mai important jurnal din țară, de *Românul*. Am cetit în *Românul* — o foaie despre care, de câte ori voesc să o pui în relație cu guvernul, se zice că este un organ independent, de câte ori o calific de organ al domnului președinte al Camerii, d-nu președinte iarăș se leapădă de ea, astfel că mărturisesc că nu știu, cum să calific acea foaie fără să întimpin o discuție; voi califica acea foaie de: jurnal, care reprezintă ideile majorității Camerei liberale și care susține pe guvernul actual ca reprezentant al acelei majorități. . . Văd pe d. Costinescu aprobând; sunt vesel, că în fine am găsit cu această ocazie formula sau soluția acestui interesant organ de publicitate. În *Românul* dar se zice: pasiunile personale și intrigile pentru a ajunge la putere fac greutate guvernului, iar nu interesul țării; și apoi în două foi germane din străinătate — este știut d-lor deputați, că nici odată nici o foaie nu se corupe cu bani, că

Fanel Crăciunescu

presa este cu mult mai înaltă decât nivelul venilității... (Rîsete, aplause frenetice)... este evident, că ceea ce zic aceste două foi germane, nu o zic pentru interes solicitat din paragraful cheltuelilor neprevăzute ale d-lui ministru de externe; dar cu toate acestea, este atîta identitate între ceea ce zice *Românul* și între ceea ce zic aceste două foi, încît trebuie să spui, că este un frumos acord al inimilor și că se inspiră unele de la altele. În aceste foi se zice: pasiunea de putere, intrigile conservatorilor și ale boerilor fac soluțiunea grea; aceștia vor să ajungă la putere și de aceea țara nu se poate liniști. Apoi aceste foi îndrăznesc să adauge, că sunt idei de răsturnare a ordinii constituite, care se ascund sub asemenea tendențe.

Vă întreb un singur lucru: această părere (arătînd proiectul majorității) nu este ea oare părerea majorității țării și nu este în spiritul mai unanim al țării? (Aplause). Cum dar se pot acuza acei, care susțin părerea țării? Și dacă aceștia sunt intriganți, atunci ce sunt ceilalți? Cît pentru partidul conservator, este *calomnie* ceea ce se zice în acele foi, calomnie cu atît mai nedemnă, cu cît este vorba de a stigmatiza însăși opinia și simțimintele țării. (Aplause). D-lor, o repet, în foile guvernamentale toți acei,

care sprijinesc opinia generală a țării, sunt prezentați ca niște intriganți, care vor să facă greutăți guvernului contra intereselor țării. Aceasta este o calomnie, care izbește în cele mai adevărate simțăminte ale țării. (Aplause).

Voiți să ziceți oare, că d. raportor Conta nu este convins de ceea ce spune? Voiți să ziceți, că toți membrii majorității, care susțin această opinie, o susțin în contra conștiinței d-lor? Eu, domnilor, înaintea alegătorilor mei din colegiul I de Iași mi-am făcut rezerve în privința părerii lor, identice cu a comitetului, și m'am angajat numai la atât, ca să mă duc să discutăm din nou această părere, îndată ce-mi va părea periculoasă. Inșă eu, care am făcut aceste rezerve, trebuie să recunosc, că mai toți oamenii inteligenți și independenți din colegiul I de Iași și-au exprimat opinia lor în sensul opiniei formulate de majoritatea delegaților acestei Adunări, și știu, că această opinie a lor este cea mai sinceră și cea mai întins manifestată în țară. Această opinie politică este, cu un cuvânt rezumător, *opinia publică a țării*, și îndrăsnesc să zic, că nici unul din guvernamentalii d-voastră, când s'ar prezenta din nou înaintea alegătorilor zicând, că este contra acestei propuneri și că ar

vrea să dea mai mult evreilor, nu va mai fi reales. (Aplause).

Apoi, d-lor, când este așa, când trebuie să simțim că este așa, de ce stigmatizați această mișcare națională? Și ce câștigați, când voiți să înfățișați această opinie a țării ca o intrigă politică? Și dacă nu va trece părerea d-voastră și va rămânea în picioare sentimentul țării, atunci cum rămâne? Va stăruî guvernul intru ale sale?

O voce. Aci este chestia.

T. Maiorescu. Aci este chestia? Atunci voi zice și eu ca d. Cămpineanu, că v'a trădat gura. Ce? Nu cumva este vorba de disolvare?

O voce. De ce nu?

Altă voce. Pofțiți.

T. Maiorescu. Ajung, d-lor, la un alt argument, care e cel din urmă. D-lor, se zice că suntem stat constituțional, se zice cel puțin așa. Indoiiala mea nu este numai o formă oratorie; mărturisesc, că de la guvernul de astăzi m'am deprins a vedea mai ales schimbându-se și formându-se ministerele și miniștrii ca în statul cel mai despotic, fără ca reprezentațiunea națională să știe, de ce a intrat și a eșit cutare sau cutare ministru.

De exemplu, de ce a eșit d. Dabija și a intrat tocmai d. colonel Lecca? (Ilaritate). Dacă

este cineva, care știe cauza legală a acestei schimbări, apoi se vede, că pe acela l-a luminat D-zeu. Pe mine nu m'a luminat. Și așa mai departe și cu ceilalți miniștri. Dar în fine acest minister s'a prezentat cu un program, care program din norocire stă în *Monitor*, căci altfel poate m'ar desminți cineva. (Aplause).

Ministerul trecut își dă demisia și zice în *Monitorul* din 12 Iulie 1879.

„Pentru regularea unor chestii atât de grele ca acelea ce Camerile de revizuire sunt chierate a rezolva, guvernul nu ar avea puterea și autoritatea necesară decât atunci, când s'ar bucura de încrederea nu numai a majorităților necesare chiar în timpuri normale, dar însuș a mai unanimității Corpurilor Legiuitoare“.

Dacă este și astăzi părerea d-lui ministru-ședinte tot așa, atunci mă mir, de ce mai stă pe banca ministerială, căci se știe de toți, că mai unanimitatea nu o are guvernul. Dar în fine, cine să numere unanimitatea, mai unanimitatea, și majoritatea. . .

O voce. Da, e foarte greu. (Ilaritate).

T. Maiorescu. În raportul ce noul minister, format la 11 Iulie, îl face Măriei Sale Domnitorului, zice (vezi acelaș *Monitor*):

„Pe de altă parte credem asemenea, că prin îndatoririle ce noul guvern a luat asupra-și în programul său și prin declarațiile sale, atât de franc formulate, spiritele din întru, astăzi atât de aprinse“... Imi pare rău, fie zis în treacăt, că s'a întrebuițat acest cuvînt; era mai bine să nu-l zică guvernul în contra d-voastră față cu străinătatea ...„se vor calma și vor aștepta cu multă paciență și încredere rezolvarea unei chestii, care se leagă și cu exigențe exterioare“.

D-lor, spiritele s'ar fi calmat de mult, dar se iritează prin faptele și felul de politică al guvernului. (Aplause).

Ei bine, aci vîd iscăliți pe noii miniștri, și aceasta a fost marea surprindere a mea și a multora din cei ce nu cunosc misterele fabricărilor de ministere. Vedem dar iscăliți pe dd. Kogălniceanu și Krezzulescu alături cu d. colonel Lecca, pe d. Boerescu alături cu d. Stolojian. (Aplause și ilaritate).

O voce. Au făcut sacrificii.

T. Maiorescu. Da, și eu zic că au făcut sacrificii de a lucra împreună, căci este știut, că totdeauna când se urcă cineva pe banca ministerială, face sacrificii enorme. (Aplause și ilaritate).

Așa dar d. Boerescu, ministru de externe, a sacrificat ideile și simțimintele sale de acuzat, pentru a fi alături cu d. Stolojian acuzatorul; d. Kogălniceanu și d. Krezzulescu și-au sacrificat reminiscențele d-lor, că erau cei mai intimi apărători ai Principelui Cuza, pentru a sta alături cu d. colonel Lecca, care (aplause prelungite)... care... era de altă părere.

I. Ionescu. Nu face nimica aceasta, foarte bine au făcut.

T. Maiorescu. Așa este, cum zice d. I. Ionescu, se dovedește marele sacrificiu ce au făcut, și toate acestea le-am zis, ca să pun în relief valoarea personală a acestui minister, în toate privirile nou, și poziția sa față cu țara. Acest minister numără doi bărbați, cu care în unele momente lucrăm împreună și pe care îi auzeam zicând în Senat, că guvernul trebuie să nu lase inițiativa Camerei, ci el să vie cu o propunere, fiindcă este o chestie internațională de cel mai mare interes. Ei bine, d. Boerescu și d. Krezzulescu au uitat aceasta? Imi retrag însă întrebarea, căci nu se poate ca d-lor, ca senatori, să susție una, și astăzi, ca miniștri, alta.

Eu mă aștept să ved pe d-nii Krezzulescu și Boerescu susținând propunerea mea și venind cu un contra-proiect din partea guvernului.

lui. Autoritatea d-lor este astăzi și mai mare, fiind-că este însuflețită și ilustrată cu o călătorie de vacanță a d-lui Boerescu, de care s'a ocupat Europa întreagă, și care ne aduce impresiile și știrile despre cele petrecute in Europa.

Dar, d-lor, este ceva mai straniu, proiectul acesta al majorității și l-a însușit guvernul. Căci de ce era vorba? Să se revizuiască art. 7, să se facă restricțiuni pentru proprietatea imobiliară rurală și să se admită împămîntenirea individuală. Este altă esență în acest proiect de cât aceasta? Ei, iată ce zice ministerul cel nou în programul său. . .

(D. președinte al consiliului pleacă după banca sa).

și-mi pare bine, că d. prim-ministru și președinte al cabinetului celui vechiu se retrage acum, fiind-că acum trebuie să vorbim numai cu miniștrii cei noi. (Ilaritate). Iată ce este în programul, cu care au venit d-lor înaintea țării, pe temeiul căruia s'au pus în relație cu străinătatea și în puterea căruia ne-a amânat ca să ne calmăm, căci pretind d-lor, că eram foarte agitați. Vă citesc iarăș din *Monitor*, și vă rog să mă controlați, stă în *Monitorul* de Joi, 12 Iulie 1879: „De aceea, d-lor senatori, d-lor deputați,

guvernul d-v. crede a corespunde atât la cerințele diplomației europene, cât și la preocupările legitime ale țării, când, pe lângă recunoașterea principiului egalității religioase și libertății cultelor, el va admite și va susține, *pentru revizuirea art. 7, în partea relativă la interesele noastre interioare, o soluțiune bazată pe principiul naturălizării individuale, care exclude or ce categorii, precum și pe restricțiuni speciale pentru dobândirea proprietății rurale*“.

Aceasta însemnează, că a primit esența proiectului majorității.

O voce. La Iulie era.

T. Maiorescu. A! la Iulie! Și astăzi, când de abia am sfârșit luna lui August, vine acelaș guvern, care ne-a reprezentat în străinătate pe baza acestui program, vine d. ministru-președinte și declară: „nu ader la proiectul majorității“.

Așa? Nu aderați? Dar de ce ați zis în programul constituirii d-voastră, că aderați? Și cum ați pornit în străinătate sub pretext că aderați, și acum vă dați pe față, că nu aderați, precum și memoriul d-lui Boerescu este alt-ceva decât proiectul majorității primit în program?

Aș fi fericit, când cine-va din majoritatea guvernamentală ar avea buna-voință să mă îm-

prumute din vocabularul român-parlamentar cu un cuvînt, prin care să calific această purtare, fără ca să-mi atrag un blam din partea d-lui președinte al Camerei. D-lor, ce este aceasta? Cum să numim o asemenea procedare? Să zicem că este *amăgire*? În Camera trecută se vorbea de mistificare. Să zicem, că este o mistificare a opiniei publice, atât a Europei, cât și a României? Cum? Adoptați programul majorității, tratați o lună sau două de zile nu știu pe ce bază, și pe urmă veniți cu alte idei ascunse?

Dar atunci întreb: cine a reprezentat în străinătate adevărata opinie a Camerei? Guvernul de astăzi? (aplause). Sau a rămas țara iarăș amăgită în adevărata reprezentare a intereselor ei, așa cum le înțelege ea? D-voastră ne spuneți, în aparență cu sinceritate: *dați-vè părerea*, noi ne-o dăm, și după ce ne spuneți, că ați adoptat-o și d-voastră, în urmă veniți și ne declarați că aveți altă părere, declarând cu aceasta că veți combate părerea Camerei (aplause). D-lor, cum credeți d-voastră că aceste procedimente nu vor irita spiritele în țara noastră? La ce rezultat aveți s'ajungeți? Să disolvați Camera? Dar v'ați gândit ce însemnează aceasta astăzi? Sunteți siguri de liniștea publică? Luați asupra d-voastră răspunderea în fața unei țeri,

care se vede de un an de zile învêrtită și amăgită în reprezentarea ei în străinătate? (aplause). Apoi unde tind toate acestea?

Eu, d-lor, nu sunt inamic al Evreilor, mărturisesc chiar, că n'am putut aproba nota discursului d-lui Conta. După simțimintul meu, în momentul când voim să deschidem ușa Constituțiunii noastre spre a permite Evreilor, care s'au asimilat cu noi, să vie la cetățenia română, ar fi trebuit un limbagiu însuflețit de înaltele idei de toleranță și de civilizație modernă. Dar dacă nu aprob tonul discursului d-lui raportor, mă simt indignat de procedarea guvernului. Unde tindetți d-voastră? Care vê este ținta cea adevărată? Vroiți să se excite spiritele, mai cu seamă dincolo de Milcov, așa ca să ne discrediteze cu totul în fața Europei? Și ce răbdare așteptați d-voastră de la o țară? Ce supraomenească blândete îi presupuneți pentru ca să-i prezentați asemenea lucruri? Și pentru ce toate aceste? Numai pentru ca d-voastră să rămâneți la guvern? (Aplause). Dacă aceasta este procedarea noastră ca stat independent, mai bine era să fi rămas sub forma noastră cea veche, și să așteptăm o ocașie mai favorabilă și oameni mai capabili pentru a ne dobîndi independența.

De aceea vă rog să bine-voiți a amâna întreaga discuție, până în momentul când va veni guvernul cu proiectul său, să nu vă expuneți de a vota o soluție fără a ști unde mergeți cu ea, să vedem ce ne zice guvernul reprezentant al țării în străinătate, pentru ce, după ce a primit odată acest program, revine pe urmă la alte programe?

Acei, care suntem veniți pentru a da o soluție, nu vroim să ne mistificăm unii pe alții și în definitiv să mistificăm țara. Pentru aceasta, vă rog să adoptați propunerea de amânare. (Aplause prelungite).

După lungi discuții, terminate deabia în ședința de la 6 Septemvrie, propunerea de amânare se respinge cu 75 voturi contra 53, și în ședințele de la 7 până la 12 Septemvrie se continuă desbaterile asupra revizuirii, în decursul cărora autorul publicării de față mai ține cuvântul următor (47) și precisează atitudinea partidului conservator, în numele și cu autorizarea acestui partid. Totuș guvernul nu poate scăpa de necesitatea de a-și prezenta și proiectul său, precum vom vedea din nota introductivă la discursul 48.

IN CAMERA DE REVIZUIRE

Chestia Evreilor și articolul 7.

(Ședința de la 10 Septembrie 1879).

Domnilor deputați, îmi pare rău, că propunerea de amânare, ce avusesem onoare să o fac înaintea d-voastră în ședința de Mercuri, n'a fost primită, ci a degenerat, în contra intențiilor mele, într'o chestie de încredere sau neîncredere în guvern. În asemenea situație majoritatea guvernamentală a respins amânarea; regret însă pentru interesul cauzei, c'a respins-o. Vedeți pentru ce a rămas dar în discuție numai proiectul majorității delegaților, și dacă va ajunge la vot și va cădea în urma votului, nu mai

este cu putință ca să fie readus sub aceeaș formă în discuția d-v.

Dacă însă ar cădea mai târziu și proiectul guvernului, atunci cum stăm? Dacă ar fi căzut vre un proiect al guvernului și celălalt venea simultan, în aceeaș zi, la vot, atunci puteam cel puțin pe unul să-l scăpăm după votul celuilalt. Dar când ne este cu neputință să mai revenim la părerea majorității, ne putem afla într'o situație în adevăr complicată. Însă vina nu este a noastră; ea naște dintr'o procedură parlamentară a majorității guvernamentale, și nu din intenția Camerei întregi. De aceea regret încă odata, că s'a întâmplat așa. Dar fiind-că fără vina noastră s'a întâmplat așa, nu vă mirați că, în lipsă chiar de contrazicători și cu tactica majorității de a păstra tăcerea, îmi iau libertatea de a vorbi înaintea d-voastră și de a vă arăta, pentru ce primim, pentru ce menținem și vom menținea proiectul majorității comitetului de delegați. Cred că veți înțelege totdeodată și mai ales, că deputatul colegiului I al acelu oraș, care a fost vechia capitală a Moldovei, a acelei părți a României ce este mai cu seamă interesată la chestia de astăzi, să fie în deosebi dator a-și spune cuvântul în numele alegătorilor săi și a orașului ce reprezintă.

Incep prin o declarare. După ce m'am înțeles cu colegii mei din partidul conservator, cu ei împreună și pentru dinșii am onoare a vă spune aci: Primitiv propunerea formulată de majoritatea comitetului delegaților, ca singura propunere, care este astăzi cu puțință (aplaude), ca singura propunere, care răspunde necesităților țării, ca singura propunere, despre care sperăm că va găsi, prin argumentele ce i se vor da, înțelegere și sprijin chiar în Europa occidentală.

D-lor deputați, ați văzut în ședința din urmă, că s'au petrecut atâtea scene de un caracter foarte personal, și poate mulți din noi vor fi rămas cu impresia, că era mai bine ca unele sau altele din cuvintele zise să nu fi fost întrebuintate; însă emoția aceasta, dacă voiți personală, care cîștigase pe atăția dintre noi, era foarte naturală în cazul de față. Căci chestia ministerială în acest moment este nu o chestie personală, ci o chestie importantă pentru chiar rezolvirea lucrului în sine, pentru chiar liniștirea spiritelor în țară. Nu intru cât este persoana d-voastră în joc, d-lor miniștri, ci intru cât guvernul, or care ar fi el, trebuie în împrejurarea de față să prezente țării garanția de corectitudine și de tărie consecventă, intru atât

s'a preocupat țara și ne preocupăm noi de componerea cabinetului d-voastră.

Căci vedeți, d-lor deputați: în or ce mod se va rezolvî acum, ca revizuire constituțională vorbind, chestia aceasta, ea însaș nu este terminată, ci va trebui în or ce caz să urmeze o importantă lucrare administrativă și legislativă, ca să meargă organizarea mai departe. Și întrebarea țării este legitimă: în ale cui mâni este încredințată operația administrativă a primirii Israeliților în cetățenia română? Când s'a văzut formarea ministerului dela 11 Iulie 1879 și programul, pe care l-au declarat d-lor atunci în adresa către M. S. Domnitorul *franc* și *leal*; când s'a văzut scris în acest program, că se depărtează or ce idee de categorii, țara s'a liniștit, și ați văzut, că a așteptat, dacă nu cu încredere, cel puțin cu răbdare, calea mai departe ce o veți urma în realizarea programului d-v. Când însă d. ministru de interne M. Kogălniceanu, care la 11 Iulie a scris *franc* și *leal* „depărtez or ce idee de categorii“, vine la 7 Septembrie în Cameră și ne spune: „*Am fost dela 1864 tot-deauna pentru categorii, sunt și astăzi pentru categorii*“ (aplauze), atunci, d-lor, cum să nu se turbure țara!? Atunci involuntar se întreabă oamenii: ce se ascunde aci? Căci

lămurit nu este lucru, când o declaraie solemnă vine și isbește în cap cealaltă declaraie tot așa de solemnă, și aceasta în interval de câte-va săptămâni.

D-lor, fiind-că s'a aruncat din partea d-lui minisiru al cultelor și instrucțiunii publice N. Krezzulescu cuvintul de *patriotism*, că ar fi adică nepatriotic de a releva asemenea contrazi-ceri, vă întreb : să fie oare nepatriotic a le releva și să fie patriotic a le comite? Noi cerem o declaraie francă și lămurită: Ce voiți d-v.? Și vă rugăm în or ce caz un lucru: nu voiți într'o zi una și într'altă zi alta; căci aceste vo-ințe schimbătoare produc neliniștea, de care este cuprinsă țara. D-le ministru de interne, permi-teți-mi să spui că, pe lângă raporturile d-v. prefectoriale, știm și noi, deputații, știm care este spiritul țării; ne-am pus și noi în relații repețite cu alegătorii noștrii și suntem dar în drept să vă spunem : *e neliniștită* țara de șovăirile d-voastră; *e neliniștită* de întunericul, în care o lăsați asupra unui program cert și clar al d-voastră.

Da, d-lor deputați, de contradicere trebuie acu-zat d. ministru de interne, însă acuzând să fim dreți și să nu uităm circumstanțele atenuante. Lipsa de consecvență a cabinetului vine,

în parte, din necesitatea timpurilor, în care ne aflăm. Înțeleg, că d. ministru de interne și ceilalți colegi ai săi, care la 11 Iulie ziceau: „*Nici un fel de categorii*“, astăzi, la 10 Septembrie, în fața a nu știu căror alte notițe ce au priimit din străinătate, să stea la îndoială asupra aceluși program. Înțeleg. Inșă dacă omenește sunt de înțeles și dacă nu trebuie pus la îndoială înaltul d-lor patriotism, nu rămâne mai puțin adevărat, că se nasc îndoieli asupra conducerii afacerilor din partea d-lor și că nehotărîrea d-lor a adus neliniștea țării.

Dacă aceste șovăiri de programe diferite ar lipsi, și o parte din greutățile situației ar lipsi. Și de oare-ce cuvintele ce le zicem aci, se aud de Coroană și se cetesc de străinătate, știu de datoria mea să zic: nu este chestie personală, nu este chestie de partid, din care provine puțină încredere ce o are o mare parte a Camerei în guvernul actual; ci este numai ecoul marelui îndoieli, ce domnește în țară asupra liniei de conduită și asupra planurilor guvernului actual.

Mai este o chestie, d-lor, ce trebuie să o ating prealabil, înainte de a intra în fond. Poziția noastră, a celor ce nu urmăm cu or ce preț părerile guvernului, se învâluește din par-

tea organelor de publicitate inspirate de guvern într'o atmosferă așa de întunecoasă, încât trebuie mai întâi de toate să căutăm a împrăștiya acea atmosferă artificială, spre a pune lucrurile în adevărata lor lumină, și apoi să discutăm. Astfel am văzut jurnalul *Românul* revenind în numărul din urmă iarăș la cele ce a zis cu câte-va numere mai nainte, și afirmând din nou, că intenția partidului conservator, care — după cum veți vedea — vine și susține în adevăr franc și leal opinia majorității delegaților, este de a-și ascunde părerea sa în această chestie, pentru ca să vie la putere și, cu ajutorul Alianței israelite, să dea mai mult decât voiește chiar guvernul de astăzi. Este o *calomnie* aceasta, o zic astăzi, precum am zis-o în rîndul trecut.

Când partidul conservator vine și vă spune clar, că este pentru părerea majorității comitetului delegaților și că aceasta este singura părere ce o va susține, sunt în drept să resping cu indignare or ce insinuare în sensul contrar. (Aplause). Și *Pressa* . . . nu știu dacă mă exprim bine, când zic că este un organ apropiat de d. ministru de externe Boerescu, continuă sistemul început cu atâta lealitate de *Românul* și zice: Faimoasa petițiune de la Iași, pe care

au scris-o conservatorii, a vorbit de emanciparea Evreilor, conservatorii pe atunci voiau să dea drepturi Evreilor. Bine făceau, adăogă *Pressa*, însă din acei, care au scris petițiunea, unul singur este, d. P. Carp, care astăzi are stofa unui viitor om de stat, căci își menține părerea. (Ilaritate).

P. Carp. Declar, că n'am scris petițiunea de la Iași.

T. Maiorescu. Petițiunea de la Iași o am aci; vedeți-o: nu există într'insa nici un singur cuvânt despre Evrei sau despre emanciparea or împămîntenirea lor. Aceasta este întâi. Al doilea: între acei, care au scris petițiunea, d. P. Carp *nu* există (ilaritate).

Înțeleg să nu vă ocupați de loc de atitudinea noastră; dar ocupându-vă, nu înțeleg să o falsificați și să o prezentați țării așa cum n'a fost nici-odată. Ce accente să mai găsec, d-lor, pentru a stigmatiza nenorocita deprindere a unei părți din ziarele noastre de a hrăni pe cetitorii lor cu neadevăruri asupra adversarilor lor momentani! Lăsați-ne odată să spunem ceea ce în adevăr am spus, și veți găsi destule elemente spre a ne combate. Dar nu ne atribuiți lucruri, ce nu le-am zis și nu le-am gîndit, căci aceasta este o procedură nedemnă de situația de față,

și chiar periculoasă. (Aplause). Dacă d-voastră căutați să ne discreditați pe fie-care dintre noi individual prin asemenea inexactități, atunci discreditați țara, și cui aduceți folos?

Nu mai puțin aş crede, că și limbajul miniştrilor în Cameră ar trebui să fie mai moderat față cu proiectul majorității delegaților. După cuvântul de *intrigi personale*, vine acum cuvântul de *sfidare a Europei*, ce ni-l aruncă d. Kogălniceanu. Dar dacă va triumfa părerea țării, cum rămân cuvintele acelora, care zic că e o sfidare a Europei? Eu am conștiința, că vorbind așa, cum voi vorbi în susținerea proiectului majorității, nu sfidez pe nimeni și mai cu seamă pe Europa, de la care mi-am primit prima mea educație și cultură și ale cărei idei le știu în acord cu ceea ce voi avea onoare să zic acum.

Așa dar, d-lor, silit de împrejurări, voi intra în fine acum în discuția proiectului ce ne ocupă.

D-lor, e vorba de revizuirea art. 7 din Constituțiune. — Am auzit pe cel dintâi orator, care a luat cuvântul în această chestie, zicând: că ar fi bine să nu se facă de loc revizuirea.

Înțeleg, și fie-care din d-voastră înțelege simțimintul de susceptibilitate națională, care a dictat propunerea de nerevizuire, și sunt chiar

convins, că și d-voastră, care sunteți pe banca ministerială, dacă ați putea scăpa situația fără ca să revizuiți acum art. 7, ați părăsi pentru moment or ce idee de revizuire.

Prin urmare asupra sentimentului de a nu se face revizuirea, asupra acestui sentiment nu mai poate fi discuție, pentru că nu este unul dintre noi, care să nu-l înțeleagă, și fie-care Român ar dori ca să se facă această revizuire mai bine atunci, când am putea-o face prin libera noastră voință, decât acum sub impunerea altora.

Cu toate acestea, d-lor, fiind-că acum nu este vorba de sensibilitatea noastră, ci este vorba de politică rece, îmi veți da voie să intru în expunerea argumentelor, care — politicește vorbind — ne silesc să primim idea de revizuire a art. 7 din Constituțiunea noastră, revizuire cerută de articolul 44 al tratatului de la Berlin.

Să ne amintim puțin trecutul nostru politic. Renașterea noastră sub forma de stat modern îmi pot permite a o data de la anul 1857, adecă de la pregătirea și punerea în aplicare a Convenției de la Paris. Vă aduceți aminte ce s'a petrecut pe atunci. In tratatul din Paris de la 1856 între altele se zicea, că se va face o convenție ulterioară, care va regula poziția

noastră, și după cum știți, pentru încheierea acestei convenții Puterile garante au trimis comisari extraordinari și speciali, care să studieze aspirările și adevărata voință a țării asupra organizării sale politice și administrative.

În fața acestor comisari trimiși de puterile străine, ce am făcut noi țara? Oare am zis noi atunci: nu vă primim, pentru că țara voiește singură să-și pue norma dreptului său public și să-și așeze ea singură fundamentul său politic? Nu! noi n'am declarat așa, ci am ales Divanurile *ad-hoc*, care au formulat dorințele țării, dintre care unele apoi s'au pus în Convenția de la Paris, și astfel s'a așezat fundamentul organizării politice a Principatelor-Unite.

Această primire din partea noastră de a ni se așterne prin o convenție a Puterilor garante bazele existenței noastre politice ca stat european a fost expres formulată prin memorandumul explicativ la decizia Divanului *ad-hoc* al Valahiei din 9 Octomvrie 1857. Și pentru ca să vedeți, ce anume se zicea atunci, îmi veți permite să vă citez un singur pasaj caracteristic din acel memorandum. (Citarea o fac din culegerea de acte asupra chestiei orientale (vol. 3, pag. 144) întocmită de d. de Iasmund, despre carele citeam în ziarele germane, că era desig-

nat de Imperiul German ca ministru rezident al său la București. Citând însă, sunt silit să retraduc din nemțește în românește): „Noi românii, adinc pătrunși de intențiile generoase și înțelepte ale Puterilor garante, suntem nerăbdători de a primi din mâinile lor botezul noii noastre existențe politice“.

Acesta este spiritul, în care a lucrat Divanul *ad-hoc* al Valachiei. Iată acum și declararea formală a Divanului *ad-hoc* din Moldova în ședința sa de la 19 Octomvrie 1857: „Divanul *ad-hoc*, pășind pe calea care îi este deschisă prin tratatul de la Paris, adică de a arăta dorințele țării înaintea lui Dumnezeu și a oamenilor, declară etc“. Urmează apoi cunoscutele cinci puncte: 1. respectarea capitulațiilor; 2. unirea; 3. prințul străin hereditar; 4. neutralitatea; 5. constituționalismul.

Va să zică dorințele noastre le-am exprimat Europei și i-am recunoscut noi înșine competența de a legifera pentru noi întru cele din afară.

Să urmărim acum situația noastră față cu Europa mai departe. Comisarii de atunci, trimiși de Europa ca să afle dorințele noastre, întrebă prin o adresă oficială din 10 Noemvrie 1857 pe președintele Divanului din București: Dar asupra reorganizării interne ce dorințe aveți? Și

atunci Divanul *ad-hoc* din București, în urma propunerii Prințului Dimitrie Ghica, votează acea rezoluție memorabilă din Decembrie 1857, în care se zice: „Dorințele generale au fost acelea ce s'au expus Puterilor; altă dorință pentru reorganizarea internă nu avem față cu Puterile străine și nu putem să o exprimăm. Căci organizarea internă trebuie să se facă prin chiar Adunările legislative ale noastre“. (Aplause).

Astfel s'a pus din capul locului acea linie de demarcație bine definită: În ceea ce privește dreptul public internațional, Europa să ne reguleze; iar în ceea ce privește dreptul nostru public intern, față cu noi înșine, nu putem primi ca Europa să intervie. Am primit ca Europa să sancționeze capitulațiile noastre față cu Turcia; am voit ca să ne dea unirea și principiul unei constituții; am cerut ca să ne dea dreptul de a avea un principe străin hereditar, precum și garantarea neutralității; dar când a fost vorba de organizarea noastră internă, atunci Divanul *ad-hoc* a răspuns, că nu primește intervenirea străină, și drept a făcut că n'a primit-o. (Aplause).

Ce s'a întâmplat cu această decizie? A venit conferența de la Paris și la 7 (19) August 1858 ne-a dat acea Convenție, care a regulat viața noastră politică.

D-lor, România în primul moment a primit Convenția ca fundament al noului stat, de și nu ne fuseseră acordate toate cerințele noastre, nici măcar Unirea definitivă. Totuș s'a primit Convenția, căci s'a introdus Comisia centrală și au început să se facă lucrările în sensul Convenției. Inșă prin faptul patriotic și înțelept al alegerii Prințului Cuza în amîndouă țerile am realizat noi înșine Unirea de fapt. La acest fapt a contribuit mult elocvența unui tîner deputat de atunci, a actualului ministru de externe, d. Vasile Boerescu. Pe această cale țara a mers cu pași siguri mai departe, lucrînd în sensul Convenției, unde era în competența ei, și lucrînd în contra Convenției, unde ne atingea integritatea noastră internă.

Principele Cuza a lucrat cu multă prudență, când a început să înlătore una după alta acele dispoziții ale Convenției, care nu erau conforme cu linia limitativă între dreptul public și organizația internă, a desființat Comisia centrală, a făcut Unirea, introducînd un singur minister, a secularizat mănăstirile închinat și a făcut în sfîrșit foarte bine, când la 2 Mai 1864 a introdus „Statutul“ în modul cum l-a introdus¹⁾.

---

¹⁾ Vezi și vol. I, pag. 4.

D-lor, fiind că s'a vorbit atât de mult de „lovitura de stat“ de la 2 Mai 1864, dați-mi voie să nu înțeleg aplicarea acestui cuvânt în sensul cum se face. Căci ce s'a lovit la 2 Mai 1864? S'a lovit Constituția lucrată de noi? S'a lovit o organizare ce însăș țara și-ar fi dat-o în libera ei voință? Nimic din toate acestea! S'au lovit numai niște dispoziții înscrise de pe masa verde a diplomației străine, și care n'ar fi trebuit să intre în dreptul public intern al nostru. Bine a făcut Vodă Cuza, când, înlăturând o parte din acea operă străină, a păstrat dintr'însa numai acele articole, care se raportau la relațiile noastre externe cu Europa, afirmându-ne autonomia în privința administrației noastre interne. Actualul d. ministru de interne (Kogălniceanu) a ezitat mai pe urmă mult asupra faptului de la 2 Mai, și era un timp, când ar fi dorit să se facă uitat. Imi pare bine, că astăzi a revenit la adevăratele sentimente și revendică pentru sine partea de merit, ce i se cuvine în acest fapt memorabil.

Însă, cum zisei, la 2 Mai 1864 nu am rupt relațiile stabilite cu Europa. Vedeți, ce se zice cu ocazia rău numitei lovituri de stat de la 1864. Statutul desvoltător Convenției din 7 August 1858, promulgat la 2 Iulie 1864, zice:

„Convenția încheiată la Paris în 7 (19) August 1858 între Curtea suverană și între Puterile garante autonomiei Principatelor-unite, este și rămâne legea fundamentală a României. Inșă indoita alegere din 5 și 24 Ianuarie 1859, săvirșirea unirii și desființarea comisiei centrale făcând neaplicabile mai multe articole esențiale din Convenție, atât pentru îndeplinirea acestora, cât și pentru reșezarea echilibrului între Puterile statului, ca act adițional al Convenției intră de astăzi în putere următorul Statut“... Și apoi: *Modificații îndeplinitoare statutului. În preambulul statutului:* „Principatele-unite pot în viitor a schimba legile, care privesc administrația lor din lăuntru, cu concursul legal al tutuilor puterilor stabilite fără nici o intervenție; se înțelege, că această facultate nu se poate întinde la legăturile, care unesc Principatele cu Imperiul Otoman, nici la tractatele dintre Inalta Poartă și celelalte Puteri, care sunt și rămân obligatorii pentru aceste Principate“.

Se poate ceva mai clar decât deosebirea aci stabilită între ceea ce este drept public internațional și ceea ce este dreptul nostru intern, unde nimeni nu are să se amestece? Aci este una din părțile însemnate ale actului de la 2 Mai 1864.

Vine apoi codul civil, aplicat deabia de la Decembrie 1865, și regulează pentru prima oară drepturile politice ale Israelitilor; căci legea comunală din 1864 vorbea numai de drepturi comunale, care nu sunt totdeauna drepturi politice în sensul strins al cuvântului, adică drepturi de participare la puterea legislativă, executivă și judecătorească a statului.

Convenția de la Paris din 1858 în acea parte, care ne rămânea bine aplicabilă, zice la art. 46: „Moldoveni și Valahi de or ce rit creștin se vor bucura deopotrivă de drepturile politice. Exercițiul acestor drepturi se va putea întinde și la celelalte culte“. Prin ce?... „*Prin dispozițiuni legislative*“.

Convenția dorește întinderea drepturilor politice și la Evrei ca princip. Inșă ea zice: modul aplicării acestui princip se va face prin dispoziții legislative interne ale țării. Nu admite Europa, că este de atribuțiile ei de a ne fixa timpul și modul întinderii drepturilor politice la Evrei. Codul civil de la 1865 vine și aplică acest princip, și prin art. 16 dă Evreilor putința de a dobîndi naturalizarea individuală ca or ce alt strain cerînd-o Camerii, fără a beneficia însă de art. 8.

Cine știe, ce s'a petrecut între culise cu acest

articol, știe, că a fost în deosebi favorabil primit de ambasadorii de la Constantinopol ai Puterilor ; știe, că neuitatul Costache Negri, agentul Principelui Cuza la Constantinopol, ne scria, cum articolul acesta poate împăca pe Puteri cu actele noastre de independență, arătându-le că, dacă în unele lucrăm peste Convenția de la Paris, în altele îi aplicăm spiritul ei. Așa dar art. 16 din codul civil de la 1865 consfințește și aplică art. 46 al Convenției de la Paris în privința Israelitilor.

Vine anul 1866. La 1866 — și astăzi nu este timpul de a ne întreba, cine e vinovat de emoția produsă, al cărei rezultat a fost art. 7 — la 1866 s'a introdus în Constituția de la 1 Iulie articolul 7 ca o restricție din cauză religioasă. Art. 46 din Convenția de la Paris ne lasă la dispoziția noastră legislativă, cum să punem în practică acordarea drepturilor politice ale Evreilor ; însă ne arată ca direcție în viitor, că să le dăm odată. Codul civil din 1865 le și dase prin naturalizare individuală. Vine acum art. 7 din Constituția de la 1866 și le ia înapoi, și astfel lovește direct în spiritul art. 46 al Convenției. Răul l-a făcut dar art. 7 al Constituției, care ne-a atras actuala revenire a Europei asupra chestiei Evreilor la noi.

De explicat se poate explica ceea ce s'a întâmplat atunci. Nu uitați, d-lor, că în acel moment era primit în mijlocul nostru Principele străin sub forma hereditară; și, de și prin aceasta se îndeplinea o dorință de mult formulată, însă în țară era accentuată atunci temerea, ca nu cum-va viitorul Principe străin să aducă și multe elemente străine în țară. Și dar prin o reacție naturală trebuie să ne explicăm multe dispoziții prohibitive din Constituție, care poate că nu ar fi fost formulate, dacă această temere nu ar fi existat. Din norocire temerea aceasta a fost exagerată, și lucru știut de toți este, că numai străin nu a rămas Principele nostru de această țară. Dar din acea temere s'a născut poate art. 7, ca și art. 3 al Constituției noastre.

Constituția din 1866 în ce relație stă ea cu Puterile garante ale Europei? Iată o întrebare importantă în cazul de față.

Să vorbim întâi de poziția Principelui străin hereditar. Însăș persoana Principelui ales nu stă în legătură primitivă și necesară cu Constituția de la 1 Iulie 1866. Principele străin este la noi ales prin un plebiscit făcut la Aprilie 1866. În momentul, când ați lucrat d-v. Constituția, noi aveam Principele străin prin un fapt plebiscitar, rădăcina sa juridică. Pe de altă parte, în

Constituție nu se vorbește nimic despre relațiile noastre cu Turcia: nimic nu se vorbește despre tributul ce i-l plăteam. Noi am anticipat oare cum prin Constituția de la 1866 epoca independenței noastre de astăzi. Dar am anticipat numai *pro forma*, căci de fapt Principele Carol, în urma sfatului dat de către președintele consiliului de atunci d. Ion Ghica, a scris o scrisoare de supunere Sultanului la Constantinopol, s'a dus acolo și a primit investitura. Va să zică, relațiile noastre internaționale față cu Puterile nu erau atinse prin Constituție. În fața Europei ziceam: păstrăm relațiile internaționale, și la orice moment ne provocam la Puterile garante, prevăzute în tratatul și convenția de la Paris; și când a izbucnit la 1877 războiul oriental între Turcia și Rusia, ne adresam la Puterile garante pentru respectarea neutralității, dacă se va putea. Se constată dar, că relațiile noastre cu Puterile garante și cu Poarta otomană stăteau încă în picioare și după Constituția de la 1866, așa cum erau mai înainte.

Vine acum după războiul oriental tratatul de la Berlin din Iulie 1878. Ce va zice România față cu tratatul de la Berlin? Remarcați deocamdată, că tratatul din Berlin proclamă singur, ca preambul, că este *continuarea operei*

tractatului de la Paris din 1856. „Au nom de Dieu tout-puissant S. M. l'Empereur d'Allemagne, S. M. l'Empereur d'Autriche-Hongrie, etc. désirant régler dans une pensée d'ordre européen, conformément aux stipulations du traité de Paris du 30 Mars 1856, les questions soulevées en Orient par les événements des dernières années et par la guerre dont le traité préliminaire de San Stéfano a marqué le terme, ont été unanimement d'avis que la réunion d'un congrès serait le meilleur moyen de faciliter leur entente. A cet effet, etc.“

Mai întâi de toate trebuie să fim drepți! Dacă primim ceva, unde ne convine, ca o chestie de onoare trebuie să primim și atunci, unde acelaș lucru este în contra noastră. Întreb: un congres, care continuă și regulează conferența de la Paris, pe care am primit-o de bună, este un congres, care se poate legitim ocupa și de noi? Eu răspund *da*, și am fi rău primiți în relațiile noastre cu Europa, când am zice: *nu*. Acest răspuns al meu este un răspuns conform cu dreptul public internațional. Înțeleg, că ar fi fost un fel de politică, ce e drept cam îndrăzneată, ca în urma încetării războiului noi să zicem: ne-am recâștigat independența cu arma în mână, cu arma în mână voim să o menținem

și voim să ne organizăm așa cum voim noi, fără nici un fel de amestec. Ar fi fost o politică, și dacă am fi avut tăria armatelor necesară, ar fi fost o politică posibilă, de și cu greu aplicabilă în Europa. — Dar așa a fost? N'a fost așa. În momentul, când s'a întrunit Congresul la Berlin, ați văzut, că doi miniștri în numele Camerei și al Senatului, în numele țării deci, au mers la Berlin, ca să prezente iarăș dorințele țării, ca la 1857. Ne-am pus dar în relații cu Berlinul și am primit, ca tratatul de Berlin să se ocupe și să reguleze astfel și soarta noastră internațională. Aceasta însemnează mergerea la Berlin a d-lor Kogălniceanu și Brătianu.

A venit în fine tratatul din Berlin de la Iulie 1878, s'a comunicat României și a ajuns în dezbaterile Camerei noastre la Septembrie 1878. Vă aduceți aminte, d-lor, cât era de neînsemnată în Camera de atunci opoziția conservatoare. Abia eram 4 la număr; nici 5 nu eram, numărul regulamentar, ca să facem să se pue la vot o propunere. Am propus atunci cu toate acestea, și tot prin neînsemnatul meu organ, că dacă este vorba de a ne pronunța asupra tratatului din Berlin, să se consulte țara convocându-se de pe atunci constituanța. Căci din mo-

mentul ce declarăm, că primim tractatul de la Berlin, făceam un act constituțional, care nu se putea îndeplini decât de o Cameră constituantă. Această părere a fost pusă la vot, a reușit a i se face cel puțin această onoare, dar a fost respinsă și a fost primită de către majoritate strania propunere formulată așa: „Camera, conformându-se tractatului din Berlin, autoriză luarea Dobrogei, ear celelalte chestii se vor regula pe cale constituțională“.

Mare greșală! stăruesc a crede și astăzi precum o spuneam și atunci. De mari greutateți am fi scăpat, dacă de pe atunci se întreprindea opera de revizuire constituțională, care vine astăzi așa de târziu. Dar în fine așa a vrut guvernul și majoritatea. A venit apoi Camera trecută și s'a pronunțat într'un mod constituțional, că este caz de a se revizui art. 7.

Ei bine, față cu această pronunțare nu cred, că este prudent și nici drept ca să spunem Europei astăzi după toate cele petrecute: nu vrem să știm de tine, de și ceri prin tractatul de la Berlin ceva prevăzut deja în Convenția din Paris, pe care am primit-o de mult, noi îți respingem cererea. Aceasta ar fi imprudent și nelegal din partea noastră.

Pentru aceste motive, noi nu putem primi punctul de vedere al acelora, care sunt contra revizuirii Constituției, ci credem just a se procede la o revizuire a art. 7.

Dar la ce fel de revizuire? — Aci e chestia. Puterile semnatare ale tractatului de la Berlin sunt legitimate să ne ceară, după dreptul public, ca Constituția noastră să nu fie în desacord cu ideile cuprinse în Convenția de la Paris; și fiind-că în acea Convenție se zice, că noi trebuie să întindem la vreme drepturile politice și la riturile necreștine, Europa este în drept a ne cere să punem în aplicare idea Convenției prin o dispoziție constituțională. Atâta însă și, după dreptul public, gândesc că atât și nimic mai mult. Propunerea majorității comitetului delegaților respunde la această cerere legitimă a Europei. Când noi ștergem art. 7 din Constituția noastră, când proclamăm, că nu mai există restricție din cauză de religie pentru obținerea drepturilor politice, când declarăm, că or ce străin de or ce religie poate fi primit la bucurarea de drepturi politice prin naturalizare, prin aceasta satisfacem cererea Europei.

Dar guvernul ne zice: Europa cere mai mult. — Sub ce formă cere Europa mai mult? Să examinăm.

D-lor, știți că la redactarea textului tractatului de la Berlin s'a făcut încercarea de a se introduce *emanciparea* Evreilor de la noi sub formă colectivă chiar prin dispozițiile tractatului.

În protocolul 17 găsiți o propunere a Comitetului de Launay; era vorba, cum să se formuleze art. 44 care ne privește, și vine atunci d. Desprez, al treilea reprezentant al Franței, care era însărcinat cu instrumentarea textului tractatului, și zice: *Le 5-e article, qui a pour objet l'égalité des droits et la liberté des cultes, a donné lieu à des difficultés de rédaction: cet article en effet est commun à la Bulgarie, au Monténégro, à la Serbie, à la Roumanie, et la commission devait trouver une même formule pour diverses situations; il était particulièrement malaisé d'y comprendre les israélites de Roumanie dont la situation est indéterminée au point de vue de la nationalité. Le Comte de Launay, dans le but de prévenir tout malentendu, a proposé, au cours de la discussion, l'insertion de la phrase suivante: les israélites de Roumanie, pour autant qu'ils n'appartiennent pas à une nationalité étrangère,*

acquièrent, de plein droit, la nationalité roumaine.

Incercarea de a se interpreta astfel tractatul de la Berlin a avut intenția de a emancipa o întreagă categorie de Evrei. Dar la aceasta răspunde principele Bismarck: *Le prince de Bismarck signale les inconvénients qu'il y aurait à modifier les résolutions adoptées par le congrès et qui ont formé la base des travaux de la commission de rédaction. Il est nécessaire que le congrès s'oppose à toute tentative de revenir sur le fond. M. Desprez ajoute que la commission a maintenu sa rédaction primitive, qui lui paraît de nature à concilier tous les intérêts en cause, et que M. de Launay s'est borné à demander l'insertion de sa motion au protocole.*

Principele Bismarck semnalează dar inconveniente, care ar fi să mai revie congresul asupra fondului și să modifice bazele ce erau deja fixate; va să zică se respinge în chiar sinul Congresului încercarea de a declara, că este vorba de *emanciparea* unei categorii de Evrei, se respinge aceasta ca ceva care *modifică* sensul decisiunilor anterioare.

D-lor, principiul art. 44 din tractatul de la Berlin noi îl primim așa cum este formulat în generalitatea lui, ștergem or ce restricție reli-

gioasă. Inșă chestia de a ști: primim Evreii individual prin naturalizare, primim Evreii prin categorii, primim Evreii prin liste, aceasta este o chestie, ce în or ce caz după dreptul public ne rămâne rezervată nouă. Căci dacă deja Convenția din Paris de la 1858 ne-a lăsat atunci, când eram mai slabi, dreptul autonomiei și ne-a zis: „Veți întinde drepturile politice și la Evrei prin dispoziții legislative, când le veți crede necesare“, — cum astăzi, când noi suntem mai tari, când nu ne dați nici măcar în schimb garanția neutralității, cum astăzi, când ștergem acel articol restrictiv, ați putea să intrați în detaliile legislației noastre interne?

Fără a „sfida“ pe nimeni, suntem în drept să zicem: este o chestie de aprețiere, și astfel este drept ca în această materie, care privește direct interesul nostru, să aprețiem și noi, după cum ne dictează conservarea naționalității noastre. (Aplause).

Trec acum la alt argument, d-lor deputați. D. ministru de externe, când mi-a răspuns în ședința de Miercuri la o simplă aluzie ce făcusem asupra compunerii ministerului actual, și în privința cărei simple aluzii mi-a făcut onoare să-mi răspundă un ministru, al doilea ministru și al treilea ministru — era prea multă

onoare pentru mine, — în acea ședință de Miercuri dar, d. ministru de externe zicea: „Vedeți finețea! d. Maiorescu, care este cunoscut ca amic al Evreilor, nu s'a pronunțat într'un sens sau într'altul“. Sper, d-lor, că astăzi m'am pronunțat așa, încât să nu mai existe îndoială.

Relev și cuvîntul de amic al Evreilor. Dacă prin acest cuvînt se înțelege a nu avea nici o antipatie națională în contra lor, a fi amic al Evreilor în acelaș sens și aceleași proporții, în care pot fi amic al Francezilor, al Germanilor și al altor națiuni străine, atunci primesc acest epitet. Sunt amic al Evreilor, nu am nici o antipatie în contra lor. Printre Evrei am cunoscuți, pentru care am cea mai mare stimă, atât în țară cât și în străinătate; și din momentul, când ni se garantează propria naționalitate, le doresc bună primire și voi fi mulțumit, când îi voi vedea bucurându-se în pace sub soarele României de ospitalitatea și de drepturile noastre. (Aplause).

Ca amic al Evreilor dar; ca unul care, cu neînsemnata mea persoană, am fost citat în străinătate, de câte ori era vorba de chestia Evreilor la noi; ca unul, care am văzut câteva afirmări ale mele, favorabile lor, citate în diferite broșuri asupra chestiei israelite; ca unul,

care păstrez aceleași sentimente și aceeași atitudine față cu dînșii și astăzi: voi să sfătuesc pe Evrei să nu întindă coarda prea tare în momentul de față (aplause). D-lor, eu am găsit foarte nepotrivită, foarte în contra intereselor Evreilor din România, lupta pe care a deschis-o Alianța israelită străină în contra noastră. (Aplause). Alta este a ne lăsa pe noi, în pașnică umanitate, să regulăm chestia între Evrei și între noi, și alta este a revolta sentimentul național în noi prin presiuni, ce se fac din afară contra noastră (aplause). Și dacă până la un timp unii din noi chiar ne gândeam la întinderea drepturilor Evreilor în starea legislației noastre de atunci, astăzi procedările imprudente și nedrepte ale Alianței Israelite ne silesc să ne punem în defensivă și să ne gândim mai înainte de toate, cum să ne apărăm în contra exigențelor nelegitime și injuste (aplause). Căci vedeți greaua situație morală, în care sunt puși locuitorii acestei țeri prin chestia de față: Ne cere oare tractatul de la Berlin ca să dăm odată ceva și apoi să scăpăm? Este vorba de o dare de milioane ce ni s'ar fi impus, cum i s'au impus Franței miliarde, dar când le a plătit aceste miliarde, le-a plătit și a scăpat? Este vorba să

ni se iea o provincie, cum s'a luat Franței două și nouă una, dar când le-am pierdut și unii și alții, a fost un moment de grozavă durere, dar le-am dat și am scăpat? — Nu, d-lor, aci nu e vorba de aceasta. Aci e vorba de a introduce în organismul nostru permanent, în viața zilnică a noastră acest element acum, și de acum înainte pentru totdeauna. Cu resolvarea de astăzi nu am terminat chestia, ci ea deabia a început. (Aplause).

Apoi așa fiind, d-lor miniștri, cum voiți d-voastră ca să faceți introducerea elementului celui nou fie cu naturalizare individuală, fie cu liste, fie cu categorii, fără ca să fie cu buna și vointara primire a țării? (Aplause). Și ce soartă credeți d-voastră că rezervați cu siguranță noilor cetățeni, ce s'ar introduce violentându-se voința țării? (Aplause).

D-lor, nu vorbesc de revolte ; nu este al nostru rolul de a vorbi de ele. Cine prevede și simte, va ști, cât trebuie să prevadă și să simtă. Dar vorbesc de simpla conlucrare a lor față cu noi. Este vorba de a primi acum pe Evrei cu drepturi politice, cu putința de a intra în comună, de a fi alegător și ales, cu putința de a fi judecător, de a se urca în gradele militare.

Ei bine! cum voiți să-i puneți pe acești oameni față cu țara? Voiți să faceți să se indigneze colegii lor față cu dinșii, când îi primiți? Sau este mai bine de a-i primi așa, încât sentimentul majorității țării să fie împăcat? Mult, puțin, cât vom da, să dăm așa, încât să fie dat din bună inimă și fără presiune străină. (Aplause).

Alianța israelită în numele cui vorbește? Și acele state, care au primit în parte maniera ei de a vedea, pentru ce au primit-o? Pentru că se zice: este o cerință a umanității, a civilizațiunii, ca să fim astăzi în pace unii cu alții pentru religie. Așa este. Dar oare aceeaș cerință umanitară nu ne impune, ca să primim pe noii cetățeni în adevărată pace? Oare cuvintele, care s'au zis, după cum ne-a mărturisit d. ministru de externe, de către un membru al Alianței Israelite în Italia, că să se masacreze mai bine zece mii de Evrei din România, numai să triumfeze principiul, oare aceste cuvinte nu sunt inumane, nu sunt barbare, nu stau în contradicere cu adevărata civilizațiune? Cum? Principiu umanitar masacrarea a zece mii de oameni? Aceasta nu se poate. Aceia, care sunt adevărații amici ai Evreilor și ai omenirii, vor zice: este în spiritul secolului al 19-lea să

nu fie nici o deosebire de religie, este în spiritul acestui secol și de datorია gîntei latine din Orient ca să zică : nici o împrejurare fatală a nașterii nu trebuie să împedice pe cineva de a se bucura de drepturile civile și politice. Și dacă revoluția cea mare de la sfîrșitul secolului trecut, făcută în Franța, a desființat privilegiile de naștere prin nobleță, trebuie timpul nostru să desființeze și privilegiile de or ce altă cauză de naștere, să nu mai poți zice cui-va : fiind-că s'a întîmplat să fii născut Evreu, te împedec toată viața ta, or ce sentiment vei avea de altminteri, de a te bucura de drepturile civile și politice ! Nu poți zice aceasta ; însă poți să-i zici : tu, care vrei să vii în mijlocul nostru, trebuie să vii cu buna noastră primire, fiind-că voești să intri într'un stat, din care ai să faci parte ca liber cetățean.

Nu este dar chestia de liste, de categorii sau de naturalizare individuală importantă în privința numărului, — importantă este în privința *principiului*. Nu poate România să admită, ca străinii să se introducă în sînul ei prin impunerea străinilor, fără ca măcar să-și dea osteneala, să-și documenteze dorința de a se împămîntenî. (Aplause).

Naturalizarea individuală implică în sine însăș cererea Evreilor, manifestarea dorinței lor de a fi cetățeni români; prin ea se va împedece din capul locului răul sentiment, că au venit în mijlocul nostru ajutați de presiunea străină sau de alianța israelită (aplaude); vor trebui să documenteze că voiesc să fie români : „M'am desbrăcat de presiunea străină, voi împreună cu voi să lucrez pentru binele țării“. (Aplause). Dacă nu veți face așa, dacă veți primi o listă impusă, fără ca ei să o ceară, dacă veți primi o categorie, unde ei nu-și manifestează voința ca să fie primiți, ați introdus în mijlocul nostru un element dușman, care va zice totdeauna : Nu am primit de la voi aceste drepturi, ci de la străini. (Aplause frenetice).

Și acum, dacă aș avea un glas, pe care din nenorocire nu-l am, care să străbată în Europa, aș zice : Pentru ce aceasta ? Pentru ce voiți să injosiți România ? Nici atâta drept nu ne dați ca să spunem Evreilor din țară : manifestați măcar dorința, că voiți să fiți cu noi ? În numele cui aceasta ? În numele umanității ? Nici-odată !

Și când zic aceste cuvinte, am conștiința că mă aflu în curentul ideilor de drept, de stat,

de omenire, în care se află și cultura occidentală, căci de acolo le-am primit.

Un ultim cuvânt pentru guvern și pentru majoritatea, de care poate dispune. Ați vorbit de unirea partidelor. Dați-mi voie să întreb: ce unire cereți d-voastră? Numai unirea aceloră, care părăsesc părerile și sentimentele lor și vin la ale d-voastră? Sau suntem în drept și noi une-ori să zicem: părăsiți-vă pe ale d-voastră și veniți la noi. (Aplause). Dați o-dată voie țerii să zică: urmați-mă și pe mine. Și zicând așa, știu că cuvintele mele au un răsădit și în bărbății aceia, care au fost și au condus țara noastră de la 48 încoace. Eu știu, că și d. președinte al acestei Camere și miniștrii de pe acele bănci ar fi fericiți, când ar avea siguranța, că această soluțiune ce o propune majoritatea delegaților, ar triumfa; căci și ei, ca și fie care dintre noi, n'ar voi ca să vadă țara aceasta nemulțumită. E acum cazul de a vă zice: încercați o-dată; puneți-vă în fruntea acestei mișcări, primiți propunerea majorității, și fiți siguri, că sunt argumente ca să se susție și în fața Europei. (Aplause).

Ved înaintea mea atâția bărbați, care au condus România de la 1848 încoace; ved pe aceia, care se mândresc, că au venit în mijlocul

poporului lor cu idea libertății populare. D-lor liberali de la 1848, ați venit cu deviza *Vox populi vox Dei!* . . . Fost-a vre-odată o chestie, care să fi fost așa de populară ca aceasta?

Puneți-vă în fruntea acestei mișcări și fiți siguri, că țara vă va bine-cuvînta și vă va sprijini Dumnezeu! (Aplause prelungite).

IN CAMERA DE REVIZUIRE

Discurs final asupra art. 7.

(Sedința de la 6 Octombrie 1879).

Discuția, caracterizată prin cele două discursuri precedente asupra proiectului de revizuire formulat de majoritatea delegaților, se mai continuă până la 12 Septembrie, când înfirșit guvernul, pentru a împiedeca votul asupra proiectului majorității, se vede silit să iese din rezerva sa și să prezente Camerei propriul său proiect. Iată-l așa cum s'a depus pe biuroul Camerei și cum este publicat în *Monitorul oficial* de la 13 Septembrie 1879:

PROIECT DE LEGE

Pentru revizuirea art. 7 din Constituțiune.

Articol unic.

În locul art. 7 din Constituție, care se revizuește, se va pune următorul:

„Art. 7. Diferența de credințe religioase și de confesiuni nu constituie în România o piedică spre a dobîndi și a exercita drepturile civile și politice.

§ 1. — Străinii, de or ce religie, vor putea dobîndi împămîntenirea prin legi speciale și individuale.

Acelaș drept se dă acelor care, fără a fi cetățeni, se află în România ca *supuși Români*.

§ 2. — Nu vor putea dobîndi, sub verce titlu ar fi, proprietăți rurale — afară de vii, locuri sau case în orașe — decât acei, care vor fi cetățeni Români, respectându-se însă drepturile acelora, care le au după legile anterioare, sau în virtutea tractatelor existente între România și alte staturi.

§ 3. — Toți locuitorii aflători în momentul anexării ca cetățeni otomani în provincia Română de peste Dunăre, Dobrogea, care se declară parte integrantă a României, au de o potrivă toate drepturile și datoriile de Români, conform regimului spe-

cial ce se va prescrie pentru acea provincie de către Adunările Legiuitoare.

Restricțiunea relativă la dobândirea proprietății rurale nu se aplică la Dobrochia.

§ 4. — Cei născuți și crescuți în România până la majoritate și care nu se vor fi bucurat nici-odată de vre-o protecțiune străină, vor fi de drept dispensați de sta-giu, când Adunările vor admite cererea lor de naturalizare.

§ 5. — Se declară cetățeni, pentru astă una și singură dată, acei supuși Români de ver-ce religione, care s'au asimilat cu națiunea și a căror nume și calități se votează de către Corpurile Legiuitoare de o dată cu această Lege.

Acei dintre dênșii, care în timp de un an de la această admitere la cetățenie nu vor reclama diploma de indigenat, vor pierde drepturile ce li se acordă.

Președintele consiliului miniștrilor și ministru lucrăr. publice, *I. C. Brătianu.*

Ministru de interne, *M. Kogălniceanu.*

Ministru cultelor și instrucțiunii publice, *N. Krezulescu.*

Ministru finanțelor, *D. A. Sturdza.*

Ministru afacerilor străine, *B. Boerescu.*

Ministru de răsboi, *D. Lecca.*

Ministru justiției, *A. Stolojian.*

Proiectul guvernului se trimite în debateră secțiilor Camerei, și până la terminarea acestor foarte agitate debateri discuția publică asupra revizuirii se întreprinde.

Greutatea era lista cea mare de Evrei de tot felul (unii mai ales susținuți de Alianța israelită), pe care guvernul voia să i treacă sub scutul § 5 din proiectul său. Însă față cu rezistența majorității delegaților guvernul a trebuit să cedeze în parte, și prin transacțiune s'a primit idea echitabilă de a se admite la naturalizarea colectivă prin o singură lege numai străinii, care au servit sub drapel în timpul războiului pentru independență. Pe de altă parte s'a părăsit idea dobândirii imobilelor rurale prin succesiune *ab-intestat*, rămânând ca asupra aplicărilor speciale ale noului principiu constituțional să se legifereze mai târziu.

Astfel s'a formulat și s'a primit de întregul comitet al delegaților proiectul final:

„Art. unic. În locul art. 7 din Constituție, care se revizuește, se va pune următorul:

Art. 7. Diferența de credințe religioase și confesiuni nu constituie în România o piedică spre a dobândi drepturile civile și politice și a le exercita.

„§ 1. Străinul, fără osebire de religie, supus sau nesupus unei protecțiuni străine, poate dobîndi împămîntenirea cu condițiunile următoare :

„a) Va adresa guvernului cererea de naturalizare, în care va arăta capitalul ce posedă, profesiunea ce exercită și voința de a-și stabili domiciliul în România.

„b) Va locui, în urma acestei cereri, zece ani în țară și va dovedi prin faptele sale că este folositor ei.

„§ 2. Pot fi scutiți de stagi:

„c) Acei, care vor fi adus în țară industrii, invențiuni utile sau talente distinse sau care vor fi fundat aci stabilimente mari de comerț sau de industrie.

„b) Acei care, fiind născuți și crescuți în România din părinți stabiliți în țară, nu s'au bucurat nici unii nici alții vreodată de vre-o protecție străină.

„c) Acei, care au servit sub drapel în timpul războiului pentru independență și care vor putea fi naturalizați în mod colectiv, după propunerea guvernului, printr'o singură lege și fără alte formalități.

„§ 3. Naturalizarea nu se poate acorda decât prin lege și în mod individual.

„§ 4. O lege specială va determina modul, prin care străinii vor putea stabili domiciliul lor pe teritoriul României.

§ 5. Numai Românii sau cei naturalizați români pot dobîndi imobile rurale în România.

„Drepturile până acum câștigate sunt respectate.

„Convențiile internaționale astăzi existente rămân în vigoare cu toate clauzele și termenul coprins într'însele“.

Așa se prezintă proiectul în ultima ședință a Camerei revizioniste, la 6 Octombrie. Noul raportor însă, d. D. Giani, îl introduce prin câte-va explicații, din care rezultă, că între majoritate, minoritate și guvern ar fi fost numai niște deosebiri „mai mult de formă, decât de fond;“ pe când în adevăr, precum se dovedește din cele două discursuri reproduse în paginile precedente, deosebirea de fond fusese adevărată și se înlăturase numai prin neclintita stăruință a majorității reprezentanților țării (în deosebi și a conservatorilor), înaintea căreia guvernul cu aderenții săi au trebuit să cedeze.

Acest fapt, cu atât mai important, cu cât într'o chestie așa de gravă dovedea și străinătății, că în România începea să existe în realitate o reprezentare națională prin Parlament, iar nu numai o dependență a întimplătorului guvern, se cuvenea să fie

relevat, și de aceea îndată după cetirea raportului se rostește următorul discurs :

D-lor deputați, noi am întrerupt discuția asupra proiectului de reformă constituțională în urma cuvintelor zise de d. Chițu. D. Chițu, un important membru și reprezentant al majorității acestei Camere, când ne-a făcut apel la împăciuire și când și-a arătat încrederea, că în această Cameră se va găsi în fine unirea pe un tărîm național, a zis aceste cuvinte într'un ceas bun. (Aplause).

Acest tărîm comun s'a găsit. Și fiind-că s'a alcătuit un alt proiect de lege decât acela ce era înainte în discuție, cred că suntem datori să explicăm și înaintea țării, care a fost așa de frămîntată până acum de această chestie, și înaintea străinătății, care sper că va primi această redactare, trebuie să explicăm, zic, care este înțelesul, care este coprinsul acestui proiect de lege.

D-lor deputați, după ce guvernul de astăzi, fără a lua el inițiativa, fără a indica țării în alegeri, care este programul său în chestia revizuirii, a lăsat țării să se pronunțe liberă în această chestie, a lucrat foarte consecvent, când mai pe urmă, odată Camera și Senatul adu-

nate, a zis Camerei: din inițiativa ta pune înainte ideile de reformă constituțională.

Patru mari principii au fost atunci puse înainte de către majoritate, de către aproape unanimitatea Camerei în această privință.

Intâi s'a zis: Nu sunt, nu putem recunoaște în dreptul nostru public, Israeliți români.

Al doilea s'a zis: Condițiile de naturalizare nu mai pot să facă parte din dreptul civil privat, ci trebuie să intre în chiar Constituția țării.

Al treilea s'a zis: Proprietatea imobiliară, cel puțin cea rurală, este un drept cetățenesc, și nu se poate recunoaște străinilor în România.

Al patrulea s'a zis: Or ce nouă introducere în cetățenia română trebuie să se facă prin cerere prealabilă și individuală, și să se primească de către Camerele Legiuitoare în acelaș mod.

Acestea erau cele patru principii, care formau țesătura fundamentală a ideilor d-v., care erau adevărata expresie a țării, în marea ei majoritate, în această materie.

Asupra acestor patru principii a fost luptă mare între noi; nu doară că ar fi fost cine-va între noi, care nu voia ca ele să existe așa cum erau formulate, dar erau temeri, că poate vor întilni prea multe greutăți alt unde-va.

Din norocire astăzi aceste temeri se vede că au dispărut, căci cu toții am convenit, că aceste patru principii fundamentale să fie primite, să servească de bază pentru reformarea Constituțiunii ce se întreprinde.

Dacă am ajuns la acest rezultat, trebuie să mulțumim fără îndoială spiritului conciliant al tuturor: al guvernului și al majorității, ca și al fostei opoziții. Dar cred, că nu trec peste limitele modestiei, dacă recunosc încă odată în public, cât de important a fost și cu această ocazie rolul, cât de însemnată a fost misiunea ce a avut-o opoziția constituțională în această chestie. (Aplause).

E știut ca un folos constituțional, că prin discuție, prin opunere une-ori la ceea-ce se cere de guvern în primul moment, se luminează chestiile și se înaintează dezvoltarea principiilor.

Dacă acesta este un adevăr general, a fost în special documentat în cazul de față, și grație patriotismului și tenacității, cu care toți am luptat pe tărîmul principiilor, s'a ajuns în fine la acest rezultat satisfăcător, care va da o liniște și mulțumire țării întregi și care, suntem convinși, va fi primit și de străinătate, ca fiind conform cu principiile statului și cu dreptul modern (aplause).

D-lor, iată ce se zice acum în proiectul astfel redactat:

Art. 7. Ca princip, diferența de credințe religioase și confesiuni nu constituie în România o piedică spre a dobîndi drepturile civile și politice și a le exercita.

Au fost discuții asupra ideei, dacă cuvîntul: a le exercita, trebuie aci sau nu. În formularea, în care este acum făcută redacțiunea, s'a recunoscut de toți, că este o idee justă. Nu sunt drepturi preexistente, dar odată ce drepturi sunt dobîndite în modul cum se prevede mai jos, se înțelege, că pe această cale dobîndite, se vor putea pune în lucrare și exercita. Paragraful întâi zice:

„Străinul, fără osebire de religiune, supus sau nesupus unei protecțiuni străine, poate dobîndi împămîntenire cu condițiunile următoare:

a) Va adresa guvernului cererea de natura lizare, în care va arăta capitalul ce posedă, profesiunea ce exercită și voința de a-și stabili domiciliul în România.

b) Va locui, în urma acestei cereri, 10 ani în țară, și va dovedi prin faptele sale, că este folositor ei.

S'a recunoscut, că voința aceasta, această cerere sau declarațiune prealabilă, este omagiul,

esențialul, fără care nici un străin nu poate să fie primit ca cetățean în România; cererea prealabilă nu este o chestie numai de procedură, ci este chiar esențialul. Cei ce vor să devie cetățeni români, cerând și arătând astfel voința lor, exprimă prin aceasta, că știu să respecte acel stat, în care voiesc să fie cetățeni, și respectul prealabil nu poate să fie nici-odată prea mare către membrii aceluia stat, al căruia denșii vor să devie cetățeni.

Cine vrea să intre ca membru credincios într-o biserică, este cuviincios să arete tot respectul, toată venerațiunea pentru acea biserică. Nici-odată nu se poate susține că acela, care își arată un absolut respect pentru statul, în care vrea să intre, prin aceasta el își aduce sieși o scădere. Ci din contra el însuș se va înălța mai mult, și cu cât va înălța mai mult societatea, din care voiește să facă parte, cu atât se va resfrânge și onoarea asupra lui. (Aplause).

Stagiul pus în Constituțiune, condițiunile aceastea puse în Constituțiune, sunt, ce este drept, o înăsprire peste ceea ce a fost în Constituțiunea noastră cea veche. Însă ele sunt o garanție mai mult, ce noi vrem să luăm în contra unei prea mari și prea pripite primiri

de elemente străine în sinul nostru. Și fiind-că se leagă de această idee, adăog, că mai este și o altă garanție luată, și aceasta este declarația relativă la proprietatea rurală, precum o prevede § 5 din articolul nostru, care zice, că proprietatea rurală este un drept al cetățeanului român și că el nu se poate acorda la străini, respectând însă drepturile existente deja câștigate.

Care este motivul acestei inaspriri ?

Domnilor deputați, în Constituțiunea de la 1866 noi am fost mai indulgenți, mai ușori în această privință. Atunci am putut lăsa, fără a pune bariere constituționale, naturalizarea cu diferitele ei forme atât la Camerele obișnuite, cât și la codul civil privat, și am putut lăsa ca proprietatea imobiliară, să fie dobândită și de străini, afară de cei de rit necreștin. Căci atunci aveam un scut puternic, atunci eram puși sub garanția colectivă a șapte Puteri mari europene. Ele prin convenție stabilită ne garantau neutralitatea. Noi, o gintă latină nu prea numeroasă, pusă în Orient între popoare puternice, mai puternice la număr decât noi, noi aveam în această garanție un scut al existenței noastre naționale. Astăzi, când este vorba ca să ni se recunoască independența, însă independența ni se

recunoaște fără garantarea neutralității, astăzi suntem siliți să căutăm în noi înșine elementele de garanție ale existenței noastre ca stat și ca națiune.

Iată motivele, pentru care astăzi, printr'un just simțiment național, trebuie să luăm noi înșine cu atât mai multe garanții pentru conservarea noastră, așa cum suntem și cum voim să rămănem. De aceea este explicabilă în poziția noastră de astăzi și această dispoziție, așa precum s'a introdus.

D-lor, dacă în acest proiect se mai dispune, că acei, care au servit sub drapel în timpul războiului pentru independență, să fie naturalizați în mod colectiv după propunerea guvernului printr'o singură lege fără altă formalitate, veți găsi asemenea just, că printr'această numai aparentă excepție la principiul cel mare de naturalizare individuală să se aducă în chiar Constituțiunea țării o amintire de timpul, în care această reformă s'a făcut, de războiul, prin care am câștigat independența noastră. (Aplause).

Iată, d-lor deputați, și termin cu aceste cuvinte, iată care este esența ultimului proiect, și iată motivele, pentru care și grupul nostru din

oposiție s'a împreunat cu majoritatea pentru a-l primi așa cum este formulat (aplause).

Mă cred dator acum să fac următoarea declarație în ceea-ce ne privește: Pe temeiul acestui proiect, pe temeiul acestor principii ne-am întrunit cu toții, și întrunindu-ne sperăm, avem convicțiunea, că guvernul, or care ar fi, în deosebi guvernul de astăzi, va fi în stare de a face să triumfe aceste principii înaintea tuturilor. (Aplause). Ele sunt conforme cu dreptul public, și este bine ca să se știe (din partea unui membru al opoziției primiți acest cuvânt): că or ce guvern, fie și guvernul de astăzi, care va susține sincer acest proiect, este purtat de încrederea țării întregi și a întregii acestei Camere. (Aplause).

Nu este cu putință de a vedea în acest discurs altceva decât exprimarea exactă a celor petrecute în Cameră și tendința de a contribui, ca formularea articolului 7 în conformitate cu simțimentul țării să fie primită și de Puterile semnatare ale tratatului din Berlin ca îndeplinirea ultimei condiții pentru recunoașterea independenței noastre.

Cu toate aceste, iată răspunsul ministrului-prezident Ioan Brătianu la acel discurs:

„D. președinte al consiliului. Dacă onor. d. Maiorescu ar fi vorbit în tot discursul d-sale în sensul cum a terminat, nu aveam decât să-l aplaudăm și să-l îmbrățișăm. Dar în tot timpul, cât d-sa a vorbit, m'am gândit la un lucru: în tot-deauna am zis, că acei care vin de peste Carpați dacă nu au simțimentul libertății desvoltat, dar în simțimentul naționalității ne întrec pe toți.

Ei bine, onor. d. Maiorescu a venit astăzi să facă la aceasta o patentă excepțiune: fiind-că tot discursul d-lui nu a fost românesc, nu a fost patriotic; d-sa a vorbit numai în numele d-lui, și sunt încredințat, că în țară nimeni nu este cu d-sa și în străinătate cuvintele d-sale nu vor avea nici o autoritate. (Aplause prelungite)“.

Până într'atât ura dintre partide și obiceiul de a suspecta pe adversari (vezi și pag. 222) întunecau debaterile parlamentare din acel timp. Astăzi (1897) nici nu se mai poate pricepe tonul înveninat din întâmpinarea d-lui Brătianu — dovadă de progresul judecății politice de atunci încoace.

În aceeaș ședință de 6 Octomvrie mai toată Camera (132 voturi) primește proiectul de revizuire; în contra lui votează numai 9 deputați anti-revizioniști (N. Blaremberg, D. Rosetti-Tescanu, etc.); d. P.

Carp se abține. La 11 Octomvrie proiectul este primit și de Senat, și la 12 Octomvrie 1879 se promulgă noul articol 7 al Constituțiunii. Apoi Camera și Senatul își continuă lucrările în calitatea de Corpuri Legiuitoare ordinare.

In contra Adresei. Nepotrivire între vorbe
și fapte.

(Sedința Camerei de la 11 Decembrie 1879).

D-lor deputați, permiteți-mi, vă rog, să-mi exprim și cu această ocazie mirarea despre modul cum inaugurează această Cameră discuția parlamentară, modul adecă de a lăsa să se vorbească fără contradicțori. Și pe urmă numai auzi pe unii sau alții din d-nii miniștri, precum am auzit pe d. ministru președinte, făcând aluzie ironică la minoritatea or chiar la majoritatea vorbitoare.

Domnilor, să ne înțelegem. Voim să suprimăm regimul parlamentar în discuție? Voiți să ziceți: o adresă, ce este odată alcătuită de d-v. în înțelegere cu guvernul, este un lucru așa de sfânt, încât să pășim la votarea ei, fără ca cel puțin să raționăm? Voiți să ziceți, că dacă un mem-

bru din majoritatea d-v., d. Pantazi Ghica, nu mește această adresă palidă, scurtă, absurdă, dacă-mi aduc bine aminte, sau mai exact derisorie, că toate aceste cuvinte zise în parlament nu merită să fie relevate din partea d-v.? sau voiți să ziceți, că nu merita nici un răspuns membrul din majoritate, care v'a aruncat asemenea cuvinte? Domnilor, aceasta din urmă vă privește pe d-v.; noi însă suntem datori să relevăm lucrul și să venim să vă spunem, că după înțelesul nostru, când ne aflăm într'un parlament, nu credem că viața parlamentară este numai o formă goală și fără nici o logică. Poate o fi vre-o înțelegere tainică și trainică între guvern și majoritatea d-v. ca să suprimăm discuția și că prin urmare nu mai merită viața publică să veniți și să ne spuneți, care sunt argumentele d-v. Cu toate acestea eu vă amintesc, domnilor, că d. ex. opoziția sau minoritatea a avut multă dreptate, când a vorbit pe larg despre chestia Evreilor, aceea a reformării art. 7 din Constituție în înțelesul său și al țării. Prin aceste argumente din partea minorității, care a venit cu propunerea sa, pe care apoi a găsit-o bună și majoritatea, ați putut să susțineți chestia în fața Europei. Inșă și atunci, când se susținea propunerea țării din partea minorității, se întrebă-

ința de d-v. aceeaș tactică de astăzi; și atunci simpaticul domnul președinte al consiliului ne gratifica pe noi opoziția cu epitetul de vorbitoare.

Dar ce voiți să facă un parlament decât să vorbească? Numai să vorbească cu înțeles. Voiți de la un parlament fapte sau acțiuni de fapt? Atât ne-ar mai lipsi!

Este, d-lor, în parlament numai un singur fapt, adecă faptul brutal de a arunca în urnă bile albe și bile negre, însă numai prin discuție se luminează și se înalță acest fapt brut și cu el întregul parlamentarism. Prin urmare dacă voiți ca parlamentarismul nostru să înainteze, atunci trebuie să ne înțelegem vorbind și să vorbim înțelegându-ne. Sau poate, d-lor, acest proiect de răspuns la mesagiul Tronului vă pare domniilor-voastre așa de bun, încât nu mai încap discuție? or din contră vi se pare așa de rău, în cât nu îndrăsnește nimenea să-l apere?

În or ce caz proiectul d-voastră este de o scurtime, despre care nu știu, dacă este tocmai convenabilă. D-lor, Tronul prin mesagiul său și-a dat osteneală de a vă explica mai întâi domniilor-voastre și prin domniile-voastre țării întregi într'un mod foarte amănunțit vederile sale sau programul său legislativ pentru sesiunea aceasta,

și numai în partea din afară a acestui mesagiu vedeți că el cuprinde aproape patru pagine în folio de tipar, și majoritatea răspunde cu o mică pagină în octavo? Tot ce aveți d-voastră să ziceți la cele ce vă supune guvernul, se rezumă în atâta?

Când ar fi numai incoloră, cum zicea onor. d. Pantazi Ghica, această adresă, se înțelege că am putea și noi să o priimim, dar lasă că este incoloră, dar nu este cel puțin imparțială. Prin chiar această scurtime noi nu o putem primi; prin chiar aceea că pare a lăsa grija întregii legiferări guvernului, noi nu o putem primi, și cu toată scurtimea ei, adresa a găsit mijlocul să pue frasa aceasta: „Tot timpul nostru, „toate preocupările noastre vor fi consacrate studiului proiectelor de legi ce guvernul ne va „prezenta în acest scop“, și pentru aceasta noi nu o putem primi.

Dar numai guvernul prezintă? Dar noi nu vom fi siliți să prezentăm? (mișcări). Dar dacă prin această prezentare a noastră s'ar îndeplini o adevărată lacună ce a fost lăsată de guvern și pe care noi trebuie să o îndreptăm?

Căci în adevăr, d-nilor, și proiectul de față cu scurtimea sa, dar și mesagiul Tronului cu lungimea sa, au pentru noi o lacună simțitoare.

Nu ne spune adecă nimic tocmai asupra acelor întrebări, care ne preocupă mai mult; nu ne spune nimic nici asupra modului cum va crede ca să regulăm finanțele, foarte zdruncinate cu regimul de astăzi, nici asupra modului cum va crede ca să redeșteptăm activitatea economică a țării.

Știți cu toții, câtă agitare s'a deslănțuit în țară prin chestia israelită. Știți cum, de mult timp poate pentru prima oară, s'a văzut în adevăr un contract intim între alegători și aleși. Se simțea, că ceea ce se vorbea aci, ceea ce se lucra de guvern, se controla de întreaga țară politică, de țara alegătorilor. Bine, d-lor, dacă era un moment fericit pentru o energică acțiune a guvernului, era acesta. Trebuie să profităm de el. Noi toți știm, că formularea reformei constituționale a art. 7 este numai o formulare prealabilă, că ea nu este încă organizarea definitivă a chestiei; că vor trebui să vie acum legi speciale spre a pune în acord starea noastră cu cerințele reformei constituționale ce am primit. Tocmai despre acestea tace mesagiul; despre acestea tace și adresa.

Atunci, d-lor, ce mai este discuția adresei? Este ea o simplă și goală formalitate constituțională? Prea multe goliciuni formale introdu-

cem. A venit, pentru îndeplinirea arătatei lacune, d. Carp chiar în ședința de astăzi și v'a făcut propuneri, ce la prima lectură le-ați primit pe unele, altele se părea că nu le-ați primit; după oarecare vioiciune ce ați manifestat-o la lectură, presupui că mulți din d-v. vor fi în contra lor. Atunci d-voastră propuneți altele, dar propuneți ceva. Cum putem noi cu această ocazie să trecem sub tăcere mișcarea națională și acest început de avânt economic ce s'a luat în popor, fără a-l încuraja, fără a spune nimeni din d-v. nici de la guvern, nici din majoritate, dacă voiți să susțineți lupta pentru existența economică față cu concurența străinătății?

Iată una din preocupările noastre, pe care nu o vedem atinsă. Mai sunt și altele. Nu e vorbă, proiectul este îndestul de incolor pentru a nu reclama din partea noastră un contra-proiect, însă totuș e destul de semnificativ prin lacunele sale, pentru a ne silii pe noi să votăm în contra lui. Când zic a ne silii pe noi, vorbesc în deosebi pentru opoziția conservatoare din mijlocul d-voastră.

Domnilor, când v'ed un întreg program guvernamental desfășurat în mesagiu, prima întrebare ce-mi fac este: ce se poate realiza din acest program? Și pentru ca să gădesc măsura,

mă întreb : ce s'a realizat și ce s'a putut realiza dintr'un program tot așa de solemn, desfășurat înaintea țării de acelaș guvern altă dată?

Nu știu, dacă unii din d-voastră v'ați încercat ca și mine să comparați diferitele mesagii, care au fost cetite de la acea tribună, și diferitele răspunsuri făcute de Cameră la aceste mesagii? E un studiu foarte straniu și foarte instructiv, și ați fi surprinși cu toții, cum am fost și eu, de rezultatul puțin îmbucurător al acestui studiu comparativ.

Ar fi nedrept, când ne-am opri la toate mesagiile cetite sub regimul de astăzi, căci la promisiunile date înainte de a se termina războiul, s'ar putea zice, că nerealizarea lor este justificată prin aceea, că toate preocupările au fost concentrate la situația războiului. Dar războiul a încetat, tratatul de Berlin s'a făcut și s'a primit de noi în Septemvrie anul trecut. Suntem dar în drept să ne întrebăm, cum era mesagiul de acum un an, în timp de pace, și în ce raport stă el cu lucrurile realizate, ca să vedem, în ce raport probabil vor sta promisiunile date prin mesagiul de astăzi, și până unde va fi capabil acest guvern să le realizeze?

În anul trecut, la aceeaș dată — mesagiul s'a cetit la 15 Noemvrie și răspunsul s'a făcut tot la începutul lui Decemvrie — în anul trecut începea mesagiul cum începe astăzi: „România poate de acum înainte a-și întrebuița activitatea în desvoltarea îmbunătățirilor sale din năuntru“. Mesagiul de astăzi zice acelaș lucru: „de acum înainte etc.“. Va să zică să mai punem un an trecut de geaba. Însă acum: „Era complicațiilor externe încetează, de acum înainte începe era desvoltării liniștită“. Va să zică acum a sosit în finea finelor timpul să ne punem serios pe lucru, cum s'ar zice că până acum nu v'ați pus serios pe lucru.

Ni se spunea în mesagiul anului trecut, că e înbucurătoare starea finanțelor, și d. ministru ne spunea la Martie, că vom vedea budgetele echilibrate. Aceasta nu s'a întâmplat, și mesagiul de astăzi este mai vag în speranțele finanțiare, care în adevăr că sunt iluzorii. Ni se zicea în mesagiul de la 1878, că vom avea organizarea armatei de făcut, că ne vom ocupa de instrucția publică, de legea minelor, de inamovibilitatea judecătorilor, de drumul de fier la Kiustendge, de legea pentru exploatarea pădurilor; însă din toate aceste nu s'a făcut nimic, și acum le vedem iarăș anunțate la Noemvrie 1879 și e pro-

tabil, că sub regimul d-v., dacă va dura, se va face în 1880 cât s'a făcut în 1879.

Trebue însă să relevăm în deosebi un punct. „Independența României este astăzi recunoscută de întreaga Europă“ se zicea în anul trecut. Imi aduc aminte, că atunci d. Vernescu a observat cuvîntul acesta și-a zis: cum ni s'a recunoscut independența? Nu se poate. Nu e exact. Și atunci unul din cei mai eminenți oratori ai majorității, de altmintrelea totdeauna clar în vorbirile sale, d. Chițu, nu era tocmai așa de clar în răspunsul său și se încerca să introducă o deosebire între cuvintele „a ne recunoaște independența de fapt“ și „a ne recunoaște independența în formele diplomatice“ și avea aerul se apeleze la patriotismul d-lui Vernescu, ca să nu vorbească de nerecunoașterea independenței. Ei bine, dacă ne uităm la mesagiul de astăzi, vedem, că în loc să se fi ușurat poziția noastră, ni se spune: „suntem siguri, că Puterile semnatare vor aprea lealitatea noastră și vor stabili acele soluțiuni normale etc.“ Va să zică graba, cu care anul trecut ni se asigurase recunoașterea noastră, se traduce astăzi prin o îndoială; căci guvernul însuși recunoaște, că e astăzi într'o stare mai puțin solidă decât în anul trecut în relațiile sale externe.

Însă, d-lor, alta e partea, pe care am voi noi în deosebi să o vedem relevantă înaintea Tronului Român : cu prilejul acestei desbateri credem, că trebuie să se dea o expresie simțimentelor de profunda neliniște, care există astăzi în țară. Nu știu, dacă toți d-nii miniștri își dau samă de această neliniște. Nu aș vrea să spui aci o părere prea individuală, d-v. veți aplecia. În orice caz, individuală sau nu, trebuie să spui, că este cea mai mare neliniște, e un simțiment de cea mai mare nesiguranță în țară și atâta confuzie în spirite, încât nimeni nu mai știe de astăzi până mâine ce se va întâmpla, și nimeni nu mai are încredere, că guvernul mai conduce cu oarecare siguranță cirna afacerilor țării. Noi, care avem convingerea și știința, că acest simțiment neliniștitor există în țară, trebuia de la început să ne întrebăm : care ar fi cauzele acestui rău, și trebuia să ne întrebăm cu toții, dacă nu ar fi timp de avizat la un remediu constituțional ?

Cauzele, d-lor, sau mai bine cauza principală îmi pare a fi mai ales următoarea : dați-mi voie să o numesc o *nepotrivire* foarte caracteristică între ceea ce se spune, ceea ce se gândește și ceea ce se face din partea guvernului. N'aș voi să întrebunțez un cuvînt neparlamentar, și

voi fi gata să retrag or ce expresie, care ar fi pentru d-v. prea tare; dar în limitele parlamentarismului și sub bine-voitoarea supraveghere a d-lui președinte al Camerei caut terminologia, cu care să exprim această plângere a noastră, adică să arăt necomformitatea între vorbe și între fapte; și nu numai necomformitatea între vorbele de acum și faptele viitoare, din care să tragem ca o consecvență numai poate neputința de a îndeplini vorbele, ci o neconformitate între vorbele de acum și cea ce se are în gând în acelaș moment; adică necomformitate între ceea ce spune guvernul și între ceea ce gândește și ce face, necomformitate în chestii, care interesează țara întregă și unde, dacă e vorba de un regim constituțional, liber mai ales, ar trebui să fie cea mai completă sinceritate.

Înțelegeți bine, d-lor, că pe acest teren chestia în adevăr ia oarecare însemnătate; și fiindcă d. P. Ghika vorbea de trecut, permiteți ca azi, când după cuvintele mesagiului intrăm în fine într'o era adevărată de reforme interne, să ne întrebăm, cine are să ne ducă la această eră adevărată de reforme interne?

În scurt și numai din acest punct de vedere vă voi reaminti un șir de evenimente, pe care

cu toții le știți și pe care cu altă ocazie în Camera trecută le-am atins mai pe larg, însă acum le completez cu vorbele și cu faptele mai recente.

Incep dar pe scurt și în treacăt cu prima apariție a ministerului d-lui Brătianu în Mai 1876. Răsturnându-se regimul conservator și răsturnându-se, fiindcă nu mai era sprijinit de majoritatea țării, cu venirea ministerului d-lui Brătianu prima chestie constituțională era : pe ce bază vine așa numită *eră a virtuții*¹⁾? Venea, d-lor, pe baza unui program, pe care or ce partid franc trebuie să-l aibă. Vă aduceți aminte de programul de la Mașar-Pașa, care este pe larg publicat în primul mesagiu al d-lui Brătianu, în *Monitorul* din Mai 1876. Vă aduceți aminte, că trei idei principale erau, în fruntea cărora se prezenta guvernul înaintea țării. În prima linie : înfrățirea partidelor și nepersecutarea lor ; în a doua linie, pacea și neutralitatea ; în a treia linie, economia în finanțele țării și scutirea „pungei contribuabililor“, cum se zicea atunci. În momentul, în care acest program se manifesta țării, suntem în drept să ne

---

¹⁾ N. Blaremburg o numise astfel, acelaș Blaremburg, care apoi, la 1888, stăruia pentru darea în judecată a lui Ioan Brătianu !

întrebăm, ce era în conștiința celor ce-l anunțau? Evident, că acel ce zicea pace și neutralitate, trebuia să știe ce face, când se ducea la Livadia; căci în aceeaș vară s'a dus la Livadia d. ministru Brătianu, însoțit de d. ministru de rezboi. În momentul, în care se vorbea de înfrățirea partidelor și de respectarea fie-cărui partid, pentru ca fiecare să-și poată avea jocul liber al dezvoltării constituționale, în acel moment trebuia să fi fost pregătită în conștiința d-v. darea în judecată a ministerului conservator; și în momentul, în care se zicea, că o să se cruțe „punga contribuabililor“ și se accentua necesitatea de economii în finanțele țării, era sigură sporirea mai tuturilor impozitelor sub forme mai mult sau mai puțin deghizate—s'a început cu sporirea taxelor telegramelor, s'a continuat cu sporirea taxei timbrelor de scrisori și a celorlalte timbre și cu sporirea tuturilor patentelor, precum și cu sporirea tarifelor de drum de fier.

Întreb dar: de ce se ziceau atunci aceste cuvinte, când în conștiința d-lor era siguranța, că vor face tocmai contrarul? Și dacă trebuiau să facă tocmai contrarul, atunci vă întreb: ce sistem de guvernare este acesta? Ce lecțiuni să tragem noi de aci? Ce este arta politică? Este arta de a spune contrarul de cea ce gândim? Înțelegem și

am auzit, că se face acest lucru, de și nu-l justificăm, atunci când este vorba să se trateze cu o putere străină și inimică. Dar propriei tale țări să-i spui alta decât ceea ce crezi? Aceasta se numește. . . neconformitate între cea ce se spune, se gândește și se face. În Camera trecută am auzit, necenzurat de biuro, întrebându-se cuvântul de mistificare; eu nu l-aș întrebuița nici-odată, fiind-că este prea tare, și de aceea zic: neconformitate între program și realizarea lui.

A mai fost neconformitate și în alte chestii. Venise marea preocupare a noastră a tuturilor, războiul; se încheie convenția de la 4 Aprilie 1877, și toți ne spuneți: teritoriul ne este garantat. Vin apoi Camera și Senatul întrunite, și guvernul d-lui Brătianu cere voie să concentreze armata de-alungul Dunării și ne zice: pentru apărarea fruntariilor țării; când colo, în timpul când nu era nici Camera nici Senatul adunate, în puterea unui vot dat pentru apărarea hotarelor noastre și sub pretextul de a apăra aceste hotare, se trece armata dincolo de Dunăre și se atacă armata turcească. Nu voiesc însă să discut acest fapt, nu sunt competent în materie, nu sunt strategic, și actualul d. ministru de război, ca om special,

ar putea de sigur foarte ușor să-mi dovedească, de ce trebuia ca armata noastră să fie trecută dincolo de Dunăre spre a ne apăra dincoace. Prea bine. Dar după ce la 4 Aprilie se încheiase convenția cu Rusia, d. ministru de externe a mărturisit aci în Cameră în o ședință publică (și eu admiram sinceritatea d-sale, de și cam tardivă) a zis: cu toată acea convenție de la 4 Aprilie, în care se spunea, că se garantează de către Imperiul rusesc integritatea teritoriului țării noastre, în Iunie 1877, cu două luni după încheierea convenției, la Ploiești ministrul de externe al Rusiei, prințul Gorciacov i-a spus d-sale, că Rusia va cere înapoi Basarabia și că d-sa a rămas înmărmurit la aceste cuvinte ale prințului Gorciacov. Ca să rămăe înmărmurit un om atât de experimentat, un eminent bărbat de stat, cum era d. ministru de externe de atunci, trebuia ca acele cuvinte ale d-lui Gorciacov să fi fost zise așa, încât să se arete limpede, că guvernul rusesc privea această afacere ca regulată în politica sa, ca hotărită din parte-i. Și cu toate aceste, când la 6 August 1877, cu două luni după întrevorbirea de la Ploiești, Rusia are trebuință de ajutorul nostru înaintea Plevnei, acest guvern trimite armata noastră în ajutorul Rusiei, fără a cere

măcar un cuvint de explicare asupra celor zise de prințul Gorciacov relativ la Basarabia, și fără a vè spune d-v. atunci nimic despre acele cuvinte. Este o neconformitate între ceea ce se zice, ce se gândește și ce se face țerii. Mai târziu tocmai să destăinuesc toate aceste și se ia un bil de îndemnitare de la Cameră pentru acest fapt. Se înțelege: poziția personală a miniștrilor trebuia garantată! Dar cum rămânea cu țara?

După aceasta vine o altă chestie mare: tratatul de la Berlin. Prin tratatul de la Berlin ni se impune greul sacrificiu de a modifica un articol din Constituțiunea țerii. Noi înșine am fi voit să facem această modificare la alt timp, dar Puterile au găsit cu cale să ne impue o asemenea modificare tocmai în împrejurări așa de grele pentru noi. Ce face guvernul atunci? Știți, că în tesă generală de câte ori este neliniște, nesiguranță în țară, ochii țerii sunt ațintiți asupra acelor ce au onoarea și răspunderea de a conduce carul statului. Țara întreagă s'a uitat și atunci la d. președinte al consiliului, întrebând: ce facem? Ce ne sfătuiți să facem? Căci nimeni, d-lor, nu se îndoia și nu se îndoeste de patriotismul d-lui președinte al consiliului; și dacă se îndoiau unii

de ceva, era de aptitudinea d-sale de a conduce destinele țării la înălțimea patriotismului d-sale. În acel moment d. prim-ministru declară, că alegerile complet libere, ce vor avea loc, vor arăta ce dorește țara ca să se facă, și că guvernul nu are nici o idee preconcepută; ce veți face voi, alegătorilor, voi aleșilor, va fi bine venit pentru noi, a zis d. prim-ministru. Cuvinte clare. Dar era gândul tot atât de clar? Și faptele fost-au în acord cu vorbele? Imi pare, d-lor, că a fost o neconformitate între vorbe, între idei și între realitate; căci din momentul, în care țara lăsată liberă și plină de încredere în aceste cuvinte și de fericirea, că poate să-și reguleze această afacere cum va voi ea, și-a regulat-o în sensul pe care-l știți, în acel moment d. ministru președinte ne-a înmărmurit pe noi toți dându-și demisia și formând noul minister, pe care avem onoarea și fericirea de a-l vedea astăzi pe aceste bănci.

Dar permiteți-mi să vă mai citez câte-va fapte. Căci numai prin grămădirea dovezilor de fapt putem arăta legitimitatea neliniștei țării asupra unui asemenea mod de guvernare. Așa dar acest minister, format în urma rezistenței majorității țării sau dacă voiți mai bine majorității comitetului delegaților de atunci, se crede

dator să arete care erau intențiile sale, publicând la 11 Iulie 1879 un program, în care spunea: am venit cu ferma hotărîre ca să susținem părerile țării și nici o idee de categorii nu va fi în capul nostru, numai naturalizare individuală voim. Știți apoi, că în momentul, când se deschideau desbaterile, când toți eram foarte neliniștiți, când acea opoziție vorbitoare spunea argumentele, care le știa că sunt pentru susținerea părerii țării, în acel moment un membru important al guvernului ne aruncă cuvintele: „nu mergeți pe această cale, este o „sfidare ce se dă Europei, eu am fost totdeauna și sunt și acum pentru categorii“. Atunci noi din opoziție ne-am întrebat iarăș: oare aceasta nu este o neconformitate între ceea ce se spune, între ceea ce se gîndește și între ceea ce se face?

În fine, d-lor, în ultima desbatere asupra chestiei, care apasă și astăzi orizontul nostru politic, în desbaterea așa numitei răscumpărări a drumurilor de fier, simpaticul d. ministru președinte atunci seara, când se cerea închiderea discuției, a venit și a făcut o declarație, care pentru mine a fost foarte liniștitoare, căci ne punea oare cum la largul nostru, cum se zice. Declarația d-lui ministru-președinte Bră-

tianu a fost aceasta: „am voit să fac apel — zicea — la patriotismul d-voastră, de câte ori nu era chestie de încredere în guvern, ci era chestie să ne prezentăm cu toții înaintea Europei. Astăzi însă, cum a relevat d. Blaremburg foarte bine, avem o chestie, *care nu este internațională*, o chestie numai internă sau de încredere în guvern, și dacă nu voiți, atunci nu votați, arătați-ne acea neîncredere a d-voastră. — Acestea ni le spunea d. Brătianu. Dar câte-va zile după aceasta, numai trei zile (iertăți-ne; poate este numai o răutate a unui membru din opoziție), eu m'am văzut silit să întreb iarăș despre conformitatea acestor cuvinte cu realitatea lucrurilor. Era oare în adevăr o chestie numai internă, de încredere și neîncredere, așa în cât d-voastră și noi alții fără nici o dificultate să fi putut să votăm amendamentul d-lui Pherekyde, că adică e mai bine să domiciliem în București societatea? ¹⁾. Căci diferența este foarte mare între importanța unei chestii numai interne și a unei chestii internaționale. Poate că unii din d-voastră, dacă aflau că este altfel, vctau altfel; poate că unii, dacă ar fi știut, cum este adevărul în chestia de astăzi

---

¹⁾ Vezi mai sus pag. 23.

(precum atunci când cu convenția cu Rusia poate că nu ar fi îngăduit trecerea armatei fără nici o garanție) poate că și astăzi s'ar fi întrebat: cum stăm cu poziția noastră internațională față cu Imperiul german? Și atunci ar fi fost unii, care combinând folosul acesta cu desavantagiile politice ce puteau rezulta, n'ar fi stat la îndoială. Poate că dacă am fi știut, că este un fel de angajament luat la Berlin de către d. ministru de finanțe, care cel puțin dacă nu leagă Camera, leagă guvernul întreg, poate ne-am fi temut, ca nu cum-va guvernul german să zică: eu nu am a face cu reprezentanța internă a țării, eu am a face cu reprezentanța externă a țării, și din momentul, în care guvernul a luat un angajament prin d. Sturdza, eu cred angajată situația. Și astfel dintr'o chestie finanțiară acolo și dintr'o chestie de încredere aici, se făcea o chestie internațională, care să încordeze toată situația și să pue în joc mult așteptata, mult dorita stabilire internațională a României față cu Puterile străine.

D-lor, înțelegeți, că toate acestea ne frământă mintea, și aș fi foarte fericit și gata a-mi retrage toate cuvintele de îndoială, dacă cineva de la guvern sau din majoritate mi-ar face onoarea să mă lămurească și să-mi explice

straniile mistere, în care totdeauna se învêluește guvernul d-lui Brătianu față cu țara și cu străinătatea ; să-mi spue, ce bine putem aștepta de la asemenea mod de a lucra?

Scuzați, dacă fac această întrebare. Întrebarea aș dorî să o fac fără nici un spirit de partid, aș dorî ca să fie și între noi din când în când un moment — și este unul, când suntem față în față cu Tronul — în care împreună să ne gândim ceva mai departe decât la luptele noastre de partid și să ne întrebăm : pe lingă zilnicele noastre lupte, nu mai avem oare necesitatea de a privi o dată și la pregătirea viitorului nostru politic? Și aci îmi aduc aminte de un cuvînt al d-lui Ilariu Isvoranu, zis aici între d-voastră, care făcea apel la generațiile cele tinere. Față de acestea mă întreb și eu : bine, d-lor, ce facem noi? Unde mergem cu asemenea sistem? Acesta este rezultatul tuturilor luptelor noastre pentru parlamentarism, pentru viața publică, pentru lămurirea claselor de jos și formarea claselor de mijloc, care să ia parte la guvern? Și ceea ce este mai grav : aceasta este quintesența sistemului liberal?

Apoi dacă d-voastră sunteți așa, ce o să fim noi *reacționarii*? Dacă d-voastră aveți această neconformitate între ceea ce cugetați, ceea ce

spuneți țării și ceea ce faceți, atunci ce să facă alții, a căror convicțiune este, că nu suntem copti pentru sistemul constituțional și că trebuie o tutelă pentru poporul, care nu poate să meargă singur înainte? Mi-e teamă, că o să lățim cu acest mod și mai mult în mijlocul tinerimii răul, care este deja foarte lățit: scepticismul, lipsa de încredere în viitor, lipsa de siguranță și de consecvență în principiile politice. Este o deosebire deja foarte tristă între generația noastră, relativ mai tină, și între cea dela 48. Consimțim cu toții a zice, că este ceva în acei oameni de la 48, este un foc, dacă-mi permiteți expresia, candid, care îi face să fie admirați de mulți dintre noi, este o vigoare juvenilă, cu care merg înainte și au mers totdeauna înainte, este o bărbăție, care la mulți din cei mai tineri dintre noi le lipsește. Aceasta o mărturisim liber. Inșă, d-lor, toată opera lor de la 48 nu poate sta decât sub o condiție: ca să se *continue* în generațiile, care vin după ei; și o nefericire ar fi când tocmai ei, care au contribuit prin acele calități ale lor să pue baza existenței noastre politice și sociale ca stat, prin chiar lipsa lor de putere și prin o politică, ca cea arătată până acum, să surpe fundamentul de încredere în viitorul țării, să nimi-

cească iubirea de adevăr și onestitatea în viața politică.

D-lor, aveam mai nainte scutul Puterilor garante; acest scut ne lipsește astăzi. Tractatul de la Berlin ni l-a luat, suntem reduși la propriile noastre puteri, și dacă totdeauna era important să ne întrebăm, ce sunt aceste puteri, este mai ales astăzi important. Nu mai ele sunt rădăcina existenței noastre naționale. Inșă or ce confuzie a conștiinței publice, or ce îndoință de adevăr, or ce scepticism în tinerime este o isbitură de moarte contra rădăcinei existenței noastre în viitor.

Dacă este așa, atunci permiteți-mi, fără spirit de partid, să vă rog ca să ne transportăm cu gândul în afară de această Cameră și să ne închipuim, că suntem niște tineri nepărtinitori, care cumpănim lucrurile cu sânge rece, și să ne întrebăm atunci: ce speranță e în viitor și ce fel de principii în viitor ne dă administrarea guvernului așa cum este compus astăzi? Ei bine, d-lor, există sau nu un princip politic? Există sau nu conservatori și liberali? Sunt unii, care, cum a arătat d. Carp în proiectul de astăzi, vor o readucere pe baze mai solide, după părerea lor o însănătoșire a vieții publice în modul direcției noi; sunt alții, care sunt convinși că nu este

bine așa. Fără indoială toată importanța, toată onoarea luptei politice este aceasta: de a reprezenta fiecare din noi cu conștiință, cu toată claritatea, cu toată puterea și consecvența acel princip, fie conservator, fie ultraliberal, despre care este convins că este pentru binele țării. Intre aceste două alternative trebuie să te hotărăști sau pe o cale sau pe alta. Căci dacă nu există asemenea principii, asemenea alternativă, atunci toată viața politică modernă, tot sistemul constituțional sunt o fantasmagorie, o nălucire nedemnă inventată pentru a ruina clasele de jos în folosul claselor de sus. Iar dacă aci este baza sistemului constituțional, apoi este datoria tuturilor oamenilor noștri publici de a nu falsifica principiile politice, de a nu falsifica conștiințele generațiilor tinere.

Și atunci mă întreb: astăzi, când ne spune Mesagiul, că avem să fim serioși, acum când în fine după atâția ani se pretinde, că s'au liniștit complicațiile exterioare (oare s'au liniștit și la Berlin?) și aveți să începeți lucrarea internă, acum cu ce începeți această lucrare? Acum este momentul venit, ca să vă întrebăm: d-lor cu principiile liberale și democratice, care vă este formula de progres, care o dați României? Ce dați junei generații, care vă privește? Ai ajuns

stat independent, pe propriile tale puteri te razemi : pe ce te razemi ? care-ți este cugetul ?

Veți răspunde fără îndoială : sistemul liberal democratic are să se îngrijească mai nainte de toate în această luptă pașnică a noastră de lățirea culturii în clasele de jos ale poporului. Ați tot declamat acest cuvânt despre învățămîntul în popor ; va fi venit în fine momentul să-l puneți în practică, și noi să vă zicem : d-lor democrați, înălțați poporul de jos la cultura, la care trebuie să ajungă ! Dar cine este astăzi acela, care reprezintă esența ideilor d-v. democratice pentru înălțarea culturii poporului de jos ? Am văzut strecurându-se pe acea bancă... iertați-mi, d-lor, expresia, dar este o adevărată strecurătoare banca ministerială sub d. Brătianu. (Ilaritate). S'au strecurat, s'au schimbat așa de mulți miniștri, încât fără îndoială istoria le va păstra cu sfințenie numele tuturilor, dar noi cei contimporani i-am cam uitat. (Ilaritate). La instrucția publică a fost dar întâi onor. raportor de astăzi, d. Chițu. Cred, că nu i se poate imputa d-sale, că nu a făcut atât pe-căt dorea, fiindcă în adevăr era atunci timpul războiului ; a făcut cât a putut. S'a schimbat deodată d. Chițu. Constituționalicește, dacă am trăi sub un regim corect constituțional, ne-am întreba : de ce se tot schimbau

acești domni? Căci de spus nu ni s'a spus nimic în Cameră. Acesta este un mister al guvernului. S'a schimbat dar d. Chițu și a venit d. Cantilli, nu știm : cu alt sistem, din cauza altui sistem sau fără nici un sistem. Dar d. Cantilli a fost puțin timp la guvern, a căzut și d. Cantilli, și vedem astăzi pe venerabilul d. N. Krezzulescu. D-lor, vă rog să remarcați: nu fac chestie personală, din contra aș voi ca tocmai chestia personală să dispară, și voi să depărtez, să umbresc personalitatea tocmai sub principiul politic. Nu de persoană întreb că persoană, ci întreb de persoană tocmai ca reprezentant al unor principii, și atunci vă întreb pe d-voastră: d. N. Krezzulescu are să vă înlesnească prin ideile d-sale ridicarea claselor de jos spre a le aduce la înflorirea liberalismului democratic? Aceasta vă este era constituționalismului român? D. N. Krezzulescu este un bărbat foarte consecvent, a fost mult timp ministru-președinte în România, este acela, care era un om de încredere al neuitatului Principe Cuza, totdeauna cunoscut ca om de ordine, ca bărbat conservator, cum ați zice d-voastră reacționar. (Ilaritate). Și sunt convins, că și astăzi are aceleași principii. Căci nu pot crede, că pentru a fi primit ca un adept al sistemului liberal, a fost pusă acelui

bărbat de Stat încărunțit condiția de a-și rene-
ga principiile d-sale din vechime. Așa dar cu
principiile sale, cu sistemul său, cu trecutul său
vine între d-v. d. Krezzulescu! Apoi, d-lor, mai
sunt principii în țara aceasta? D. Krezzulescu,
care a fost în ministerul Catargi, este acela,
pe care d-v. l-ați dat în judecată, și astăzi d-sa
are să vă dea cultura populară în sens demo-
cratic și liberal? Vă rog să-mi explicați această
nedumirire. Căci fără o bună explicare lucrul
primește aerul de o adevărată abdicare intelec-
tuală, ce o face partidul liberal înaintea țării,
înaintea tinerimii, ar fi o adevărată confuzie și
sfărîmarea a principiilor politice, un adevărat ci-
nism de a pune indiferența în locul patriotis-
mului și grija de poziție personală în locul prin-
cipiilor¹⁾.

Dar ministerul de externe cine-l conduce? (Ila-
ritate). Domnul B. Boerescu, care a avut onoa-
rea să conducă politica exterioară a țării sub
guvernul conservator, care a scris conven-
ția comercială cu Austro-Ungaria, ce am avut

¹⁾ D. Nicolae Krezzulescu s'a și retras peste câteva săptămâni
din minister, și după un interim de 6 luni, la 10 Iulie 1880, a
fost numit Vasile Conta ministru al cultelor și instrucțiunii
publice. B. Boerescu însă mai rămâne în Cabinet până la 9
Aprilie 1881, probabil din cauza celor expuse mai jos în nota
introdactivă la discursul 53.

onoarea să o subscriu și eu alături cu d-lui; acela, pe care d-voastră l-ați acuzat de trădător al țării, pentru că ar fi aruncat România sângerândă, cu pumnalul în piept, la picioarele lui Andrassy! — Dar ce memorie voiți să mai aibă tinerimea noastră? Ce au să zică oamenii noștri imparțiali de acești trădători, care sunt acum la guvernul d-voastră ca să ducă țara pe drumul liberal și democratic, când d-voastră i-ați dat în judecata și acum i-ați luat ca să vă înfrumusețeze regimul în fața țării și a străinătății?

Aceste lucruri, d-lor, nu le ved atinse nici pe departe în proiectul d-voastră la adresa Tronului. (Ilaritate, intreruperi, zgomot). Și de aceea, d-lor, voi vota contra acestei adrese. (Aplause).

In contra insinuărilor și calomniilor.

(Ședința Camerei de la 16 Ianuarie 1880).

In Decembrie 1879 și la începutul lui Ianuarie 1880 Camera se ocupă cu convenția pentru răscumpărarea căilor ferate, despre a cărei importanță politică vorbește introducerea volumului de față. Discuțiile erau foarte aprinse, mereu se trata între guvernul nostru și societatea acționarilor din Berlin asupra modificărilor de introdus (vezi și nota de la pag. 23). Berlinul se lăsa greu; partidul liberal avea să expieze atitudinea de la Mazar-Pașa și cea din anul 1871. In sfârșit în ședința Camerei de la 15 Ianuarie se votează convenția, cu toate marile, prea marile sacrificii financiare ce ne impunea.

In această ședință, poate spre a decide votul prin o diversiune in contra adversarilor, ministrul - prezident Ioan Brătianu, după răul obicei de atunci, face iarăș alusii la lipsa de patriotism a unor Români, despre care pretinde că lucrează cu străinii în contra intereselor țării. In culisele Camerei deputații interpretează cuvintele ca fiind zise cu privire la autorul scrierii de față, care în aceeaș seară trimite ministrului - prezident următoarea scrisoare :

„București, Marți ^{15/27} Ianuarie 1880,
9 ore seara.

„Domnule ministru - prezident,

Am onoare a vă înștiința, că în ședința de mâine a Camerei voi releva o alusie făcută în discursul d-voastră de astăzi.

N'am fost în Cameră în timpul când ați vorbit. Dar din cele ce mi s'au raportat de amicii, care au fost prezenți, d-voastră ați făcut în privința atitudinii unora din membrii opozițiunii niște imputări, care ar putea atinge onoarea lor ca oameni politici și ca Români.

In dorința de a se lămurii fundamentul unor asemenea imputări pe deplin și în aceeaș Adunare, în care s'au și făcut, vă rog să fiți prezent la începutul ședinței de mâine.

Sperând, că această scrisoare va găsi o primire favorabilă în simțimintul d-voastră de lealitate, am onoare a vă ruga, d-le ministru-prezident, să primiți încredințarea înaltei mele considerări.

T. MAIORESCU,
deputat al coleg. I din Iași.»

A doua zi, 16 Ianuarie, Ioan Brătianu se și află pe banca ministerială încă de la începutul ședinței Camerei, prezidate de C. A. Rosetti. Atunci și d. P. Carp își arată intenția de a face o interpelare asupra alușiilor din ședința precedentă. Credem, că pentru o mai exactă cunoaștere a felului luptelor parlamentare din acea epocă este indicat să reproducem din *Monitorul oficial* atât interpelarea d-lui Carp, interesantă și în altă privire, cât și o parte a răspunsului ministrului-prezident și a câtorva deputați.

D. președinte. D. Maiorescu are cuvintul.

T. Maiorescu. Cedez cuvintul d-lui Carp: vă rog însă să-mi păstrați rindul după d-sa.

D. președinte. Am priceput.

P. P. Carp. D-lor deputați, în urma ultimei părți a discursului de ieri al d-lui președinte al

miniștrilor, am onoare a anunța următoarea interpelare :

„Am onoare de a interpela pe d. prim-ministru, dacă este în interesul țării și a desvélirii sistemului parlamentar de a întrebuița ca armă de partid insinuări nefundate și calomnioase?“

D. președinte. D. ministru cere trei zile?

D. președinte al consiliului. Las ca Camera să judece.

Voci. Aceasta nu este interpelare.

Voci. Este interpelare, dar violentă.

G. Chițu. Or ce ar fi, noi rugăm guvernul să incuviințeze a se desvolta interpelarea, ca să vedem ce este.

D. președinte al consiliului. Prea bine, dar știu că și onor. d. Maiorescu are să facă tot această interpelare, și rog să o facă și d-sa, ca să pot răspunde la amândoi de odată, fiind-că starea sănătății mele nu-mi permite să țin două discursuri în o ședință.

D. președinte. Atunci d. Carp este rugat a-și desvolta interpelarea.

P. P. Carp. D-lor deputați, viu îndată la obiectul interpelării mele, și vă rog să-mi dați voie să citesc primele cuvinte ale d-lui prim-ministru (din ședința de ieri). D-sa zice : „In

cestiunea israelită dându-se soluțiunea ce s'a dat, se credea că toți vor fi împăcați; cu toate acestea s'au găsit Români, care nu numai că au vorbit aci la tribună, dar au scris în străinătate zicând: guvernul și majoritatea Camerei vă mistifică“.

Apoi, d-lor, vine la cestiunea drumului de fier și zice: „În cestiunea drumului de fier, lasă că cei interesați...“ (citește). Incât guvernul german, naiv cum este el totdeauna, a trebuit să aștepte deslegările trimise de aci, ca să se opue acestei legi și să înțeleagă la rîndul său enorma mistificare, la care era expus prin amendamentul d-lui Pherekyde.

Acum vom discuta amîndouă cestiunile, însă mai înainte de toate să-mi permiteți a generaliza cestiunea, întru cât privește modul d-lui ministru de a discuta cu noi.

Am onoare de a fi sau deputat sau senator de la 1868; prin urmare de 11 ani sunt în luptă continuă cu d. Brătianu. În toate discuțiunile, când era lupta mai înviersunată, d. Brătianu n'a adus înainte decât două argumente principale: patriotismul d-sale și al partidului d-sale, nepatriotismul și trădarea adversarilor săi.

Acum eu nu cer ca d. Brătianu și partidul său să aibă bună opinie de noi; când însă acușarea merge așa de departe, încât denunță o conivență cu străinii, adică un act de înaltă trădare, eu cer ca, fără probe stabilite, asemenea arme să nu se întrebuițeze și, cum am zis-o, cer aceasta în folosul țării și al dezvoltării instituțiilor noastre parlamentare.

Imi aduc aminte că la 1868, în cestiunea Evreilor, d. Brătianu nu era încă convertit la ideile umanitare moderne¹⁾. Atunci am făcut o interpelare, și răspunsul a fost, că eu ne-având încredere în poșta română, m'am dus la graniță și de acolo am expeduit scrisoarea mea, care a avut meritul să deschidă ochii Impărățiilor asupra modului cum se tratează cestiunea Evreilor la noi.

Mai deunăzi, în cestiunea drumului de fier la Senat, d. Brătianu iarăș cu argumente de patriotismul d-sale și al partidului său și nepatriotism și trădare din partea opoziției, a zis că noi, cu toate că aceasta nu mă privește pe mine personal, am tratat cu Viena și Berlinul, și că votarea concesiunii Strousberg a fost în urma unei împăcări provocate de noi între in-

---

¹⁾ Vezi vol. I, pag. 19.

teresele Austriei și ale Germaniei. Eri iarăș s'au repetat aceleași acuzări.

Ei bine, înțelegeți d-voastră că atunci, când într'un șir de ani se repetă aceleași argumente și se întrebuintează aceleași arme, atunci nu se mai poate zice, că e un lucru scăpat în jocul improvizației, și sunt în drept a privi acele cuvinte ca o armă de partid, permisă atunci când se aduc probe, dar ne permisă când nu se bazează pe nimic ; căci atunci nu mai e în interesul țării, ci în interesul calomniei, și avem datoria să ridicăm vocea contra unui asemenea sistem, care lovește nu în individe, dar se resfrânge asupra unui partid întreg.

Acum, d-lor, să-mi permiteți să fac o destăinuire din viața mea politică. Când la 1870 se începuse resbelul între Germania și Franța, eram ministru de externe. Intr'o dimineață vine la mine reprezentantul Austriei, baronul Pottenburg, și-mi zice: sunt însărcinat a-ți face în numele guvernului meu următoarea declarațiune: au venit propuneri din țară pentru răsturnarea Măriei Sale; acele propuneri s'au adresat la Paris și de la Paris s'au comunicat guvernului austriac, și sunt însărcinat în numele guvernului meu a-ți spune, că guvernul Austriei a

răspins asemenea propuneri și că va fi totdeauna amicul fidel al Măriei Sale. Ducându-mă pe urmă ca agent al țării la Viena, contele Andrassy, care pe atunci (la 1870) era ministru președinte în Ungaria și ca atare primise comunicațiuni de toate depeșile exterioare, mi-a făcut o declarațiune întocmai identică cu aceea a d-lui baron Pottenburg . . . . S'a întâmplat și răscoala de la Ploiești (mișcări). Oare era conexiune între aceste cazuri? Și vedeți, că am numit nume proprii, și nici baronul Pottenburg nici comitele Andrassy nu vor putea să-mi dea o desmintire ¹⁾.

Dacă am pune în conexitate aceste lucruri și dacă am voi să întrebuițăm armele, pe care le întrebuițați d-voastră, oare nu vedeți la ce am ajunge? Dar nu am făcut-o nici-odată (întreruperi).

Și dacă am atins aceste fapte, am făcut-o numai ca să vă dăm un exemplu, cum aparențele câte o-dată înșală, și dacă judecați după aparențe, nu știu cine va fi osîndit în cestiunea, de care vorbesc.

D-lor, întru cât privește conspirarea cu străinătatea, din istoria altor țări și a țării mele am

---

¹⁾ Vezi vol. I, pag. 21—24.

învățat, că numai două soiuri de individe lucrează cu străinătatea în contra țării lor: demagogii și pretendenții.

O voce. Aristocrații. (Intreruperi).

O voce. Revoluțiunea francesă. (Intreruperi).

D. președinte. Nu înțeleg să întrerupă partea aceea, care nu a avut și nu are pretendenți. (Aplause, ilaritate).

Eug. Ghica. Nu se știe până la urmă. (Intreruperi).

D. președinte. Nu au drept să întrerupă, căci nu au de ce să se supere. (Aplause).

P. Carp. Nu au avut poate pretendenți la Domnie, dar au avut pretendenți la prezidenția republicei.

D. președinte. Acea e altceva; nu am să zic nimic.

P. Carp. Resultatele sunt tot aceleași. Ca să vă dau un exemplu iară, cum demagogii lucrează câte odată: câte-va luni înaintea căderii noastre, o persoană autorizată a venit și a declarat Măriei Sale, că dacă guvernul conservator va sta multă vreme la putere, ei nu mai răspund de viața Măriei Sale. — Iarăș o armă demagogică. Iarăș nu acuz pe nimenea; dar înțelegeți bine, că nu noi aveam interesul să se periclitizeze viața Măriei Sale, ci străinii.

De aceea, repet, în asemenea materii nu istoria noastră, dar istoria tuturilor țerilor ne arată, că străinii n'au lucrat decât cu demagogii și cu pretendenții. Noi nu suntem nici una nici alta.

Dacă însă din nenorocire vre-unul dintre noi ar fi fost atât de desbrăcat de patriotism, cum crede d. Brătianu și partidul său că suntem, în cât în o chestie oarecare am face apel la străini, atunci e ceva individual, și somez pe d. Brătianu, ca împreună cu mine să căutăm acea persoană și împreună cu noi toți s'o condamnăm.

Dar, o repet, dacă asemenea lucruri se vor proba, se va vedea, că ele sunt lucruri individuale și prin urmare într'un asemenea caz nu putem admite, ca acțiunea rea a unui singur individ să se resfrângă asupra unui partid întreg.

Acestea sunt în puține cuvinte desvălirile ce am crezut de cuviință să dau interpelării mele. Aștept răspunsul d-lui prim-ministru și-l rog ca răspunsul d-sale să coprinză două lucruri; 1. dacă insinuațiile d-sale vagi, care nu numeau pe nimeni, întrebuintate însă ca argument într'o chestie serioasă, se adresează sau la un partid, sau la un grup din opoziție, și al 2. dacă a avut în vedere anume o persoană, să bine-voiască a

numi acele persoane și să bine-voiască pe lângă numirea lor să ne dea și probele, pe care suntem în drept de a i le cere.

D. președinte. D. Maiorescu are acum cuvântul.

T. Maiorescu. Interpelarea mea fiind ceva mai personală, cred că ar fi mai folositor, pentru a nu continua prea mult o discuție totdeauna neplăcută, după cum sunt chestiile personale, dacă d. ministru-președinte ar bine voi să răspundă la ultimele cuvinte, la cele două întrebări ale d-lui Carp, cel puțin la cea din urmă. Lucrul s'ar simplifica.

D. președinte al consiliului. Dacă ar fi fost ca să răspund fiecăruia din d-v., atunci aș fi declarat, că nu răspund d-lui Carp și c-er cele trei zile regulamentare; dar v'am rugat să vorbiți an-êndoi, ca să nu fiu silit a face două discursuri într'o singură ședință; aceasta ar fi a cere prea mult de la mine.

T. Maiorescu. In acest caz mă v-êd silit, d-lor deputați, să fac unele observări în afară de orice legătură cu cele zise de d. Carp. Rog pe d. președinte al consiliului de miniștri să bine-voiască a ne spune, dacă în o parte din cele zise de

d-sa în discursu-i de ieri și la care mi pare rău că n'am asistat, a avut în vedere pe cine-va personal și dacă vrea să-l numească...

O voce. Musca pe căciulă.

D. președinte. Trebuie să respectăm, d-lor, locul în care ne aflăm, și trebuie să ne respectăm pe noi înșine.

T. Maiorescu. Intreruperea de la locul, de unde vine, nu o consider ca ceva nerespectuos pentru mine. (Aplause).

D-lor, fiindcă cere d. prim-ministru, sunt silit să vă spui, pentru ce fac chestie personală. Încă odată fac scuzele mele pentru chestia personala; însă sunt atacat și prin urmare sunt silit să mă apăr.

D. prim-ministru a zis, după cum cetesc în *Monitor*. „In chestia israelită, dându-se soluția ce s'a dat, se credea că toți vor fi împăcați; cu toate acestea s'au găsit Români, care nu numai că au vorbit acilea la tribună, dar au scris în străinătate zicând: guvernul și majoritatea Camerei vă mistifică... *G. Vernescu.* Cine a scris așa? *D. președinte al consiliului.* Onor. d. Vernescu, care se interesează a ști aceasta, nu are decât să-și dea puțină osteneală, și-i va cunoaște pe aceia, cum îi cunoaștem și noi. In chestia drumului de fier, lasă că cei interesați au combătut

din toate puterile lor convenția, dar după ce ea s'a votat, în primele zile convenția a fost foarte bine primită și cu toată încrederea la Berlin; dar după ce au trecut patru sau cinci zile, până să ajungă poșta acolo, acei interesați au spus, că aci este o perfidie și mai mare decât în chestia israelită, au zis: v'a desființat ipoteca, guvernul nu e de bună credință, și atunci îndată s'au sburlit lucrurile. Cum voiți d-voastră ca acționarii să primească convenția, când chiar din țara noastră, de către români, se scriu asemenea lucruri". Și la o întrebare a d-lui Isvoranu foarte legitimă: *spuneți cine a zis aceasta?*, d. prim-ministru răspunde: „Când vă veți constitui în cameră de jurați ca să judecați, atunci vă voi spune“.

Și fiindcă că mai sus s'a zis, că în chestia israelită s'au găsit români care au insinuat asemenea cuvinte, d. prim-ministru își completează fraza și zice: „Acei, care au bănueli, n'au decât să se ducă la minister și să vadă, că în zioa întâi convenția a fost primită cu încredere la Berlin, și numai după patru, cinci zile, când a ajuns poșta la Berlin, s'au ridicat bănueli, și nu s'au ridicat din partea acționarilor, ci din partea acelorora, care în chestia Israelitilor nu s'au sfiit a insinua asemenea cuvinte“.

Prin urmare din aceasta rezultă, că sunt români, care în chestia Israelită au insinuat lucruri rele pentru țară și că aceeași români ar fi scris la Berlin în chestia drumului de fier, așa încât să se deștepte fie consiliul de supraveghere, fie guvernul berlinez spre a cere mai mult, spre a înăsprî mai mult condițiile în contra intereselor țării noastre.

D-lor, mi s'au reprodus aceste cuvinte ale d-lui ministru președinte aseară de unul din amicii mei, și în urma spunerii lui mi-am permis să mă adresez cu o scrisoare privată d-lui prim-ministru pentru a-l anunța încă de aseară, ca să fie azi prezent aci fără surprindere. Mi s'a spus mai mult, că d-sa ar fi declarat în Cameră, ca acei Români răi au fost chiar agenți direcți ai societății drumurilor de fier.

D-lor, eu sunt avocat al societății drumurilor de fier, sunt Român, sunt membru al parlamentului, am vorbit în chestia Evreilor într'un mod, despre care știu de onoarea mea să constat, că era în contra părerii d-lui prim-ministru. Când dar vine o asemenea aluzie, sunt poate în drept să cred, că ea n'are decât inconvenientul de a-i lipsi numele pentru a fi adresată mie.

Este însă, d-lor, mai mult decât atâta. Sunt silit, cu aceeaș părere de rău, să vorbesc de un

incident petrecut aci în edificiul Camerei, și a-nume : alaltăieri când am venit la Adunare, dincolo în anti-cameră amicii mei d-nul Ganea aci prezent și d. Negruzzi mi-au zis : s'a vorbit de către deputații din majoritate, în auzul tutulor, că tu, adică eu Maiorescu, ai fi scris la Berlin, deșteptând pe consiliul de supraveghere sau pe guvern sau pe vre-un străin asupra rēului ce s'ar aduce lor prin convenția ce se face acum și că sunt probe la aceasta. Eu am întreat : cine a zis ? Atunci mi s'a citat numele onor. d-lui Costescu-Comăneanu — nu știu, dacă e aci prezent. N'am onoare să stau în relații personale cu d-sa ; totuș, împreună cu dd. Ganea și Negruzzi, mi-am permis, în fața importanței acestui lucru, să mă adresez la d-sa înainte începutului ședinței și să-i zic : scuzați, d-le Comăneanu, dacă, fără să am onoarea de a sta în relații personale cu d-v., vă zic aceste cuvinte ; însă mi s'a relatat etc. etc.—lucrurile, pe care vi le-am spus ; și d. Negruzzi, care era acolo, a confirmat adăogând, că d-sa, d. Costescu Comăneanu, a zis așa. Atunci, fiindcă nu era timp de mai multă discuție și fiindcă trebuia prin vorbele cele mai energice să stigmatizez asemenea insinuări, am zis d-lui Costescu : „Cred, că nu d-v. ați inventat lucrurile, ci vi s'au spus de alții ; ei

bine, vă rog să spuneți aceluia, care v'a spus aceasta, că a *mințit*". D-sa mi-a răspuns, că cuvintele s'au zis într'o Adunare publică de mai mulți deputați, și la aceasta i-am răspuns: „în acea Adunare publică a mințit acela, care le-a spus“.

Costescu Comăneanu. N'am zis în Adunare publică, ci: zvonul public; vă rog să rectificați.

T. Maiorescu. Prea bine, rectific. V'am zis dar, că a *mințit* cel ce v'a spus aceasta. D. Costescu a replicat, că poate nu va întilni pe acela care i-a spus, și la aceasta am adaus pentru a treia oară: „când îl veți întilni, îi veți spune, că a *mințit*“.

Înțelegeți bine, d-lor, că după această scenă, petrecută așa cum v'am spus, când vine d. prim-ministru și repetă aceleași lucruri în Cameră, sunt dator... nu pentru mine personal, fiindcă simțimintele mele personale sunt foarte aproape de ceea ce se numește *indiferență*, pentru a nu zice un cuvint mai puțin parlamentar, simțimintele mele personale sunt departe de a fi atinse... dar sunt deputat al colegiului I de Iași și ca deputat nu pot permite a se insinua în mod pieziș asemenea calomnii.

Declar dar, că or cine le-a zis, a zis o calomnie infamă și absurdă. Declar mai mult: în

chestia drumurilor de fier, n'am scris nimic, nimic în străinătate, nici unui om privat, nici unui om public, nimic, nici un rînd, nici în vr'un jurnal din țară, nici din străinătate, n'am spus nimănui de a scrie vr'un rînd nici în vr'un jurnal din țară, nici în străinătate, n'am avut nici o convorbire de natura aceasta cu vre unul din străini, n'am dat nici măcar umbra unei aparențe, pe care să se întemeieze o asemenea calomnie, și chiar în relațiunile mele personale, pe care le am de exemplu cu d. baron Rotenhahn, care reprezintă azi guvernul german, în relațiunile mele cu directorul general al drumurilor de fier, în tot timpul acestor discuțiuni nici nu m'am dus să le vorbesc, nici n'au venit d-lor la mine; am evitat de a vorbi un cuvînt despre aceasta cu vre-unul din ei. Iată o declarațiune francă, formală, absolută.

Acum, d-lor deputați, spuneți-mi d-v. ce trebuie făcut în fața acestor lucruri? Ce sistem este acesta al d-lui prim-ministru? Când din nefericire într'o țară încă așa de puțin desvoltată la viața publică, însuș încărunțitul prim-ministru se înjosește până a întrebuița asemenea arme de calomnie.

Voci. A!

Alte voci. La ordine!

G. Chițu. Primul-ministru nu e capabil de calomnie.

D. președinte al consiliului. Lăsați, d-lor, voi răspunde eu.

Voci. Să se retragă cuvintul.

Eug. Ghika. Dacă-l retrage, îl însușesc eu.

Voci. La ordine. (Zgomot).

D. președinte al consiliului. Incă odată vă rog să lăsați a termina. Voi răspunde și în urmă d-v. veți judeca.

N. Dimancea. Cer cuvintul. (Zgomot).

Voci. La ordine.

D. președinte. D. orator își va explica cuvintele.

T. Maiorescu. Mă iertați, d-le președinte, însă nu am nimic de explicat. Și dacă d-v. credeți, că trebuie să aplicați regulamentul în contra mea, nu aveți decât să o faceți.

D. președinte. Eu nu vă voi aplica regulamentul ca să vă arăt, că nu ne este teamă nici chiar de cuvinte neparlamentare. (Aplause).

T. Maiorescu. În țările străine se vorbește despre democrație, este un fel de proverb frances, care vorbește despre invidia democratică și despre calomnia democratică. Noi suntem țară tinără în viața parlamentară. Oare ar fi bine să introducem și noi aceste lucruri? Nu ne putem

noi nivela și egaliza decât tirându-ne în noroi? Ce folos poate să iasă? De ce să nu ne combatem noi unii pe alții în privința faptelor, ce în adevăr le facem, în privința ideilor, ce în adevăr le susținem? Dar în privința unor insinuări de fapte, ce nu le-am făcut, merită oare a se face discuțiune? Și aceasta este oare în folosul vieții publice? Apoi cu toți voim să ne cunoască țara așa cum suntem, și nu este oare o pagubă ce se aduce țării, când se ascunde sau se falsifică adevărul? Nu știu ce accent să găsesc, pentru ca să protestez în contra acestor atacuri nedemne de un ministru președinte, cu trecutul, cu autoritatea d-lui Brătianu (Zgomot). Repet dar, că aceste cuvinte, dacă de departe sau de aproape s'ar referi la mine, sunt lipsite de or ce umbră de fundament, și prin urmare le declar de *calomnie*. (Zgomot).

D. președinte al consiliului. D-lor, astă noapte, pe la 2 și jumătate ore, m'am deșteptat și aruncându-mi ochii pe masă, am găsit o epistolă, care era de la d. Maiorescu. . .

O voce. O provocare la duel. (Zgomot).

D. președinte. Eu am lăsat pe d. Maiorescu de a spune tot, lăsați și d-voastră pe primul ministru de a răspunde.

D. președinte al consiliului... în care scrisoare mă înștiințează, că are a-mi cere să explic cuvintele mele de ieri din Cameră.

Eu urmez debaterile parlamentare din toate statele Europene, și m'am întrebat: ce este această epistolă? Este o epistolă particulară? Nu, fiind-că n'am onoarea să fiu nici amic de capelă al d-lui Maiorescu. Este o interpelare? Nu, fiind-că trebuia să-mi vie prin biuroul Camerei. Este o citațiune? Nu, fiind-că nu era d-sa în drept a-mi trămite un asemenea act. Este un pitac Domnesc? Iarăși nu, fiind-că nu mai suntem în timpii aceia, și astfel de la două ore și jumătate până dimineața am căutat să-mi dau socoteală despre aceasta și-mi am dat-o, fiind-că mi-am adus aminte de ceea-ce s'a întâmplat mai deunăzi la Pesta, și de aceea vă rog, să nu cădeți în cursă. Să-mi permită d. Maiorescu a zice aceasta, fiind-că am văzut, că caută pricină de ceartă, ca să nu zic de scandal, și cu atât mai mult, fiind-că ved că onor. d. Maiorescu îmi zice în acea epistolă, că insinuez bănueli, care ar atinge onoarea d-sale.

Cesar zicea, că nu suferă ca femea lui să fie nici bănuită — dar nu zicea Cesar aceasta și pentru dînsul, fiind-că el era mai prudent decât Cesarii cei noi, aceștia merg mai departe,

ei vor ca nici onoarea lor să nu fie bănuită, fie chiar prin insinuări.

Interpelarea onor. d. Carp dovedește, că acum este un plan nou de bătălie, ați fost bătuți de două ori. . .

O voce. Țara nu zice așa.

D. președinte al consiliului. Apoi aci este țara reprezentată de d-voastră toți. Onor. d. Carp și mai ales d. Maiorescu, care ne dă lecțiuni de parlamentarism și de înaltă moralitate (aplaude), a zis că trebuie să întărim regimul parlamentar, care fără virtute politică se înțelege că este zdrobit. Dar prin aceste procederi credeți a dovedi sentimentele d-voastră de devotament pentru regimul parlamentar și pentru libertăți? Credeți, că cu aceste mijloace așteți să le întăriți?

D-lor, noi avem un trecut care este cunoscut de țara întreagă, și d-v. asemenea.

Onor. d. Carp zice, că dacă ar fi fost numai un fapt izolat cazul de eri, nu ar fi avut însemnătate și nu i-ar fi mai turburat, dar este un sistem care, de când partida liberală a luat naștere, în totdeauna l-a întrebuințat contra d-lor. Ei domnilor, dacă noi ne-am permis vre-o dată insinuări, am avea cel puțin scuza că la

școala d-v. am învățat aceasta. Dar nu am făcut-o nici odată. (Aplause).

Nu merg mai înainte de unire, ci la 1866, 1867 și 1868. ....

Și apoi ministrul-prezident Ioan Brătianu, după felul obișnuit în mai toate discursurile sale, se abate de la chestie și vorbește de alte lucruri, de chestia Evreilor, de Panaite Balș, de bandele bulgare. etc. etc. Dar după o nouă stăruință a d-lui Carp, declară însfârșit :

D-v. m'ați acuzat că am făcut insinuări, a căror intențiune era de a lovi în onoarea d-voastră. Eu nu cred, că poate cine-va să fie chie-mat la bara parlamentului pentru intențiunile ce i se presupune că ar fi avut, mai cu seamă când eu nu am zis, că d. Maiorescu a făcut acea scrisoare la Berlin ; căci atunci ar fi trebuit ca eu să fi văzut scrisoarea, și negreșit că acei, care scriu asemenea scrisori, nu vin să-mi facă mie confidențe. Prin urmare, eu nu puteam să zic, că d. Maiorescu a scris, pentru că n'am văzut scrisoarea d-sale, și nu puteam să afirm ceea ce n'am văzut.

Dar dacă astfel ministrul-prezident pare a-și retrage insinuarea, se pregătise un alt atac personal încontra autorului acestei publicări. Căci îndată după ministrul-prezident intervine d. Emil Costinescu în desbatere :

E. Costinescu. D-lor, toată această discuțiune a fost ridicată de o plângere de insinuațiune și chiar de calomnii.

Această plângere e făcută înaintea Camerei de acei, care în toți timpii au procedat prin insinuațiuni și acușațiuni atât în țară, cât și în străinătate.

Dar cel puțin d. Carp — este o dreptate care trebuie să i-o fac — de și era mult mai bine pus prin trecutul d-sale decât onor. d. Maiorescu spre a acuza cu mai multă violență, totuș trebuie să recunoscă că s'a mărginit în marginile bunei cuviințe și n'a proferat nici un cuvânt ofensativ.

Nu tot astfel a urmat d. Maiorescu. D-sa a declarat, că s'a înjosit d. Brătianu, când a rostit acele insinuațiuni, ce i le atribuia, și n'a voit să retracteze cuvântul cu toate protestările Camerei; ne-a dat aci în termenii cei mai violenți o lecțiune de demnitate și de bună purtare.

Nu trebuia să uite d. Maiorescu, că piedestalul, pe care voia să se urce ca să ne dea nouă o lecțiune de demnitate și de respect al adevărului, acel piedestal a fost sfărâmat de colegii d-sale din învățământul superior, care i-au aruncat, nu o insinuare, nici chiar o acuzațiune, ci o sentență, prin care l-au condamnat ca *nedemn și înșelător al buneii credințe*. (Aplause). Am sentența aci, este subscrisă, nu de demagogi, ci de persoane ca onor. d. Costaforu, un membru al dreptei, conservator de convingere, nu conservator pentru alte considerațiuni, este subscrisă de onor. d. Orăscu, de d. dr. Teodori și dr. Capșa, persoane fără culoare politică, drepte și de o imparțialitate incontestabilă, prin acea sentență se declară că: „*ne având în vedere decât demnitatea corpului profesoral și paza legilor* „condamnă pe d. Titu L. Maiorescu să fie destituit din postul de profesor de la facultatea de „*litere din Iași*“. (Aplause).

T. Maiorescu. Cer cuvântul în chestie personală.

E. Costinescu. Și d-ta, asupra căruia apasă o asemenea condamnățiune, pe motiv că ai înșelat buna credință, d-ta ne întrebi ce educațiune am făcut noi țerii? Dar ce educațiune ai făcut d-ta studenților ce veneau să te asculte? (A-

plause). Ce educațiune ai făcut d-ta tinerimi, căreia voiai să-i dai o nouă direcțiune? Educațiune de a surprinde buna credință a colegilor săi?

Iacă cine ne face nouă lecțiuni de demnitate și de bună credință. Nu are dreptul să se indigneze în contra unei insinuări, care ar presupune un lucru neleal, acela care a făcut acte de surprindere și de înșelare a bunei credințe, acte mai mult decât neleale.

D-lor, am văzut că s'a propus o moțiune spre a protesta în contra acușațiunilor, în contra calomniilor, să spun cuvîntul, rostite de onor. d. Maiorescu contra partidului liberal și a guvernului. Eu, d-lor, cred că nu este de demnitatea Camerei să voteze o asemenea moțiune, când acele acușațiuni proced de la o persoană condamnată de tribunalul cel mai imparțial pentru nedemnitate și lipsă de bună credință. Acele acușațiuni nu pot să atingă pe acei către care se adresează, ci se întorc asupra celor care le-au adresat. (Aplause).

După câte-va cuvinte ale d-lui N. Ganea în contra d-lui Costinescu, vorbește:

G. Chițu. D-le președinte, eram decis a nu mai vorbi, de și fusesem înscris după d. Fleva,

fiind-că văzusem, că explicațiunile cerute se dedeseră așa încât eu consideram cestiunea ca epuizată; dar când am văzut depuindu-se la biourou o moțiune, pe care eu cel puțin nu o aprob în ceea ce privește redacțiunea ei, m'am văzut nevoit a lua cuvîntul să mă rostesc contra ei. Sunt pentru o moțiune de ordine de zi, dar nu pentru o redacțiune ca aceea, în care este formulată moțiunea depusă la biourou. Onor. și stimabilul d. Ganea mă îndeamnă a reveni asupra deciziei mele și a zice două cuvinte asupra fondului chestiei pentru deslușirea noastră a tuturilor.

D-lor, eu disting în incidentul de astăzi două chestii tot așa precum sunt și două persoane, care au cerut cuvîntul una după alta și au introdus chestia aci.

D. Maiorescu a făcut o cerere de explicări personale d-lui prim-ministru. D-sa auzind ceea ce s'a vorbit, luând cunoștința de cuvintele d-lui prim-ministru rostite ieri la tribuna acestei Adunări, mai auzind și de la alții oare-care șopte, care toate coroborau în a face pe d. Maiorescu să bănuiască, că d-sa ar fi unul din acei români și deputați la care s'a făcut alusiune, căci d-sa este agent direct al companiei drumurilor de fier, și că d-sa ar fi scris în contra intereselor

patriei noastre, d. Maiorescu, zic, în mijlocul unor astfel de împrejurări, acablăt de informațiuni atât de împovărătoare persoanei și personalității sale, era în drept să vie a cere explicațiuni și să facă ceea ce a făcut, declarând că nu este d-sa cel care a scris, că d-sa n'a vorbit nimic, și cu aceasta a dat dreptul fie-cărui care ar putea proba contrariul, să-l taxeze de trădător de țară.

T. Maiorescu. Da, primesc.

G. Chițu. Căci or care român ar lucra cu știință în contra intereselor țării, fie politice, fie economice, fie finanțiare, este un trădător.

Ce să fac însă d-lui Maiorescu, dacă în explicările ce a cerut, cu un drept foarte legitim, d-sa s'a pus prin starea dispozițiilor sale sufletești la un nivel atât de ridicat, încât a scos expresiuni, care de altmintrelea nu ies nici odată din gura d-sale. Și aceasta la adresa cui? La adresa d-lui prim-ministru, la adresa d-lui Ioan Brătianu.

Vă aduceți aminte, că am fost indignat, când am auzit zicându-se, că d. Brătianu ar fi capabil să urzească contra cui-va insinuări nedemne; căci a face insinuări, a lăsa prin alții să se șoptească insinuări în contra unei persoane, este în adevăr a urzi o calomnie, și de aceea majoritatea acestei Camere și toată Camera a

trebuie să protesteze, fiind-că nimeni nu are dreptul, fie chiar pentru întreaga viață a d-lui Brătianu, să-i arunce stigmatul de calomniator.

D. Maiorescu dar, fiind în drept de a cere explicațiuni și a da explicațiuni pentru apărarea d-sale, a greșit, după părerea mea, în ceea-ce privește modul explicațiunilor, și pentru aceasta a primit și de la noi individual și va primi și prin moțiuni o respingere energetică a acelor ofensătoare și injurioase expresiuni.

Credem, că d. Chițu, nu avea dreptate în observarea sa finală. Cuvîntul de *calomnie*, întrebunțat de autorul acestei scrieri în apărarea sa, este singurul cuvînt ce se putea întrebunța în împrejurările date, și cel mai corect parlamentarism trebuie să-l admită pentru asemenea casuri.

Monitorul continuă apoi :

„Se dă citire următoarelor moțiuni ;

„1. Camera constatând, că cuvintele d-lor interpelatori sunt pure calomnii, le respinge cu indignațiune și trece la ordinea zilei:

„N. Dimancea, Pantazi Ghica, Gr. Serurie, etc.

„2. Camera, ascultând cuvintele demne și logice ale d-lui prim-ministru, respinge acușările interpelanților.

„*P. Cernătescu.*

„3. Camera, ascultând explicațiunile d-lui prim-ministru și regretând cuvintele pronunțate de către interpelanți, trece la ordinea zilei.

„*R. Pătărlăgeanu.*

„Propunerea întâia și a doua, puindu-se fiecare la vot, se respinge.

„Propunerea a treia se adoptă.“

A urmat apoi îndată desvoltarea chestiei personale, provocate de d. Costinescu prin sentența profesorală, cetită odinioară în Cameră și de d. Aristid Pascal ¹⁾.

D. președinte. D. Maiorescu are cuvintul în cestiune personală.

T. Maiorescu. D-le președinte, în decursul discuției asupra unei chestii personale ce o făcușem în privința cuvintelor zise ieri de d. prim-

---

¹⁾ Vezi vol. I, pag. 379 și 384.

ministru, onor. d. Costinescu a adus un act înaintea d-v., care mă silește la o altă chestie personală, relativă numai la acest act, la acea sentență de condamnare.

D-lor, se poate să vă fi surprins pe d-v. aflarea sentenței la d. Costinescu tocmai în acest moment; căci eu nu anunțasem nici în Cameră, nici în public, că voi vorbi azi, și presupun că d. Costinescu nu umblă cu toate actele mele, și cu cele de acum 10 ani trecuți, în buzunar. Ar fi prea multă onoare pentru mine. Vedeți dar ce folos a avut procedarea, ce din politeță am crezut că trebuie să o întrebuițez, de și d. Brătianu v'a spus că nu o înțelege, adică de a înștiința pe d. prim-ministru încă de a seară rugându-l să vie la Cameră, căci am să relev câte-va cuvinte din cele zise de d-sa în ședința de ieri. Am făcut aceasta tocmai ca să pun pe d. președinte al consiliului în poziție ca, dacă are acte în contra mea, să le aducă, sau dacă nu are nici un act, să pregătească tărîmul luptei, așa cum d-sa va crede că e mai bine, fără a fi surprins de mine. Ei bine, răspunsul ce mi s'a dat de d. Brătianu la acuzația ce am relevat, a fost, că nu mă privește pe mine insinuarea d-sale cu chestia drumului de fier. Inșă acuzarea vine a-

cum preparată sub altă formă, prin actul prezentat de d. Costinescu, de și nu are nimic a face cu drumurile de fier.

D-lor, eu nu voi zice, ca onor. meu amic d. Nicu Ganea, că acest act n'ar fi de domeniul discuțiunii publice; din contră recunosc, că acel act este un act public, și recunosc, că actele publice se pot totdeauna discuta în public. Fac însă din capul locului o rezervă: este evident, d-lor, că din actul acesta, prezentat de d. Costinescu și făcut în contra mea la 1870, nu rezultă nimic relativ la interpelarea de astăzi. Prin urmare acest act a intrat în discuția d-v. fără nici o legătură de idei sau de fapte, și dacă discuția e străină, nu eu o fac, ci mi se face de alții.

De un lucru numai am să mă plâng pentru introducerea acelu act înaintea d-v. Știți, că sunt multe feluri de a fi cine-va neexact: e felul acela, oare-cum mărginit sau brutal, când de exemplu cine-va e neexact cu totul, când adică afirmă în toate privirile ceva contra adevărului; în asemenea fel de neexactitate nu alunecă lesne un om mai inteligent. Mai este însă un mod oare-cum mai dibaciu de a fi cine-va neexact, însă cu atât mai condamabil: este acela de a spune numai o parte.

Să vedeți, cum a fost cu sentința. Mai întâi de toate acest act, această sentință profesorală a fost casată de minister, și 4 zile după prezentarea ei am fost eu invitat să funcționez mai departe, și am funcționat mai departe până la 1873, când d. ministru al cultelor de atunci, generalul Tell, s'a crezut autorizat a ne refuza și mie și d-lui Nicolae Ionescu, care eram profesori la universitatea din Iași, dreptul de a veni la Cameră fără concediu. Noi atunci nu am cerut concediu pentru Cameră, și d. general Tell ne-a decretat demisionați. Când după d-sa am venit eu la guvern, în Aprilie 1874, mi-am făcut datoria constituțională și am reintegrat imediat pe d. Ionescu, pe care nu l-am considerat nici odată demisionat după lege. Pe mine se înțelege că nu m'am reintegrat, am lăsat pe profesorul numit de d. Tell în locul meu să funcționeze; funcționează și astăzi, nu m'am adresat la nici unul din urmașii mei în minister, ca să repare acea injustiție, și se înțelege că d lor nu s'au gândit ca să o repare de la sine ¹⁾.

Mă mărginesc dar a constata, că după aceea pretinsa destituire a d-lui Costinescu eu am

---

¹⁾ Vezi în vol. I, pag. 114—122, discursul asupra profesorilor deputați.

funcționat ani întregi ca profesor la universitate până la rău interpretata demisionare din partea d-lui Tell. Va să zică este o chestie oarecum numai academică, ce o ridică d. Costinescu. Dar fiind-că a fost adusă înaintea d-v., dați-mi voie să o explic acum pe deplin, chiar așa academică precum este.

Nu pentru prima oară se aduce acea sentență înaintea Camerei. D. Costinescu nu are meritul originalității. Am mai auzit-o cetindu-se în contra mea; fiind-că, d-lor, nu știu cum se face, dar la toate încercările mele de a discuta chestiile parlamentare cu argumente impersonale, mi se răspunde foarte adese numai cu argumente personale ca cel de față, care nu probează nimic pentru punctul în discuție. L-am mai auzit dar cetindu-se acel act de către d. Aristid Pascal în 1876; și atunci, ca și acum, era cu totul altă chestie în joc. Eram ministru. pe atunci și se discuta legea instrucțiunii publice prezentată de mine, și ca o prealabilă atacare în contra mea s'a cetit acest act, unde erau subscriși d. Orăscu, răposatul și regretatul Costa-Foru, amindoi amici ai d-lui Boerescu, și alții. Și câte-va zile după aceea în Senat (căci în Cameră atacul n'a izbutit) tot după inițiativa d-lui Orăscu mi s'a dat un vot de blam, că

adică aş fi călcat legea nu mai ştiu în ce altă privinţă.

Din nenorocire la 1876 eram ministru, când s'a cetit aici aceeaş sentenţă a d-lui Costinescu, şi am crezut că nu este de demnitatea ministrului să răspundă apropo de legea instrucţiunii publice de un fapt, ce în or ce caz nu-l făcuse ca ministru. (Zgomot).

Dar acum, când mi se impută din nou, însă în calitatea mea de deputat, oare cum mai *terre à terre*, trebuie să răspund odată.

Vedeţi ce a fost :

În toamna anului 1869 (nu sunt amicii mei la guvern, adversarii au arhiva la dispoziţia d lor şi aşa dar se poate controla cu toată siguranţa exactitatea celor ce zic) am prezentat rectorului Universităţii din Iaşi, la care eram profesor pe atunci, următoarea petiţie, care este la acte: D-le rector, ziceam pe cât îmi aduc a minte acum după 11 ani, sufăr de o hemicranie, de o migrenă permanentă a jumătăţii capului, şi anume la partea stîngă ; în această stare îmi este greu să predau continuu lecţiuni de filosofie de 4 ori pe săptămână. — Iertaţi-mă, dacă dau aci oare-care amănunte. Poate unul sau altul din cei ce au asistat vreodată la lecţiunile mele publice de filosofie, îşi va aduce aminte, că cel

puțin eu unul nu luam numai o carte a altora ca să o recitez, ci-mi compuneam cursul filosofic pe cât puteam din propriile mele gândiri sau cel puțin din observări critice asupra gândirilor altora. Era dar o lucrare totdeauna din nou făcută, oare-cum în acele momente concentrată și combinată cu toată energia spiritului, de care pot dispune, și pentru care se cerea cel puțin liniște și continuă pregătire. Poate nu greșesc prea mult în contra modestiei, dacă vă repet: cursul meu de filosofie, cum îl țineam, l-am ținut cu toată încordarea științei și puterilor mele intelectuale, mari sau mici, atâtea câte le am.

Mi-am zis atunci: nu pot să țin acest curs în starea zdruncinată a sănătății mele fizice. Inșă am declarat încă de pe atunci: pentru orele pe săptămână, în care voi lipsi, voi face la reînceperea cursului îndoite ore de lecțiuni, așa încât să nu piarză studenții nimic. Am prezentat rectorului universității certificatul doctorului Fleischlen. Cine este din Iași, știe de ce autoritate și de ce bună reputație se bucură doctorul Fleischlen.

O voce. Este doctorul primar al orașului.

T. Maiorescu. Această hemicranie a ajuns însă așa de departe, încât este azi știută în resulta-

tele ei de toți câți mă cunosc ceva mai deaproape, toți știu, că am auzul greu; partea stângă a organului meu auditiv este cu totul paralizată, am asurzit în partea aceasta.

Vă puteți închipui poziția unui om, care are familie precum o am, și care prin munca sa este singurul sprijin al existenței acestei familii, când se vede lovit de o asemenea nefericire, care îi pereclitează toate mijloacele de existență. Căci, știți, d-lor, că acest om (precum adese ori mi se impută din partea d-lui ministru președinte, de și nu înțeleg bine imputarea) este, cum zice d. Brătianu, din opincă și trebuie să muncească pentru a trăi.

Pe baza acestui certificat dar al doctorului Flaischlen m'am dus și la Berlin, unde am fost supus tutulor încercărilor pentru curări otologice. M'am consultat la Berlin cu doctorii Bardeleben și Kremnitz și în deosebi cu doctorul specialist pentru aceste suferințe, cu doctorul Lucae, care m'a și tratat tot timpul necesar. M'am întors în țară cel puțin cu asigurarea, că boala mea nu este în așa grad periculoasă, după cum ar fi când un ochiu s'ar găsi atacat, căci atunci ar fi direct amenințat și celălalt ochiu, și că în fine este probabil, că voi rămâne cu auzul în partea dreaptă scăpat, dacă mă voi

păzi. M'am mai liniștit și am reînceput prelecțiunile mele la universitatea din Iași, cu numărul îndoit de ore, până când voi fi împlinit lipsele ce le făcusem. Acest început de îndoire al orelor se constată din registrul de prezență al Universității.

Însă, d-lor, în răstimpul de la mijlocul lui Noemvrie 1869, când am făcut rectorului Universității acea declarație sprijinită pe atestatul ce v'am spus, și până după ce m'am întors de la Berlin în Ianuarie 1870 a trecut o lună și jumătate sau două luni. În aceste două luni, sau poate era și ceva mai mult, am pledat, pe cât îmi aduc aminte, de vr'o 7 ori înaintea tribunalelor din țară. Cursul nu mi l-am ținut; pregătiri intelectuale pentru acel curs de filosofie nu mai făceam, nu eram în stare să fac, dar procese luate de mai înainte, pe care nu le puteam amâna, le-am pledat.

Puneți-vă în poziția unui om, care trebuie să muncească pentru ca să trăiască, a unui om, de munca căruia este legată existența sa și a familiei sale și care se vede amenințat de surditate, adică tocmai de o stare, care i-ar face imposibilă continuarea ocupațiunii, din care trăește, și întrebați-vă: dacă trebuia să puteam eu să refuz mijloacele de a câștiga ceva mai mult

spre o slabă asigurare a familiei mele în viitor, și dacă pe de altă parte puteam să am în acel timp liniștea spiritului necesară pentru a face prelecțiuni abstracte de filosofie?

Ei bine, d-lor, oameni suntem noi? Oameni cu simțirea caldă, cu înțelegerea elementară a suferințelor omenești? Și este drept, ca de aceasta să se lege astăzi cine-va ca să facă o armă de acuzare încontra mea? Apoi, d-lor, pe asemenea temei se acuză profesorii de Universitate, cum că au înșelat pe colegii lor sau au surprins buna credință a nu știu cui, că adică în loc să predea cursul s'au dus să pledeze pe la tribunal în o sumă oare-care de procese? Dar lecțiunile universitare sunt materii, care se pot impune cu cnuta în împrejurări așa de nefericite, precum erau cele ce vi le-am expus? Iertați-mă, n'aș voi mai ales acum să lipsesc de la modestie; dar totuș nu mă pot opri a spune, că poate am dat probe, că nu-mi este indiferentă știința și profesoratul, n'am fost om care am alergat vreodată după funcțiuni, care am încercat vreodată în viața mea să trăiesc de giaba din budgetul statului; am ținut poate sute de prelecțiuni populare afară din cursul meu, le țineam chiar ca ministru în București, am scris cărți, și iertați-mă să spui acum și a-

ceasta: le-am tipărit cu cheltuiala mea, căci știți, că numai literatura și în genere lucrarea curat intelectuală sau artistică nu se poate zice că este lucrativă la noi. Apoi eu puteam fi acela, care să stea de giaba în budgetul statului? Era echitabil, ca tocmai mie să mi se impute și astăzi să se repete această imputare, că nu mă interesez de chestiile intelectuale și că-mi caut exclusiv alte interese?

Dar să revenim la sentința profesorală, exhibită de d. Costinescu.

Mă întorc de la Berlin în Ianuarie 1870 și îndată încep prelecțiunile îndoite, ca să nu se piardă orele de absență, cum v'am spus. Atunci de odată mă trezesc mai antai cu niște depeși ale ministrului . . . . era la ministerul cultelor și al instrucțiunii publice d. G. Mărzescu... ministerul cultelor depeșează la toți președinții tribunalelor și curților din țară, întrebând: când a pledat Maiorescu acolo? și cu modul acesta s'a constatat, că am pledat de nu știu câte ori în toată țara. Așa este convenabil să se trateze profesorii de universitate? Inainte de a fi ei înșii întrebați, li se lansează asemenea depeși inquisitoriale pentru pretinse absențe nemotivate? Atunci în fine vine și formidabila acuizare arătată de d. Costinescu: ai înșelat buna

credință a guvernului, ai surprins încrederea rectorului, ai scris că ești bolnav, dar nu erai bolnav, etc. Am fost citat la București, dar (poate că e păcatul meu de a fi prea indiferent în chestii personale, unde vęd din capul locului lipsa de justiție) faptul este, că nici nu m'am dus la București; am trimis numai înscris ceea ce v'am spus acum. S'a pronunțat acea sentență în lipsa mea, însă ministrul a casat-o, și eu n'am avut nici măcar încunoștințare de a întrerupe cursul meu, pe care l'am continuat înainte până în anul 1873.

D-lor, iertați-mă că v'am luat 20 minute cu această explicare personală. Dar dacă-mi pare rău, că am fost silit să o fac, sper cel puțin, că de acum înainte ne vom cruța unii pe alții cu asemenea lucruri penibile. (Aplause).

Pentru restaurarea Bisericii Episcopale de la
Curtea de Argeș.

(Ședința Camerei de la 12 Ianuarie 1881).

Ministrul cultelor B. Conta cere ultimul credit pentru restaurarea externă a Bisericii Episcopale, despre care vorbește mai pe larg discursul 18 și nota cu scrisoarea lui Al. Odobescu din volumul I¹⁾. Asupra acestui credit d. Nicolae Ionescu face câteva observări cu o străvezie animositățe în ceea ce privește pe d. Lecomte du Nouy. (Mai târziu, în 1889 și 1891, întreprinde în unire cu dd. C. Esarcu, Gabrielescu, Sterian, etc. o întregă campanie în contra eminentului architect). Spre a nu lăsa Camera sub impresia celor zise de d. N. Ionescu, se rostește discursul următor:

---

¹⁾ Vezi vol. I, pag. 258—275.

D-lor deputați, sunt câte-va întrebări, și ar fi de dorit să fie mai multe, în privința cărora din fericire nu este de trebuință să facem politică de opoziție, ci ne putem mărgini a da fie-care lămuririle cerute pentru a ne convinge unii pe alții, fără spirit de partid. Așa vă rog să-mi dați voie a zice câte-va cuvinte în chestia de față, fără nici o opoziție, fie chiar numai aceea, pe care a știut onor. preopinent d. Ionescu să o pue cu o fină ironie la adresa d-lui ministru de culte.

D. N. Ionescu se întreabă, de ce s'au cheltuit mai mult decât cei 250,000 lei preliminari în proiectul de la început? — D-lor, când a fost vorba să se îngrijească statul român de restaurarea acestei admirabile biserici episcopale, s'a adresat guvernul la una din autoritățile cele mai recunoscute din Europa ca specială în această privință, s'a adresat la d. Viollet le Duc, care tocmai atunci era între altele ocupat în patria sa cu restaurarea unui monument celebru, al catedralei Notre Dame de la Paris, și avea sub conducerea sa mai mulți arhitecți, elevi ai săi, formați în arta specială de a restaura. Căci, D-lor, nu toți arhitecții sunt capabili de aceasta. Poate să fie cine-va foarte bun arhitect în celelalte și să nu cu-

noască nimic în ceea ce privește restaurarea credincioasă în forma și spiritul unui monument vechi. — Când s'a adresat guvernul la d. Viollet le Duc, acesta, ca un mare artist și mare iubitor al operelor de artă or unde s'ar fi aflat ele, s'a grăbit să răspundă la apelul nostru și ne a trimis pe un asistent al său, pe d. de Baudot, ca să-și procure o idee prealabilă despre ceea ce era de făcut la edificiul din Curtea de Argeș. D. de Baudot a venit în vara 1874, a studiat monumentul, a făcut un prim plan, se înțelege în liniamentele cele mai generale, și a fost de părere, că restaurațiunea din afară a zidurilor, însă fără colorarea lor polichromă în modul în care era ea în vechime, are să coste peste 250,000 franci, după cât îmi aduc aminte, fără a vă garanta însă exactitatea cifrei în această vorbire improvizată. S'a întors la Paris d. de Baudot tot în 1874, a supus planul d-lui Viollet le Duc, și acesta ne a trimis pe d. Lecomte du Nouy, care din 1875 a început, și astăzi (trebuie să o constatăm cu fericire) a și terminat lucrarea sa în ceea ce privește restaurarea din afară.

D. Lecomte, un eminent elev al neuitatului Viollet le Duc, fusese, înainte de a veni în România, câți-va ani în Orient, în Egipt, dar mai ales în Siria și Palestina, unde a fost atașat

unei misiuni archeologice a d-lui Clermont Ganneau, ale cărei rezultate ilustrate cu desemnurile d-lui Lecomte se vor publica în curînd la Paris, și rămăsese apoi însărcinat de Princesa de Latour d'Auvergne tot în Palestina cu lucrări arhitectonice în stilul oriental, drept aduceri aminte de locurile memorabile din viața lui Christos. Cu această preparare și sub asemenea asupicii a venit d. Lecomte du Nouy în mijlocul nostru și a început importanta sa lucrare.

Permiteți-mi, D-lor, să fac aici o paranteză și să-mi îndeplinesc o datorie față de d. Lecomte.

Nu este destul să atingem numai cestiunile finanțiare, când este vorba de un monument de o însemnătate așa de mare, și de un artist, care și-a pus eminentul său talent în serviciul restaurării acestui monument. Cred că este de datoria noastră, ca să aducem cu această ocazie în Cameră un omagiu de recunoștință acestui bărbat, care, venit din Franția într'o țară ca a noastră, înrudită prin sângele locuitorilor ei cu patria lui, dar în fine totuș străină pentru el, s'a însărcinat cu însemnata misiune artistică ce i-a fost încredințată și în mijlocul împrejurărilor celor mai grele și cu multe sacrificii, de care nu este locul să vorbim aici mai în detaliu, a adus-o la un bun sfîrșit prin talent, prin energie, prin

conștiință și prin o iubire de artă mai pre sus de laudă.

D. Lecomte de Nouy a venit dar la Curtea de Argeș, unde nu a găsit ca prepararea aproape nimic. A trebuit să inventeze și să dirigeze o întreagă organizare administrativă pe lângă cea artistică, să facă planuri, să desemneze toate detainrile, să aducă oameni capabili, să-și procure chiar locuința și hrana numeroșilor lucrători, ce-i concentrase în această tabără artistică.

Știți, D-lor, că biserica Episcopală de la Curtea de Argeș fusese zguduită odată prin cutremur și mai pe urmă fusese vătămată prin două focuri. Două turnuri erau prin zguduire scoase din linia postamentului lor de deasupra boltei bisericeii, legătoarele lor de fier în parte rupte, zidurile boltei la unele locuri crăpate, polichromia aproape distrusă de schimbările atmosferice și de foc, frumosul baptiseriu dinaintea bisericeii desfăcut și pus într'un șopron. Aci erau toate de refăcut, și cu ce artă migăloasă! Fie-care ornament trebuia studiat, desemnat și sculptat apoi în piatră cu forma lui specială. Și aceste forme speciale sunt una din particularitățile admirabile ale edificiului. Fie-care desemn de ornament este deosebit de celălalt, și mai ales în numeroasele

scuturi rotunde, care sunt bătute cu niște capete de cui de piatră în partea de sus a boltei, sub frumosul carnis în formă de stalactite, se vede cea mai bogată fantasmă în felurite forme, așa încât fac împreună un fel de cartă de model al ornamenticeii mauro-venețiene. Pentru asemenea lucrări de restaurare se înțelege că trebuiau tăetori de piatră și alți meșteri cu gust și cu cunoștințe. Acești oameni au trebuit să fie aduși de departe, căci nu se găseau la noi. Pe unii i-a adus din Franța, pe alții din Italia, unul din Palestina. Erau dar o sumă de lucrători veniți, și biserica era la o jumătate de oră afară din orășel. A trebuit o întreagă combinație administrativă pentru a le pregăti locuința și traiul lângă edificiu, a-i priveghia și îmbărbăta la lucru, a menține disciplina între ei, a îngriji de plata lor regulată.

Și toate acestea în sarcina d-lui Lecomte în afară de misiunea sa curat artistică, a d-lui Lecomte singur, în țară străină, într-o localitate cam afară de circulația cea mare, adese ori expus la dificultăți și de altă natură, pe care prefera să nu le mai atinge. Și pe lângă toate acestea, în mijlocul feluritei sale ocupații, în mijlocul lucrărilor de tot felul, izbucni războiul între Ruși și Turci și întrerupse lucrarea în multe

părți ale ei: transporturi împiedicate, lucrători fugiți, neliniște generală. Se înțelege că nici ministrul în acea vreme, chiar dacă ar fi voit, nu avea capul liber ca să se ocupe de res taurări artistice, și nici mijloacele finanțiare nu erau disponibile în cifra cerută ca să se facă lucrările în toată întinderea. De aci se explică întârzierea în mare parte și o sporire a cheltuelilor totale prin continuarea unor salarii pe un timp cu mult mai îndelungat decât se prevăzuse în proiectul primitiv.

Acum în ceea ce privește zidirea, se știa de mai înainte și s'a putut constata în decursul restaurării zidurilor și a ornamentelor de piatră, că biserica fusese primitiv colorată și strălucia în frumoasa polichromie a atâtor edificii orientale. Mai ales printre acele nenumărate figuri de stalactite și printre liniile caracteristicei coarde împletite în trei, care încinge mijlocul edificiuului, erau urme vizibile de colori și de aurire. Eu însu-mi le-am putut vedea în diferitele rinduri, în care am fost la Curtea de Argeș. Atunci d. Lecomte a fost firește însărcinat de minister să termine restaurarea externă împreună cu această podoabă a polichromiei.

Asupra colorării acesteia am auzit la noi diferite păreri; unii ziceau, că nu trebuie să se

facă tocmai așa, alții că este prea mult aur, alții că s'a alterat forma cea veche, etc. D-lor, acestea sunt chestii, care trebuiesc deslegate de oamenii cu oare-care competență, și nu este de nici un folos să facem critică fără cunoștință de cauză! D. Lecomte du Nouy, a cărui competență după antecedentele sale este mai pre sus de contestare, ne afirmă că așa a fost polichromia, și așa a trebuit să fie restaurată, precum s'a făcut.

D. ministru de culte se înțelege că a trimis o comisiune pentru a-și da părerea asupra lucrării terminate, și a făcut foarte bine, că a numit în acea comisiune tot ce avem noi mai competent întru aceasta. Va fi destul să vă numesc pe d-nii Ion Ghica și Dimitrie Sturdza între alții. Comisiunea în unanimitate a opinat, că lucrarea d-lui Lecomte nu lasă nimic de dorit.

Trebue dar să avem convingerea, că bine s'a făcut restaurarea. Adaog, că și d. Alexandru Odobescu, eminentul nostru archeolog, de câtva timp absent din țară, a văzut adese-ori lucrarea d-lui Lecomte și a fost totdeauna un zelos susținător și adese-ori sfătuitor al d-sale.

Negreșit, că acea împodobire polichromă, care s'a văzut în urmă că era necesară, a ocasionat niște cheltueli neprevăzute la început, și astfel se explică, pe lângă întârzierea menționată mai

sus, suma cheltuită până acum cu restaurarea aceasta. Dar acum, când lucrarea este terminată, eu cred, că trebuie să ne felicităm cu toții, că toate guvernele care s'au succedat, conservatori, multi-colori și liberali, au contribuit fie-care cât au putut ca să se reînnoiască și să se păstreze acest monument, care este fără îndoială cel mai frumos ce-l avem în țara aceasta, și totdeauna un monument, care dovedește, până la ce grad de cultură și de prosperitate a trebuit să fie ajunsă România la începutul secolului al 16-lea, sub domnia lui Neagoe-Vodă.

Pentru aceste cuvinte și în urma explicațiilor ce ni s'au dat din toate părțile fără deosebire de nuanțe politice, vom declara cu toții prin votul nostru, că suntem mulțumiți de marea operă de artă națională, care s'a terminat într'un mod așa de fericit. (Aplause).

— Se pune la vot luarea în considerare a proiectului de lege și se primește în unanimitate. Art. 1 și 2 se adoptă fără discuțiune.

— Se pune la vot proiectul de lege în total și rezultatul scrutinului este cel următor:

Votanți	73
Majoritate reglementară . . .	37
Bile albe	72

Contra încurajării turburărilor.

(Sedința Camerei de la 13 Martie 1881).

Ministerul din acel timp :

- I. C. Brătianu, prezident și finanțe.
- B. Boerescu, externe.
- A. Teriachiu, interne.
- D. Giani, justiție.
- General Slăniceanu, război.
- Colonel Dabija, lucrări publice.
- B. Conta, culte.

După atâta întârziere, în decursul anului 1880 independența Statului Român este în sfârșit formal recunoscută de Puterile europene. Aceasta și explică stăruința lui Ioan Brătianu de a păstra pe B. Boerescu la ministerul de externe. Prezența lui B. Boerescu în cabinetul liberal, tocmai fiind-că fusese ministru sub Lascar Catargi și luase o parte însemnată la încheierea convenției

comerciale cu Austro-Ungaria, da Marilor Puteri un fel de garanție pentru guvernul unui partid, care nu se prea distinsese în trecut prin fidelitatea sa dinastică, nici prin respectarea conveniențelor internaționale.

Nu e vorbă, Ioan Brătianu, având acum experiența unei mai îndelungate conduceri a afacerilor publice, devenise un adevărat om de stat și om de guvern. Dar în partidul său regenerarea și îndrumarea spiritelor spre ordinea monarhică mergea mai cu anevoie. Apucăturile revoluționare se bucurau încă de simpatia multor liberali, iar despre prezidentul Camerei C. A. Rosetti (și ce influență avea el pe atunci asupra partidului!) se zicea, că este și rămâne republican de convingere.

Acest contrast între un guvern monarhic și veleitățile turburătoare ale partizanilor săi se manifesta din când în când în mod intolerabil. Autoritatea lui C. A. Rosetti în partidul liberal, poate și amintirile de la 48, puneau pe acest partid în oarecare raport (de sigur nebănuit de mulțimea aderenților) cu elementele extreme din Europa, în deosebi cu internaționala revoluționară, care încerca pe atunci din Londra să se organizeze mai temeinic, având o filială și la Bruxelles, unde se strecurau unii Români și dobândeau prin chiar aceasta un titlu de bună primire în ochii lui C. A.

Rosetti. Intre alții B. Conta pare a-și fi pregătit în asemenea mod cariera politică în țară. Poate d. G. Panu, pe atunci prim-procuror și om de încredere al partidului liberal în Iași, ar fi în stare să ne dea mai multe deslușiri asupra acestei curioase faze a mișcării noastre politice. Era destul, ca un student român să fi fost expulsat drept anarhist chiar de poliția republicană din Paris, pentru ca să fie îndată numit la București în posturi mai înalte, d. e. la ministerul de finanțe. Prefectul poliției capitalei, mai târziu ministru de-interne, Radu Mihai protegea fățiș pe socialistul-nihilist dr. Rusel, care fusese numit profesor la seminarul teologic din Curtea de Argeș și apoi strămutat și susținut la Iași, etc. etc.

Este evident, că o asemenea, oare-cum naivă confuzie și contradicție în procedările guvernului se putea cu atât mai puțin admite în România pe la începutul anului 1881, cu cât recunoașterea independenței sale îi impunea mai multă răspundere proprie în mijlocul monarhiilor, de care era înconjurată, și ne indica din contră o accentuare a elementelor de ordine și de stabilitate. Proclamarea Regatului era indicată în acel moment, nu încurajarea anarhiei.

Cea mai tristă exemplificare a turburării spiritelor prin propaganda ideilor revoluțio-

nare o daseră tocmai atunci două evenimente senzaționale: la noi în țară atentatul lui Petraru încontra lui Ioan Brătianu (2 Decemvrie 1880), în Rusia asasinarea Impăratului Alexandru II (1 Martie 1881).

În astfel de împrejurări se anunță și se dezvoltă interpelarea următoare:

T. Maiorescu. D-le președinte, cer cuvîntul pentru a anunța o interpelare.

D. vice-președinte G. Ghițu. Aveți cuvîntul.

T. Maiorescu. Am onoare a întreba pe d. ministru președinte, dacă în urma procesului Petraru și-a manifestărilor socialiste din Iași crede timpul venit de a imprima politicei interne o direcție mai compatibilă cu consolidarea monarhiei constituționale. Vă rog bine-voiți a fixa timpul, când credeți că puteți răspunde.

D. președinte al consiliului. Pot răspunde îndată.

T. Maiorescu. D-le președinte, de și onor. Cameră este ocupată cu chestii de mare interes, cu regularea bugetului anual, trebuie cu toate aceste să i se prezente unele întrebări, a căror importanță trece peste importanța momentană a unui buget și care sunt de natură a merita o desbatere în or ce moment disponibil. Cu atât mai mult pentru noi cei din opoziția

conservatoare, cu cât noi la desbaterea adresei Tronului nu am luat parte — din deferență pentru d. ministru președinte ; d-sa se afla atunci într'o situație, care comanda respectul or cărui om de ordine și adversarilor săi conservatori mai ales. Ne am abținut dar atuni, nu am discutat nici chestia regulării succesiunii la Tron ; nu vream să facem observările noastre asupra politicei unui bărbat, care în acel moment întrunea în persoana sa simpatiile tuturilor oamenilor de bine.

Însă au venit de atunci incoace împrejurări, care ne silesc să eșim din această rezervă, și în deosebi atmosfera, în care ne aflăm astăzi în această privire, cred că reclamă din partea noastră câteva relevări de fapte, câteva reclamațiuni în contra politicei interne a guvernului, despre a căror valoare veți avea dv. să judecați, și mai ales țara.

Suntem sub impresia procesului acelora, care au încercat atentatul în contra d-lui ministru președinte ; suntem sub impresia grozavului atentat comis în imperiul unei țări vecine ; suntem sub impresia unui fapt mai mic, pe care însă l-am putut asemenea constata acum, a arestării ce s'a făcut în contra nihilistilor sau socialiștilor din Iași.

Ceea ce printr'o moțiune, la care cu toții ne

am asociat și care a fost foarte energic și bine formulată de actualul președinte al acestei ședințe a Camerei, ceea ce în moțiune cu toții am zis-o, veștejirea ce am dat-o acelui fapt comis în contra vieței d-lui ministru președinte, ca a unui fapt provenit din idei străine, care nu ar avea nici un tărîm în țara noastră, aceasta astăzi pare că nu s'ar mai potrivi, în motivele, în dreptul nostru de a respinge fapta ca o faptă cu totul străină de țară. Se vede, că nu este tocmai de tot străină acea încercare; se vede, că din nenorocire sunt de constatat primele încercări de a face ca să prinză rădăcini în țară la noi o periculoasă rătăcire a ideilor publice. Și când suntem în ajunul poate al unei constituirii mai însemnate a Statului Român, este bine ca să ne dăm samă, unde stăm în această privire? Care este partea, poate, de răspundere ce privește și pe administrație în această chestie? Și ce ar fi de făcut ca să se îndrepteze lucrul?

Dintr'o întrebare făcută de un eminent membru al opozițiunii, d. Vernescu, asupra Regatului, din răspunsul dat de d. ministru-președinte, mi s'a părut, că această chestie a Regatului ne așteaptă, ar putea să fie pusă în curînd la ordinea zilei. Dacă va fi pusă, atunci noi conservatorii

nu vom putea decât să felicităm pe d. ministru președinte pentru aceasta, și vom fi totdeauna fericiți de a constata o înălțare și o întărire a acestei țări în ordinea ideii monarchice. Dacă dar în ceea ce a spus d. interpelator Vernescu era numai o umbră măcar de opoziție, noi conservatorii nu ne asociăm de loc la această umbră a d-sale, am fi cu totul alături cu încercarea guvernului în acest sens pentru a-l sprijini.

Dar tocmai fiindcă suntem așa, este momentul pentru noi de a ne întreba, dacă forma aceea bine venită pentru noi, care vrea să se dea Statului Român, este tot așa pe bine susținută în sensul constituirii ordinei monarchice și prin administrația internă a guvernului actual. Căci ușor s'ar putea întâmpla, că atunci, când ne ocupăm de Coroana Regală, adică de chiar înflorirea arborelui, să neglijem tocmai trunchiul și rădăcina lui, și introducând forma din afară a Constituțiunii Regale, să uităm adevăratul ei fundament, care este numai în bunul spirit și în inima societății; și atunci cea dintâi îngrijire ar putea să ne fie nimicită și paralizată prin neglijența cealaltă.

D-lor, un fapt straniu s'a petrecut cu ocazia nefericitului proces, ce s'a terminat în săptămâna aceasta înaintea juraților. Un fapt straniu zic,

căci cu multe zile înainte de a se încerca acel atentat, a putut să citească or și cine o amenințare, și nu numai o amenințare, dar chiar declarațiunea directă și fățișe, publicată în mai multe jurnale, că era luată de un comitet de 50 hotărîrea de a se asasina d. prim-ministru.

Eu posed un număr dintr'un asemenea jurnal. Atentatul s'a întîmplat în ziua de 2 Decembrie, și aici este numărul unui jurnal de la 17 Noiembrie, vîndut public la gara de Roman, precum se vindea public și în capitală. Acolo se vorbește despre acest atentat plănuir, dar redactorul jurnalului își face rezervele sale contra comitetului de 50, de la care se zicea că provine declararea.

Iată dar, d-lor, ce s'a publicat prin jurnale; aceasta s'a publicat nu numai în jurnalul cel am aici, dar și în alte foi, și chiar înainte de acest număr s'a publicat fățiș declararea pentru acest asasinat.

D-lor, nu voiesc să ating toate chestiile ce merită a fi relevate din decursul procesului Petraru, de exemplu că s'au făcut asupra proiectatului atentat denunțări directe d-lui prefect al poliției; nu voiesc să relevez ceea ce ar părea că rezultă din instrucția procesului, neglijența poliției în prevenirea faptului. Nu mă voi pune pe

acest tărîm mai mic, ci relevez faptul acelei publicațiuni anterioare numai pentru a ajunge la discutarea unei cestiuni de princip al administrării guvernului.

D-lor deputați, când s'a publicat acele amenințări, ne am întrebat poate cu toții: este o aberațiune mentală ce se manifestă? Este un lucru care trebuie desprețuit? Și eu înțeleg, ca d. prim-ministru sau ministru de interne să-și fi zis: e cu neputință o asemenea faptă în țară la noi, nu trebuie luată amenințarea în serios, căci asasinatul organizat nu poate să prindă rădăcini la noi. Dar cu toate acestea știți, care a fost rezultatul acelor amenințări, și ele ar fi trebuit să fie luate în serios, ar fi trebuit să se fi prevenit faptul.

Dar să ne întrebăm acum, după ce s'a întâmplat atentatul, atitudinea luată din partea guvernului este ea de așa natură, încât să nu ne inspire temeri pentru o mai departe propagare a celor idei criminale îndreptate în contra.... te miri, în contra cui; în contra or-cărei alte persoane. În săptămâna trecută a fost aci în Cameră o discuțiune asupra unor jurnale, și s'a atins și cestiunea provocărilor ce se fac prin presă. Atunci d. ministru de justiție și oratorii amici politici ai d-sale avură bună-voință de a

face niște declarațiuni, care negreșit sună foarte frumos din punctul de vedere al liberalismului teoretic. D. ministru, făcând alusie chiar la amenințatorii aceluia atentat, zicea : cu toate acestea guvernul liberal n'a făcut proces de presă și nu va face proces de presă, nici în fața amenințărilor de asasinat.

M'am întrebat : ce însemnează o asemenea declarație de pe banca ministerială, făcută prin gura ministrului de justiție, șeful procurorilor sau a parchetului unei țări, parchet care este chemat a urmări crimele și delictele ? Să nu facem nici o dată proces de presă ? Să nu urmărim presa nici când ea provoacă la asasinat ? Iată principiul pus înainte de ministrul justiției.

Voci. Cer cuvîntul.

T. Maiorescu. D-lor, eu regret, că un asemenea princip în asemenea împrejurări s'a pus înainte de ministrul justiției, și ca să mărginim discuția asupra punctului de care este vorba, permiteți-mi a recunoaște împreună cu d-v., că nu e lucru mai frumos, mai laudabil decât faptul că nu e trebuință de urmărirea presei ; mai recunosc, că în cazul de față nu poate fi vorba de vre-o măsură excepțională ; recunosc că este de onoarea maturității politice ce a do-

bindit poporul român, că atât în timpul războiului cât și acum nu este trebuință de nici o măsură de excepție, de nici o suspendare a vreunei libertăți publice. Dar rămânând în limitele Constituției, vorbind numai de crime și delictelor în împrejurările în care ne aflăm, astăzi când se plănuiește, și sperăm că se va face, să fim înălțați la Regat, când suntem așa dar o monarhie, și o monarhie învecinată cu alte monarhii mai puternice decât noi, când vedem că în una din aceste monarhii sunt cele mai crâncene agitații nihiliste, și când vedem că toate monarhiile Europei sunt preocupate de această stare de lucruri: ei bine, în asemenea împrejurări noi conservatorii suntem în tot dreptul să ne întrebăm: ce însemnează declarația de principii a ministrului de justiție: *nu voi urmări asemenea provocări la asasinat când se manifestă prin presă?*

Să ne înțelegem! Presa să fie sustrasă de la orice arbitrar al guvernului, foarte bine. Vrem și noi să nu fie urmărită și să nu fie judecată de alte autorități decât acelea pe care le arată Constituția, adică de jurați, de suveranitatea poporului manifestată prin verdictul juraților. Dar această limită pentru garanția presei odată pusă prin Constituție, de aci nu rezultă declararea de impunitate a

presei. Nu este stat constituit, care să ceară or să fi cerut mai mult decât garantarea libertății presei prin suveranitatea veridictului juraților. A veni, de și ai acea garanție înscrisă, și a declara: „nu voi face us de nici o procedură în contra presei“, aceasta, D-lor, este o declarație, pe care o cred incompatibilă cu o dezvoltare mai sigură a ordinii noastre politice într'un stat monarhic.

Aci să-mi permiteți a face o mică digresiune. Cu atât mai mult ne a surprins pe noi această declarație a d-lui ministru, cu cât principiul pus „nu vom face proces de presă, nici când „prin presă se proclamă asasinatul; nu vom urmări presa în nici un cas“, acest princip afirmat este în contrazicere cu acte anterioare ale acestui guvern liberal.

În adevăr, s'au făcut sub acest guvern procese de presă; nu s'au făcut în împrejurări așa de grave ca acele, care sunt acum, dar s'au făcut procese de presă și s'au făcut chiar de către un eminent jurisconsult, fost ministru de justiție sub acest guvern, de d. Stătescu. S'a mai făcut proces de presă de un alt eminent bărbat de stat, fost ministru de interne în ministerul d-v., de d. Kogălniceanu. Și s'au făcut aceste procese în împrejurări și cu proceduri așa de stra-

nie, încât suntem în drept să zicem, că ceea ce rău s'a făcut atunci, ar fi bine să se facă în alte casuri mult mai grave acum. Fiind însă că s'a desmințit această afirmare de pe banca ministerială, s'a zis „nu s'a făcut proces de presă“, și fiind-că s'a afirmat și de alți onorabili deputați că nu s'a făcut, că nu se face și că nu se va face proces de presă sub regimul liberal, să-mi dați voie să vă dovedesc, că s'au făcut procese de presă de acest minister și cum s'au făcut; și dacă s'au făcut unele foarte rău, ar fi bine ca în alte casuri să se facă altele, însă mai bine.

Era ministru de justiție d. Stătescu, și în jurnalul *Timpul* a apărut, reprodusă dintr'un alt jurnal, o notiță prin care se zicea, că s'a comis în contra d-lui ministru de justiție, când eșia din edificiul ministerului, o faptă necuviincioasă de către un domn Bibănescu. Foarte rău a făcut acela, care a comis un asemenea ultragiu în persoana d-lui ministru al justiției, fie zis în treacăt. La această notiță, inofensivă ca valoare politică, ne-a venit un comunicat formal de la ministerul justiției, cu hârtie oficială a ministrului justiției. O am aci; v'aș obosi cu lectura acestui comunicat; l-aș reproduce numai, dacă s'ar contesta. Comunicatul cerea jurnalului nostru să rec-

tifice faptul și sfirșea prin cuvintele: „să se dea
 „această desmințire *Timpului*, atât pentru a res-
 „tabili adevărul, cât și pentru ca publicul să
 „vadă odată mai mult, prin ce manopere neleale
 „oposiția înțelege să atace și să discrediteze gu-
 „vernul“. Cu alte cuvinte: se cerea de la redac-
 ția *Timpului*, în virtutea unui articol din legea
 penală, ca să publice în prima pagină a jurna-
 lului această rectificare. Redactorul de atunci,
 d. I. A. Cantacuzin, a venit la mine și ne am
 consultat, ce este de făcut. Am decis împreună
 să se refuze din princip inserția acestui comunicat
 ofensător. Și a apărut în numărul viitor o decla-
 rație a *Timpului*, în care se zicea, că dacă un mi-
 nistru, care se crede ofensat, are dreptul în prin-
 cip să ceară rectificare, n'are dreptul să silească
 o foaie ca să se insulte ea însăși în propriile
 sale coloane.

Fără indoială acest drept nu putea să-l aibă mi-
 nistrul; acesta este un princip al respectului presei,
 despre care sunt convins, că toți bărbații luminați
 din partitul d-v. îl împărtășesc împreună cu mine.
 — S'a refuzat dar publicarea pentru acest mo-
 tiv; atunci ministrul justiției, d. Stătescu, prin-
 tr'o adresă oficială din partea ministerului, a se-
 sizat (cum se zice cu termenul francez) parchetul
 ca să urmărească foaia *Timpul*, pentru că a re-

fuzat să publice comunicatul ministerului. Această adresă îmi veți da voie să v'o citesc în partea ei relativă, pentru că este un lucru mai important, și ar fi foarte trist, când s'ar găsi un alt ministru nu numai liberal, ar fi trist chiar când ar fi din partidul conservator, care ar urma acest precedent al acelu ministru liberal.

Copie de pe ordinul ministrului de justiție No. 607 din 18 Ianuarie 1878 către primul-procuror al tribunalului Ilfov :

„Cu adresa No. 440 din 14 Ianuarie, ce vi se alătură în copie, ministerul justiției a înaintat redacției ziarului *Timpul* comunicatul publicat în *Monitorul oficial* No. 11, în privința faptelor calomnioase răspândite de acel jurnal contra d-lui ministru al justiției, cu invitare ca, conform art. 193, alin. 3, codul penal, să aibă a-l reproduce în capul jurnalului. Fiind-că însă până astăzi nu se vede că acel ziar să se fi conformat legii, veți bine-voi, d-le prim procuror, a lua dispoziții, ca să se pronunțe contra celor culpabili amenda de 20 lei pentru fie-care zi de întârziere, faptul acesta fiind calificat de lege ca un refuz de serviciu datorit legalmente, și prin urmare de competența instanțelor corecționale“.

Iată dar un ministru al justiției, care în propria sa cauză n'a sesizat numai parchetul, căci

aceasta voi avea onoare să o recomand și eu pentru alte împrejurări, de și nu aș fi recomandat-o nici odată în împrejurarea d-lui Stătescu, dar care spune procurorului chiar și ce pedeapsă să provoace de la tribunal, și decide competența care s'ar cuveni tribunalului corecțional. Trib. corecțional, nu voi să zic intimidat, căci magistratura este independentă, dar adoptând maniera de a vedea a ministrului, a și condamnat pe d. redactor al *Timpului*. L-am apărat eu, dar se vede, că eram mai slab decât adresa ministerială. Am făcut atunci apel, și Curtea de apel în unanimitate s'a declarat incompetentă de a judeca acel proces, pentru că a pus principiul cel adevărat, că este numai de competența juraților de a examina această materie, și a zis, conform cu teoria ce am avut onoarea să o susțiu înaintea ei, că nu este iertat a se interpreta printr'o măsură laterală dispozițiile, după care procesele se duc la jurați și nu se lasă la discreția tribunalelor ordinare constituite. Căci, adaug eu, ar fi atunci cu putință, ca sub acest pretext să trimită guvernul jurnalelor opoziționale comunicări injurioase, cum era aceea despre care v'am vorbit, și să zică jurnalului: umpleți foaia ta de opoziție cu comunicările mele în contra ta. Apoi atunci unde ar mai rămânea libertatea presei?

Iertați-mă, d-lor, și sper că nu lipsesc de la datoria modestiei, dacă îmi permit să ating un mic fapt personal al meu. N'aș face-o, dacă n'aș fi silit să întaresc argumentarea, ce vreau să o aduc înaintea d-voastră, și să fac să dispară acea atmosferă, care ar putea plana în contra mea și care s'ar putea rezuma în obiecția : le convine conservatorilor, reacționarilor, să vorbească de libertatea presei, când sunt în opoziție, dar de ce n'o practică atunci, când sunt la guvern și în majoritate ?

Acela, care are onoarea de a vă vorbi acum, a practicat-o absolut în acelaș mod și când făcea parte din deputații majorității în Camera conservatoare, atunci, când venise repozatul și mult regretatul Costaforu cu un proiect de reformă a codului penal, prin care se încercase să întrebuițeze iarăș asemenea măsuri, pentru a sustrage jurnalele prin fel de fel de mijloace de la jurați. Singur atunci, de și din majoritatea conservatoare, în Cameră, mi-am permis să prezent un amendament, prin care se declara : nici o măsură preventivă nu se poate lua în contra presei, nici odată și sub nici un motiv presa nu se poate sustrage de la jurați, până când Constituția, care garantează libertatea presei, este în vigoare ; nu e iertat, odată ce ai o lege generală a

statului ca pact fundamental, să cauți prin legi laterale să surpi acest fundament, și nu poate să fie acesta un princip bun, mai ales pentru conservatori; din acest punct de vedere foarte conservator și foarte legal, pe care era pus, acel amendament a întrunit majoritatea acelei Camere conservatoare, s'a votat, și în aceeaș seară guvernul a retras tot proiectul de reformă a codului penal, iar d. Costaforu și-a dat cât-va timp după aceea demisiunea.

Suntem dar în drept, noi aceștia, care apăram libertatea presei deja în majoritatea Camerei conservatoare, ca să vorbim de libertatea presei cel puțin sub un regim liberal, și ne putem scuti de obiecțiile ce ni s'ar face că de ce numai în opoziție o susținem. Am susținut-o și când eram în majoritate. Cu această mică autoritate ce poate da unui om un asemenea fapt din trecutul său politic, viu din nou și zic: foarte rău s'a făcut acel proces de presă de d. ministru Stătescu și rău s'a încercat de către d-sa a se interpreta competența tribunalelor, cu atât mai rău s'a încercat, cu cât într'o circulară publicată în *Monitorul oficial* tot d-sa vorbea de libertatea presei, ca de ceva nou; pare că până atunci libertatea presei fusese periclitată de alte Camere și pare că numai de la

d-sa înainte era vorba de adevărata libertate a presei. Aceasta, D-lor, învederează încă odată mai mult, ce deosebire este une-ori între o declamație frumoasă și între realitatea faptelor.

Căci, pe când se învăluiau faptele prin acea declarație frumoasă din circulară, sub circulară se ascundea citatul ordin către procuror, dat în contra *Timpului*.

Așa dar, Curtea de apel din București, d-lor, în unanimitate, a declarat că e necompetentă, și atunci, d. procuror-general — cred că am dreptul să-l numesc: însuș d. Opran — a făcut recurs în casație, spre a se stabili de către Curtea de casație dreptul tribunalelor ordinare de a judeca presa, iar nu jurații. Ați fi crezut d-v., că una ca aceasta a fost cu putință sub regimul d-v. liberal? Trebuie să o credeți acum, căci așa s'a întimplat.

Am văzut pe atunci chiar o foaie, care servă de organ eminent al ideilor d-v. liberale, ziarul *Românul*, susținând această teorie, că presa în asemenea casuri trebuie să fie judecată de tribunalele ordinare

O voce. Nu credem aceasta. Citați.

T. Maiorescu. Repet, că acel organ a justificat procedarea și ordinul d-lui ministru al justiție către d. procuror. Pentru a constata îndată

faptul, aş putea face apel la d. redactor al jurnalului *Românul*, care se află între noi.

Em. Costinescu. Nu-mi aduc aminte.

D. preşedinte. Amintesc oratorului, că aci nu avem redactori şi directori de jurnale; avem deputaţi.

T. Maiorescu. D-le preşedinte, vă sunt recunoscător de buna-voinţă, cu care mă conduceţi în această desbatere, foarte grea pentru mine.

Afirm încă odată faptul. Am jurnalul *Românul* cu acel articol la mine acasă. Vă rog, ca până la proba contrarie să-mi daţi crezământ. Voi aduce acel număr al *Românului* în Adunare mâine, şi chiar astăzi, dacă voiţi, după ce voi termina.

Procurorul general dar a făcut recurs; însă în fine la Curtea de Casaţie s'a găsit un procuror, d. Scarlat Pherekyde, care a avut destul tact politic şi destulă justă apreţiare a principiilor liberale în această materie, pentru a nu susţine acel nefericit recurs; recursul neputându-se retrage însă, Curtea de casaţie s'a pronunţat asupra cazului, şi acel corp, care din norocire nu era şi nu este un corp electiv, ci inamovibil, a decis că presa nu se poate sustrage de la juraţi nici în asemenea cazuri.

Grav era cazul acesta. Dar s'a întâmplat altul și mai grav sub acest guvern. Era în Dobrogea un jurnalist, d. Scheleti, — îi citez numele, fiind-că a fost citat în urmă cu laude de pe banca ministerială pentru o broșură a sa: *Dobrogea, organizarea ei*. Acest d. Scheleti făcuse o petiție ca avocat în Dobrogea, în numele mai multor proprietari de acolo. În petițiunea sa el arăta plângerile acelor oameni către consiliul de miniștri, că erau despoiați fără de lege de avutul lor imobiliar. Această plângere s'a găsit injurioasă la consiliul de miniștri. Eu aș dorî în privința aceasta, ca d-nii miniștri liberali să fie mai răbdători, să aibă mai multă indulgență în aprețierea expresiilor ce li se adresează; fiind-că, de! suntem un popor viu, tinăr, și expresia se poate lăsa să fie mai puțin aleasă la unii din noi.

În consiliul miniștrilor dar s'a zis: această petiție este injurioasă, pentru că este zis, că se deposedează ca în vremea Turcilor, etc. S'a trimis dar în judecată d. Scheleti, s'a condamnat, Curtea de casație a casat, Curtea de Focșani, la care a fost trimisă afacerea, l-a achitat. Însă odată achitat de Curte în mod definitiv, printr'o încheiere luată de consiliul de miniștri, conform faimosului regulament al Dobrogei, d. Scheleti a fost șters din tabloul avocaților; i s'a luat

dreptul de a pleda, i s'a luat dreptul de avocat pentru acelaș fapt, pentru care Curtea îl achitase. Ministrul de interne își răsbună pe cale administrativă pentru achitarea dobândită pe cale judiciară. D. Scheletî, doctor în drept de la Gand, june inteligent, căruia i se sfîrșise răbdarea, a scris atunci această broșură „Organizarea Dobrogei“, broșură pentru care în urmă i s'au făcut laude de pe banca ministerială. În prefața acestei broșuri...

D. vice-președinte. Bine-voiți, d-le deputat, a lua aminte, că ceea ce faceți d-v. nici în germen nu se coprinde în interpelarea d-v., și nu se cuvine ca Adunarea și guvernul să fie surprins.

T. Maiorescu. V'am exprimat deja recunoștința mea, d-le președinte, pentru buna-voință ce puneți în conducerea mea în discuția de față, și nu știu, dacă trec peste respectul ce vă datoresc, rugându-vă să-mi permiteți o explicare la ceea ce ziceți. Este neapărat ca să fie capete diferite, și eu nu pot înlocui inteligența mea prin inteligența altuia. Poate altul să spuie alte argumente, eu argumentez așa precum pot și precum știu; iar șirul argumentării este acesta: vreau să dovedesc, că nu este nici un motiv ca d. ministru de justiție să declare că nu face pro-

cese de presă; d. ministru este cu atât mai rău venit în această declarație, cu cât s'au făcut deja sub acest regim procese de presă. Aceasta s'a contestat într'o ședință anterioară de d-sa; eu dar trebuie s'o dovedesc, și ca s'o dovedesc, trebuie să citez exemplele bine constatate, de și-mi pare rău să o fac într'un mod pentru D-v. așa de neplăcut.

D. președinte. Ați făcut.

T. Maiorescu. Dar sunt în dovada aceasta, și această dovadă este esențială pentru șirul argumentării.

Continuu dar. Asupra acelei broșuri, pentru niște cuvinte zise în prefață în contra d-lui ministru de interne de atunci, s'a dat iar în judecată d. Scheleti, după ordinul ministrului, și s'a condamnat la închisoare de un an de către tribunalul de apel din Dobrogea; d. Scheleti face recurs în casație; l-am apărat tot eu și am zis atunci, că chiar în Dobrogea nu poate un tribunal ordinar să sustragă procesele de la jurați. Curtea de casație a casat și această hotărâre pentru alt motiv, s'a trimis cauza înaintea Curții de Focșani, și Curtea a achitat pe d. Scheleti, și astfel a putut să scape acest om de închisoarea de un an, la care era condamnat în urma cererii unui ministru de interne liberal.

Eram dar în drept să zic, că s'au făcut procese de presă sub acest minister; dar s'au făcut așa precum nu doresc să le facă nici un minister, nici conservator nici liberal, fiind-că s'au făcut căutându-se a sustrage presa de la judecata juraților spre a o trimite înaintea tribunalelor ordinare.

Odată ce așa s'a făcut, acum, când prin presă se propagă asasinatul, actualul d. ministru de justiție face declarațiunea cam juvenilă: nu vom face procese de presă!

Când se atacă prețioasa persoană a ministrului de justiție în privința delicateței prestigiului său, faceți proces de presă; când se atacă ministrul de interne prin o broșură, faceți proces de presă, și când se atacă societatea întreagă prin amenințare de asasinat, declarați că nu faceți proces de presă?!

D-lor, în aceasta este atâtai o contradicție și al doilea un pericol.

Înțeleg foarte bine (și dacă m'am adresat cu interpelarea aceasta la d. ministru președinte, nu mi-am ușurat de sigur poziția, ci mi-am îngreuiat-o) înțeleg foarte bine rolul, atitudinea frumoasă ce poate să o aibă d. ministru președinte în această afacere. Dacă d-sa însuș, care a fost victima unui atentat, ar veni și ar sus-

ține acel princip de impunitate, înțelegeți cât de greu este a-i spune d-sale, care personal a avut a suferi de acea odioasă încercare: ar fi trebuit să preîntîmpini răul de mai înainte. Inșă, onor. Cameră, aci nu este vorba de valoarea, de curagiul or de generositatea personală a unui ministru; se poate foarte bine ca ministrul președinte în curagiul său, în generositatea sa, să creadă chiar și după cele întîmplate, că nu este trebuință de nici o altă măsură; aceasta însă nu autoriză pe o Cameră sau pe alți oameni prevăzători de a admite ca să se erige în sistem, prin o declarație formală depe acea bancă, impunitatea absolută a presei. D-lor, dacă s'ar fi supus din vreme chestia amenințării cu asasinatul înaintea juraților; dacă procurorul ar fi urmărit cu o lună de zile înainte acea amenințare; dacă se încerca să se facă de atunci, nu prin arestări preventive, ci pe deplina cale legală, lumină asupra acestei chestii, sunt sigur că s'ar fi preîntîmpinat încercarea de asasinat. Poate oare să zică o Cameră legislativă: Măsurile de siguranță ce sunt prevăzute în Constituțiune, când s'a pus presa sub controlul juraților, sunt de prisos? Nu este leac în contra acestei amenințări de presă? Și, când Constituția pune un leac, ar fi rolul nostru să zicem:

Nu voi recurge nici odată la leacul constituțional, care sunt jurații? Ar fi rău acest rol; nu este chiemarea noastră și mai puțin a ministrului justiției de a declara în princip, că nu va recurge nici odată la jurați. Rău a făcut onor. d. ministru al justiției și d. ministru de interne, că la timp n'au atras atenția organelor subalterne asupra acelor amenințări de asasinare, și probă că au făcut rău, este tocmai că faptul din nenorocire s'a comis, și pentru un proces de presă, care nu s'a făcut la jurați, ați avut un proces de asasinat, care s'a făcut la jurați.

Este însă poate mai nemerit din partea noastră, a opoziției conservatoare, așa de puțin numeroasă în mijlocul d-v., de a nu pune multa importanță pe declarațiile d-lui ministru al justiției; d sa este încă prea nou venit pe acele bănci, și în improvizațiile d-sale, cam lungi, poate să se pripească a enunța principii, care nu sunt adevăratele principii nici măcar ale guvernului pe care-l reprezintă.

Pentru simplul acest motiv n'aș fi ridicat dar chestia; însă mai sunt un șir de alte fapte, care stau în raport cu aceasta. Dacă guvernul este poate încă autorizat să zică: prefer a nu lua măsuri preventive și repressive, de sigur veți fi alături cu mine pentru

a-i spune: înțelegem să nu iai măsuri repressive; dar să încurajezi, fie numai indirect, tendențe subversive, aceasta n'o putem permite. Cred, d lor, că sunt câte-va fapte în administrația guvernului actual, care sunt de natură a dovedi o asemenea încurajare, probabil fără conștiință din partea acelorora, care le comit sau le tolerează. De abia se întâmplă atentatul de la 2 Decembrie, și mai mulți din noi, între alții și eu, am primit o foaie volantă din Iași, cu data de 5 Decembrie, 3 zile după atentat, sub-semnată de un domn, căruia nu-i voi face onoarea de a-i cita numele în parlament; poate să fie acest june un om foarte inteligent, poate că în teorie viitorul să se apropie mai mult de ideile sale, astăzi însă societatea noastră, cum este constituită, nu poate decât să respingă asemenea teorii. Acea foaie a fost distribuită în numele socialiștilor români, acelorora pe care poliția a încercat să-i aresteze acum. Zic încercat, fiind-că nu știu, dacă și românii au fost în adevăr arestați sau numai străinii.

O voce. Nici un român nu s'a arestat.

T. Maiorescu. Prea bine. Intre altele prin acea foaie socialiștii români se înțelege că nu pot decât „a aduce cordialele lor salutări d-lui

„Brătianu pentru fericita lui scăpare și adinca „păreră de rău de atentatul comis.“

Până aci și noi, conservatorii, ne aflăm de acord cu acest manifest socialist; dar la pagina cealaltă, unde sunt anunțate câte-va tесе în tonul apocaliptic obișnuit la acești domni, se zice, sub No. 7: „In cas dacă socialiștii din „România vor fi siliți vreodată, din nenorocire, „să urmeze exemplul fraților lor de peste Prut, „ei, ca și comitetul executiv din Petersburg, nu „vor ascunde actele lor, cum fac astăzi reac- „ționarii, adoratori ai knutului rusesc“.

Va să zică, nu vor ascunde actele lor, ci le vor da la lumină. S'a dat la lumină câte-va săptămâni după aceasta, din nenorocire, și actul comis contra Impăratului Rusiei de colegii acestor d-ni din Petersburg.

D-lor, vă întreb acum: trebuie urmărită sau nu o asemenea chestie, când se prezintă în public? Chestie de aprețiere, de tact sau de temperament politic, și nu-mi permit nici chiar aci să fac întrebarea, pentru ce nu s'a urmărit de actualul guvern. Căci alta este ceea ce vreau să semnalez atenției onor. Camere: tînărul, care a sub-scris această foaie socialistă, este bursier al statului, direct subvenționat de ministerul instrucției publice. Cum considerați

d-voastră un asemenea fapt? Toată libertatea, d-lor, lăsați-o, fie și libertatea presei până la licența arătată; dar un lucru nu puteți cere de la monarhia constituțională: ca ea, dacă prin libertatea presei tolerează liberă manifestare a tutulor părerilor întru cât sunt teoretice, dacă ea admite, că poate fi o viitorime, când asemenea teorii vor dobîndi o realizare practică, să vie astăzi și să încurajeze ea însăși prin bugetul statului direct sau indirect asemenea lucruri. Aceasta nu se poate admite. Poate de ex. să fie o foaie de publicitate la noi, care să se întituleze „Republica“ și care să manifeste și să susție or ce idei republicane: libertatea presei o tolerează; însă ca acea foie să fie subvenționată de guvern sau redactată de funcționari ai guvernului, aceasta nu se poate într'un stat monarhic.

O voce. Și subvenția i să dă pentru ideile lui?

T. Maiorescu. D-lor, acest tinăr este bursier al statului. Recunosc, că nu este subvenționat anume pentru teoriile și ideile ce le propagă prin acea foaie. Dar odată ce un asemenea lucru s'a prezentat în public, ministrul trebuie să ia măsuri în contra lui. Nu s'a luat, și aici trebuie să ne plângem. Poate să fie un băiat inteligent acela, il vîd în clubul studenților din

Iași, citesc că are să ție o conferență asupra darvinismului; poate că tinărul este un purtător de știință, nu contest; dar tocmai toate aceste combinate cu faptul că el este bursier al statului, dau o gravitate propagandei ce se face între studenți, și care nu poate fi îngăduită.

Acesta nu este un fapt izolat. Este acolo în Iași un alt domn, care cam în acelaș timp a scris, a publicat și a respândit o broșură cu titlul: *câte va comentarii asupra ideilor sănătoase*; și în această broșură asupra „ideilor sănătoase“ se zice între altele, iarăș numerotat și iarăș în mod apocaliptic, după obiceiul acelor domni:

„Hoțul a ucis un om și piere, Vera Sassulitch a încercat să omoare pe Trepoff. Cel întâi din „motiv egoist, iar cea a doua din motiv altruist. Faptul întâi e immoral, al doilea „moral“.

O opiniune ca toate opiniunile, exprimabilă sub libertatea presei. Acest domn însă fusese numit de actualul guvern profesor.... unde?.. chiar la un seminar bisericesc, la Curtea-de-Argeș. De acolo a fost depărtat sau se îndepărtase singur pentru o istorie întimplată la o înmormântare, își bătuse joc de religia noastră, cu care ocașie un membru al actualului

guvern, d. ministru de externe B. Boerescu, atunci în opoziție, atacase guvernul cu multă vioiciune. S'a dus apoi la Iași acest domn, și acolo în vremea alegerii mele de deputat, când era prefect de district actualul prefect al poliției capitalei d. Radu Mihai, acest domn trecea de protegiatul d-lui prefect și a fost numit de d-sa medic de plasă, de și era străin de origine, și este rară numirea de funcționari străini la noi.

Toate aceste pot fi interpretate ca neglijență; dar ele se repetă așa de des, încât ne este permis să ne întrebăm față cu guvernul: asemenea teorii nu cum-va se vor interpreta de tinerime și de oamenii puțin pricepuți ca tolerate și chiar încurajate de minister?

Cu ocazia procesului lui Petraru unul din acuzați, Pătescu, s'a dovedit că a fost institutor primar la o școală din Capitală, și s'a constatat, că la 1875 ministrul conservator de atunci, în urma unei denunțări, că Pătescu silește pe elevi să cumpere cărțile sale, pe care elevii nu le pot înțelege, s'a dus să inspecteze școala, și când a intrat în clasă, a găsit pe acel institutor șezând pe catedră și citind o carte străină, iar băeții ocupându-se cu alte lucruri, și cei din banca din urmă se jucau cu arșice. Iată, d-lor, un fapt, care numai politic nu era. Atunci acel

ministru, fie și conservator, a zis institutorului: d-ta nu ești pentru școala primară, lasă-te de această meserie. Institutorul nu a voit și a fost destituit. Eu cred, că a făcut bine acel ministru, de și conservator. Vedeți dar, d-lor, că Pătescu a fost dat afară pentru un fapt de neiertată neglijență pedagogică. Ei bine, cum au căzut conservatorii de la putere, din darea afară a aceluia domn s'a făcut pentru el un titlu de merit și el a fost numit de guvernul liberal revisor școlar peste institutorii din chiar capitala țării. Ei, d-lor, iertați-mă: este ceva teribil în aceste schimbări administrative de la un guvern la altul! Când este vorba de schimbarea de prefecți și de alți asemenea funcționari politici, acelea sunt justificate, pentru că deocamdată nu se poate altfel. Dar nefericitul sistem ce-l avem noi de a face numai decât și cu or ce preț un titlu de merit și de înaintare aceluia, care au fost depărtați pentru neglijență sau din alte motive disciplinare de către guvernul precedent, acest sistem este foarte periculos și nu poate să aducă decât corupțiune în administrație și turburare în spiritul public.

Cred, că este bine să se releveze asemenea lucruri spre a nu se mai face pe viitor. Și cu

această ocașie eu din parte-mi doresc, ca atunci, când vor avea conservatorii o majoritate în Cameră, dinșii să nu urmeze acest exemplu al d-v., să nu schimbe pe toți funcționarii, ci să continue cu măsurile cele bune administrative de la un guvern la altul și să nu surpe tot ceea ce s'a făcut în intervalul de la o schimbare de minister la alta; căci atunci surpăm din temelie chiar posibilitatea unei organizări.

Mi-e teamă chiar, că acel domn Pătescu a fost mai ales recomandat și înaintat sub d-v., fiind-că, precum ved din acuzare, pare a fi scriscrieri incendiare. Nu cumva acele scrieri incendiare au fost ele tocmai titluri de recoman-dație pentru înaintare? Nu cum-va unii din această majoritate liberală nu s'au desbrăcat încă de tot de ceea ce ar fi trebuit să pără-sească din deprinderile revoluționare ale trecutului, de a însoți și încuraja cu bună voință niște acte. . . .

D. președinte al consiliului. Din ce în ce începi să fii mai îndrăsneț.

O voce. Și să abuzezi de paciența majorității.

D. președinte al consiliului. Abuzezi de bună voința majorității pentru că califici majori-

tatea aceasta, că ar fi compusă de oameni revoluționari. (Zgomot).

T. Maiorescu. Această interpelare am adresat-o d-v., d-le ministru președinte, nu pentru d-v., ci în parte *contra* politicei d-v.

D. președinte al consiliului. Și în contra majorității acestei Camere. (Zgomot).

D. vice-președinte. Vă rog, d-lor, lăsați, nu întrerupeți.

T. Maiorescu. Prin urmare, între d-v. și între mine nu vă pot primi pe d-v. de judecător; sunt pus numai sub scutul bine-voitor al d-lui președinte al Camerei, care deja de două ori a avut buna voință să mă conducă în această desbatere. (Zgomot).

D-lor, înțelegeți bine, că dacă fac această interpelare din partea și în numele partidului conservator, nu pot conta totdeauna pe binevoitoarea d-v. aprețiere; nici în rolul meu nu intră de a conta pe această aprețiere a d-v. Rolul meu este de a spune ceea ce am de spus în limitele bine determinate de regulament, și-mi îndeplinesc datoria mea de mandatar al țării, când fac o accentuare a unei stări de lucruri, pe care o cred foarte primejdioasă, pentru că este otrăvitoare pentru spiritul public și mai ales pentru tinerime.

Cred, că ar fi o încercare zadarnică, când am voi noi să fundăm tot mereu prin legi și regulamente ordinea publică, dacă în acelaș timp prin asemenea măsuri administrative lă-săm să se strecoare neintrerupt in spiritul tinerimii noastre credința, că actele de felul acelor, ce am avut onoare a vi le relata, nu sunt, precum ar trebui, desaprobrate de guvern, unele par a fi chiar încurajate. (Zgomot).

Aș voi prin urmare să obțiu de la guvern o declarare lămurită și mai preciză decât s'a dat până acum, dacă a luat sau gândește să ia măsurile necesare, prin care să se stirpească aceea credință din spiritul public și din contră să se știe bine, că or ce încercare revoluționară va fi pedepsită. (Zgomot).

D-lor, aceste fapte ar fi fost și pentru mine de mai puțină gravitate, dacă nu vedeam din mijlocul d-voastră, cu majoritatea cred a Camerei, sub-scriindu-se o propunere, ca fiind temeri de desordine, să se acorde o sumă de 300 mii de lei pentru ordinea publică, pentru menținerea ei prin poliția secretă, și am felicitat din inimă pe d. ministru-președinte, că nu a primit această sumă. Dar rămâne faptul: s'a găsit o majoritate a unei Camere liberale, care, pe când ministrul justiției declara că el nu face procese de

presă, de altă parte cerea fonduri secrete pentru menținerea ordinii publice prin poliție. Ei bine, pe de o parte cererea de fonduri secrete pentru poliție, și pe de altă parte tolerarea de asemenea fapte din partea administrațiunii, aceasta este o contradicție, care este periculoasă pentru spiritul public.

Este cu atât mai periculoasă, d-le președinte, cu cât în organe autorizate ale partidului liberal, în acea foaie, care este cu drept cuvânt chie-mată să fie reprezentanta tendențelor și ideilor d-v., în *Românul*, s'au susținut direct teorii, idei și apologii, pe care le cred subversive și incompatibile cu monarhia constituțională. (Mirări).

D-le președinte, îmi dați voie, înainte de a procede mai departe, să vă cer indulgența D-v., dacă citez un jurnal.

D. vice-președinte. Nu aveți indulgența mea făcând proces majorității Camerei și jurnalelor în deosebi. D-le Maiorescu, sunteți destul de inteligent ca să înțelegeți, că nu poate fi permis aceasta nici unui deputat, de or ce coloare, de or ce partidă ar fi. Sunt dator să fiu imparțial și să observ regulamentul pentru toți, și mai cu seamă să proteg minoritatea; însă nu vă pot permite a urma calea, pe care v'ați pus. Acesta este răs-

punsul meu. Vă rog, urmați, și-mi voi face datoria.

Titu Maiorescu. D-le președinte, îmi dați voie să vă citez un fapt în privința regulamentului. Am auzit de la însuș d. președinte al onor. Adunări, zicându-se de câte-va ori, când se cita un jurnal în discuțiunea noastră: *nu aduceți jurnalele la bara Camerei!*

D. vice-președinte. Așa este!

Titu Maiorescu. Socotesc, d-le președinte, în privința acestui princip, că el nu poate să fie admis ca normă într'un sistem constituțional de astăzi.

A fost mai nainte discuție în Anglia, și dacă vă interesează datele, a fost la 1840, sunt de atunci 41 de ani, și, printr'o ultimă decizie de la 9 Martie 1857 s'a recunoscut formal, că jurnalele și discuțiile din jurnale se cuvine a fi aduse în discuția parlamentului. Și cum poate fi altfel, când jurnalele sunt reprezentanții opiniei publice? Curentele opiniei publice trebuie adese ori să le luăm din jurnale, și am lipsi de la adevărul, ce datorăm societății și nouă Camerei, dacă nu am atinge asemenea lucruri arătate prin jurnale.

D. vice-președinte. Bine-voiți a crede, că suntem și noi de idea d-v. de a se discuta opiniile

din jurnale, însă nu a se acuza aici redactorii. Căci atunci dați dreptul tuturilor de a se ridica ca să vorbească. Nu întindeți acest sens până unde vă place. Altfel dați drept d-lui Costinescu ca să se scoale și să apere jurnalul *Românul*, dați dreptul și jurnalului *Timpul* ca să vie să se apere. Apoi unde mergem cu aceasta?

T. Maiorescu. D-le presedinte, am relevat acest princip. Dacă D-v. sunteți de altă părere, or eu nu am înțeles, atunci trebuie să tac în privința aceasta.

D. vice-presedinte. Eu cred, și împreună cu mine toată Camera, că nu poate fi permis a se face proces, a se aduce acuzații în Cameră diferitelor jurnale, care reprezintă diferitele partide..

T. Maiorescu. Fără îndoială, d-le președinte, că nu se poate înțelege aceasta. Dar vedeți...

D. vice-presedinte. Nu puteți aduce la bara Adunării polemica jurnalelor; căci va trebui ca să dau cuvântul d-lui Costinescu ca să-și apere jurnalul, precum și alții.

D. președinte al consiliului. Eu aș dori să-l lași să continue până la sfârșit, fiind-că ved că altă teorie a menținut până acum, și cu altă teorie va sfârși discursul d-lui Maiorescu, astfel încât, de nu-l veți lăsa să continue, poate că noi am fi limitați în răspunsul nostru.

D. vice-președinte. Bine-voiți a-mi permite, d-le prim-ministru, să nu fiu de idea d-v. Tocmai pentru a evita o asemenea luptă, am crezut de cuviință să rechem la chestie pe d. Maiorescu. Dar ce să-i fac? Eu am făcut apel la d-sa, dar nu bine-voiește să mă înțeleagă. Urmați, d-le Maiorescu.

T. Maiorescu. Nu știu, dacă am meritatustrarea ce-mi faceți; până acum m'ați întrerupt de două ori, zicându-mi că mă duc prea departe cu chestia proceselor de presă. Eu m'am încercat să dovedesc, ce înțeleg prin acest mod de argumentare, și eram în drept să continuu pentru a desvolta idea mea, fiind-că nu m'ați oprit atunci. M'ați întrerupt a treia oară fără să merit observarea d-v., m'ați întrerupt zicându-mi, că mă pun pe un tărîm, care nu este admisibil în parlament, căci viu și fac proces jurnalelor, și ați zis, că nu se poate face proces jurnalelor aci.

Eu, d-le președinte, în or ce cas m'aș supune părerii d-v.; m'aș supune, fiind-că sunteți președinte. Inșă chestia este alta, și când d-v. faceți apel la inteligența deputatului, eu fac apel la inteligența vice-președintelui. Bine-voiți dar a-mi permite sa deslegăm chestia aceasta de princip, să vedem: care este limita desbaterilor

parlamentare în privința celor scrise într'un jurnal, mai ales când este reprezentantul ideilor majorității. Căci noi trebuie să știm atunci, când ni se închide gura din partea biuroului, cel puțin de ce era vorba în princip.

Așa dar iată chestia regulamentară: aș vrea să aduc, ca deputat din opoziție, la cunoștința d-v. și a țării următorul lucru: că într'o foaie însemnată a partidului, nu citesc, de și o am aci...

D. președinte al consiliului. Citește, fiind-că și eu am să aduc mâne aci jurnalele d-v.

T. Maiorescu. Cu părere de rău nu pot primi permisia d-v., aștept pe aceea a președintelui Camerei. Eu nu vorbesc pentru, ci în contra d-v., d-le ministru-președinte, și vorbesc pentru ceea ce mă cred dator să spui înaintea Camerei și a țării.

D-le președinte al Camerei, iată punctul de princip și de discuție parlamentară: Vroi să aduc la cunoștința Camerei în desvoltarea interpelării mele, că un organ de publicitate, un jurnal, care trece și s'a declarat chiar în această Cameră de către un deputat cu ocazia unei discuții de acum doi ani, că reprezintă ideile partidului, care se află aci în majoritate și este reprezentat prin acest guvern, că acel organ de

publicitate, zic, ale cărui idei stau în conexitate cu ideile majorității, răspândește idei, pe care le cred periculoase și cred, că aceste idei le pot atinge.

D. vice-președinte. Sunteți în drept să discutați sub această formă.

T. Maiorescu. Apoi da, evident, sub forma aceasta; căci forma ce mi s'a părut că rezultă din observările ce mi-ați făcut, e o formă ce d-voastră ați interpretat-o, dar nu este a mea. Unde mi-a trecut mie prin cap să fac proces jurnalelor! Înaintea cărei Curți și cu ce procedură? Numai de proces nu poate fi vorba aici.

Ei bine, cu drept sau fără drept, dar e un fel de răspundere, un fel de inconvenient, un fel de gravitate a situațiunii, când ești la guvern și când ai un organ, care reprezintă partidul de la guvern și prin urmare și pe guvernul însuș, nu într'un mod oficial, dar într'un mod înțeles de toți. Inconvenientul este, că părerile manifestate într'o asemenea foaie au mai multă autoritate înaintea tuturilor acelora, care voiesc să susție acest guvern, au o autoritate mai ales în acea parte a tinerimii, care vrea să însoțească cu simpatiile ei toate acțiunile partidului liberal. N'ar fi permis unui deputat să vadă un pericol în ceea ce se face aci? Cred că da.

D-lor, în această foaie publică și autorizată în împrejurările de față se susțin direct și fățiș teorii, care, dacă ar fi vre-o dată realizate și puse în lucrare de guvern, ar surpa din temelie edificiul monarhiei constituționale; se încurajază acte, care nu trebuie să fie încurajate, se face apoteosa lui Blanqui câte-va zile după atentatul încercat în contra d-lui prim-ministru, de și pe Blanqui, dacă ar mai fi trăit și ar fi fost în mijlocul nostru, l-am fi văzut pe banca de acuzat alături cu Petraru, fiind-că n'a fost atentat politic la care Blanqui să nu fi participat, când nu se afla în închisoare. Pe de o parte se urmărește Petraru și complicii săi; pe de o parte se votează adrese de indignare de către Cameră; pe de o parte vin deputați și cer 300,000 franci pentru poliție ca să urmărească desordinele din țară: și pe de altă parte organul autorizat al d-voastră înalță pe Blanqui, îl apoteosează pe acest om și zice că a avut numai nedreptatea de a anticipa într'un mod prea pripit ideile de progres și de civilizație ale secolelor viitoare. Parcă aud cuvintele lui Petraru înaintea juraților...

Ei bine, D-lor, n'aș voi să fac procesul nimănui, dar gândiți-vă d-voastră, or ce părere veți manifesta, or ce mi se va răspunde mai pe

urmă de pe acea bancă, gândiți-vă d-v., dacă n'ar fi bine să fie mai mult spirit de ordine din partea acelorora, care conduc majoritatea; dacă atunci, când se fac arestări în Iași și atentate în București, nu e timpul venit, ca asemenea exuberanțe de idei, care sunt primejdioase tinerimii, să dispară din foile autorizate ale guvernului.

Am aci un alt articol al acestei foi; e publicat tot sub guvernul acesta. Aici zice un corespondent din străinătate la adresa noastră, a conservatorilor: Ce vă mirați că nu suntem mulțumiți nici cu Gambetta? „Că nu suntem mulțumiți nici cu guvernul republican din Franța? Că voim revoluția în permanență? Da, așa este: nu suntem mulțumiți cu Gambetta; da, nu ne satisface guvernul republican din Franța; da, voim revoluția în permanență“.

D-lor, acestea sunt deprinderi și manifestări, care aveau înțeles poate în acele timpuri, în care mișcarea revoluționară putea în adevăr trece drept mișcare de progres; dar azi, după ce am făcut atâtea revoluții, am răsturnat și privilegiile vechi și vechiul protectorat, am făcut lovituri de stat și am intrat într'o eră, care ziceți că e constituțională și liberală; astăzi, tot să mai răsturnăm mai departe? Tot revoluție în permanență? Și

oare nici odată să nu pierdem deprinderea de a ne încanta de cuvintul *răsturnare* și *revoluțiune*? Ce efect poate să aibă aceasta asupra tinerimii, care ne înconjoară și care se uită la noi, mai ales la d-v., ca să vadă ce faceți și ce sfătuiți?

Eu cred, D-lor, că este momentul venit ca o declarație din partea d-lui prim-ministru să ne asigure și să liniștească țara în această privință; și este propriul rol al opozițiunii de a deștepta o majoritate, prea dispusă a trece peste limitele puterii permise, și de a-i aduce aminte, că trebuie să strângă friul.

Dar imi veți zice, D-lor: oare presa opoziției noastre nu comite și ea excese?

O voce. Prea multe.

T. Maiorescu. Oare nu comite și ea pe toată ziua asemenea excese? La aceasta, D-lor, răspund, că dacă le comite, e foarte de regretat; dar opoziția nu e la guvern, ea nu conduce destinele țării și nu are altă responsabilitate decât responsabilitatea față cu susținatorii și cu alegătorii ei. Inșă cu totul altul e rolul unei prese, care reprezintă ideile majorității, majorității conducătoare a țării și inspiratoare a ideilor guvernului care stă pe acea bancă. Aci rolul este cu totul altul, și în contra acestei părți a direcției, contra acestei

depășite responsabilități m'am crezut dator să mă ridic.

Termin cu exprimarea dorinței, ca îngrijirea ce a avut-o guvernul de azi pentru regularea Dinastiei și îngrijirea ce aud că este gata să o arate pentru întărirea Dinastiei și monarhiei prin Regat, să se manifeste în acelaș mod în tot mersul administrativ; doresc ca să dispară din practica guvernului acte, ca cele ce am semnalat și care sunt mult mai multe și mai însemnate decât le am arătat astăzi; doresc ca printr'un spirit mai bun de ordine să ne întărim și noi ca stat independent ce suntem, în deprinderile administrative și politice ale statelor adevărat constituite și adevărat monarchice, pentru ca să se poată implanta rădăcina încă plăpândă și tinăra a Dinastiei noastre hereditare și să se poată implanta mai ales în inimele tinerimii, care privește la noi. Căci numai un asemenea fundament sădit în conștiința publică a poporului este adevăratul reazăm al or-cării monarhii.

Răspunsul ministrului-prezident la interpelarea de mai sus și discuția ce se urmează prin intervenirea d-lor N. Jonescu, A. Stolojian, C. A. Rosetti, A. Lahovari (după care Ioan Brătianu ia din nou cuvântul), P. Carp și N. Fleva ocupă toată ședința de la 13 Martie și se termină printr'un vot de trecere la ordinea zilei. Dar totuși rămâne impresia, că o puternică manifestare în sensul ordinei monarhice se impune guvernului și partidului liberal.

Și în adevăr a doua zi, 14 Martie 1881, la începutul ședinței Camerei, generalul Lecca propune din inițiativă parlamentară proclamarea Regatului. Propunerea transformată în proiect de lege se primește de unanimitatea Camerei, trece îndată la Senat, care o votează asemenea cu unanimitate, și se sancționează în aceeași zi.

Precum în Senat dd. Lascar Catargi și G. Gr. Cantacuzin, așa în Cameră dd. P. Carp și A. Lahovari declară în numele opoziției conservatoare adesiunea lor la marele act național, în deosebi Alexandru Lahovari cu următoarele cuvinte finale:

„Indrăsnesc a declara în numele partidului conservator, care a fost totdeauna credincios Domnului Carol I și în timp de prosperitate și în timp de nevoie, că astăzi, de și în minoritate, de și puțini, îi aducem încă ceva, care merită a fi pre-

„tuit: unanimitatea reprezentățiunii legale a Țării“.

Dar cea mai semnificativă declarație, ce se face în ședința solemnă de la 14 Martie 1881, este a prezidentului Camerei, a vechiului republican C. A. Rosetti:

„Sunt la sfârșitul vieții mele după regulele naturei; în asemenea vîrstă, în asemenea momente, nimeni nu se poate îndoi de sinceritatea aceluia care vorbește...“

„Dacă ne-am combătut uneori, lupta a fost în lucrurile mici. Când a fost vorba de națiune, n'a fost Român, care să fie în diviziune; n'a mai fost diviziune, ci unitate...“

„Nici o lovire nu poate să sfărâme o națiune cât de mică, când ea este una-nimă. Și unanimă a fost și va fi România în toate cestiunile cele mari“ ...

„Recunoscător soartei, care mi-a dat această fericire, rară în analele Istoriei, vă zic: că ați încoronat și viața mea. Trăiască România! Trăiască Maiestatea Lor Regele și Regina!“

Cu Proclamarea Regatului se încheie epoca de pregătire a Statului Român de la 1857 la 1881 și începe o *Eră nouă* în evoluțiunea politică a acestui stat, atât în relațiile sale interne cât și în cele externe.

Sub ce forme se va manifesta noua Eră în viața noastră publică și cum va produce cu necesitate o modificare fundamentală a vechilor partide, în prima linie o disensiune în partidul conservator, vom căuta să arătăm în introducerea istorică a volumului al treilea.

TABLA DE MATERII

	<u>Pag.</u>
Introducere istorică	1—135
III. Căderea și darea în judecată a ministerului Lascar Catargi la 1876.	1
Meritele ministerului conservator	2
Coaliția de la Mazar-Pașa.	7
Antidinasticismul ei	9
Nehotărirea guvernului în chestia dru- murilor de fier	17
Idem în prevederea crizei orientale	20
Ministerul coaliției	23
Darea în judecată a miniștrilor conser- vatori	24
Ministerul I. C. Brătianu	28
Instrucția și perchizițiile	30
Interogatorul.	36
Acuzarea definitivă a 6 miniștri	39

	<u>Pag.</u>
Achitarea celorlalți funcționari	41
Retragerea acușării	47
 IV. Sub ministerul Ioan Brătianu.	
Rășboiul și Proclamarea Regatului.	
24 Iulie 1876—14 Martie 1881	48
Izbucnirea crizei orientale	49
Brătianu la Livadia	55
Ion Ghica și Dimitrie A. Sturdza pentru neutralitate	59
Convenția cu Rusia	62
Declaraarea independenței	73
Alegerea a doi miniștri acușaiți	118
 Rășboiul.	
Rusia rău pregătită	74
Gurco în Balcani	76
Primele două bătălii de la Plevna	76
Mobilizarea armatei române	78
Refuzarea participării ei	80
Chiemarea în ajutor	84
Principele Carol comandant superior	87
Armata română trece Dunărea	89
A treia bătălie. Botezul de foc. Grivița	93
Blocarea Plevnei	98
Luarea Rahovei	101

	Pag.
Căderea Plevnei	105
Gurco și Radetzki trec Balcanii	111
Luarea Smîrdanului	112
Armistițiul	114
Tractatul de la San Stefano.	115
România la Congresul din Berlin.	123
Brătianu și proclamarea Regatului	<u>128</u>
Regele și Regina.	130
<hr/>	
Discursul 36 (16 Mai 1878).	
Asupra legii comunale	136
Discursul 37 (20 Mai 1878).	
Ancheta parlamentară la Pomirla.	164
Discursul 38 și 39 (2 Iunie 1878).	
Contribuabilii și școalele în comună.	<u>168</u>
Discursul 40 (28 Septemvrie 1878).	
Tractatul de la Berlin	177
+ Cererea Basarabiei în Iunie 1877	210
Trecerea armatei fără convenție	212
Discursul 41 (7 Fevruarie 1879).	
Neaplicarea tractatului de la Berlin și programul ministerial	221
Lipsă de sinceritate	234

	<u>Pag.</u>
Discursul 42 (9 Fevruarie 1879).	
Asupra calității de român a d-lui Degre	267
Discursul 43 (24 Fevruarie 1879).	
Asupra declarării de revizuire	272
Discursul 44 (24 Martie 1879).	
Asupra finanțelor sub conservatori	288
Discursul 45 (22 Mai 1879).	
Despre primul apel nominal	304
Discursul 46 (5 Septemvrie 1879).	
Pentru amânarea desbaterilor asupra revizuirii	312
+ Discursul 47 (10 Septemvrie 1879).	
+ Chestia Evreilor și art. 7	339
Necesitatea internațională a revizuirii	358
Alianța israelită	367
Discursul 48 (6 Octomvrie 1879).	
Explicare finală asupra art. 7.	374
Discursul 49 (11 Decemvrie 1879).	
+ Nepotrivire între vorbe și fapte la guvernul liberal	390

	<u>Pag.</u>
Discursul 50 și 51 (16 Ianuarie 1880).	
Incontra insinuărilor și calomniilor .	418
Discursul 52 (12 Ianuarie 1881).	
Restaurarea de la Curtea de Argeș.	
Meritele d-lui Lecomte du Nouy .	458
Discursul 53 (13 Martie 1881).	
Contra încurajării turburărilor	467
Procese de presă sub guvernul liberal	478
+ Incurajarea anarhiei	493
Notă asupra proclamării Regatului .	512

